

H. VI. 19.

BL 133 si

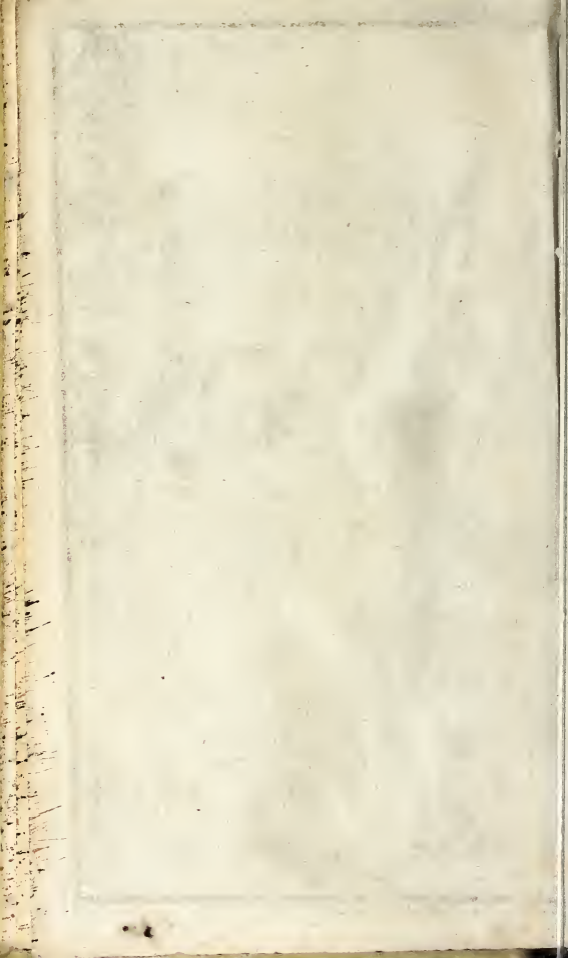
Q. 100

IUSTUS RYCOUUS
DE
CAPITOLIO
ROMANO.

Apud Gaustachios.

R. De Hoogha 1707 et Sc.

JUSTI RYCQUII

D E

CAPITOLIO

R O M A N O

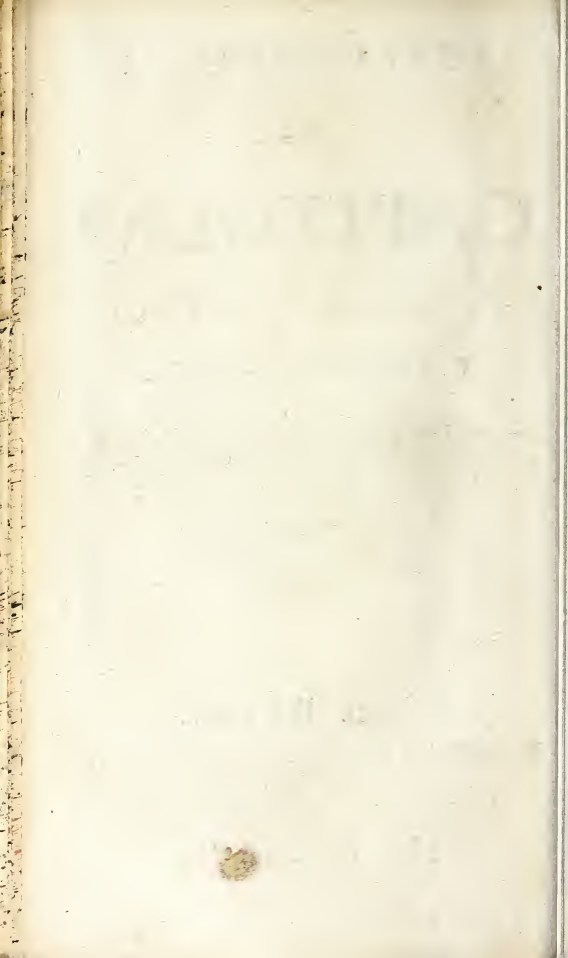
COMMENTARIUS.

In quo, Illustria ejus olim Ædificia, Sacra, & Profana: Deorum Dearumque nomina: Arcus item Triumphales, Columnæ, Statuæ, Tropæa, Colossi, cæteraque Ornamenta accurate describuntur: & plura alia Antiquitatis Monumenta proferuntur, emendantur, explicantur.

LUGD. BATAV.

Ex Officina DANIELIS, ABRAHAMÆ
& ADRIANI à GAASBEECK,

CIO IO C LXIX.

R O M Æ

URBI. ÆTERNÆ. URBIUM. REGINÆ
TERRAR. LUCL. VIRTUTUM. OMNIUM
LARI. FONTI. DISCIPLINAR. THEATRO
INGENIOR. LEGUM. PARENTI. JUSTI-
TIÆ. VINDICI

RELIGIONIS. VERÆ. CAPITI

AC. NORMÆ

CAPITOLIUM

ARCEM. OLIM. P. R

CAPUT. IMPERIÏ

SEDEM. RELIGIONIS

CURIAM. DIGNITATIS

SUA. OPERA. ATQUE. INDU-

STRIA. E. VETUSTEIS. MONI-

MENTEIS. INSTAURATUM

JUSTUS. RYCQUIUS

BELGA. GAND

L. M. D. C. Q

D. N. M. Q. E

CL. CLAUDIANUS

In Elogio URBIS ROMÆ

III. de laudib. Stilic.

Hæc est exiguis qua finibus orta tetendit
In geminos axeis : parvaque à sede profecta
Dispersit cum Sole manus. hæc obvia fatis
Innumeras uno gereret cum tempore pugnas
Hispanas caperet, Siculas summitteret urbeis,
Et Gallum terris prosterneret, æquore Pœnum,
Numquam succubuit clamnis, & territa nullo
Vulnere post Carnas major Trebiamque fremebat
Et cum jam premerent flama, murumque firiret
Hostis, in extremos aciem mittebat Iberos.
Nec stetit Oceano, remisque ingressa profundum
Vincendos alio quasi vit in orbe Britannos.
Hæc est in gremium victos qua sola recepit
MATRIS NON DOMINAE RITU, CIVISQUE vocavit
Quos domuit, nexuque pio longinqua revinxit.
Hujus pacificis debemus moribus omnes
Quod veluti patriis regionibus utitur hospes,
Quod sedem mutare licet, quod cernere Thulen
Rursus, & horrendos quondam penetrare recessus.
Quod bibimus passim Rhodanum, potamus Orontem,
Quod CUNCTI GENS UNA SUMUS.

PER-

PER-ILLUSTRI

AC GENEROSO DOMINO,

DOMINO

JOANNI DE BETTE
BARONI LEDÆ,

PERONÆ MELANTHESIÆ,

ANGREAVI, EESSEGHEMI,

CROIX, GOZET, &c.

TOPARCHÆ,

EQUITI AURATO,

S. P. D.

Qui de Vetere P. R. Quiritium Jure Pontificio tradiderunt,

Per-illustris & Generose Vir,
hoc inter cætera cautum habent (quod in Commentario * etiam isto profecuti sumus)

* 4

mus)

* Cap. XXI I I.

E P I S T O L A

mus) unam eandemque Ædem duobus DI S non rectè consecrari; alios tamen ἁγιόθετος (quos vocant) aut συναδῆς, primario Deo velut stipando aut ornando, juxtà poni non prohiberi. Quod veteris illius & incorruptæ Reip. decretum in re præfenti imitari nobis (cum bonâ Tuâ veniâ) licebit. C A P I T O L I N U M enim O P U S labore nostro atque industriâ eruderatum, éque tenebris & injuriâ temporum Orbi Terrarum nunc-primùm redditum, G E N I O U R B I S R O M Æ Jurè & Meritò à nobis inscriptum est. *Jurè* (inquam) & *Meritò* : seu materiam ipsam argumenti inspicias, A R C E M illam A N T I Q U A M P. R.; seu pri-

D E D I C A T O R I A .

privatas etiam causas, quòd in ipso Urbis sinu hoc *οὐρανίως* conceptum, altum, educatum; quodque civium Romanorum benignitate atque auxilio ab ipsis penè fundamentis eductum, promotum, constitutum. Post illum **URBIS GENIUM Te, Per-illustris & Generose Domine,** Nominare etiam placuit, Virum de me meisque Musis supra omneis mortaleis hæcenus meritum; **NOMENQ. TUUM, IN HOC ÆTERNITATIS CAPITOLINÆ TEMPLO, DICARE CONSECRARE.** Nam si Bacchum, Cererem, Herculem, Apollinem, ipsumque **CAPITOLINUM JOVEM** Deos putavit Antiquitas, quòd publica eorum & præclara (ut tum

* 5 cre-

E P I S T O L A

credebatur) exstarent Beneficia ; Tu mihi velut Numen aut Tutelaris Deus hæctenus fuisti, cujus ab ipsâ infantia eum favorem munificentiamque sum expertus , ut nisi id publicè profiterer , pauci crederent ; & nisi gratitudinem meam agnosceres, impudentiam accusares. Accedit (quod Annalium nostrorum veritate subnititur) non extero nos aut barbaro cuiquam COMMENTARIUM hunc, cum ad Te imus, inscribere ; sed Romanæ originis homini Romanum Opus, & veterum Quiritium propagini Quirinalem Magnificentiam offerre. Sed & istam Antiquissimæ Originis Tuæ indolem in præsentis opere satis manifestoque

DEDICATORIA.

que nobis exhibuisti. Ex quo enim tam relatu amicorum, quàm sermonibus meis, me Romano CAPITOLIO illustrando operam aliquam & industriam adhibere, intelligere potuisti; nihil à Te prætermissum est quàm libris ad id mihi necessariis comparatis, quàm tenuitate nostrâ adversus Fortunæ acerbicatem opibus tuis munitâ atque defensâ, ut in apertam lucem aliquod laboris hujus mei ἐπίδειγμα aliquando proveniret. Inde enim effectum est ut Philologum & Antiquarium hunc foetum, quem præ temporum iniquitate, seu occupationum cottidiè magis ingravescentium multitudine, velut ἐκτρομα, parens ipse projecerat,

E P I S T O L A

cerat, elevandum susciperes, & sub felicibus Benignitatis Tuæ auspiciis Bullâ & Prætextâ (ut ita loquar) Typographicâ indutum ostentares. Jam absque causis istis esset hæreditario etiam nomine ita Tibi, Familiæque Tuæ Nobilissimæ, devinctus obstrictusque sum, ut non hunc tantum COMMENTARIUM *ῥησὸς καὶ κτήσος* TUUM facere: sed R Y C Q V I V M etiam ipsum nexu & mancipio, immò, veteri Gallorum lege, quasi inter *Soldurios* adscriptum habere Tibi liceat. Nam & ὁ μακαρίτης parens Tuus JACOBVS, & Tu tanti Parentis vestigiis insistens, eâ humanitate JOANNEM STADIVM avum meum maternum complexi istis, eoque pluribus

D E D I C A T O R I A .

ribus addito uxorem viduam
 M A R G A R E T A M G H E -
 L I A M , honestissimam Ma-
 tronam , ejusque liberos eâ be-
 nignitate fovistis ac sustenta-
 stis ; ut inter varios rerum æ-
 stus & alternantis Fortunæ lu-
 dibria , antiquum illud usur-
 pare meritò potuissent : *Periis-
 se se , nisi periissent.* Quòd si
 paternam etiam stirpem respi-
 cio , patrem , avum , proavum ;
 Deus bone ! quantam clarissi-
 mæ Familiæ Vestræ erga R Y C -
 Q V I O S meritorum messem
 invenio ! Semper in cliente-
 lâ Vestrâ R Y C Q V I I , sem-
 per in obsequio , amicitia , fide
 floruerunt. ut nulla nobis tam
 vetusta memoria sit , quin eam
 Majorum Vestrorum favori-
 bus

E P I S T O L A

bus obnoxiam & obæratam
 repetamus. Nemo itaque cau-
 fas à me exiget , quare prio-
 rem hunc DE CAPITOLIO
 ROMANO librum nominis
 Tui præscriptione muniverim;
 fatis sese ipsæ aperient. nemo
 Ingratitudinem accusabit, cùm
 stipulationis meæ Formulam
 legerit. Paupercula enim , sed
 sincera , nomina imitari statui:
 quæ cum integrum alienum æs
 dissolvere non possint , per
 partes id efficiunt. Majora
 sunt Vestra de Me Meisque
 merita quàm ut unciolis ex-
 pungantur ; magnis & solidis
 Talentis opus est , si verè grati
 esse velimus. Dabunt alii dies,
 & robustiores anni (ita spero)
 quod contendere cum bene-
 ficio-

D E D I C A T O R I A .

ficiorum Vestrorum magnitudine possit. Intereà nè solâ animi professione gratus essem, aut merâ verborum nuditate copiosus, præviam hanc cultus, & obsequii mei arham, velut in arâ F I D E I C A N D I D Æ Capitolinæ depositam, habebis. Hoc unum per Nobilitatem Tuam rogatus mihi daturus atque præstiturus, ut quemadmodum in me ornando atque promovendo nulli hæctenus concedere voluisti, sic porrò Beneficus semper & Benignus in me sis. Ego Deum illum verè OPTIMUM verè MAXIMUM venerari non desistam, ut Tibi Filiisque Tuis, è B E T T I C A & B E R G E N S I stirpe

EPIST. DEDIC.

stirpe nobilissimis furculis, indulgeat omnia propicius, quæ voveo & opto.

Æterna Devotione

Tuus

JUSTUS RYCOQUIUS G.P.

Amœne

LECTOR.

Cum adolescens Romæ commorarer nihil prius aut antiquius habui, quàm Magnæ illius gentium Matris disjecta barbarico furore *λειψαα* contemplari cottidiè, & aliquam ex iis Antiquitatis peritiam (cujus amantissimus semper fui) quantum negotia permitterent, haurire. Nescio tamen quo fato semper oculos ad se meos trahebat præcipuè sacra illa & antiqua P. R. *αιερόπολις*, Mons Saturnius sive Tarpejus, & quod inædificatum illi quondam cognoveram CAPITOLIUM Domicilium Deorum, Curia Procerum, Sedes Triumphorum, Custodia Legum, Theatrum Sacrificiorum, Rituum denique omnium, quæ Sacrorum, quæ Profanorum sæcundissimum Promptuarium. Magnam verò mihi commiserationem excitabat cum maximâ quadam admiratione conjunctam è tam multis nobilibus sumptuosisque

que *Ædificiis*, quæ in illo *Orbis terrarum*
(ut ita dicam) *Umbilico* olim constite-
rant, *ambitiosissimis impendiis* exstructa,
vix ullum vel subtiliter ac curiosè inda-
ganti vestigium apparere; sed ita hostili
rabie ac barbarie consumpta attritaque
fuisse omnia, ut putaverim non quale
olim fuisset *Capitolium*, sed an fuerit
quæri potiùs à *Philologis nostris* oportere.
Nam quemadmodùm humanis corporibus
eæ interdum injuriæ post mortem acci-
dunt, ut seu flammis consumpta, seu alio
quovis casu absumpta, neque ossa, neque
cineres ad memoriam relinquant; ita no-
bilissimo illi augustissimoque *Templo*, ad-
junctisque ei *ædificiis* eam calamitatem
evenisse videbam, ut nisi *Veterum Moni-*
mentorum nonnulla superaret auctoritas,
quæ nomina aliquorum nobis saltem in-
tegra conservâisset, eternùm in ruinis suis
sepulta, obruta, confusaque jacerent.
Adeò juxta *Romanum Poëtam*,

Mors etiam faxis marmoribusque
venit.

Neque temperare mihi aliquoties potui,
quin

quin velut alter quidam * Pomponius,
quoties nobilissimus ille & in Historiis
omnibus celebratissimus sese in aspectum
locus daret, sic profundè suspirans inge-
miscerem : Heu ! ubi nunc celsa illa
P. R. CAPITOLIA, illa Aurea, bra-
ctææ luce fulgentia, cælo certantia,
astris minantia, humana omnia inge-
nia superantia. Heu ! ubi nunc insa-
næ tot Regum, Consulium, Censo-
rum, Ædilium, Principum, subtru-
ctiones ! Ubi tot marmoribus radian-
tia peristylia, tot Victoriarum moni-
mentis onerata columnæ, tot Arcus
Triumphales, tot superba Tropæa,
tot augustæ Curia ? ubi Templum il-
lud augustissimum JOVIS OPT. MAX.
& ornatissimæ Ædes reliquorum Nu-
minum ? Fuerunt eheu ! omnia, &
nequid ampliùs dubitemus Fuisse, nec
vestigia reliquerunt. Heu !

*Quid non longa dies, quid non con-
sumitis anni ?*

quid non audes, ô Fortuna, & Vos
huma-

* Latum illum intelligo, in cujus vitâ hoc lego.

humanarum rerum inconstantissimæ
fortes ? quid non fusque deque volvi-
tis ac revolvitis ? Talis ferè cogitatio
talisque mœror mentem meam pungebat,
quoties (fiebat autem sæpißimè) sese pri-
marius ille Collis oculis nostris objiciebat.
Non aliter quàm amantes solent , cùm
quid *μνησθῶν* ab amicâ sibi relictum in-
spiciunt , torqueri magis , & majori cu-
rarum ardore tabescere. Accedebat etiam
ad dolorem meum Capitolinam illam
molem , quæ olim cætera Urbis & Orbis
opera intantum superavit , quantum di-
vina terrenis præcellunt , * non solùm
à barbaris adeò crudeliter oppressam, ve-
rùm, quod æquè indignabar , ferè hæcte-
nus à doctissimis omnisque Antiquitatis
peritissimis Viris relictam neglectamque,
aut à male-feriatis quibusdam Antiqua-
riis ita restitutam esse , ut imaginarium
potius Chaos , quàm veram CAPITOLII
& ARCIS ROMANÆ descriptio-
nem ediderint. Nam si AMPHITHEA-
TRUM FLAVIUM , CIRCUS MAXI-
MUS,

* Ammian. Marcellin.

MUS, PANTHEON AGRIPPÆ, BAL-
 NEA, THERMÆ, DUCTUS-AQUARUM,
*aliaque Æternæ Urbis Opera aut Moni-
 menta viros hæcenus in his litteris sum-
 mos occupare potuerunt; quantò magis
 operæpretium erat ARCEM illam ORBIS
 ET URBIS è ruinis suis eripere, horri-
 doque squallore detereso pristinae Maje-
 stati restituere? Sed deterruit credo
 multos (nec injurià) operis difficultas, &
 suscipiendi oneris magnitudo. nonnullis
 etiam fanatici aut parum sani capitis
 consilium fortè visum in nudo saxo, in
 obrutâ vepribus sentibusque areâ, sine
 vestigio Antiquitatis, sine Veterum pa-
 rietinarum auxilio CAPITOLIUM in
 Capitolio quærere, nec invenire. Tamen
 quia semper*

— νεώτεροι ἀφροδίστοι

quod ille ait, adolescens undeviginti &
 vix ampliùs annorum vitione mentis, ne-
 scio, an audaciæ exemplo, Molem istam
 in humeros meos primus transtuli, & qui
 vix Alcida clavam sine formidine adspe-
 xissem jam Atlantem pollicebar. Cæpi
 itaque

itaque quicquid hæcenus vel legendo ob-
servâſſem (quod ſanè illâ etate paucillum
erat) vel ſpectando animadvertiſſem in
adverſaria conjicere, damnumque quod
Gothicus & Vandalicus furor intulerat
ſtilo Belgico reparare. Quàm feliciter
autem, quamque diligenter

— δολιχῶ ὁδῶν, ὄρμαλέωτε

ſine filo & duce prior ingreſſus ſim, quam-
que conſtanter proſecutus: tuum, Be-
nigne LECTOR, malo eſſe iudicium.
Scio enim potius veniam adoleſcentiæ
meæ deprecandam, quàm inanes verbo-
rum κήρυξις eſſe effundendos. Eſi enim
non ignorem diu me pollicitum eſſe, quod
ſerò ſatis præſtitimus; tuam tamen eò
magis benivolentiam mihi ſcio exoran-
dam. Potuiſſem enim beneficio uti legis
Annariæ, ſi citiùs publicum Commenta-
rius hic accepiffet. Ignoscas autem velim
ſi alienâ potius culpâ, quàm meâ, longiſ-
ſimam pollicitationem impleverim. Sæva
enim Fortune acerbitas, quæ me hoc mo-
lientem & urgentem ab ipſo Capitolii &
Urbis adſpectu in terram patriam inopi-
natò

natò abduxit ; tum catenata quadam
morborum & aliorum ἀτυχμάτων series
adeò mentem meam ab interioribus his
litteris, aliquot annorum curriculo, avo-
cârunt, ut prodigio simile aut portento
videri possit, quòd adhuc scribo aliquid
aut edo. Interpolabant etiam juvenilem
ardorem meum sævissima de his litteris
temporum nostrorum judicia, prompta
ubique & parata ad Musas vellicandas
maledicentia, præmia nulla, imò odium,
pessimo sæculi more, pro vigiliis labori-
busque repositum. Ut non mirer ingenio-
sissimos aliquos viros Nænam & Les-
sum jam Musis cecinisse, imò & Exe-
quias Litterarum ferali, sed fatali, ve-
reor, titulo publicasse. Quid facerem?
inevitabilis illa rerum omnium vicissitu-
do est, jubetque nos Sapiens :

Καιρῶ λατρεύειν, μήδ' ἀντιπνέειν ἀνέμοισι.

iis etiam vicibus (inquit Aurel. Symma-
chus) humana variantur ut defectui suc-
cedat ubertas. quemadmodum e-contrà
(quod nobis usu jam venire videmus)
ubertatem infelix inopia excipit. Supe-
riore

riore illo *saeculo* CIO. IO. quod ad *invidiam* ceterorum omnium *felix* *Natura* creavit, quis non vidit *Veteris* illius *oraculi* impletam *Veritatem*: Iis temporibus optimè *Virtutes* æstimari, quibus facillimè gignerentur? Tunc *Leones*, tunc *Francisci*, tunc *Roverei* & *Farneſii* floruerunt, cùm *luminibus* *Ingeniorum*, velut *stellis*, *Italia*, *Gallia*, *Germania*, & *Europa* *universa*, *distinguerentur*. Nunc quidem (*superbè* aliquid dicam, sed tamen *verè*) *minores* non sumus, sed *minoris* æstimamur: *indoctiores* non sumus, sed *invidia* premimur: *pau- ciores* non sumus, sed *multitudine* *obscuramur*. Utinam! *verò* *Principes*, & ii qui *excelsius* quoddam *in* *rebus* *humanis* *dignitatis* *fastigium* obtinent, *auream* *illam* *prudentiſſimi* * *Historici* *ſententiam* *ponderarent*: *Naturâ*, *inquit*, *infirmi- tatis* *humanæ* *tardiora* *sunt* *remedia*, quam *mala*, & *ut* *corpora* *lentè* *auge- ſcunt*, *citò* *exſtinguuntur*; *ſic* *ingenia* *ſtudiaque* *oppreſſeris* *faciliùs*, quam *revocaveris*. *O pulcra* *verba!* & *dignam*

* *Cornelii Taciti* *in* *vita* *Agric.*

cordatissimo scriptore sententiam ! Verè
ita se res habet. sint Magistratus, sint
Principes, qui studia hæc infra se posita
putent: qui Regalem purpuram scholasti-
carum artium ferulis pollui inclament:
tadium subibit & nausea. invisa primò,
sed quæ dulcedine suâ generosas ita men-
tes mox obruent, ut nullâ honorum aut
gloriæ spe excitari, nullâ honestissimi ar-
doris cupidine inflammari umquam pos-
sint. Planè ut Lethargico morbo oppressos
videmus, nec pharmacis acrioribus in vi-
giliam dissolvi, nec cymbalorum aut cym-
panorum sonitu à fatali illâ nocte revo-
cari. Sed non pergam ultrâ infelicissimæ
tempora justissimâ querellâ laceffere. Te
potius, Amœne Lector, ævo nostro castio-
rem majoremque vovebo. qualem si ex-
perior, conatibusque meis non averfam
omninò Fortunam habuero, alterum mox
de Ritibus Capitolinis sacris profanif-
que Commentarium expecta. in quo
quæ carptim nobis in priore libro observa-
ta, aut de industria omissa, accuratè,
quantum in nobis erit, descripta exhibebi-

* *

mus;

mus : multa Veterum scriptorum loca
mendis expurgabimus : & compluria Ro-
mana Antiquitatis Monimenta, vel non
visa haecenus, vel parum intellecta, in
medium proferemus. Interea juvenilem
banc ἐπιμνησιν boni consule : & sicuti hu-
mano more peccavi,

— αἰμαρίωλαί ἢ ἐν ἀνθρώποισιν ἐπονίαι ;
tamquam homo ignosce. Fejunus alicubi
si videbor aut sterilis, cogita, non omnia
mihi expromta, quae in schediis notata.
moles enim libri in immensum excrevis-
set. & cur, amabo, semper eadem dicen-
tur quae aliis jam dicta? praecipuos & verè
laudabiles Auctorum locos adnotare ma-
lui, quàm insaniam quorundam imitari,
qui fastidiosissima copia Lectorem potius
obruunt, quàm delectant. Scio tamen esse
locum unum aut alterum qui plenius dif-
fusiusque tractari à nobis potuit, & jam
in OMISSIS id adjungere parabam, nisi
οἱ τυπογράφων πῦδες, ob Francofurtensem
Panegyrim, telam incidissent; quam, cum
Bono Deo, proxima tibi foetura pertexam.

Vale diu sospes ac Vive.

STRA-

STRABO AMASIANUS
lib. V. Geographiæ.

Πάλιν δ' εἶπες εἰς τὴν ἀγορὰν παρελθὼν τὴν
ἀρχαίαν, ἀλλὰ ἐξ ἀλλης ἴδοι τὸ Ἰαβεβλημήλιον
ταύτην, καὶ βασιλικὰς, σοὰς, καὶ ναῦς, ἴδοι δὲ τὸ
ΚΑΠΙΤΩΛΙΟΝ, καὶ τὰ ἐν ταῦτα ἔργα, καὶ
τὰ ἐν τῷ Παλατίῳ, καὶ τῷ τῷ Λιβίης ἀειπάτω,
ραδίως ἐκλαθοῖτ' ἂν τ' ἐξωθεν.

Hoc est :

Rursum si quis in Forum Vetus ve-
niens unum videat alteri adhæ-
rere: deinde Basilicas, Porticus, Tem-
pla : CAPITOLIUM etiam, &
quæ inibi posita sunt, videat opera,
quæque in Palatio & Porticu Liviæ,
facile eorum omnium, quæ peregrè
uspiam viderit, obliviscatur.

MAGNUS AURELIUS
CASSIODORUS lib. VII.

Variar. in Formulâ Comitivæ
Formar. Urbis :

TRAIANI FORUM vel sub
affiduitate videre, miraculum est.

CAPITOLIA celsa conscendere,
HOC EST HUMANA INGEN-
NIA SUPERATA VIDISSE.

AMMIAN. MARCELLIN.

lib. XVI. de CONSTANTII

CÆS. in Urbem ingressu:

Deinde intra VII. Montium cul-
mina, per acclivitates planiciemque
posita Urbis membra collustrans, &
suburbana, quicquid erat primum id
eminere inter alia cuncta sperabat.

IOVIS TARPEI DELUBRA,
QUANTUM TERRENA DI-
VINIS PRÆCELLUNT; LA-
VACRA in modum provinciarum
exstructa; AMPHITHEATRIMO-
lem solidatam lapidis Tyburtini com-
page; PANTHEON velut Regio-
nem teretem, spatiosâ celsitudine for-
nicatam, &c.

TYPO.

TYPOGRAPHORUM

ad Lectorem

P R Æ F A T I O.

Cogitantibus nobis , amice Lector , quo potissimum in negotio eruditorum votis satisfacere , ac Reipublicæ literariæ prælo nostrò inservire possemus , magnoperè necessarium duximus , ex tanta librorum copia & varietate *Justi Rycqui de Capitolio Romano commentarium* eligere , atque ob materiæ dignitatem & exemplarium penuriam ad prælum revocare. Editionem Gandavensem examussum secuti sumus ; non enim scimus Commentarium hunc elaboratissimum ab auctore ipso , aut ab alio quopiam postea fuisse augmentatum. Prodit igitur nunc secundâ vice , minori quidem , sed commodiori formâ ; nullis accessionibus locupletatior ; multò tamen emendatior atque ema-

culatior, quam antea, uti ex seria at-
tentaque libri lectione passim appare-
bit. Nam præterquam quod *σφάλματα*
typographica, quæ in priorem editio-
nem irreperant, nostrâ curâ emen-
davimus; nobis insuper ad majorem
utilissimi doctissimique commentarii
perfectionem, antiqui Capitolii Ro-
mani figuram, ære incisam, novæ huic
nostræ editioni ex Donato præfigere,
non abs re visum fuit. Tu Lector si
æquus es, factum hoc nostrum benè
interpretaberis, vel eò saltem nomi-
ne, ut ad alia evulganda nos alacrio-
res reddas. Sudat jam apud nos sub
prælo *Stephanus Byzantinus de urbibus*,
sive ejus epitomator, quem in folio
nova cum Latina versione, cum
variis lectionibus ex MSS. codi-
cibus collectis, & cum doctorum
emendationibus propediem in lucem
dabimus, nam omninò partem ali-
quam absolvimus. Omnibus enim,
qui duntaxat literaturam de limine sa-
lutarunt, non ignotum est, quantos
viri

viri docti sumserint labores & molestias in hoc auctore emendando & illustrando. Qua de causa literatis & literaturæ studiosis plurimum gratificaturos speramus, si prædictum auctorem ita emendatum publicare divina clementia permiserit. Vale Lector amice, & conatibus nostris fave.

** 4 CEN-

C E N S U R A.

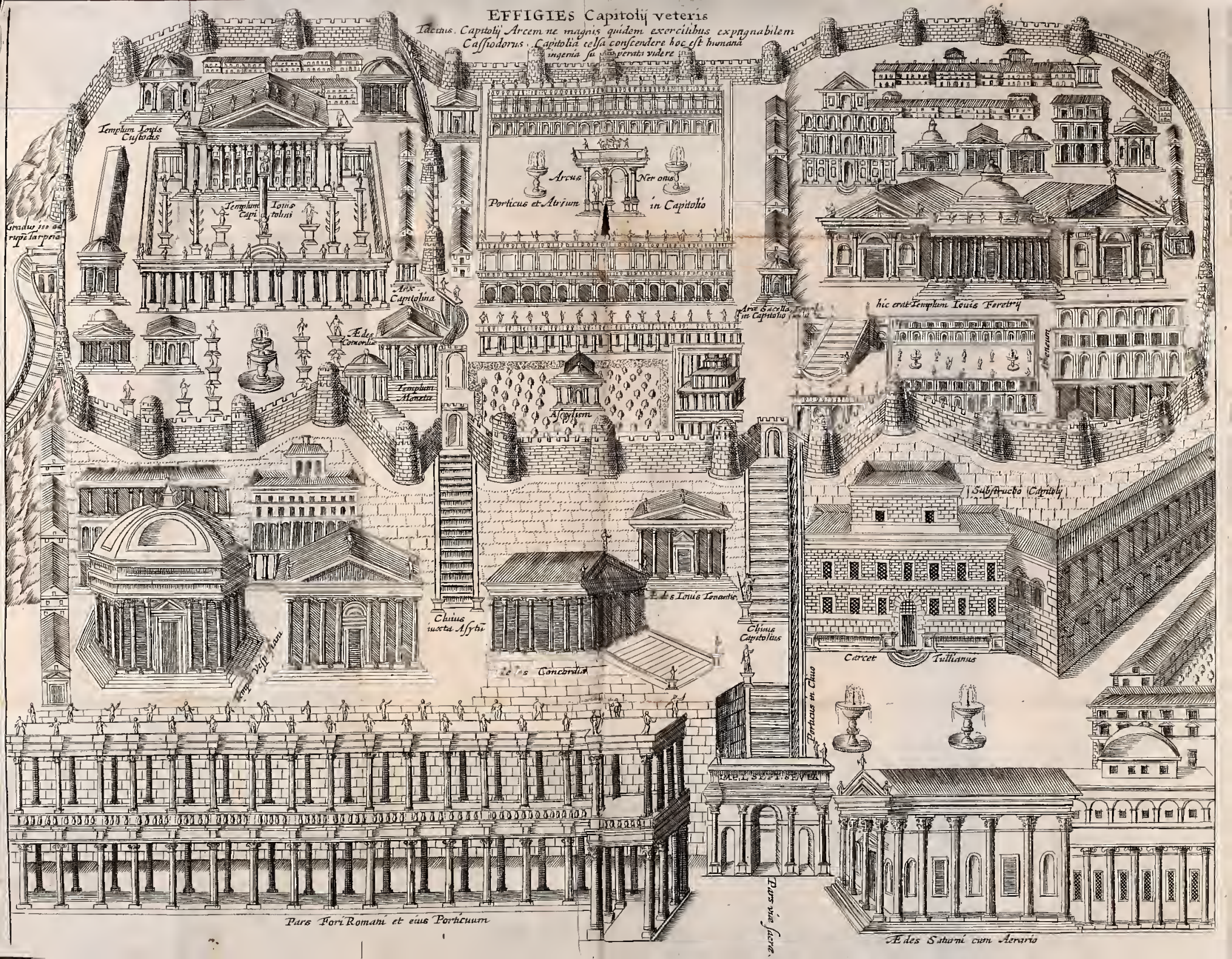
De *Capitolio Romano Com-
mentarium* à V. C. *Iusto
Rycquo* è Veterum monumen-
tis conceptum, & complurium
authoritate illustratum firma-
tumque, non exiguo ornamen-
to Reipub. Litterariæ propter
Argumenti cùm raritatem tum
varietatem futurum est. ac di-
gnum judico, quod typis expri-
matur, & divulgetur. Datum
Antverpiæ IX. Mai.

*L. Beyerlinck, S. T. L. Archi-
presbyter, Canonicus, &
Censor Librorum Antverp.*

JUSTI

EFFIGIES Capitoli veteris

Tacitus. Capitoli Arcem ne magnis quidem exercitiis expugnabilem
Cassiodorus. Capitoli celsa confendere hoc est humana
ingenia suu perari videre

Templum Iovis Custodias

Templum Iovis Capitolini

Atrium Capitolina

Aedes Concordiae

Templum Minervae

Chius iuxta Aegypti

Aedes Concordiae

Aedes Iovis Lenaeae

Chius Capitolium

Porticus in Chius

Carcet Tullianus

Substructio Capitolii

hic erat Templum Iovis Foretrii

Ara Sacella in Capitolio

Arcus Porticus et Atrium Nerone in Capitolio

Pars Fori Romani et eius Porticum

Aedes Saturni cum Aerario

Pars via sacra

Gradus 40 ad rupi lappera

I

JUSTI RYCVI

DE

CAPITOLIO
ROMANO
COMMENTARIUS.

CAPUT I.

*Roma ἐπείλοφος, Septicollis, Septem-
gemina, Septimontium festus dies.
ejus Feriæ & Strenæ. Montes olim
Agônes vocati, Agonalia, Salii
Agonales, Porta Agonenfis. Septem
colles minores Romæ Quadratæ:
Capitolium iis additum non videri:
septem alii Romæ Magnæ. Pomœ-
rium Urbanum, & varia ejus am-
plitudo. Cæsar an Pomœrium exten-
derit. De Nerone, Vespasiano, Trajano
item dubitatum. Plinius à censurâ
Viri Magni vindicatus.*

URBEM ROMAM Terra-
rum & Maris universi Dominam
A olim

I Dionys. Halicarn.

olim ἐπείλοφον Græci, *Septicollem* Latini; aut *Septemgeminam*, & (si proba est viri magni² in Varrone conjectura) etiam *Septimontium* appellarunt. Septem enim montes, five colles ambitu latipatente complexa in tantam amplitudinem paullatim excrevit, ut non Urbis tantum instar unius, sed tanquam τὸ οὐρανὸν ἐπιβρῆς,³ immò Orbis totius intra mœnia sua collecti haberet. Unde Divinus ille Italiæ Homerus in *Æneidos* sexto:

— *Illa incluta R O M A*

Imperium terris, animos æquabit
Olympo:

SEPTEMQUE una sibi muro
circumdabit A R C E S.

Et ingeniosissimus Naso:

⁴ — *Quæ de SEPTEM totum*
circumspicit Orbem

M O N T I B U S, Imperii R O M A
Deumque locus.

Clau-

² Turnebi. ⁴. de L. L. ³ Polemon Sophista apud Galenum ⁴ I. Tristium.

Claudianus etiam magnificè :

⁵ *Quæ SEPTEM SCOPULIS
Zonas imitatur Olympi.*

Cui rei, ut in mystico illo Pythagoræorum Septenario, tantum religionis inesse voluerunt, ut ROMAM ipsam habitu Viraginis effictam in Numis aliisque Monumentis septeno vertice residentem effinxerint, & SEPTIMONTIUM (quod septimus mons Pomærio tam esset inclusus) ⁶ diem festum celebrârint. Eo die Romani utpotè ominatiore (quod Kalendis etiam Jani & Martis factitatum) sibi mutuò Xeniola & strenas missitabant. Discimus è doctissimo Tertulliano, libro de Idololatria: *Etiam strenæ captandæ, & Septimontium, & brumæ, & caræ cognationis Honoraria exigenda omnia.* ubi quàm lubenter legerim: *Septimontio & brumâ*; nisi doctioribus aliter videtur.

A 2 Impe-

⁵ 3. de laud. Stilic. ⁶ Plutarch. in Ætiis, & Varro 4. de L. L.

Imperator etiam ipse R. P. dabat; testis Suetonius, de FLAVIORUM ultimo: ¹ *Septimontiali sacro quidem & Equiti panaria, & plebi sportellas cum opsonio distribuit. Et, quò hilarior dies esset, initium vescendi primus fecit.* ² Festum autem illud non urbanatim, tanquam in exculto populo; sed rusticatim, quasi à montanis paganisque fiebat. credo ut primigeniæ simplicitatis reminiscerentur Quirites, cùm

³ *Parva saginati lustrarent compita porci,
Pastor & ad calamos exta litabat ovis.*

Nisi fortè à rusticis ea solemnia desumpta, quibus & ⁴ MONTINI, seu MONTENSES Dei venerationi erant, & Paganalia, haud dissimilia sacra, celebrata. SEPTIMONTIUM verò in Fastis Pontificiis

AGG-

¹ Domit. c. 4. ² Varro lib. 4. de L. L. ³ Propert. lib. 4. ⁴ Vett. inscr. & Arnobius cum Augustino. Varro ibidem.

AGONALIA & AGONIA appellari Verrius Flaccus autor est, nec vanâ etymologiâ; cùm & montes ipsi *Agones* olim dicerentur, & Quirinallis, *Agonius*: & porta quæ inter collès sita, ⁵ antiquissimo nomine *Agonensis*. inde *Agonales* aut *Collini Salii*, quòd eorum sacellum ἐπι τῆ κολίνας λόφου, ait Dionysius; haud longè fortassis ab hac porta. SATURINIUM autem, sive CAPITOLININUM, montem an Romulus Urbi suæ QUADRATÆ primùm adjunxerit, frustra disputari censeo ab eruditis. nam Cornelius Tacitus, ⁶ magnæ apud omnes fidei scriptor, cùm illius Pomœrium definivit, mox adjecit: CAPITOLIUM non à Romulo, sed à T. Tatius additum Urbi credidere. quâ loquendi ratione rei incertitudinem satis ostendit. Fuisse quidem à Romulo munitum in novæ Urbis tutelam Dionysius ostendit lib. II. ubi

A 3 de

de initiis Sabini belli: Ἐν τῷ δὲ κῆμ ὁ
 ΡώμουλⓄ ἀντιπαρεσκυιάζετο τὸ κράτιστα, ὡς
 αἰμυυέμρⓄ ἀνδρας τὰ πολέμια ἀλκίμους; Ἐ
 μρῖ Παλατίε τεῖχⓄ, ὡς ἀσφαλέστερον εἶναι τοῖς
 ἔνδον, ἐψηλοτέροις ἐρύμασιν ἐγείρων, τὰς δὲ πα-
 ρακειμῆρας αὐτῶι λόφους, τόντε Αὐεντῖνον, κῆμ τὸν
 Καπιτωλίον νυῦ λεγόμενον ἀποβαφρεύων, κῆ χα-
 ρακώμασι κρητεροῖς ὡσεὶ λαμῶδων. Acce-
 dit testimonium Suidæ, in lexico, qui
 verbis alicujus veteris scriptoris sic
 habet: Οὐ ΡώμουλⓄ μτῖ τὸ κῆσσι τὸ Παλάπιον
 (id est, post Romam Quadratam
 conditam) ἔκτισε κῆμ τὸ Καπιτωλίον; ὁ ἐστὶ
 κεφαλὴ τῆς πόλεως. Muro etiam inclusum
 Capitolium fatetur Strabo lib. 5. sed
 pro Aventino Dionysii τῆς Κσιεῖνον λόφον
 nominat. Ego tantum credam tu-
 multuariam aliquam munitionem
 fuisse, adversus subitos hostium in-
 cursus paratam. Nam Livius, aliique,
 qui jam inde Arcem Capitolinam,
 aut Tarpeiam, dicunt, vereor ut ma-
 gis temporum suorum usum, quàm
 τὸ τῆς ἱστορίας πρέπον hic observârint. Qui
 autem

autem colliculi à Romulo novæ Urbis muro priùs inclusi sint, significare videtur Antiftius Labeo, his verbis: SEPTIMONTIO ¹ hisce montibus Ferie: Palatio, cui sacrificium quod fit, Palatuar dicitur. Velia cui item sacrificium: Fagutali, Sabura, Cermalo, Oppio, Calio ² Monti, Cispio monti. Non tamen de primâ illa loquor, quæ solum Palatium comprehendit, sed auctiore illâ ante T. Tatium adhuc in Regni communionem assumptum: de qua disertè Livius lib. I. Crescebat interim Urbs munitioibus, cum alia atque alia appetendo loca in spem magis futura multitudinis, quam ad id quod tum hominum erat, muniret. Facta ea Urbis auctio, atque munitio paullò antè quàm Asylum in Capitolio apertum; ut primam eam rectè dixeris Romani Pomcerii prolationem, quam nescio an eruditorum quisquam

A 4 hæcte-

¹ Apud Festum hac voce. ² Parte ejus, ita Liv. lib. I.

hactenus observârit. ³ Altera porro ea fuit, cùm Sabinis intra civitatem receptis, Capitolinus, cum parte ⁴ Cœlii & Quirinalis, Pomœrio adjuncti, novæque multitudinis habitationi concessi. Capitolium autem tunc primum legitimis effatisque finibus clausum videri, argumento est ab Antistio Labeone in collium Catalogo esse prætermissum; & ab Historicis omnibus traditum, recepto demum T. Tatio intra Pomœrium fuisse receptum. Quod Sacrum igitur initiò brevium colliculorum, à Romulo Urbi additorum gratiâ celebratum est; postea grandium illorum honori datum videtur, qui laxiore incœnium spatio circumjuncti sunt, isti videlicet: PALATINUS, CAPITOLINUS, QUIRINALIS, AVENTINUS, COELIUS, VIMINALIS, ESQUILINUS. *Septem*

³ Dionys. & Liv. ibidem. ⁴ Nam totum Cœlium Tullus Hostilius, Quirinalem Servius inclusit.

ptem Arces, à Virgilio; *Septem Fuga*, à Papinio; *Septem Scopuli*, à Claudiano; *Septem culmina, vertices, montes, colles* à reliqua scriptorum classe dicti. Quòd VATICANUM iis & JANICULUM nonnulli ⁵ adnumerant, minus religiosi Antiquitatis, aut periti Romanæ *τοπογραφίας* esse videntur, nobis fanè quia trans Tiberim flumen, immò extra Latium ipsum in agro peregrino positi, à sacrâ illâ Heptade visi sunt prohibendi. POMOERII autem URBANI PROFERENDI non cuivis temerè potestatem factam, sed ⁶ iis modò, qui sine P. R. capto de hostibus agro auxissent; veteres multi prodidère. Ex Regibus, post Romulum conditorem, unus Servius Tullius usurpavit: ex Romanis Ducibus nemo (fide Taciti) nisi L. Sulla, & D. Augustus. Mirum quidem à Tacito hoc scribi,

A 5 cùm

⁵ Janus Parrhasius & alii. ⁶ Agell. lib. 13. c. 14. Vopisc. Aureliano. Liv. lib. 1. Tacit. Ann. 12.

cùm & JULI DICTATORIS
 eam curam fuiffè Dio tradiderit; &
 præter Dionem Agellius lib. 13. c. 14.
 cùm ait: *Neque postea D. JULIUS,*
cùm Pomærium proferret, intra effatos
Urbis fines (de Aventino loquitur) in-
cluserit. Quæ igitur Cornelio nostro
 fidelissimo aliàs scriptori fides? nulla
 profectò, nisi fortè in Agellio nomen
 illud D. JULI: non ad ipsum Dicta-
 torem, sed Dictatoris filium AUGU-
 S T U M referendum sit: jure scilicet
 Romanæ Adoptionis; *quam (teste*
Cicerone) ut aliarum rerum, ita nomi-
nis etiam hereditates sequerentur. Se-
 cuta certè D. AUGUSTUM; nam is
 cùm alibi sæpè JULIUS, tum in ve-
 teri lapide Brixiano sic nominatur:

C. JULIO. C. F.

FAB. SCAPT.

CÆSARI

AUGUSTO.

Et apud Corn. Nepotem in Attico:
Namque hic contentus ordine equestri,
 quo

quo erat ortus, in affinitatem pervenit D. JULI filii: cum jam antè familiaritatem ejus esset consecutus. Unde & leges quædam JULIÆ vocatæ, quarum constat Augustum auctorem latoremque fuisse. Sed jam quid Dioni Cocceiano fiet? cujus disertà illa de Cæs. Dictatore verba: ⁷ Ταῦτα τε ἐποίησεν, καὶ νόμους εἰσέφερε, τότε ποιήσας ἐπὶ πλεῖον ἐπέζησα. Defugerem omninò auctoritatem, nisi Romanum adstipulatorem haberet. Fortassis enim è vulgaria magis opinione, quàm probatorum monumentorum fide rem istam conscripserit. Nam cum destinasset Dictator Julius Pompeium amplius extendere (quod Cicero Atticum suum in ⁸ epistolis monet) morte præventus consilium suum minus fortè exsecutus est. Inde verosimiliter natum, ut quod ille in consilio habuerit facere, pro facto à posteritate fuerit creditum. Ultrà nihil adse-

7 Lib. 43. 8. Lib. 13. ad Attic.

adsevero. Post D. ergo JULIUM (si is reverà protulit) quatuor item CÆSS. ¹ Urbem auxisse memorantur DDDD. AUGUSTUS, CLAUDIUS, AURELIANUS, PROBUS; ad immensam ferè magnitudinem urbe productâ; scilicet ut quinquaginta ferè passuum CIO sanctior ejus ambitus contineret. cum Pliniano ² tamen ævo (quod in FLAVIORUM CÆSS. tempora incidit) passuum XIII. CIO. & CC. collegisse tantum observatum sit. Nam quòd nuper vir magnus, in ADMIRANDIS, numerum hunc augendum putavit, vereor omninò ut frustra sit. Etenim si (quòd ipse fatetur) Campus Martius Dictaturâ Julianâ nondum intra urbem erat admissus, successor ejus fortè illum addiderit, Aventinum adhuc excluderet, quem Claudius adjecit; post Claudium ad
Pli-

¹ Dio. lib. 55. Vopiscus Aurel. Zosimus. Vett. Inscript. ² Plin. lib. 3. cap. 5.

Pliniana tempora nemo ampliùs quicquam ; vix est ut laxius tum Pomœrium esse potuerit. Pomœrium, dico , sive *sacratiores muri*. ³ Nam si ad extrema tectorum respicimus , nullius urbis magnitudinem cum eâ , fateor , fuisse comparandam. Mensuræ Pliniana adstipulatur marmorea vetus Tabula , Hortorum Farnesianorum , ad Pacis Romæ nuper inventa ; in quâ accurata totius urbis *ἰσχυροτέρα* conspicitur , eundem fermè murorum ambitum , eandemque amplitudinem cum hodiernâ hac Româ proponens. Hodierna autem (ut accuratè etiam à Marliano ⁴ observatum est) x. tantum stadiis Pliniana illa vetere contractior. cujus rationem satis probam reddidit , quòd Amphitheatrum Statilii intra Muros tum haberetur , nunc muris ipsis inclusum ; illique (ut ex vestigiis antiquitatis apparet) laxiore gyro foris circumducerentur. Eam verò

3 Plin. ibid. 4 Lib. I. c. 5. Topog. Urbis.

verò urbis magnitudinem stetisse
 puto ad extremam **PROBI** ⁵ vel
AURELIANI CÆSS. dilatatio-
 nem. quæ cum spatiosior videretur
 quàm ut irruptione barbarica tutò
 habitare eam liceret (populo jam per
 Imperii migrationem vehementer
 Romæ imminuto) sensim ad priores
 terminos, sineisque redierunt. ⁶ De
 Vespasiano quidem Augusto dubita-
 ri possit, an is sacratiores muros etiam
 protulerit, quòd in æneâ Tabulâ Ca-
 pitolinâ ⁷ legatur: **UTIQUE. EI.**
FINES. POMOERII. PRO-
FERRE. PROMOVERE. CUM.
EX. REPUBLICA. CENSE-
BIT. ESSE. LICEAT. ITA.
UTI. LICUIT. TI. CLAU-
DIO. CÆSARI. AUG. GER-
MANICO. Quem tamen honorem
 non admisisse eum ut credam, facit
 scriptorum omnium altissimum in
 hac

⁵ Variè enim traditur. ⁶ Lips. Admir. lib. 3.
 e. 2. ⁷ Quam eo Senatus è Laterano transtulit.

hac re silentium. quis enim credat Cornelium Tacitum, Suetonium, Dionem, alios, si admisisset, tam elingues heic futuros, qui sæpè alibi in rebus minoris momenti tam disertis atque diligentes? De Nerone, Trajanoque, par ferè ratio est: quos unus (quod sciam) F L. Vopiscus⁸ adjecto R. P. agro barbarico Pomœrium ampliâsse scribit, cujus unius auctoritas vereor ut infirma nimium futillisque sit, reliqua veterum Scriptorum classe nequaquam concinente.

8 In vitâ Aureliani.

C A P U T II.

Mons Capitolinus *olim Saturnius. Saturnia Italia & Sicilia. Italia dicta olim Saturnia. Saturnia civitas sive castrum. Saxum Carmentis. veteres & recentiores ejus Montis habitatores. Tatienses*

ses *vel* Titienses : Ramnes
vel Ramnenses : Luceres
unde dicti. Collegium Ca-
 pitolinorum. *Habitatio ho-*
noris causâ in Capitolio
nonnunquam data. Num &
civibus reliquis illhic habi-
tare permissum?

Nescio quæ mortales olim religio,
 an persuasio, tenuerit, ut Satur-
 num illum antiquissimum Deorum,
 plerosque Montium in Italiâ vicinif-
 que locis vel infedisse, vel possedisse
 crederent. Nam & Diodorus Sicu-
 lus ¹ de patriâ suâ scribit, ad suum
 usque ævum, editiora ejus omnia *Sa-*
turnia appellata: idemque asserit de
 Italiâ ipsâ Dionysius. ² qui & in
 Eliate agro, apud Græcos, tumulum
 quendam Κρόνιον fuisse ait, quem ἱερόν ἔ-
 Κρόνα νομίζοντες Ἡλεῖοι, θυσίας, καὶ ἄλλαις
 τιμαῖς, ἐν ὡρισμένοις χρόνοις σέβοντες, vene-
 raren-

¹ Lib. 4. ² Lib. 1. Antiq.

rarentur. Inde & in sacro nostro monte habitâsse creditus, eique S-A-T-U-R-N-I-O fecisse nomen. Urbem quoque in eâ condidisse, quam de suo nomine *Saturniam* appellârit. Res suis auctoribus non caret. Varro enim, in opere de linguâ Latina, ¹ vestigia ejus urbis agnoscit, & Tertullianus, in Apologetico, *Civitatem, quam depalaverat Saturnus, usque tunc esse audacter pronunciat.* Accedat vulgatum illud Arnobii: ² *Janus Janiculi conditor, & civitatis Saturnia Saturnus auctor.* Minucii quoque Felicis, Octavio: *Itaque latebram, quod tutò latuisset, vocari maluit (Latium) & urbem (Saturniam) de suo nomine.* Prudentii ³ etiam sub personâ Saturni:

— placet heic fugitivus & exul
Ut lateam genti atque loco Latium
dabo nomen.

Vitibus

1 Lib. 4. 2 Lib. 1. adv. Gent. 3 Lib. 1. adv. Symm.

*Vitibus incurvam (si qua est ea
cura) putandis*

*Procudam chalybem. nec non &
mœnia vestri*

*Fluminis in ripâ statuam Saturnia
vobis.*

4 Ut omittam Poëtarum Latinorum Principem, qui Euandrum Arcadem inducit, ruta ejus opidi cæsa Trojano hospiti commonstrantem; aliosque (nè actum agam) permultos, qui Saturniæ Capitolinæ meminerunt. Non desunt tamen testes etiam *αἰτίωσις*,
5 qui comitatum Herculis ab Hispaniâ redeuntis, cùm eum locum attigissent, castellum istud ædificâsse, & in honorem ejus Numinis sic appellâsse scribunt, quod antiquitus pulsum à Jove suis sedibus confedissee illhic Saturnum crederent. Quamquam Solinus 6 portam modò ejus Castellii in honorem Saturni *Saturniam* appellatam malit, eaque *Panduna*

4 Aeneid. 8. 5 Apud Dion. lib. 1. 6 Lib. 1.

duna ⁷ postea dicta, ut Antiquario-
rum peritissimi crediderunt. Scriptor
autem *ἀνώνυμος* de Origine gentis Ro-
manæ, (quem Sext. Aur. Victorem
esse eruditi suspicantur) *Arcem Sa-
turniam* amat dicere; sed minus accu-
ratè. nam in imo monte istud sive
opidulum sive castellum fuit, arbitra-
tu Sexti Pompeji: *Saturnii* (inquit)
dicebantur, qui *Castrum in imo clivo
Capitolino incolebant. ubi ara dicata ei
Deo ante bellum Trojanum videtur, quia
apud eum supplicant apertis capitibus.*
Hujus Aræ Græcique apud eum Ri-
tus ubertim meminit Dionysius, eam-
que in imo clivo, quâ è foro in Capi-
tolium ascendebatur, ab Epéis Her-
culis comitibus, Saturnio numini scri-
bit esse dedicatam. ⁸ Ab hoc ipso Nu-
mine universa deinde Italia S A-
T U R N I A nominata. Justinus præ-
ter cæteros disertè XLIII. Breviarii
Pom-

⁷ Junius apud Varronem. Onuphrius Pan. alii:

⁸ Virgil. 8. Æneid. Festus in *Saturnia*. Diodor.
lib. 4. Macrob. in Saturn. Tertull. Apolog.

Pompejani : Itaque Italia à Regis nomine Saturnia appellata est, & mons, in quo habitabat, Saturnius, in quo nunc, veluti à Jove suis sedibus pulso, Capitolium est. Et Dionysius primò Antiquit. ἡ νῦν Ἰταλία καλεσμένη τῷ θεῷ ἀνέκειτο, ΣΑΤΟΥΡΝΙΑ ὅς τ' ἐνοικένητων ὀνομαζομένη. atque ita vocari solitam in Sibyllinis oraculis ibidem addit, multaque ejus Divinitatis fana per totam regionem, pluresque civitates ejusque nominis apparere. Certè in oraculo vetustissimo Jovis Dodonæi, ex antiquo Tripode à L. quodam Mammio descripto, ipsa etiam Sicilia, quasi Italiæ pars, eo nomine censebatur. Verba oraculi sunt :

Στείχετε μαιόμενοι Σικελῶν Σαίκερτίαν
αἶαν,

Ἦσ' Ἀβοειθῆνέων Κοτύλλω, ἔ νᾶσθ
ὀχέεται.

Sed hæc obvia fanè sunt; & cui antiquariorum hæctenus non dicta? Illud tamen nescio an libatum cuiquam,
Varroni

Varroni Ennioque placuisse, à monte nostro Saturnio Italiæ appellationem deductam. unde Ennianum illud in libris de L. lat. ἀκροτελεύσιον :

— Saturnius illi

Nomen erat, de quo latè Saturnia terra.

Credo quò P. R. magis placerent, cùm summum Relligionum suarum caput tantæ venerationis jam-indè fuisse ostenderent, ut universæ genti nomen mutaret. nam de antiquâ loci hujus Religione facundè etiam Virgilius :

*1 Jam tum Relligio pavidos terrebat
agrestes*

*Dira loci, jam tum Sylvam Sa-
xumque tremebant.*

nec minùs eleganter sub personâ Euandri. quum subjungit :

*Hoc nemus, hunc (inquit) frondoso
vertice collem*

Quis

*Quis Deus incertum est , habitat
Deus. Arcades ipsum
Credunt se vidisse Jovem , cum
sæpe nigrantem
Ægida concuteret dextrâ , nimbos-
que cieret.*

Propertius ferè ab eadem mente :

² *Tarpeiusque pater nudâ de rupe to-
nabat ,
Et Tiberis nostris advena bubus
erat.*

miror tamen *nudam* dicere, quùm ne-
more & dumis consita vel ante con-
ditam urbem fuisse credatur. Virgi-
lius iterùm laudato loco :

*Hinc ad Tarpejam sedem & Capi-
tolia ducit ,
Aurea nunc , olim silvestribus hor-
rida dumis.*

mox ubi de Gallis Capitolium obsi-
dentibus :

*Galli per dumos aderant, arcemque
tenebant.*

Quin

Quin & ipse Propertius alibi elegantissimâ *ἑρπυρία* sic eam describit :

³ *Lucus erat felix ederoso confitus
antro,*

*Multa ubi nativis obstrepit arbor
aquis :*

*Silvani ramosa domus, quò dulcis
ab aestu*

*Fistula poturas ire jubebat
oves.*

Nudam autem rupem cùm dicit, ædificiis & apparatu Sacrorum destitutam intelligit, queis Augustali (id est) suo ævo, super omnia Urbis & Orbis loca erat instructissima. Qui autem mortales quàm ante, quàm post Saturni in Italiam adventum Capitolio inferint, quàm accuratè olim sit traditum, negligendum nobis minimè videtur. Ante illum fide Virgilii, quæ supra Poëtam hic esse videtur :

⁴ *Hæc nemora indigenæ Fauni, Nymphaque tenebant,*

Gensque

*Gensque virûm truncis , & duro
robore nata ,
Queis neque mos neque cultus
erat.*

Saturnus autem cùm advenisset ,
— *genus indocile ac dispersum
montibus altis
Composuit, legesque dedit.*

*Rudes illos homines (ait ⁵ Minucius)
multa docuit, ut Græculus & Politus; li-
teras imprimere, numos signare, instru-
menta conficere. Saturnum multis post
sæculis subsecuta illa fatidica Nico-
strata, ⁶ quam Carmentam & Carmen-
tim Romani dixêre. Ea cum Euan-
dro Filio & Arcadibus domo profe-
cta cæteris Palatium occupantibus,
ipsa in infimâ, quæ flumen Tyberi-
num respicit, Capitolini montis par-
te confedit. Fanum ibi postea ejus
memoriæ à Romanis exstructum,
⁷ nomen*

⁵ In Octavio. ⁶ Virgil. lib. 8. Liv. lib. 1.
Solin. lib. 1. Dionys. lib. 1. Plutarchus in Ætiis.
Auctor orig. gent. Rom.

7 nomen etiam loco Saxo Carmentis
aut Carmentali datum :

Et Carmentali Romano nomine
Portæ.

Cùm igitur Geryone devicto⁸ Her-
cules in Græciam rediturus ad Car-
mentim accessisset, partem copiarum
suarum Elidensium, qui locorum a-
mœnitatem amaverant, subsistere
illhic permisit. Quorum alii propè
Palatium Evandri, alii in ipsa Satur-
nia, ducta velut Colonia, constite-
runt. Post Arcades *αργελλῆνας*, & Elea-
tas advenas, regnante Fauno, ut vo-
lunt, Trojani cum Ænea Anchisæ F.
profugi, in hanc oram delati sunt, pa-
riterque ea delectati Saturniam Capi-
tolinam nova civitate compleverunt.
Hos subsecuti creduntur Albani, XVI.
post bellum Trojanum ætate, Pala-
tium & Saturnium montes mœnibus
tum primùm valloque complexi : in

B queis

7 P. Vict. & Sext. Ruf. Reg. 8. 8 Dionys.
ib. Varro 4. dol. L. Serm. in 8. Æn. Auctor ori-
gin. gent. Rom. Dionys. ibid.

queis vilia antè pastorum inapalia
constiterant. Tibullus id videtur in-
nuere purissimo isto versu :

¹ R O M U L U S eterna nondum fun-
daverat Urbis

Mœnia , consorti non habitanda

Remo.

Sed tunc pascebant herbosa P A-
L A T I A vacca,

Et stabant humiles in J O V I S

A R C E case.

Manilius etiam IV. Astronom. à Lu-
dovico Carrione I. C. emendatus :

———— Troja sub uno

Non eversa viro fatis vicisset in
ipsis ,

Aut lupa projectos nutrisset Martia
fratres :

Roma casis enata foret ; pecudum
que magistri

In Capitolinos duxissent fulmin
monteis.

² Se

² Sed æternæ jam Urbis felicissimis fundamentis in Palatino positis, Pomerio quidem Capitolinus forte prohibitus, ut supra docuimus, Asylum tamen in eo apertum colligendæ multitudini, & munitio aliqua facta præripiendo hosti commodissimo loco. T. tamen Tatius seu vi bellica, seu, quæ aliorum opinio est, prodicione Tarpejæ loco potitus, regni que confors factus mœnibus eum coercuit primus, & Sabinis suis habitandum concessit: qui deinde *Tatienses* à Regis sui nomine, sicut *Ramnenses* à Romulo, Tribules alii antea dicti. His tertia demum classis adjuncta *Lucerum*,³ eorum, ut quidam credere, qui ad Asylum in lucos⁴ confluxerant; sed Livius *nominis & originis causam incertam esse mavult*. *Tatienses* igitur sive *Titienses* Livio & Sexto Pompejo, qui cum T. Tatio

B 2

bellum

² Dionys. lib. 1. Tacit. Ann. 12. Plat. Rom.

³ Dionys. lib. 2. Plutarch. 16. Ascon. in 3. Ver.

⁴ Alii à Lucumone volunt dictos.

bellum gesserant, in Capitolio vicinisque locis habitationem instituerunt. Nec alios fuisse existimem, quos à celebri deinde mansione **CAPITOLINOS** dixere, quorumve collegium Urbe à Gallis liberata, M. Furius Camillus Dictator instituit: *eorum scilicet qui in arce & Capitolio habitarent.*⁵ Horum **CAPITOLINORUM** ipse M. Tullius meminit in epistolis⁶ ad Q. fratrem, eosque è suo Collegio M. Furium Flaccum equitem Rom. hominem nequam eiecisse scribit. Instituti causam ipse Dictator Camillus recitat apud Livium: **CAPITOLINOS LUDOS solennes⁷ aliis addidimus COLLEGIUMQUE ad id novum auctore Senatu condidimus.** Sed Ludorum horum & Collegii alibi *ἄριστοτερον* meminimus. Subit hic tamen dubitare florentissimis P. R. rebus, quum tot Divinitatum Templis, Delubris, Sacellis,

⁵ Liv. lib. 5. ⁶ Lib. 2. ⁷ Al. Solennibus.

Sacellis, Aris mons iste obsideretur, an humanæ habitationi locus aliquis relictus? Videtur quidem in Arce habitatio militum præfidiariorum fuisse, quos à munere in Arce excubandi *Arcubias* sive *Arcubios* Festus & Isidorus dixerunt. Ædituorum etiam ac Sacrificulorum, ad tutelam custodiamque *Ἐπιτορῆς κήρυκες*: quorum meminere Veteres inscriptiones, teste Huberto Goltzio in Thesauro Antiquario, & C. Oppius Juliusque Hyginus apud Agellium, Lib. VII. cap. I. Ædituos Templi sæpe esse demiratos scribunt quòd solum Africanum noctu in Capitolium ingredientem canes semper in alios savientes neque latrarent, neque incurrerent. ⁸ Apud Sacrificulos verò tunc ipse Domitianus latuit, cùm bello civili Vitelliano Capitolium incenderetur, ut postea dicemus. Fuisse & aliorum in Capitolio mansiones vel

B 3

Pro-

⁸ Sueton. Domit. cap. I. Tacit. 3. Histor. lib. 4.

Propertius ostendit de meretriculâ
Teia:

*Altera Tarpejos est inter Teia
lucos*

*Ebria, sed potæ non satis unus
erit.*

Inde (ut opinor) acerbissima illa januæ querela, libro ejus primo, ¹ quòd locò tam religioso & augusto nocturnis potorum rixis faucia, turpibusque corollis obvelata, & obscenis carminibus impleta, Dominæ suæ turpitudinem fateretur. ostendit etiam Lampridius in Heliogabalo: *Celebravit item (de monstro eo loquitur) tale convivium, ut apud amicos singulos singuli missus appararentur. & quum alter maneret in Capitolio, alter in Palatio, alter in Cælio, alter trans-Tyberim; ut quisque mansisset, tamen per ordinem in eorum domibus singula fercula ederentur.* Nunquid & Martialis eò trahendus Epigrammate ad Marcellam?

² *Tam*

² *Tam rarum; tam dulce sapis, Pal-
latia dicent,*

*Audierint si te vel semel, esse
suam.*

*Nulla nec in mediâ certabit nata
Suburrâ,*

*Nec Capitolini collis alumna
tibi.*

Non dicturus hoc certè tam præfi-
denter, nisi cuivis etiam licuisset in
Capitolio habitare. Quid, quòd ho-
noris causa domus etiam in Capitolio
interdum assignata? Exemplum est
in M. Manlio Capitolino, in cuius
Eulogio apud Sext. Aurel. sic legitur:
*Captâ Urbe auctor in Capitolium confu-
giendi civibus fuit. quadam nocte clan-
gore anseris excitus Gallos ascendentes
dejecit. Patronus à civibus appellatus, &
farre donatus est: domum etiam in Ca-
pitolio publicè accepit.* Sed cùm in re-
gni adfectati suspicionem venisset,
domus ea diruta, & Junonis ibi Mo-

B 4 netæ

netæ Templum fabricatum est, cum edicto : ³ NEQUIS. PATRICIUS. IN. ARCE. AUT. CAPITOLIO. HABITARET. Quod ea res propter loci munitionem novandis quandoque rebus opportuna videretur. Caligula tamen Tyrannus à Jove (ut sibi videbatur) in contubernium adsumptus, quo propior illi esset, in area Capitolina novæ domus fundamenta jecit : teste Suetonio. ⁴ Sed fundamenta tantùm. Nam de perfecta illa à nemine, quod sciam, hætenus est proditum.

³ Plutarch. in Quæstion. Cic. pro domo sua. Ovid. in fastis. ⁴ Cajo c. 22.

C A P U T III.

De altero Montis nomine Tarpejo dictum : ejusque origo investigata. Historia an Fabula Tarpejæ discussa : ejusque è Scriptoribus innocentia probata. Saxum & Tarpejum ^{ἀράξῃς} interdum posita. Saxum infame à reliquo Monte sejunctum : aliaque in hanc rem.

Qui sæpe habitatores, sæpe etiam nomen mutavit Mons Saturnius. uti

Sæpius & nomen posuit Saturnia tellus.

nam qui à Saturno *Saturnius*, à Carmenta *Carmentalis*, à Sp. Tarpejo Arcis præfecto, ut quidam credidere, vel à Tarpeia Sp. filia Vestali, ut aliis traditum, T A R P E I appellationem

fortitus est. Ταρφαῖον notat corruptè
Stephanus de Urbibus : reliqui Græ-
corum castigatius Ταρφαῖον, Ταρπεῖον, aut
Ταρπηῖον. Propertius difertè ab illis
partibus :

*A duce Tarpejo mons est cognomen
adeptus,*

*At vigil injustæ præmia sortis
habes.*

Sed reliqui omnes Tarpejæ Virgini
magis patrocinantur. Tertiam hujus
etymi causam adducit Verrius Flac-
cus, vel ejus potiùs abbreviator Fe-
stus : ¹ *Saxum, inquit, Tarpejum ap-
pellatum ajunt partem montis, qui ob
sepultam Tarpejam ibi Virginem, quæ
eum montem Sabinis prodere pacta erat,
ita nominatus est. vel ab eo, quòd qui-
dam nomine L. Tarpejus Romulo Regi,
cùm propter raptas virgines adversare-
tur, in ea parte, quâ Saxum est, de no-
xio pœna sumpta. Hactenus plenè at-
que rectè ; nam quod vulgò adjungi-
tur :*

¹ Lenis in Festo conjectura.

tur : *Tarpejum dictum.* omni sacramento contenderim, adfuturum aliquod glossematum esse. Mihi verò (si in tanta Annalium obscuritate & vetustate à fabulis haud multum abhorrenti, divinare permissum) Sex. Propertii opinio semper verosimilior est visa, ut quæ nobilioris originis nobilissimum locum non dedecet & cujus exempla in omni Historia passim reperire est. Nihil enim magis commune atque obvium, quam à Regibus, Ducibus, Præfectis loci alicujus appellationem derivari. Nam ista quæ de proditore virgine dicuntur Græcorum *μυθροπλας* potius, quam Romanæ historiæ decere videantur. quod cuivis etiam in confessio erit, qui geminam omninò Historiam ex fabulamentis Aristidæ Milesiacis in Plutarchi paralellis observaverit. Nam quod optimè à bono Historico olim dictum : *datur hæc venia antiquitati, ut miscendo humana divinis primordia Urbium*

bium angustiora faciat. Si cui tamen magis lubitum est à Virgine montis nominationem ducere, haud planè abnuam: modò à pura ea & inculpa-
ta, qualem antiquissimi etiam scriptores prodidere. L. enim Piso, vir Cen-
forius, apud Halicarnassæum ¹ cen-
suit præclaro illo *περὶ ἀεισερῶν ψαλίων*
pacto nihil aliud voluisse eam, quàm
*nudatos scutis hostes (quæ instar armil-
larum levâ gestarentur) civibus suis
trucidandos objicere.* ²Pulcro sanè con-
silio, si Fortuna accessisset. cui & Li-
vius ipse accedere videtur: *Sunt (in-
quit) qui ex pacto tradendi quod in sini-
stris manibus esset, decretò arma petisse
tradant: & fraude visam agere, sua
ipsam peremptam mercede.* ³ Nec am-
biguè etiam is, qui Livium in com-
pendium redegit: *Sabinis proditæ por-
tæ per virginem, nec dolo. Sed puella
pretium rei, quam gerebant in sinistris,
petierat, dubium clypeos an armillas.*

Addit.

Addit tamen de anulis Dionysius ⁴ ex Fabio & Cincio, antiquissimis item Scriptoribus, καὶ αὐτῶν (inquit) ἔρωσι εἰσ-
έρεχεται τῶν ψαλίων, αὐτῶν τοῖς ἀεισεργῆς βρα-
χίοισιν ἐφέρων, καὶ τῶν δακτύλων. è queis Va-
lerius desumpsisse videatur, cùm scri-
bit, ⁵ pactam eam quæ in sinistris mani-
bus gerebant. erant autem his armilla &
anuli magno ex pondere auri. Loco au-
tem potitum agmen Sabinorum puellam
premiū flagitantem, armis obrutam
necavisse: perinde quasi promissum (quod
ea quoque lavis gestaverant) solvens.
Sinistra igitur magis invaluit opinio
⁶ quasi desiderio potiundi auri impiam
proditionem Tarpeja conceperit.
Poëtæ fermè omnes in hac sententia,
maximè delictum nostrum Propertius,
qui bene longa Elegeia eam ac-
cusat, & sic tandem exclamat:

7 Et satis una mala potuit mors esse
puella,

Quæ

⁴ Lib. 2. ⁵ Lib. 9. cap. 6. ⁶ Vide etiam
Augustin. 3. de Civ. c. 13. ⁷ Lib. 4.

*Quæ voluit flamas fallere, Vesta,
tuas?*

quanquam Romanus ille Callimachus Poëtica libertate amore Sabini Regis ad nefaria consilia capienda impulsam finxerit. Simylum credo Poëtam transmarinum imitatus, è cujus Elegeiis fere eadem apud Plutarchum, sed de Gallorum Rege concepta, narrantur. ⁸ Verba hujus sunt:

Ἡδ' ἀγκῆ Ταρπηία ὤφρα Καπιτώλιον
αἶπῳ

Ναίεσσα Ρώμης ἔωλετο τειχελέτης.

Κελτῶν ἢ σέρξασα γαμήλια λέκτρα θύεσθ

Σκηπτόχων πατέρων σὸν ἐφύλαξε δόμους.

quæ nos ita Latinè reddebamus :

*Ad Capitolinum Romæ Tarpeia
Lucum*

*Dum colit, exitium Virgo dedit
patria :*

*Quæ malè Gallorum dum gestit
Rege potiri,*

*Nobilium amisit Regia tecta Pa-
trum.*

Anti-

Antigonus verò quidam apud eundem Scriptorem (puta ut specioso prætextu rem totam velaret.) T. Tatiam eam filiam fuisse, & à Romulo inter Sabinas abreptam thalamoque ejus suis ingratis sociatam, justam comminiscendæ proditionis occasionem habuisse. Sed eorum fides penes auctorem sit. longè quidem omnibus immitiùs Silius Italicus de ejus apud inferos supplicio sic canit:

¹ *Illam autem quæ tondetur præcordia
rostris*

Alitis (en quantum resonat plaudentibus alis

*Aliger ad partem rediens Iovis!)
hostibus arcem*

*Virgo (immane nefas!) adamato
prodidit auro*

Tarpeia, & pactis reseravit claustra Sabinis.

² Prorsus ut Prometheum quendam spectare te credas toto Caucaaso explicitum,

citum, Τὸν κακίστην ὀρνέων δ'ὀπλιέμενον ἀετὸν
 πρέφονται πρὸς ἠπαι. Quàm severè etiam
 is, qui suprà, Valerius: ³ *Absit reprehensio, quia impia proditio celebri pœnâ vindicata est!* Sed (ut in umbra quasi veritatis diutius ludam) lubet Veteres illos interrogare, qui impiam Tarpeiæ proditionem censuerunt, crediderintne P. R. infamem scelestamque Virginem sepulcro posito, & annua cœrimonia fuisse veneraturum? Posuerunt tamen, veneratique sunt; quod & gravissimus auctor Piso apud Dionysium ⁴ attestatur. imò & reliquias ejus non antè transferri permisere, quàm fabricandæ Ædis Capitolinæ causâ à cæteris Religionibus area liberaretur. Dicam ampliùs, quis proditori effigiem, & quidem in Templis statuisset? statuere tamen Romani in Æde Jovis Metellina, ⁵ & fortè etiam inter Numina habuerunt. In-
 ter

³ Lib. 9. ⁴ Lib. 2. Plutarch. Romulo. ⁵ Festus in *Tarpeiæ effigiem*.

R

R

ter fausta saltem nomina nomen ejus habitum virgines à Pompilio ⁶ in Vestæ ministerium adlectæ, fidem faciunt: GEGANIA, VERANIA, CANULEIA, TARPEIA. Et quis credat etiam in publicis Numorum monumentis ejus effigiem fuisse collocandam, qualem in PETRONIÆ & TITURIÆ Sabinarum gentium Denariis conspiciamus, nisi innocentem credidissent? eos à CL. V. Fulvio Ursino ⁷ antè divulgatos, publici nunc iterum juris faciam: Utcumque se res habeat, illud certò constat, primo Sabino bello, Montem nostrum Saturnia velut potestate absolutum ad Tarpeiam familiam adoptione transfivisse. *ἄνικώτερον* tamen (nequid errent Philologi) *Montem* aut *Rupem Tarpeiam* dicimus, quam *Saxum* ipsum. nam cùm hoc dicimus, infamem ejus partem propriè signamus,

6 Plut. Numa. 7 Lib. de fam. Rom.

mus, ¹ ἀφ' ἧς ἐρρίπτην τὴς κακῆς γῆς, quem
² ut funestum locum noluerunt cum reli-
 quâ Capitolii parte conjungi; cum illa
 montem totum. Saxum autem Tar-
 peium ἀπὸ τῶς Saxum etiam dixere.
 Virgilius ³ de hoc:

— Iam tum silvam saxumque
 tremebant.

Horatius:

⁴ ————— Dionys I filius audes
 Dejicere è saxo civeis?

cujusmodi pars in Aventino etiam
 spectabatur, Saxum appellata: sub
 quo Templum bonæ Deæ Subfana-
 næ. Ovidius v. Fastor:

Est moles nativa loco, res nomina
 fecit.

Appellant Saxum. pars bona mon-
 tis ea est.

Huic Remus institerat frustra, quo
 tempore fratri

Regna Palatina ritè dedistis aves.

Templa

1 Plut. Romulo. 2 Festus in Saxum. 3 Lib. 8.
 ubi Serv. vide. 4 I. Sermon.

de Capitol. Romano Comment. 43

*Templa Patres illhic oculos exosa
virileis*

Leniter acclivi constituere jugo.

⁵ Dicebatur etiam eadem *ἰσολότην* Tarpeium. ut videtur è loco Senecæ: *Cùm Tarpeio proditorem hostemve publicum imponam.* & Sidoniano Hemistichio:

— *cùm Brennica signa*

Tarpeium premerent.

quamquam latiùs ibi paullò pro monte toto, sive Arce Capitolina Saxo Tarpeio contigua. Nunc de supplicio illo præcipitationis rem ferè novam, & paucis adhuc tentatam expediam.

5. Lib. I. de Ira.

C A-

CAPUT IV.

*Supplicium ex alto deturbandi
Hebræis, Græcis & Roma-
nis usurpatum. perjuri apud
hos, perduelles, fures & fla-
gitiosi ferè omnes sic puniti,
etiam viri innocentes & il-
lustres multi. Qui sint De-
turbati saxo, qui Barathro-
nes. Saxi ipsius altitudo de-
scripta. Agger TarquinI,
Sestertium. Robur. quando
hæc pœna apud Romanos
omissa. Appiani error nota-
tus.*

Primi (quod sciam) mortalium He-
bræi nocentes suos sic punivere.
Sic Jezabel ¹ fœminam impiam sub
imperio Jehu, sic filiorum Seir capti-
va

¹ 4. Reg. c. 9.

va decem millia , jussu Amasiæ , ² in
facris litteris contrucidata legimus.
Plura tamen magisque obvia tetræ
consuetudinis in Græcorum Annali-
bus exempla. ita Astyanax Hæctoris
ab Ulysse , Theseus à Lycomedè ,
³ Daphidas Sophistes ab Attalo Rege ;
⁴ Æsopus fabulator à Delphensibus , &
⁵ Arruntius quidam Paterculus à Cen-
sorino Ægestanorum Tyranno è subli-
mi deturbati. Eleæorum etiam *sanctio*
fuit , teste Pausania , *de Typeo & Saxo*
scæminas eas dejiciendi , quæ ad Olympia
penetrassent ; aut Alphæum amnem , die-
bus nefastis transmisissent. Morem ita-
que præcipitandi reos dicerem cum
primis legum tabulis è Græcia Ro-
mam advectum , nisi obstaret Verr
Flacci autoritas , qui L. Tarpeium , ob
eam (quam suprâ diximus) causam ,
à Romulo sic punitum tradidit ; aut
etiam ; aut etiam ⁶ Dionysii , qui Sp.

C A S-

² 2. Paral. c. 24. Plutarch. Theseo. ³ Val.
Max. lib. 1. c. 8. ⁴ Max. Plamides. ⁵ Plutarch.
in Parallelis. ⁶ Lib. 8.

CASSIUM Consulem (circa annum
 V. C. CCLXIIIX.) *Majestatis damna-*
tum, & à Questoribus Saxo dejectum
scribit; vulgari tum (ut ibidem ait)
apud Romanos supplicio: multis scili-
cet antè leges è Græcia allatas annis.
 ut quas Decemviri CCCIII. v. c. pri-
 mùm Romæ promulgarint. ¹ Sanè
 in XII. disertim habetur: FALSUS.
 TESTIS. SAXO. TARPEIO.
 DEICITUR. & : SERVOS.
 MANIFESTO. FURTO. PRE-
 HENSOS. VERBERIBUS. AF-
 FICITO. ET. E. SAXO. PRÆ-
 CIPITATO. Unde mirum est quid
 Appiano Alexandrino in mentem
 venerit, qui libro III. Bellor. civil.
liberis tantum hominibus tale suppli-
cium putat esse constitutum. Ad an-
tiquissimum hoc supplicii genus spe-
ctare videtur Plautinum illud Tri-
 nummo :

Qui

¹ Agell. lib. 12. c. 1.

*Qui in amore præcipitavit, peiùs
perit, quàm si Saxo saliat.*

Et Lucretianum istud è lib. III:

———— *Scelerisque luella*

*Carcer & horribilis de Saxo jactu
deorsum.*

Verè horribilis Romæ & è loco horribili. quem egregiè sic describit Romanus¹ Declamator: *Stat moles abscissa in profundum, frequentibus exasperata saxis, quæ aut elidant corpus, aut de integro graviùs impellant. inhorrent scopulis enascentibus latera, & immense altitudinis tristis aspectus; electus potissimum locus, nè damnati sæpiùs dejiciantur.*² Nec abludunt illa Silliana verbis Annibalis:

Tarpeios iterum scopulos, præruptaque saxa

*Scandatis licet, & celsam migretis
in Arcem.*

Cujus profunditatem ut hodiè minuisse aliquid fatear crebris Ædificiorum

rum ruinis plana Urbis sensim attol-
 lentibus ; tamen si quis curioso oculo
 (quod sæpè ipsemet feci) totam ru-
 pem consideraverit ; fateatur necesse
 est , ne nunc quidem impulso homini
 ruinam inde nisi lethalem futuram.
 Ex omni autem fontium genere ma-
 ximè hîc sistebantur Perduellionis &
 Læsæ Majestatis rei. Unde Mamer-
 tinus in Panegyrico Juliani , de istis
 loquens : *Mitto veteres qui saxo præci-
 pites dati , quorum bona publicata , do-
 mus eruta , interdicta posteris nomina.*
 Talis fuit *Sp.* ille *Cassius* (cujus men-
 tionem fecimus) è Capitolio dejectus
 ut Dionysio videtur ; ut aliis , alio mor-
 tis genere confectus. ³ & *M.* ille *Man-
 lius* , à servato Capitolio C A P I T O -
 L I N U S dictus , cui locus idem & exi-
 miæ gloriæ monumentum , & pœnæ ulti-
 mæ fuit. Quanquam Cornelius Ne-
 pos apud Agellium , ⁴ verberando pô-
 tiùs *necatam* scripserit. adeò in rebus
 illis

3 Dionys. l. 8. Liv. l. 2. & 6. 4 Lib. 17. c. 21.

Coff. tantum aut Tribunos ea turpitudine oneremus) ipse C. Cæsar, dignus tali avo nepos, claros multos & opulentos viros, verbo criminis huiusce postulatos, re autem vera fortunarum suarum lautitia effusissimam prodigalitatem sustentaturos, ⁶ *suapte manu damnatos è Capitolio dejecit.* Prorsus ut inter summam Majestatem & carnificem jam nihil interesset. Quàm injustè autem aliquando viri etiam magni ad supplicium hoc raperentur, Q. Metelli Macedonici periculum ostendit, qui *in ipso flore dignitatis* ⁷ *suae* (verba ⁸ Plinii sunt) *ab C.º Atinio Labeone, cui cognomen Macerioni fuit Trib. Pleb. quem è senatu Censor ejecerat, revertens è campo meridiano tempore, vacuo foro & Capitolio ad Tarpejum captus ut precipitaretur; vix tandem intercedente Atinii Collega, à limine mortis revocatus est.* Tribuni certè

6 Idem lib. 59. 7 Al. *dignationis sua.* 8 Lib. 7. c. 44. 9 Al. *Attilio.*

certè saxum illud maximè elegisse visi sunt, in quo carnificinam suam agerent; quemadmodùm Plutarchus¹ a libi alium scribit locum electum, in quo Cæss. fontes suos punirent, **S E - S T E R T I U M**² appellatum. quem extra Urbem fuisse v. c. Lipsius³ putat, semitertio ab Urbe milliari, atque inde corruptè nominis *ἑμισυτριμύριον* deductum. Eum in locum Galbæ Cæsaris à Patrobianis & Vitellianis servis caput dejectum: ibique de Laterano generosissimo Consule supplicium sumtum, idem Lipsius suspicatur ad Annales Cornelianos, quem vide. Quamquam non illhïc modò sub Principibus, sed in aggere etiam Tarquinii supplicia de reis sumpta. Juvenalis:

Plebejum in Circo positum est, & in aggere fatum.

Unde illius iterùm monstri (Cajum

C 2 Cæ-

1 In Galba. 2 Turneb. Notis in Festum.

3 In 15. Ann. Tac.

Cæsarem dico) crudelitas innotuit, qui miserum quemdam, quod⁴ periturum se pro salute sua devoverat, *pueris tradidit verbenatum, infulatumque*, qui votum exposcentes per vicos *agerent*, quoad *præcipitaretur ex aggere*. Nec misericordior multò Antoninus Commodus Imp. de quo Lampridius prodidit: *Si quis se mori velle prædixisset, hunc vel invitum præcipitari iussisse*. ubi locum quidem supplicii non exprimit, credere tamen licet vel in Tarquiniano aggere, vel in Capitolii saxo supplicium hoc de misellis sumtum. quamquam & de robore etiam Tulliano meritò quis possit suspicari, de quo lumen illud Italiæ Carolus Sigonius lib. iv. de Judiciis Romanorum cap. xvi. Lipsius etiam adcuratè ad iv. Annalem Taciti, Baronius Cardinalis in Notis ad Martyrologium, & nos ipsi contra Cardinalem cap. xlv. hujus Commentarii.

4 Suet. Cajo cap. 27.

tarii. Proditoribus etiam puniendis saxum Tarpejum destinatum ostendit tacitè auctor ⁵ Rhetoricorum ad Herennium (quem non alium à Cicerone esse cum CL. Dionysio Gothofredo omninò existimo) sic enim habet in fragmento Invektivæ: *Vester enim vos animus amantiſſimus R. P. facile edocet, ut eum qui fortunas omnium voluerit prodere, præcipitem deturbetis ex ea civitate, quam ipse spurciſſimorum hostium dominatu nefario voluerit obruere.* & apertiùs Seneca lib. 1. de Ira: ⁶ *Et cum cervicem noxio præcidi imperabo, & cum Parricidam in suam culleo, & cum mittam in supplicium militare, & cum Tarpejo proditorem hostemvè publicum imponam, sine ira, eo vultu animoque ero, quo serpentes & animalia venenata percutio.* facti autem hujus notissimum exemplum est in servo ⁷ P. Sulpici Trib. Pleb. quem,

C 3 cùm

⁵ Lib. 4. ⁶ Cap. 16. ⁷ Oros. lib. 5. c. 18.
& Plut. Sulla.

cùm Sullana profcriptione Dominum in villa latitantem Magistratibus indicasset, quòd Hostem indicaverat, manumitti: quòd verò Dominum prodiderat, de saxo Tarpejo dejici Coss. decreverunt. Eadem ratione Transfugas punitos aliquando legimus. Livius lib. xxiv: *Recepti perfugæ (Samnites) cccclxx. quos cum Romam misisset Cos. (Q. Fabius Maximus) virgis in Comitio cæsi, ac de Saxo dejecti. Et Obsides fugitivos. Idem libro sequenti: Obsides Tarentini à Philea Tarentino, primis tenebris, edituis corruptis, custodia educti à Tarracina comprehensi, deducti in comitio, virgisque approbante populo cæsi, de Saxo dejectiuntur. De Incestuosis eadem lex fuisse videtur. Tacitus enim in vi. Annal. Sext. ait *Marium Hispaniarum ditissimum, cùm delatus esset incestasse filiam, de saxo Tarpejo dejectum. Eoque facere videtur nobilis illa apud Senecam controversia¹ sub Themate: Incesta de**

¹ Lib. i. cont. 7.

saxo. in qua virgo Vestalis incesti
damnata, & de Saxo præcipitata eva-
fisse fingitur, mirisque disertissimo-
rum Rhetorum coloribus exagitur.
Quin & omnibus fontibus communis
videtur fuisse præcipitatio. nam &
vigilem, malè officio suo functum,
Gallica Capitolii obsidione ² Trib.
Mil. Sulpicius, & cives quosdam in
funere Cæsaris insolentiùs se geren-
tes Coss. deturbarunt: & Magus
quidam, aut Mathematicus, L. Pi-
tuanus ex S. C.^{to} sic punitus, aliique
in Historia Romana facinorosi com-
plures: quos liberi nimium otii sit
singillatim omnes velle percensere.
Videtur inde in usu Romæ perman-
fisse ut homines nequam aut flagitiosi
Deturbati Saxo vocarentur. apparet ex
fragmento Nævii apud Festum, in
Quisquilia:

Abi deturbate Saxo, homo non quis-
quilia.

C 4

Sic

² Liv. lib. 5. Dio. lib. 44.

Sic & *Barathrones* dictos putat³ Josephus Scaliger, quasi dignos qui in *barathrum* conjicerentur ex consuetudine Atheniensium: ut *Lacones* in *ngides*, extra portas, maleficos suos conjiciebant. Fœdam autem atque horribilem supplicii hujus consuetudinem frequentari desuisse existimat⁴ V. C. Petrus Faber post *latas L. L. Porciam* atque *Valeriam*: atque ita paullatim obsolevisse. Facit eò *Responsum Modestini I. C. in L. Si diutino §. ult. DD. de pœnis*, non posse videlicet *aliquem ita damnari ut de Saxo precipitetur*. quanquam locus ille à nobis è *Lampridio* laudatus de *Sævitia Antonini*, satis ostendit sub crudelioribus Principibus adhuc subinde fuisse revocatam.

3 In *Varr. de L. L.* 4 1. *Senect. c. 18.*

C A P U T V.

*Montis Capitolini divisio in
Arcem, Capitolium, Saxum.
Quid Arx. quid Capitolium.
Variæ τὴ Capitolii acceptio-
nes. Salvâ Urbe atque Arce
esse. Turres Capitolinæ. de
loco Taciti anquisitum.*

Mirati sunt hæcenus multi τὴ ῥω-
μαϊκῶν ἀγύσσοι καὶ ἀνέκτοι: quid ita
ferè Livius quotiens Capitolii mentio
incidit, *Arcem & Capitolium* distin-
ctim nominet: cum inter utrumque
(quod ipsi existimant) nihil omninò
interesset. ut in vehementi illa F. Ca-
milli ad populum Vejos meditantem
oratione: *Cùm victoribus Gallis, capta
totâ urbe, Capitolium tamen atque Ar-
cem Dique & homines Romani tenuerint,
victoribus Romanis, recuperata urbe*

C 5

Arx

Arx quoque & Capitolium deseretur? In ea quoque, quam apud eundem Pop. Valerius Poplicola habuit, cùm in suspicionem venisset, quòd in summa Velia ædificaret: ² Ego si in ipsa Arce, Capitolioque habitarem, metui me crederem posse à civibus meis? & sæpè idem alibi. M. etiam Cicero Catilinaria quarta ad Senatum: Vobis vitam omnium civium, nobis Arcem & Capitolium, vobis Aras Penatium, &c. Patria commendat. & Annæus Seneca libro, Quòd in sapientem non cadit injuria: Non Babylonis illi muros contuleris, quos Alexander intravit; non Carthaginiæ aut Numantie mœnia, una manu capta; non Capitolium Arcemve. Locus item ille apud Tacitum, ³ desperatus à Lipsio, aliquid hujus antiquitatis habet, si ita emendetur: Quid si memoria eorum innovaretur ⁴ qui in Capitolio & Arce Romana à majoribus eorundem prostrati? Qui locus vulgò

corru-

² Lib. 2. ³ Ex Ann. II. ⁴ Vel, innovetur.

corruptissimè sic editur: *Recentia hæc. quid si memoria eorum inoriretur* ⁵ *qui in Capitolio & Ara Romana manibus eorundem* ⁶ *prostratis?* Emendationis autem causam hanc reddo. A. Vitellio. L. Vipsanio Coss. cùm de supplendo Senatu ageretur, primoresque Galliæ Comatæ jus adipiscendorum in urbe honorum expeterent, multus & varius super ea re P. R. sermo, & studia diversa apud Principem, ⁷ *animum ejus variè impellentium* erant. Unus autem fortè Senatorum (cui Gallicum genus exosum maximè fuisse hinc licet opinari) magnam toti genti invidiam concitavit, quòd Galli olim Senones hostili rabie urbem excidissent, & Capitolium tantum non invasissent; multos etiam in oppugnatione Capitolii atque Arcis, qui ex urbe eò confugerant, diutino obsidio trucidassent. Qua ratione nihil efficacius

⁵ V. c. memoretur.

⁶ V. c. per se satis.

⁷ Claudium.

caciùs potuit inveniri ut à Curia & Prætecta Romana Proceres omnes Gallicos, quasi antiquissimos Romani nominis hostes, averteret. Eò enim spectant illa superiora : *Oppleturos omnia divites illos, quorum avi proavique hostilium nationum duces, exercitus nostros ferro vique ceciderint.* Quibus tamen omnibus haud permotus Claudius & Transalpinam gentem elegantiori oratione defendit, & plenum jus Romanæ civitatis illi assignavit. Retene autem an secus, difficillimum. Cornelii locum extricarim, ii judicent iudices, qui in Critico hoc Tribunali, ex Poëtæ dicto, *φέρετε εἰς νόσον τε καὶ νόσον τε*; viri scilicet Rei Litterariæ constituendæ præfecti. mihi conatum saltem aliquem attulisse sufficet, si effectam rem ipsam præstare nequivero. Nunc ad institutum revertor. Primus (quod sciam) Pyrrhus Lygo-

I Cujus fragmenta existant in ænea Tabula Lugduni

Lygorius Neapolitanus , exactæ in illustranda antiquitate diligentia, elegantissimo Paradoxon libello discrimen inter Arcem & Capitolium adnotavit. *Arcem* enim veteres propriè appellitabant munitiorem illam magisque excelsam montis nostri partem, quâ Theatrum Marcelli, flumen Tiberinum & Dianam Aventinam in Meridiem conversus respiciebat. in qua, utpote summo P. R. Propugnaculo, Turres murique pinnati, & Templum ipsum Augustissimum I OVIS. OPT. MAX. Turrium istarum meminit M. Tullius orat. III. in L. Catilinam, cùm ait: *Nam profectò memoria tenetis Cotta & Torquato Coss. complureis in Capitolio turreis de cælo esse percussas.* & Cornel. Tacitus in III. Historiarum MUNITISSIMAM CAPITOLII ARCEM vocat, ET, NE MAGNIS QUIDEM EXERCITIBUS EXPUGNABLEM. Templum vero in ipsa
Arce

Arce Capitolina fuisse testatur² Herodianus, cujus verba ex politissima Politiani versione proponam : *Convenerunt igitur (de Senatu loquitur) non quidem in Curiam, quò antea consueverunt; sed in Templum CAPITOLINI IOVIS, quod in Arce summa præcipue venerationis Romani habent.* unde & Ovidius in Fastis :

³ JUPITER Arce sua totum cum
spectet in orbem

*Nil nisi Romanum quod tueatur
habet.*

Solebat enim & Templum ipsum *Arx* vocari. sic etiam Livius de victoria aurea Hieronis : ⁴ *Cui senatus ominis gratia accepta sedem Divæ dedit, dicitur Capitolium Templum I. O. M. in ea Arce urbis Romæ sacratam, volentem propitiamque, firmam ac stabilem P. R. fore sperans. Capitolium verò ea pars montis maximè appellabatur, quæ in Aquilonem directâ planior spatiosiorque*

fiorque erat , & Quirinalem versus extra ipsa Arcis mœnia protendebatur. Quadruplicem autem vocis hujus notionem reperio apud priscos, quam sicuti *ἐν ἀριστίας* (quando ejus rei mentio incidit) cum studiosis antiquitatis lubet communicare. Prima illa quidem & sæpè usurpata pro toto monte , ut in Silliano Poëmate , de Annibale somniantes :⁵

Jamque aut nocturno penetrat Capitolia visu, &c.

Et Prudentiano , de militibus Maxentii :⁶

Romanumque forum & Capitolia celsa tenebant.

quanquam ibi fortè pro Arce sive Templo usurpatum. clariùs in loco Taciti suprâ memorato :⁷ *Capitolium non à Romulo , sed à T. Tatius additum Urbi credidère.* & isto Servii in II. Æneidos : *in Capitolio omnium Deorum simulacra colebantur.* Sæpè pro dimidia

dia ejus parte, quam sic appellari solitam docuimus. ut in isto M. Varronis, è *πεγνιδιδασκάλω*: M. Curius Cos. in Capitolio cum delectum haberet, nec citatus in Tribu civis respondisset, vendidit tenebrionem. & isto Livii lib. xxxix. M. Fundanius & L. Valerius ad Plebem tulerant. ad suadendum dissuadendumque multi nobiles prodibant. Capitolium turba hominum faventium adversantiumque legi complebatur. & sæpè idem alibi.

Sæpissimè ipsum Jovis Templum Capitolium vocatum. ut apud eundem Livium lib. xxxvii. P. Cornelius Scipio Africanus priusquam proficisceretur fornicem in Capitolio, adversus viam, qua in CAPITOLIUM ascenditur, posuit. Ubi tamen duplici notione eandem vocem Livius videtur usus. pro parte altera montis scilicet, in qua fornix sive Arcus Africani constructus; & Templo Jovis, quod supra eum locum in ipsa Arce. Idem lib.

lib. xxxiii. M. Servilius, Tib. Claudius Senatu in Capitolium vocato de Provinciis retulerunt. ¹ Sic Josephus Antiquitatum Judaicarum lib. xix. de stultitia Cai: Εἰς τε Ἐ Διὸς φοιτῶν τὸ ἱερόν, ὃ Καπετώλιον μὲν καλεῖται, πρῶτον δὲ αὐτοῖς ἐστὶν ἱερῶν, ἀδελφὸν ἐτόλμησε προσεγγεῖν Ἐ Δία. Sic alibi millies cùm Livius, tum reliqui scriptores celeberrimum Templum appellant, & legitimo maximè nomine, à capite humano (ut fama est) in fundamentis ejus, dum effoderetur, reperto. quâ de re paullò infrâ ² veterum opiniones, accuratè à nobis collectas, commodiùs proponemus. Horatius autem συλληπτικῶς Jovem ipsum pro Templo suo posuit lib. ii. Odarum, cùm ait:

Incolumi JOVE & Urbe ROMA.

Quod Romani in proverbio dicere soliti, *Salva Urbe atque Arce esse*. Cæcilius

cilius apud Agellium³ illud exprimit facundè :

*Ex hoste captus liberè servio salva
Urbe atque Arce.*

Quæ formula etiam in verbis conceptis Fœtialium apud Livium⁴ reperitur. Nec audiendi qui aliter explicant apud Horatium, ne frugibus inventis malint adhuc (quod dicitur) βαλανηφραγεῖν. Horatium videtur imitatus Silius lib. XVI:

— *vacuumque Jovem sine pabe
sine armis*

Invadet.

id est Capitolium milite & armatura destitutum. Quarta & figurata item notio est, ubi pro Diis ipsis Capitolium ponitur, à nostris maximè scriptoribus observata. Ita D. Augustinus lib. II. de Civitate: *Itane pluris tibi habenda visa est existimatio Curia vestra, quam Capitolii; & Romæ unius, quam cæli totius?* & D. Cyprianus
Epist.

Epist. LV. *Quid superest quàm ut Ec-
clesia Capitolio cedat? Prudentius
etiam Apotheôsi, Titulo in Judæos:*

*Ipsa suis Christum Capitolia Ro-
mula mœrent*

Principibus lucere Deum.

Quinctam & supernumerariam posse-
mus adjicere, quam ex D. Hierony-
mo P. Pithœus¹ observavit, pro cu-
jusque civitatis Arce vel ἀκροπόλις sic
enim ille interpretatione in Esaiam,
de Babylone. *Arx autem, id est, Ca-
pitolium illius urbis & turris adificata
post diluvium.* ut de Templis Princi-
pibus nihil dicamus, quæ sicut Chri-
stiani hodie κυριακὴς aut *Dominica* ap-
pellamus, ita *Capitolia* in Municipiis
& Coloniis per Romanum orbem
vetustas dixit. Probant illa quæ ex
Cypriano & Augustino jam laudavi-
mus. & Arnobius, *Varro* (ut Lipsius
eum rectè nominat) *nominis Christia-
ni*, his verbis: ² *Nonne vides in Capi-
toliis*

1 In Adv. Subsec. 2 Lib. 4. adv. Gentes.

toliis omnibus virginalis esse species Minervarum ? sed de Capitoliiis, quæ extrâ Romam, commodior erit alibi dicendi locus.

C A P U T VI.

Arces unde sic dictæ : earumque Sanctitas apud priscos. qui Tutulati. quid Tutulus. Tempia Deorum Tutelarium potissimum in Arce. Arx Jovis. Jani Guilielmi in Cicerone emendatio confirmata. Cæs. Scaligeri in Papinio rejecta. Sanctæ Leges, Sancti Muri, ac Portæ Urbium.

Antequàm Templi illius descriptionem aggrediar, ¹ quo se in æternum venerabilis Roma attollit, operæ

1 Amm. Marcellin.

operæ pretium erit unde Arces nominatæ sint, & cujus Religionis olim fuerint velut ἐν παρόδῳ delibare. De earum ἐτυμολογία non una eademque sententia est. M. Varro, omnis antiquitatis peritissimus, ab Arcendo Arcis originationem duxit, quòd is locus munitissimus urbis, à quo facillimè possit hostis prohiberi. Arcere autem ex Festi interpretatione³ Prohibere est; qui & ipse M. Varroni concinere videtur. Alii (è quorum numero Solinus⁴ est) ab iis Arcadibus, qui ῥόμβω aut Valentiam habitariñt, ductum putat ut tutissima urbium Arces vocarentur. Doctissimus autem Camerarius⁵ à Græca voce τῶ ἀκρας fortè expressam: eoque sensu prolatum illud Virgilii:

— celsa sedet Æolus Arce.

quasi diceret Poëta: ἀεθροῖσθται ὁ αἰολῶ
 τῶ τῶ ἀκρας ὑψι, ἢ, ὑψηλῶ ἐν τῇ ἀκρας φρονῶ.
 mihi tamen Varroniana sententia magis

2 De L. L. 3 In Arcani. 4 Lib. I. cap. I.

5. In Dec. Problem.

gis arrideat, quam Festo & Isidoro probatam quoque video. sic enim ille xv. Etymologici : *Arces sunt partes urbis excelsa atque munita. nam quaecunque altissima urbium sunt, ab arcendo hostes, Arces vocantur.* Tacitè etiam Asconio in Divinationem, ubi *Arcem* esse dicit *vel Tyranni sedem, vel editum in civitate & munitiorem ad civium salutem locum.* Innuit hanc quoque Arcis definitionem Aufonius, in Monosyllabis :

*Urbibus in cunctis munitior urbibus
est Arx.*

Ideò sollicitus apud **Virgilium** *Æneas*, urbe capta, *trepidè* sic interrogat :

*Quos res summa loco, Panthu, quam
prendimus Arcem?*

Igitur repetit opinionem suam **M. Varro** lib. vi. de L. L. exponens versiculum **EnnI**,

*Libaque, fīctores, Argéos, & tutu-
latos.*

Tutulati

Tutulati (inquit) dicti sunt ii qui sacris
in capitibus habere solent ut metam , id
Tutulus appellatur , ab eo quod matres
familias crines convolutos ad verticem
capitis , quos habent uti velatos , dicunt
Tutulos : sive ab eo quòd tuendi causa
capilli fiebant: sive ab eo quod altissimum
in urbe est, quod est Arx, ea res tutissima
Tutulus vocatur. meritò ergò sancti-
moniam quandam Arces habere cre-
ditæ , quòd in iis omnium civium sa-
lus esset reposita , DIque Urbium cu-
stodes ibi potissimùm colerentur. Ci-
cero ipse Arcem cum Ara & Portu
conjungit in Verrinis, ut tutelam ejus
simul & religionem significet. idem-
que pro Cornelio Balbo cùm de Ga-
ditanis loquitur, veterem speciem fœde-
ris Marciani omni sanctiorem Arce di-
xit. ita enim legere ibi malim cum
erudissimo Jano Guilielmio , è libro
Turingiano , sensu oppidò eleganti
& venusto ; quàm vulgatum illud
Marte, aut (quod ex conjectura Lam-
binus

binus intrusit) *Ara*. Virgilius simile adjunctum tribuit etiam *Arce Trojanæ*:

Et monstrum infelix sacrata ponimus Arce.

Sacrum enim & *Sanctum* idem quandoque esse Aurelius Saturnaliorum¹ Scriptor eruditè ostendit è Pontificio veterum Jure. Bene autem *sacratam* vocat Poëta, in qua sacratissimum urbis pignus Palladium contineretur, quod fataliter abs *Ænæâ* in Italiam translatum, *Albæque* depositum. Romulus (ut quidam² volunt) in Capitolium transtulit; alii³ Tullium Hostilium malunt capta ea civitate Romanam transtulisse, & in æde Vestæ recondi jussisse. Plura istiusmodi Palladia nominat Dionysius⁴ ex Callistrati, Satyri, & Aratini commentariis. nominant & diversis in locis posita etiam alii, sed quæ Philologorum nostrorum

1 Macro. lib. 3. c. 3. 2 Suidas. in *ἑσπερίων*. 3 Arnob. lib. 4. Clem. Protrept. 4 Lib. 1. Antiq.

nostrorum diligentiae jam vidimus
præoccupata. Quemadmodum au-
tem in Ilio, Arce Trojana, in Athe-
niensi *ἀκροπόλις* atque alibi, Pallas
cultâ: in Carthaginensi & Vejenta-
na, Juno, in Cumana, Apollo, in
Erycina, Venus; sic in Romana no-
stra (quod antè diximus) Jup̃iter
Opt. Max. inde ARX JOVIS
etiam nominata Ovid. lib. VI. Fa-
storum :

*Inque JOVIS SUMMI cadi-
tur ARCE bidens.*

idem consolatione ad Liviam :

*Et tumulus Drusum pro JOVIS
ARCE manet.*

Manilius IV. Astronomicon :

*Include sua potuisset JUPPI-
TER Arce*

Captus, vel caput hic Orbis foret.

Mamertinus in Panegyrico Diocle-
tiano & Maximiano Augg. dicto :

*O quanto nunc Imp̃p. illa dies augustior,
quanto magis hunc natalem suum diem*

D (Roma)

(Roma) coleret, si vos stipatos vestro senatu, in illa Capitolini Jovis Arce, conspiceret! Ex istis igitur auctoritatibus adparet quàm non rectè atque ordine fecerit JULIUS CÆS. SCALIGER, cùm in VIII. Thebaidos Stantianæ elegantissimos hos versus refingendos putavit:

*At postquàm rabies, ut vitæ prodiga
virtus*

*Emisere animos; non tanta cadentibus
Hædis*

*Aëriam Rhodopen solida nive verberat
Arctos.*

*Nec fragor Ausoniæ tantus, cùm
Juppiter omni*

Arce tonat.

*Quare (inquit) Ausoniæ fragorem posuit
potiùs, quàm aliùs loci, nescio. sanè oportuit
loci nomen certum apponere, unde tonitrua
ingruerent. itaque sic mallet:*

———— cùm Vesulus alta

Arce tonat.

Non succurrit enim viro doctissimo
cer-

certissimum loci nomen adpositum.
Arcem scilicet *Romanam Capitolinam*,
è qua Juppiter fulminare maximè
creditus. Manifestè innuit Epigram-
ma Græcum in Anthologia:

Εἶξον ὄρειοτέροισι χάρις Καπιτωλίδῳ
αὐλῆς,

Εἶδ' ἐ χαλκείων ὀρέφων ἀμαρύγματ' ἀπέμ-
πεις.

quod Lipsius convertit :

*Cede etiam melioribus ô Tarpeia
rupes,*

*Etsi ex aratis jacis aurea fulmina
tectis.*

Et Manilius loco jam citato :

*Roma casis enata foret pecudumque
magistri*

*In Capitolinos vexissent fulmina
monteis.*

Propertius item lib. IV.

*Tarpejusque pater nudâ de rupe
tonabat.*

quod & abunde testatum vult Iovem

istum, ¹Sillius cùm ad Collinam Portam Annibal accessisset. Claudianus in Elogio urbis Romæ illò etiam respexit :

———— hinc fulmina vibrat

Juppiter, hanc totâ Tritonia Gorgone velat.

Ita defendendum ab intempestiva viri magni correctione Statium suum putabat amœnissimi juvenis ingenii Casperius Gevartius, qui Lovanii paullò ante Batavicam suam profectiorem hoc ferè mecum communicabat. Religioni quidem Arcium hoc adjungi poterat, ita *Sanctas* vocari solitas, ut Muri & Portæ civitatum, quas ideò tales esse I. C.^{ti} opinati sunt, quòd *ab injuriâ hominum defensione atque munitæ essent*, ² capitis enim pœna constituta erat iis, qui violassent. Inde & *Sanctæ Leges*, quòd pœnarum sanctione confirmatæ religio-

siùs

¹ Lib. 12. ² L. Sanctum 8. & 1. 9. & 1. siquis ff. de rer. divis. & Serv. in 12. Æneid.

sius ad præcepta exsequenda mortales impellerent. Sed ego nunc in alienam segetem Philologicam hanc falcem non pono.

CAPUT VII.

Montis Capitolini situs, figura, dimensio, altitudo, quæ Ædificia tam in Arce quàm Capitolio olim fuerint. Regiæ quæ sint in Statio & Suetonio. Statius, cum Notitiâ Imperii, & Ammianus fortè etiam emendati. Capitolium altissimus urbis locus. Silius & Calpurnius Eclogarius explicati.

Mons igitur totus trifariam à nobis divisus, in Arcem, Capitolium & Saxum (quantum præsentibus ipsi Romæ observavimus, & recen-

tiores quidam curiosè adnotarunt) geminum efficit Hemicyclum, ovalique figura (nisi quòd latera paullo contractiora sint) totus concluditur. Cujus figuræ nobilitas eò magis commendanda nobis est, quòd antiquissimi rerum Naturalium observatores¹ Mundum ipsum ὁμοιον τῷ ἔω & γήμω esse docuerint. ut Mundi quasi quædam imago Capitolium esset, quod armorum & Imperii jure Mundi Romani caput, qua Religionum publicarum cæremonia, qua Legum Triumphorumque Sanctimonia gentibus in Orbe cunctis horrore fuit atque venerationi. Ad Orientem Solem Palatii partem habuit, viamque sacram,² à Streniæ facello directò ad arcem euntem, & Amphitheatrum Flavium. Ad Occidentem, Urbis planitiam, sive regiones Circi Flamini & Campi Martii. Meridiem (uti dixi-

¹ Plutarch. in Sympos. & lib. 2. de plac. Phil. Macrob. 7. Sat. c. 17. ² Varro 5. de L. L.

diximus) Aventinus occupabat, & Tiberinum flumen. Septentrionem, collis Quirinalis. ³ Ipsum ab D. Augusto, cùm univèrsa Urbs in XIV. Regiones divideretur, VIII. Regione compræhensum est. unde notitia utriusque Imperii (quæ Urbis quoque *τοπογραφία* quandam continet) cùm de VIII. Regione loquitur: *Continet (inquit) umbilicum Romæ, Templum Saturni & Vespasiani, Capitolium, Milliarium aureum Juliae.* Sed quod illud tandem *Milliarium aureum Juliae*? † Distingue, & emenda: *Milliarium aureum, Basilicam Juliam.* quæ & ipsa in vicino loco ad Lacum Servilium; cùm *Milliarium* ab eodem Augusto in capite Fori Romani ⁵ statutum esset. Meminit ejus Basilicæ Statius, Equo Maximo Domitiani:

*At laterum passus hinc IULIA
TEMPLA tuentur,*

D 4 *Illhinc.*

³ Suet. Aug. c. 30. ⁴ Festus in *Servilius.*

⁵ Plut. Galba. Suet. Othone c. 6. Tac. 1. Histor.

*Illhinc Belligeri sublimis Regia
Paulli.*

ubi ex V. C. Lipsiano emendatiùs legeremus, *Tecta.* ut Basilicam Iuliam¹ intelligamus, ad latus ejus equi collocatam. Non enim de Templo D. Iulii commodè interpretari possis. quò spectant illa, quæ præcedunt :

— *Hinc obvia limina pandit,
Qui fessus bellis, adsertæ munere
prolis*

*Primus iter nostris ostendit in æthe-
ra DIVIS.*

² Basilica autem Æmilia ex-adversum foro posita erat ad viam sacram, illustribus etiamnum parietinis visenda: quæ non ineleganter *Regia* à Poëtâ dicta est, cùm Græca dictio *Basilica* commodè in hexametrum versum non caderet. Sic tamen Regii operis moles, etiamsi Basilicæ non essent, olim videntur appellationem habuisse.

¹ P. Victor. Lapis Ancyræ. Sueton. alii. ² P. Victor.

se. Suetonius ostendit C. xxxi. Aug. de Theatro Pompejano: Pompeji quoque statuam contra Theatri ejus Regiam marmoreo Jano superposuit, translátam è Curiâ in quâ C. Caesar fuerat occisus. nam quod Beroaldus³ de Basilicâ aliquâ intelligendum hoc putat, vereor ut imponat magis, quàm doceat: cùm de Basilicâ Pompejâ nihil usquam meminerim legere.⁴ Hinc emendandus fortè nobilis ille locus Ammiani de Constantii in Urbem ingressione: *Lavacra in modum Provinciarum exstructa. Amphitheatri molem solidatam lapidis Tiburtini compage. Pantheon velut Regionem teretem spatiosâ celsitudine fabricatam. quæ enim insolens illa ἰσσοπέδον Τεμπλὸν* etsi aliàs laxum & spatiosum, Regioni comparare? Quid si igitur, *Pantheon velut Regiam teretem?* facit tamen ut timidè pronunciem comperta mihi aliàs ejusdem Scriptoris, in hujusmodi efferendis,

D 5

μεγα-

3 Notis in hunc locum. 4 Lib. 16.

μεγαληροσια. quale est etiam illud quod paullo ante dixit, *Lavacra in modum Provinciarum exstructa.* & quod subiungit de Foro Trajani: *Singularem sub omni cœlo structuram, etiam Numinum adfensione mirabilem, nec relatu effabilem, nec rursus mortalibus appetendam.* atque alia alibi non minus ventosa. Sed jam quod agimus, agamus. Hodiernum Montis Capitolini ambitum qui dimensi sunt, ⁵ VII. fermè complecti adferunt stadia. Latitudinem, quâ amplissima est, DCCC. Romanos pedes non excedere. Longitudinem ejus, quâ in occasum æstivum protenditur, CIO. & QC. facile capere, non superare. *Tribus ferè stadiis, ait Dionysius, à Palatino dispesctur: nè integro quidem à ripâ Tiberinâ.* Ejus in arce altitudinem supra omnia urbis ædificia apparet maximè exsurgere, inde & loco nomen factum.

Benè

⁵ Marlianus & alii: quamvis hodiè ab antiquo multum credam minuisse. lib. 10. antiq.

Benè itaque Augustinus⁶, qui Capitolium amplissimum & celsissimum locum appellat. ⁷ Benè etiam Servius d. Virgilianum illud :

*In summo custos Tarpejæ Manlius
Arcis.*

ic adnotavit : Bonâ ratione, ut in picturâ, apta unicuique rei loca (Poëta) distribuit. ideò enim in summâ parte Clypei dicit esse factum Capitolium, quia hoc summo Urbis loco esse manifestum est. hoc etiam innuit doctissimus Tertullianus, initio Apologetici : *Si non licet vobis, Romani Imperii Antistites, in APERTO ET ÆDITO PSEO VERTICE CIVITATIS præsidentibus ad judicandum, &c.* nam per verticem civitatis Capitolium intelligi, quò Senatus de rebus maximis gravissimisque conveniebat, Interpretum omnium consensus est. propterea à Poëtis *Capitolia celsa, sublimia, alta, cælo juncta, & ab eodem*

dem Tertulliano alibi, *cælo certantia* vocantur, non minus à naturali loci altitudine, quàm ab artificiosa *Ædium* Templorumque structurâ. Unde Silius Italicus cum Annibalem ab Urbe satis jam remotum describere conatur, sic etiam ait :

*Segne iter emenso, vixdum Tarpeja
videri*

Culmina desierant.

nimirum quia is altissimus Urbis locus, & à Pœnis abeuntibus ultimùm conspectus. Hinc etiam apparet quantæ altitudinis sublicia illa Theatra fuerint, à Diocletiano (ni fallor) Ludis suis populo exhibita, quæ T. Calpurnius *in cælum surrexisse* scribit, ¹

— *Tarpejum propè despectantia
culmen.*

Sed quid Antiquiorum nimis anxie auctoritatem sequimur, cum hodie-
num oculis omnium summæ celsitudinis pateat argumentum, c. scilicet

cet

cet & xxxix. gradus, quâs ad Ædem
VIRGINIS in Tarpejo, olim Fe-
retrI Iovis (ut opinio est eruditorum)
excenditur? Quòd si nostris tempo-
ribus ea etiam altitudo est, cùm (ut
suprà diximus) crebræ Urbis ruinæ
omnem ejus planitiem collibus pro-
pemodùm æquaverint, quid olim
fuisse credendum est, cùm pleno ca-
cumine Mons Capitolinus nubila pul-
saret? cùm altissimo monti altissima
& sumtuosissima ædificia essent in-
posita? quæ certè adeò crebra, adeo-
que magnifica heic olim fuerant, ut
fidem propemodùm humanam exce-
dant. Nunc tamen omnia æternum
(ô dolor!) ruinis sepulta, aut ab ipsis
fundamentis excisa, nomen pœnè
ipsum cum loco amiserunt. Adeò ve-
rum est illud² gravissimi Poëtæ:

Πάνθ' ὁ μέγας χρόνος μαρμαίνειτε καὶ
φλέγη.

Et ingeniosissimi Latinorum in Di-
vino³ opere:

Tempus

² Sophoclis. ³ 15. Metamorph.

Tempus edax rerum, tuque invidiosa vetustas

Omnia destruitis: vitiataque dentibus ævi

Paullatim lentâ consumitis omnia morte.

Quorum tamen *Ædificiorum* memoria Mortem & Fatum hæctenus superavit, eam nonnullâ diligentia à nobis conquistam, *ÆTERNÆ. UR-
BIS. HONORI. ET. POPULI.
ROMANI. MAIESTATI. LU-
BENS. MERITOQUE. RESTI-
TUAM.* In Arce quidem hæc fuisse memorantur :

*Templum IOVIS OPTIMI
MAXIMI, cum cellis*

*IUNONIS & MINERVÆ:
Sacello SUMMANI: &*

*Ædiculis TERMINI & IU-
VENTATIS.*

*Ædes IUNONIS MONETÆ,
cum officinâ Monetariâ.*

Ædes FIDEI CANDIDÆ.

Tem-

Templum CONCORDIÆ.

IOVIS fortè CUSTODIS.

Auguraculum P. R.

Bibliotheca.

Tabularium.

Aræ aliqua.

Templum VÆIOVIS, inter Ar-
cem & Capitolium.

Ibidem Asylum, & duo Luci Quer-
nei.

In Capitolio hæc :

Templum IOVIS FERETRI.

IUNONIS REGINÆ.

MARTIS ULTORIS. *seu,*
BIS-ULTORIS.

NEMESIS fortassè.

Ædes dua alia IOVIS.

IOVIS FIDEI-SPONSO-
RIS.

VENERIS ERUCINÆ.

VENERIS CALVÆ II. *Ve-*
tus & Novum.

FORTUNÆ PRIMIGE-
NIÆ.

FOR-

FORTUNÆ OBSEQUEN-
TIS.

DIANÆ *fortè*

OPI S.

MENTIS.

ISIDIS & SARAPIDIS.

Templum CARMENTÆ, in
clivo.

IOVIS TONANTIS, in
clivo.

CONCORDIÆ, in *clivo.*

SATURNI *ad clivum, quod &*
Ærarium.

Casa ROMULI.

Sacellum IOVIS, cum altero
fortè HERCULIS.

Utrobique, præter Tempia, Opera
ista Publica :

Curia Kalabra.

Atrium Publicum.

Senatulum, fortè Aureum.

Porticus Scipionis Nasica, & alio-
rum.

Arcus Triumphales.

Portæ

de Capitol. Romano Comment. 89

Porta Carmentalis, & Stercoraria.

Statuæ infinitæ.

Colossi multi.

Columnæ Rostratæ, & Honorariæ.

Tituli Victoriarum.

Tropæa diversorum.

Solarium.

Carcer Mamertinus.

Quædam alia scio in Capitolio poni à quibusdam¹ ut *Templum alterum Vestæ, Apollinis, Veneris, Salutis, Libertatis*, sed cùm nullâ antiquioris testimonii auctoritate subnitantur, explodenda judicavi. Nunc à summo urbis & orbis **TEMPLUM IOVIS CAPITOLINI**, dicendi initium sumam.

¹ Marliano, Fabricio, Pomp. Læto, Fl. Blondo, aliis.

CAPUT IIX.

Vetus P. R. Relligio. Capitolium hinc duplex: Pompilianum, & Tarquinianum; Vetus illud, Novum hoc appellatum. Quis Vetus apud Martialem, Antiquus apud Propertium Juppiter? Vitruvius in re difficili certò emendatus. ServI, EusebI, Cedreni, aliorum error; & Plutarchi à Dionysio dissensus indicatus.

Verum est quod à M. Tullio, de responsis Aruspicum, in laudem P. R. affertur: *eum, uti cæteris rebus fortassè parem, ita relligione cultuque Deorum cæteris omnibus gentibus longè exstitisse superiorem. Vix enim è cunabulis caput suum* URBIS ADMIRANDA

RANDA

RANDA sustulerat, cùm ecce, Religionis & colendorum Deorum prima cura suscepta est. Immò inter ipsa nascentium murorum fundamenta de FERETRIO & STATORE IOVE cogitatum. Mox ad grandicra adjectus animus, & de sede IOVI OPT. MAX. statuendâ, etiã in summâ paupertate à Numâ Rege consilium susceptum. Fuit illud Numæ opus in altâ Semitâ, Regione urbis Sextâ, ut ex Notitiâ Imp. & P. Victore (qui urbis descriptionem ediderunt) didici. Varro^r de L. L. ad Clivum publicum ponit. hoc est in eâdem Regione, & loco, ad Circum Floræ. *Capitolium Vetus* appellatum ferunt, sed tunc opinor cùm Novum illud magnificentius eo nomine in Tarpejo jam esset exstructum. similitudine enim quadam sic dictum putem, quod in eo sicut in magno & nobiliore Capitolio Tres item Dei
Præ-

Præfides Romani Imperii colerentur. Veterem Jovem appellâsse videtur Martialis (judicio Lipsi) Epigrammate² in Maximum :

*Esquiliis domus est, domus est tibi
colle Dianæ*

*Et tua Patricius culmina Vicus
habet.*

*Hinc viduæ Cybeles, illhinc Sacra-
ria Veste,*

*Inde NOVUM, VETEREM
prospicis inde IOVEM.*

quasi utrumque Capitolium ab illo cerneretur, Vetus scilicet è domo Esquilinâ, aut Vici Patricii (quæ haud longè ab Altâ Semitâ) Novum, è Dianâ Aventinâ. Dubitat tamen Lipsius³ an *Novum Jovem* Poëta Domitianum suum vocet, ejusque Palatium intelligat : quæ tamen interpretatio minus commoda videtur. Miror etiam subobscurum eum locum potiùs arripuisse Lipsium, quàm li-
quidum

² Lib. 7. ³ Admir. lib. 3.

quidum alterum ex eodem scriptore
Epigrammate ad Paullum :

*Sed Tiburtinae sum proximus acco-
la Pila,*

*Quà videt ANTIQUUM ru-
stica Flora IOVEM.*

Ubi fanè *Antiquus Juppiter* non alius
est quàm ille in Capitolio veteri (uti
diximus) ad Floræ circum, à quo
haut longè Pila Tiburtina, & domus
Poëtæ. Idem alibi de suâ habita-
tione :

*Longum est si velit ad Filam ve-
nire,*

Et scalis habito tribus, sed altis.

In Propertianâ tamen elegeiâ cùm
scribitur :

— *Tarpeja turpe sepulcrum*

*Fabor, & ANTIQUI limina ca-
pta IOVIS.*

Poëticæ libertatis est. fingit enim
Poëta illud Templum in Tarpejo
monte jam inde conditum fuisse,
quod multis postea annis Tarquinii
Reges

Reges ædificarunt. Nam de Jove ibi aliquo antea dedicato ἱεὸς Ἰουλιανῶν, ἱεὸς Ἰουλιανῶν scriptores meminere. Auctorem quidem Veteris Capitolii Numam esse præter Eusebii & Cassiodori Chronica, in quæis *Capitolium aliquod struxisse à fundamentis* Numa scribitur; & Eutropium, qui *infinita Romæ Tempora constituisse* eum notat; Vitruvius fortasse ostendit loco (nisi me fallit rerum mearum amor) satis feliciter à nobis constitutus lib. III. c. II:

In acrostylis nec marmoreis nec lapideis epistiliis uti datur. sed imponendæ sunt trabes de materiâ perpetuæ, & ipsarum Ædium species Barycæ, Barycephalæ, humiles, latæ. ornantque signis fictilibus, Tuscanico more, uti est ad Circum Maximum Cereris, & Herculis, Pompejani item Capitolii.

Consentiunt litterarii illi Dictatores Lipsius & Scaliger auferendam interpunctionem, quæ voces *Herculis & Pompejani* interjacet, legendumque:

Her-

*Herculis Pompejani, item Capitolii. Fortasse (ait¹ Scaliger) Hercules alibi in Urbe Pompejanus, sicut Juppiter Pompejanus apud Theatrum ejusdem nominis, in IX. Urbis Regione. Subdubitat autem Lipsius, ² an ad Coloniae Pompejanæ Capitolium hæc spectent, cum solemne esset in Coloniais & Municipiis, celebriora P. R. ædificia imitari. sed cum alia Vitruvii exempla merè urbana sint, conjecturæ suæ parum fudit. Secuti illi quidem ³ Philandrum videntur qui hanc emendationem antea invenerat, nec tamen probârat; sed pellet omnem dubitationis nubem simplicissima conjectura nostra: *Pompiliani item Capitolii.* id est, à Numâ Pompilio Rege constructi. cui tenuis ista & paupertina structura facilè conveniebat, raræ scilicet columnæ, trabes epistiliorum loco, humile tectum, signa fictilia,*

1 Notis ad Varronem. 2 3. Admirand. 3 Notis in hunc locum.

fictilia, veteris simplicitatis certissima argumenta. De eo locus Ovidii (nisi fallor) intelligendus III. Fastor.

Juppiter EXIGUA vix notus stabat in ÆDE,

Inque Iovis dextrâ FICTILE
FULMEN erat.

quod posteriùs de Fictili Jove etsi fatear ad Tarquinianum etiam referri posse, quem artifex ⁴ quidam Fregellis accitus talem primùm effinxit (ut suo loco narrabimus) tamen *Exiguam Ædem* non rectè Regium illud opus vocaveris, quod ab ipsis initiis incredibili impensâ, & insanâ quâdam substructione surrexit. Capitolium autem Numæ satis exiguum atque humile fuisse cùm arctæ tunc P. R. res, tum Valerii auctoritas videtur ostendere, ubi vetera & solemnia ejusdem Populi Sacra adjurat: ⁵ *Romuli Casam, Veteris Capitolii humilia tecta, & aternos Vestæ igneis.* Jam nomen illud

⁴ Plin. lib. 35. ⁵ Lib. 4.

illud *Pompiliani* eruditis auribus sanè peregrinum non est. sciunt enim *Arnobium*, *Pompiliana indigitamenta*, & *Ammianum*, *securitatem Pompiliani temporis* dixisse: *Curiam* etiam *Pompilianam* in eâdem Urbe fuisse, cujus meminit *Tacitus* II. *Historiar.* & *Fl. Vopiscus* in *Taciti Imp. vitâ.* Apparet itaque insigniter allucinatum *Servium*,¹ qui in *Urbe Româ* nullum *Jovis Templum* ante *Tarquinios Reges* agnoscit. & *annalium Scriptorem Cedrenum*, cum *Eusebio*, & *Cassiodoro*,² qui *Numam Regem* non veteris *ilius* ad *Circum Floræ*, sed recentioris in monte *Tarpejo* auctorem videntur adferere; qui *Livii*, *Dionysii*, *Plutarchi*, *Taciti*, cæterorumque veterum scriptorum unanimi testimonio fortissimè refelluntur. ut proximè ostendemus. Certè *Plutarchum* etiam memoriâ lapsum suspicor, in *Numâ*,

E

cum

1 In 8. *Æneid.* 2 In *Fastis.*

cum Eusebio ³, & Tertulliano ⁴ nostris, qui nullum Romæ in Templis simulacrum prioribus CEXX. annis fuisse opinantur. nam Dionysius Halicarnassæus ⁴, curiosissimus rerum Romanarum scriptor, Romulum Silvium, *Græcoritu, multa Romæ Tempia, fanaque & aras, ac simulacrorum Delubra, cum insignibus eorum ubique posuisse* signatè notat. Calidè tamen heic nihil affirmo. nè maximis illis viris nigrum *ſc̄itæ* antè videar adscripsisse, quàm intellexisse veritatem.

³ De præp. Euang. lib. 9. ⁴ In Apologet.
⁵ Lib. 2. Antiq.

C A P U T IX.

*Tarquinius Priscus Corinthius Capitolium Novum JOVI, JUNONI, MINERVAE vovet. Auguria de loco capi-
piendo facta: Mons Tarpeius is fuit. Exauguratio Areæ Capitolinae. Jovi olim in sum-
mis locis Tempia posita. Dii Tatiani, TERMINUS & JUVENTAS augurio non
addixere, quorum contuma-
cia ab Auguribus probata.*

Cloria concepti¹ Novi operis pe-
nes TARQUINIUM PRI-
SCUM fuit, Regem domi forisque
inclutum. Is ultimo Sabino bello vo-
visse IOVI, JUNONI, ac MI-
NERVAE creditur: eoque feliciter
gesto aream in Capitolio ædificando
E 2 Templo

¹ Dionys. lib. 3.

Templo præparâsse, magnâ (si Dionysio² credimus) difficultate & impendio. nam cùm rupes Tarpeia difficili aditu esset, nec in vertice plana, sed prærupta ac protuberans, multis illam substructionibus undiquè aggredi coactus est, quò & moli tantæ sustinendæ sufficeret, & locus ipse imponendæ serviret. Fundamentane jecerit votivi Templi, nonnulla apud scriptores controversia est. Jecisse putant Livius & Tacitus,³ negat Dionysius: sed circa locum ipsum occupatum fato priùs concessisse. Verba Livii apponam clara, liquida: ⁴ *Aream in Capitolio Jovis quam voverat (PRISCUS) bello Sabino, jam presagiente animo futuram olim amplitudinem loci, occupat fundamentis.* & Cornelii Taciti æquè perspicua: ⁵ *Voverat Tarquinius Priscus Rex bello Sabino, jeceratque fundamenta spe magis futura magnitudinis,*

2 Ibidem. 3 Et Eutropius lib. 1. 4 E lib. 1.
5 3. Histor.

dinis, quàm quò modica adhuc res P. R. sufficerent. nisi dicamus fundamenta ab iis appellata, quæ circa collem (ex sententia DionysI) à Tarquinio elaborata fuerant. Quisquis tamen fundamenta ista perfecerit, fatis inter scriptores convenit Auspiciis opus fuisse, ad loci electionem Deorum quasi voluntate fanciendam. nisi quod iterùm Prisco ereptum hæc eunt, & Superbo ejus Nepoti aut Filio, ⁶ tributum. Inter hos etiam, quem laudavimus, Dionysius est, qui doctissimè (uti solet) totum Ritum, his verbis, explicavit: ⁷ Ἐπεὶ δὴ ἦν ἔμελλε καὶ κατασκευάζειν ὁ Ταρκύνιος τὸ νεὼν, συγκαλέσας τὰς οἰωνομάντιδας ἐκέλευσε τοῖς ἀνδράσι πρὸς αὐτῆ πρῶτον Διμαντεύσασθαι ἕ τύχε· τίς ἐπιτηδείατος ἐστὶ τῆ πόλεως χώρῳ ἱερὸς ἀνεῖσθαι ἕ τύχε, καὶ τοῖς θεοῖς αὐτοῖς μάλιστα κεχαρισμένῳ. Vides igitur de ipso loco Auguria captata, nec casu aut fortè (quod placuisse quibusdam

E 3

busdam

⁶ Dubitant Liv. lib. 1. Plutarch. Poplicola, & Claudius Cæs. in Tabula Lugdunensi. ⁷ Lib. 3.

busdam miror) sed *auspicatò* Capitolium à Tarquiniis electum. cum Dionysio facit Servius in illud Noni Æneidos :

— *CapitolI immobile saxum.*

In Urbe Româ (inquit) *Jovis Templum*¹ *non fuit. quod cum jam devotum à Prisco Tarquinio vellet Superbus Tarquinius edificare, cœpit Auguriis captare qui mons huic Templo esset aptissimus. & cum in omnibus Tarpeius esset inventus (in quo erant multa diversorum Numinum Sacella) actum est ut exindè ad alia Tempa evocarentur sacrificiis, quo posset liberè & sine piaculo Templum Jovis exedificare. Primùm igitur de ipso Monte, mox de apto Montis loco Augurium captatum. Ostendit etiam Dionysius citato loco: ἀποδειξάντων δὲ αὐτῶν (Θεῶν) τὸ ὑποκειμένον τὸ ἀγροῦς λόφον, ὃς τότε μὲν ἐκαλεῖτο Ταρπήϊον, νῦν δὲ Καπιτωλίον, αὐτῆς ἐκέλευσεν αὐτὸς Δαμαναῖος αἰμαρῆες εἰπεῖν, ἐν ὁποίῳ τὸ λόφος χωρεῖ ἡεὶ δέησθαι τὰς θεμε-*

1 Vide super. capite.

θεμελίως. ² Itaque cùm aliquot ibi antea
Ara & Sacella quã à T. Tatio, in ipso
discrimine adversus Romulum pugna,
 quã Numã Pompilio Regibus dedi-
 cata essent, neque jura finerent unum
 eundemque locum duobus DIis rectè
 consecrari, Exauguratione opus fuit,
 ut libera à cæteris religionibus area esset
 tota Jovis. quam idem scriptor lib. III.
 sic etiam describit: Εδοξε δὲ τοῖς οἰωνοπό-
 λοις ὑπὲρ ἐκείνης βασιῆς ἧ κατηδρυμένην ἀλα-
 μαυλοσπαρμένην, εἰάν τῳ ἄρχωρῶσιν οἱ θεοὶ τότε
 κινεῖν αὐτὴν. quibus autem Diis votum
 olim fecerit T. Tattius Rex indicare
 videtur M. Varro ³ in Relliquiis de
 Lingua Latina: *Ea (inquit) re Sabino-*
rum linguam olent quæ TatI Regis voto
sunt Romæ dedicata. nam (ut Annales
dicunt) vovit Opi, Floreque, Dijovi,
Saturnoque, Soli, Luneque, Volcano,
Summanoque. itemque Larundæ, Ter-
mino, Quirino, Vortumno, Laribus, Dia-
næ, Cluacinaque. Miror Juventatem

E 4

non

2 Liv. lib. 1. 3 Lib. 4.

non addidisse, quam fama est constans una cum Termino,⁴ ACCI NAVI aliorumque Augurum precibus nihil commotam, suo loco substituisse. quæ res pulcerrimi ominis Auguribus est visa. *Placuit (inquit Florus) Vatibus contumacia Numinum. siquidem firma omnia & æterna pollicebantur.* unde nobile istud hemistichium Virgilianum⁵, de Termino:

— CAPITOLI IMMOBILE SAXUM.

vulgatum quoque istud Ovidi in Fastis:

TERMINE, post illud *Levitas tibi libera non est,*
Quâ positus fueris in statione mane.

Tangit hanc ipsam *ὑψηλῶς* fortissimus P. R. Dictator F. Camillus in Oratione⁶ ad Quirites: *Heic CAPITOLIUM est, ubi quondam capite humano*

⁴ Dionys. ibidem. Liv. lib. 1. Serv. in 9. Æn. Augustin. 4. de civ. c. 24. ⁵ 8. Æneid. ⁶ Apud Liv. lib. 5.

mano invento responsum est, EO. LOCO.
CAPUT. RERUM. SUMMAMQ.
IMPERII. FORE. Heic cum au-
gurato liberaretur CAPITOLIUM,
IUVENTAS TERMINUSQUE
maximo gaudio patrum nostrorum mo-
veri se non sunt passi. TERMINI
etiam Jovi ipsi cedere nolentis lepi-
dum & perantiquum Ænigmatium
meminit apud Agellium, ¹ Noctium
Atticarum scriptorem, quod in Mi-
scellanèis² suis politissimus Politianus
olim explicavit :

*Semel, minusne, an bis minus, haut
satis scio,*

*An utrumque horum (ut quondam
audivi dicier)*

Jovi ipsi Regi noluit concedere.

Dubitari autem possit in hemistichio
Virgiliano, quod attulimus, SAXUM
istud CAPITOLI num T. TatI
TERMINUS fuerit, cui sacellum
dedicaverit: an IUPFITER OPIOS

E 5

sive

five TERMINALIS Numæ Pompilii Regis, quem is in Capitolio atque agris colendum proposuit, ut Dionysius³ & Plutarchus⁴ adfirmant; num denique de universo Monte id pronuntiaverit Poëta, in quo ea Romanæ æternitatis conspecta Auguria, quæ immotam ibi Fortunæ sedem pollicerentur. Nam *Saxum* etiam aliquando (antè jam docui) Mons totus appellatus. Vos Eruditiores dispicite. Facto itaque Capitolio Juventatis & Termini Ædiculæ, quod augurio non addixissent, Templo comprehensæ sunt. & supra hujus, foramen in tecto apertum, *ut quia Terminus⁵ Jovi non cesserat, libero cælo fruereetur.* Sed de Termini & Juventatis Ædiculis, cùm eo ventum erit, non perfunctoriè à nobis agetur⁶. Illud placuit huic capiti velut corollarium adjicere, *κατὰ τὸ πρῶτον* Numam & Tarquinium fecisse Reges,

3 Lib. 2. 4 In Numa. 5 Lactant. lib. 1. c. 20. 6 Infrà c. 14.

Reges, cùm in excelsissimis & æditissimis Urbis locis, Capitolino & Quirinali Montibus, Jovis Templum statuerunt. quod omninò Architecto suo sic observandum Vitruvius præcepit, his verbis: ¹ *Ædibus sacris, quorum Deorum maximè in tutelâ civitas videtur, IOVI, IUNONI, & MINERVÆ, in excelsissimo loco, unde mœnium maxima pars conspiciatur, aræ distribuantur. eamdemque curam in Aris horum Numinum collocandis alibi ² laudavit. quarum altitudines (inquit) sic essent explicandæ, ut Jovi & omnibus cœlestibus quàm excelsissimæ constituerentur. Quin & Juppiter ipse illi concinit apud Sillium Italicum, ubi de Capitolio Domitiani:*

³ *Illâ etiam quâ prisca FIDES stat
REGIA, vobis
Aurea Tarpejâ ponet CAPITO-
LIA Rupe,*

Et

Et junget NOSTRO TEMPLORUM
CULMINA CÆLO.

dupliciter enim Templum suum probare videtur à magnificentia scilicet Ornamentorum, & situs proportionis, ac celsitudine. Sed nos in Regio illo Templo exstruendo pergimus.

C A P U T X.

Serv. Tullius manum Capitolio admovent: Superbus plena fundamenta & operis partem è Manibiis absolvit. quantum in fundamenta impensum, & eorum magnitudo ac magnificentia. Caput in illis humanum repertum, inde Capitolio fortè nomen. Aliæ ejus nominis causæ. Prodigium Carthaginiense. κατακλιση. Juppiter καρποφαιση.

Tarquinio Corinthio liberorum
 Anci Martii infidiis exstincto,
 dum Superbus adolefceret, prænun-
 ciatum fatali flama ¹ regimen Serv.
 Tullius suscepit. is bellis aliquot præ-
 clarè gestis, & censu P. R. instituto
 manum quoque sacro operi, sed len-
 tam, admovit. scribit enim unus de
 illo Tacitus ²: *Sociorum studio* aliquid
 in opus contulisse, sed quid, aut qua-
 tenus, indentidem non expressit. Eo
 quoque domestica fraude sublato,
 Tarquinius ³ animi vehemens, &
 conformes nomini suo spiritus ge-
 rens, *concepit animo eam amplitudinem*
Jovis Templi, quæ digna Deûm homi-
numque Rege, quæ Romano imperio,
quæ ipsius etiam loci majestate esset.
 Victa enim Sueffa Pometia, sive (ut
⁴ Plinius, ex Antiate, mavult) *Apiola-*
rum opido capto, cùm divites Mani-
 bias

¹ Liv. lib. 1. Dionys. 3. Val. 1. c. 6. Cic. 1. de
 Divinat. ² 3. Histor. ³ Superbus. Liv. lib. 1.
⁴ Lib. 3. c. 5.

bias Romam advexisset, magnam argenti vim locandis Capitolii fundamentis attribuit: de qua tamen variè scriptores opinantur. Fabius Pictor XL. ⁵ *Talenta in fundamenta sola expensa tradidit, quæ perducendo ad culmen operi fuerant destinata.* Calpurnius autem Piso XL. CIO *Pondo Argenti seposita in eam rem scripsit.* Utrius verior sententia sit examinemus. Pictoris summa, ex supputatione V. C. Iusti Lipsii ⁶, *viginti quattuor millia Philippæorum* nostratium essent. Summa certè non adeo magna aut admiranda, ut DCCC. pedum fundamenta (tot enim circumquaque Templum illud habuit) inde extruerentur. Verior itaque Pisoniana traditio, cum Dionysio, Plutarcho, ⁷ & Lipsio, nobis visa, *λίτρας* scilicet *δραχμῶν τετρακίς μύριας* ⁸ fundamentis impensas: hoc est, *ducentis quadraginta millibus Phi-*
lip-

⁵ Liv. ibid. ⁶ In Admir. lib. 3. ⁷ In Popicola. ⁸ In Dionysio sunt 400. Talenta.

lippæorum æstimandas. Quæ quidem impensa fidem adeò non excedit, quàm Livio, & Joanni Stadio, ¹avo meo doctissimo placuit; rebus (ut bene Lipsius observavit) Italiæ tum copiosis, & è longâ pace florentibus. L. etiam Florus non unius modo Urbis eam prædam fuisse subindicat, cum ait, ²*è victarum Urbium Manibiis Capitolium ædificatum.* ostendit etiam C. Plinii à Livio dissensus qui *Pometinis* ab eo memoratis *Apiolanas Manibias* adjungit. Sed heic rursus more Veteris Senatus, ampliandum censeo, aut cum Academicis, in re etsi verosimili, sententiam sustinendam. Quod de fundamentorum ambitu dixi, Dionysii ³fide nititur, qui Capitolium *ὀκτὰ πλεῖρα* fuisse scribit *πλὴ περὶ ἄσπετον*; id est, *ducentis ferè pedibus patens per latera singula.* nisi quod exactè metientibus compertum latitudinem à lon-

¹ In Notis ad Florum. ² Lib. 1. cap. 7.

³ Lib. 3. Antiq.

à longitude non totis quindecim pedibus superari. Ea fundamentorum magnitudo ad extrema usque tempora mansit. idem enim scriptor affirmat de Sullano Capitolio : ⁴ ἐπὶ τῶν τοῖς αὐτοῖς θεμελίοις ὁ μὲν τὴν ἔμπροσθεν οἰκοδομηθεὶς κατὰ τὰς πατέρας ἡμῶν εὐρέθη, τῆτε πολυτελείᾳ τῆς ἕλης μόνον ἀγαλλιάτων ἔδραχμαίς. De Flaviano primo idem notat Cornelius Tacitus, ⁵ sed adjungit religionem vetitos nè ambitum ejus auferent. Igitur postremum hoc altius Tarquiniano & Sullano : Sullanum vix isto magnificentius, nisi quod è materiâ nobiliore & præstantiore. Scribit enim Tacitus, laudato loco, *ea magnificentia Capitolium Regium fuisse dedicatum, quam immensæ postea P. R. opes ornarent potius, quàm auferent.* Miratus est eam Capitolii amplitudinem Tertullianus in Apologetico, cum ait : *Prior est Diis suis (silvestris⁶) Roma. antè regnavit, quàm tantum ambitum Capitolii*

ex-

⁴ Ibidem. ⁵ 3. Histor. ⁶ Abest à v. cc.

exstrueretur. & Arnobius aduersus
Genteis, ubi de Jove: ¹ *Cumque illi*
AUGUSTISSIMAS SEDES, &
CAPITOLIA *constituerimus IM-*
MANIA. Verè *immania*, id est, im-
manis magnitudinis subnixa funda-
mentis. quæ si vis, aut fatum abfuiſſet,
temporum injuriam facilè contemne-
bant. nam si Priscus Rex muris urba-
nis muniendis ea saxa quadrata est
usus, quæ singula plaustrum onera-
rent; quid in *insanas* ² *Capitolii substra-*
ctiones contulisse eum credendum est,
quas æternas esse voluit: *senesque* suo
ævo *mirari solitos cum aggeris vasto spa-*
tio Plinius notavit? Certè portentosi
isti lapides, quos patrum ætas è ruinis
hujus loci effodi vidit, non inanem
fuisse P. R. querellam testati sunt, ³ *qui*
se ex bellatoribus, & victoribus omnium
circà gentium, opifices & lapidas factos
suspirabant. Illud verò admirandum
in fodiendis ejus Templi fundamentis
acci-

1 Lib. 1. 2 Plin. lib. 3. c. 15. 3 Liv. lib. 1.

accidisse creditur, ⁴ quod molientibus
 adem opificibus in fundamentis huma-
 num repertum est caput. ita simpliciter
 Livianus abbreviator. addit Livius
 Historiæ, integra facie id caput ape-
 rientibus fundamenta adparuisse. Hoc
 etiam ampliùs M. Cato in Fragmen-
 tis: *Recens, & fluente sanguine.* cui
 Dionysius adfentitur. ⁵ adjungunt alii
Tuscis notatam litteris, & Olli sive Toli
cujusdam Vulcentani fuisse. De Tolo
 vulgata sunt, quæ ex Antiquorum
 Commentariis Arnobius ⁶ attulit; De
 Olo non item, quæ Servius ad VII.
 Divinæ Æneidos annotavit. ait igitur:
Quidam dicunt cùm Capitolii ubi nunc
est (Nota ad discrimen veteris hoc di-
ctum) fundamenta jacerentur, caput
humanum quod Olli diceretur inventum.
quo omine ⁷ sollicitatos conditores misisse
in Tusciam ad aruspicem illius temporis
nominatum (Olenum Calenum vocat
 Pli-

4 Flor. lib. 1. c. 7. 5 Etiam Suidas in κρηπι-
 τώλιον. 6 Lib. 6. adv. Gentes. 7 Vulgò omnes.
 sed malè.

Plinius lib. XXVIII.) ¹ qui jam indicaverat Argo filio suo tributum fataliter esse, ut is locus Orbi imperaret, in quo illud caput esset inventum. Obvii igitur Argo hi, qui missi fuerant, ubinam esset pater, interrogaverunt. qui cognita causa itineris eorum omne responsum patris prodidit, monuitque ut caverent nè ab eo interrogatione deciperentur. sed cum Legati ad eum pervenissent, & de significatione inventi capitis quærerent; volens ille dominatum orbis patriæ suæ potens ⁶ adscribere, interrogavit: ANNE HIC, suum locum ostendens, INVENISSENT? illis negantibus, suspicatus proditum esse responsum, quæsivit: an quemquam obvium fecissent? illis simpliciter confitentibus occurrisse sibi juvenem, tunc aruspex conscenso equo sequutus Argum occidit, eo loco, ubi nunc Romæ est ab ejus cæde ARGILETUM. Quamvis hæc paullò aliter à Plinio ³ Dionysioque

¹ Cap. 2. ² Leg. omninò: potius. ³ Lib. 28. c. 2.

nyfioque referantur, non piguit tamen prolixius adfcribere, quòd alterum Æternitatis oftentum Quiritibus in Capitolio factum utcunque ostenderent. Nec multùm his abhorrentia sunt quæ de⁴ *Quadrigris Fictilibus Capitolii in furno excrescentibus*, & *Bove mira & inusitata magnitudinis in Aventino immolato*, à veteribus memorantur. Adeò levibus è cauffis Fatalem Imperii summam gentibus attribui stultè Antiquitate perfuafà. Quicunque ergo ille fuit five *Ollus*, five *Tolus*, nomen monti nostro novum fecit ut **CAPITOLINUS** adpellaretur, ex Arnobii Serviique fententiâ. Melius tamen illi atque honorificentius, qui à solo capite, nullius adjuncto nomine, **CAPITOLII** originationem ducunt, quam ideo prolixius inquirimus, quia & Quintiliano.⁵ operæ pretium visum est

ex

4 Plinio ibid. Liv. lib. 1. Feflo in *Ratumena Porta.* 5 Lib. 1. c. 10.

ex Historiarum veterum notitia nomina
Hominum, Locorum, Gentium, Urbium
requirere. quanto magis unde A R X
illa O R B I S appellata sit? cujus σύμ-
βολον neque Oratorem ille suum latere
cupit: & nos, ut cætera nesciamus,
in præfenti opere ignorare non possu-
mus. Posteriores de Capite senten-
tiam, ut Romanæ amplitudini aptio-
rem, secutus videtur Dionysius, ⁶ his
verbis: Εξ ἐκείνης καλεῖται Καπιτωλῖν ὁ
τόπος, ἀπὸ τῆς ὀρεθείσης ἐν αὐτῇ κεφαλῆς. κα-
πῖται δὲ οἱ Ῥωμαῖοι καλεῖσι τὰς κεφαλὰς. &
M. Varro lib. IV. de L. L. *Capito-
lium dictum quòd heic, cùm fundamenta
foderentur ædis Jovis, Caput humanum
inventum dicitur.* Non desunt tamen
viri doctissimi ⁷ qui conficta hæc
omnia putent nobilitati gentis proga-
gandæ, unamque nominis causam
adferant, quòd *Capitolium* esset ἄκρα,
ἢ κρυφὴ πόλις. sive, *caput*, & , *vertex*
civitatis. quæ opinio placuisse etiam
videtur

6 Lib. 4. 7 Ut Scaliger F. Notis ad Festum.

videtur Isidoro in Etymologiis : *Capitolium* (inquit) *Romæ vocatum, quòd fuerit Romana Urbis & Religionis caput summum.* Lactantio quoque Firmiano, ubi de sepulcro Jovis Cretenfi :
 8 *Sciunt ergo Romani Capitolium suum, id est, summum caput Religionum suarum publicarum, nihil esse aliud quàm inane monumentum.* In Glossis etiam Veteribus MSS. quas Lovanii inspiciere mihi contigit, habebatur : *Capitolium summum caput Regionis.* ubi fortè legendum erat : *Relligionis.* & mox infra : *Capitolium, caput Urbis quod adorabatur.* Notum est etiam Christianos scriptores *Capitolium* 9 *Idolium,* *καὶ τὴν τῆς δεσποδαμονίας κεφαλῶν* aliquando nominâsse; ut non minus à Religionis principatu, quàm celsitudinis eminentiâ sic videri possit appellatum. Sed quemadmodùm Plautus, *qui vino utuntur vetere sapientes putat*; ita ego
 qui

8 Lib. I. c. II. 9 Concil. Ancyranum c. 4. & 6. & Gangrense c. 6. & Tertullian. Fortunatus alii.

qui doctrinâ , præfertim cùm fidelior illa aut testatior habetur. sicuti ista (quam attulimus) de capite invento, quæ apud veteres scriptores ferè omnes in confessio est habetur. Sanè Poëta princeps (quo fidem majorem Romanis prodigiis astrueret) simile quid in æmulâ & rivali civitate accidisse finxit. Descriptione enim Carthaginienſis Capitolii (in quo Romani hujus graphica quædam descriptio expressa est) ista interposuit :

¹ Effodere loco signum, quod Regia

Funo

*Monstrarat, caput acris equi: sic
nam fore bello*

*Egregiam, & facilem victu per sæ-
cula gentem.*

Quamvis Stephanus de Urbibus, & is qui Trogum in compendium redegit, Carthaginem *κακκίβλιω* appellatam putent à signo eo invento, quòd Pœnorum linguâ *κακκίβλιον*² *mandibulam equi-*
nam

nam significaret; quam etiam Historiam Servius³ agnoscit. Pro Corollario adjiciam (quod ultimò in mentem venit) Pausaniam II. Corinthiacôn, ubi IOVIS CAPITOLINI Templum describit, à Corinthiis exstructum, ΚΟΡΥΦΑΙΟΝ eum Jovem nominâsse. quæ res Isidori Lactantii, Scaligeri sententiam probabiliter firmet.

3 Interpretatione hujus loci.

CAPUT XI.

Reges absolutum non viderunt. initio libertatis dedicatum à M. Horatio Pulvillo. variæ super anno ejusque Conlegâ sententiæ. Dedicacionis Ritus, & Consulis constantia. Locus ibi Senecæ examinatus. Vultus Capitolinus. Incendia Capitolii varia, ejusque direptiones. Instauratum à L. Sullâ, Vespasiano, Domitiano, & Theodorico Rege. Ritus Instauracionis. Honorifica nominis in Templis Inscriptio. Dio Cassius, Vinetus aliique notati.

A longiuscula disputatione fessi
redibimus in viam, & omissis
fundamentorum tricis, ad Fastigium
F Tem-

Templi, & inscriptos illi Dedicato-
rum Titulos respiciemus. Ædis enim
Sacra talis non habebatur, ¹ nisi à Ma-
gistratu aliquo, Pontifice præeunte,
dicendo fuisset dedicata. Illud verò
infelicitatis utrique Tarquinio acces-
sit, post Latinas Manibias Capitoli-
nis ² impendiis tributas, post labores
P. R. sub eorum imperio vehemen-
tissimos exhaustos, ³ ut citiùs ipsi re-
gno exciderent, quam Templum ab-
solveretur, aut Dedicatio fieret. G L O -
R I A enim O P E R I S (D I S quasi
sic volentibus) L I B E R T A T I
R E S E R V A T A est. *Perfectum enim*
(teste ⁴ Plutarcho) *jam tum fere erat*
cùm Tarquinius regnum amitteret. Ita-
que (si Dionysio credimus) tertio ab
exactis Regibus anno, hoc est, R. C.
CCXLVI. si Livio, ab iisdem exactis
primo, V. C. CCLXIV. duodetrigesi-
mo (quod Polybius ⁵ annotat) ante
Xerxis

1 Varro 4. de L. L. 2 Liv. lib. 2. 3 Dionys.
3. & 5. Tac. 3. Histor. 4 In Poplicola. 5 Etiam
Plutarch. ibid.

Xerxis expeditionem, Eidibus, quæ postea Iulianæ dictæ, de Capitolio dedicando cogitatum est. Dedicavit

M. HORATIUS PULVILLUS
sive primùm Cos. sive iteratò : quæ plurimum⁶ sententia est. Is M. Horatius Sp. illi Lucretio suffectus fuerat, qui & ipse L. Junii Bruti (ab Arunte Tarquinii in acie interfecti) successor. Collegam habuit nobilissimum virum P. VALERIUM. VOLUSI.

F. POPLICOLAM, vice Tarquinii Collatini exulis à Bruto pariter adsumptum. Miror tamen unum Polybium λόγῳ ἰσθρ. γ. à cæteris in Collegâ M. Horatii dissentire. P. enim Valerio prætermisso, L. Junium Brutum nominat. sic enim ibi legimus:

Γίνονται τοιγάρ ἐν σωθητικῇ Ρωμαίοις καὶ Καρχηδονίοις πρῶται κατὰ Λέκιον Ιούνιον Βρῦτον καὶ Μάρκον Ὀράπιον, τὲς πρῶτες καὶ αὐσαφέντας ὑπάτους, μὲν τῶν βασιλέων κατρίλισιν. ὑφ' ὧν σωέθη καπερωδιῶσι καὶ τὸ ἔξ Διὸς ἱερὸν Καπι-

F 2 τωλίε.

6 Taciti ibid. Dionys. lib. 5. aliorum.

πωλις. Sed ea Templorum ac Magistratum confusio antiquissimo sæculo, & incuriæ ejus condonanda: quàm potius bene rem gerere cominodo publico, quàm nomina aut facta sua accuratè describi maluerunt. certè etiam ipse Livius ¹ *apud quosdam Vetcres* LUCRETIIUM TRICIPI-
 TINUM non invenisse se descriptum fatetur. creditque quia nulla res gesta insignem Consulatum fecerit memoria intercidisse. Sed decisus Fastorum nodis ad Dedicacionem ipsam veniamus. Eam ita accuratè Livius describit, ut totum illum locum, etsi prolixum satis, heic non pigeat adscribere: ² *Non-
 dum dedicata erat in Capitolio Jovis ædes. VALERIUS HORATIUS Q.
 Coss. sortiti* ³ *uter dedicaret: Horatio sorte evenit. Ægriùs quàm dignum erat tulère Valerii necessarij dedicacionem tam inclyti Templi Horatio dari. id
 omni-*

¹ Lib. 2. ² Ibidem. ³ Dubitat hic Plutarchus.

omnibus modis impedire conati, postquam alia frustra tentata erant, postem jam tenenti Consuli fœdum inter precationem Deum nuncium incutiunt: MORTUUM. EIUS. FILIUM. ESSE. FUNESTA Q. FAMILIA. DEDICARE. EUM. TEMPLUM. NON. POSSE. Non crediderit factum, antantum animo roboris fuerit, nec traditur certum, nec interpretatio est facilis. nihil aliud ad eum nuncium à proposito aversus, quam ut CADAVER EFFERRI IUBERET. teneans postem precationem peregit; & dedicat Templum. Admirabilem Horatii fortitudinem! siue crediderit verum filii sui funus (quod scriptores reliqui⁴ extra dubium ponunt) siue rei per se horrendæ falsæ etiam commemoratione animo consternatus non sit. Sanè M. Tullius non uno in loco constantiam illius viri disertè lauda-

4 Ut Cicero passim, Plutarchi. Poplic. Seneca, Valerius, alii.

vit ; pulcerrimumque hoc ei Elogium tribuit sapiens Annæus Consolatione ad Martiam : *Pulvillus hoc fecit Pontifex , cui postem tenenti & Capitolium dedicanti mors filii nunciata est. quam ille exaudisse dissimulans , & solennia Pontificalis carminis verba concepit , gemitu non interrumpente precationem ; & ad filii sui nomen Jove propitiato. (ubi, quod sine præjudicio Legis Valeriæ sit , quam lubenter legerim : Jovem propitiavit. quod & sensus integritas & numerorum concinnitas exigere videtur.) Putâsses ejus luctus aliquem finem esse debere , cujus primus dies, primus impetus ab altaribus publicis , & faustâ nuncupatione non abduxit Patrem. Dignus me herculè fuit memorabili Dedicatione , dignus amplissimo Sacerdotio , qui Deos colere nè iratos quidem destitit. Hactenus utcunque cum Livio atque aliis Senecæ convenit , non æquè in illis quæ ibidem subjunguntur : Idem tamen ut rediit domum, & im-*

& implevit oculos, & aliquas voces flebiles misit, & peractis quæ mos erat præstare defunctis, ad Capitolium hilari rediit vultu. In quæis labi memoriâ Senecam existimo. non enim verosimile videtur, summæ constantiæ virum, relicto tantæ solennitatis officio, ad effundendas lacrymas domum currisse, & dedicationem mox ex intervallo peregisse. Doctissimus Juretus è v. v. c. c. lectionem istam sollicitat: ¹ *ad Capitolium hilari rediit vultu.* & aptiorem longè meo judicio, substituit: *ad Capitolinum rediit vultum.* quasi *vultus Capitolinus* esset qui nullâ mœroris obnubilatus caligine, nullam sacris faciundis obnunciationem adferret. Generosam Consulis hujus & Pontificis vocem alii aliam exprimunt. Livius & Valerius, respondisse ferunt Valerii propinquis, aut Marco ejus fratri funus nuncianti, EFFER, aut, TOLLE CADAVER. Serv.

F 4

in

in XI. Æneid. CADAVER SIT.
 2 nè scilicet agnitione domesticæ cladis P. R. sacra pollueret. quò respexisse etiam indicavit eruditissimum Vatem, cùm ait eodem libro :

*Æneas quanquam & sociis dare
 tempus humanis*

Precipitant cura, turbataque funere mens est;

*Vota Deum primo victor solvebat
 Eo.*

quibus ea licebit addere quæ de fune-
 ribus *Impetrativis & Oblativis* mirificè
 huc facientia lumen illud Galliæ Tur-
 nebus adnotavit lib. V. adversarior.
 c. VII. Tum ea quæ de toto *Ritu De-*
dicationis Jacobus Guthenius I. C. lib.
 III. de *Vetere Jure Pontificio* c. XI.
 qui unus instar omnium erit. nè cum
 tædio atque nausæâ necessarium sit
 eandem cramben sæpiùs recoquere.
 Illud tamen non omittendum videtur,
 qui templum dedicasset pro consue-
 tudine

tudine tributum, ut nomen ejus Templi fastigio inscriberetur. Annotavit Dionysius diligenter (uti solet) de eodem Horatio lib. v. *Τὴν δὲ ἀνιέρωσιν αὐτῆ καὶ τὴν ἐπιγραφὴν ἔλαβεν μὲν Μάρκος Ορράπιον, ὁ ἕτερον δὲ ἰσάτων φθίσις τὴν παρεσίαν ἔσσωράρχησεν.* Quod & Q. CATULI deinde (qui illud à primo incendio consumptum restituit) Honori³ concessum legitur, UT. N O M E N. E I U S. I N. C A P I T O L I N O. F A S T I G I O. F U L G E R E T. non sine gravi Dictatoris Cæsaris æmulatione. Fal-litur enim Dio Cassius (ut bene vir amplissimus, & civis noster clarissimus, Torrentius⁴ ad Suetonium ob-servavit) qui inter decretos Cæsari honores hunc quoque additum, & ab eo admissum, scribit: *Ut nomen ejus, deleto Catuli, Capitolio inscriberetur;* adferente omninò Tacito (cui ut Ro-mano in re Romanâ magis fidendum)

F 5

L U-

3. Plin. lib. 19. c. 1. Valer. lib. 9. Cic. Verr. 4. Suet. Julio. 4. Et Lips. in 3. Ann. Tac.

LUTATI CATULI *nomen inter
 tanta Cas. opera ad Vitellium principem
 mansisse.*¹ Accidit primum illud incen-
 dium seu æditui negligentia, seu in-
 certâ culpâ vel fraude, anno V. C.
 DCLXX. L. Scipione & C. Norbano
 Coss. ccccxv. postquam à Pulvillo
 dedicatum fuerat, anno. si veræ in Ta-
 cito numerorum notæ. ratio enim
 temporum videtur evincere ut cum
 Lipsio τὸ πέντε scribamus, ccccxxv.
 Ejus restituendi curam L. tum Sulla
 Dictator suscepit, sed non dedicavit.
 quod unum felicitati ejus negatum.
² Mansit itaque cum Lutatiani nomi-
 nis memoria ad civilia bella Vitellia-
 na, quando Sabino Vespasiani fratre
 in Capitolium compulso, obscurum
 fuit *ignem tectis oppugnatores an obsessi
 injecissent. Quæ crebrior fama est (in-
 quit Tacitus) quò nitentes & progressos
 depellerent.* Instauravit denuò Vespas-
 fianus

¹ Dionys. lib. 4. App. 1. de bell. civ. Plut.
 Sulla. I. Obsequens, Tacitus, alii. ² Plin. lib. 7.
 cap. 43.

fianus Aug. eâ religione, quam idem scriptor facundissimè exsequitur, ³ his verbis: *Curam restituendi Capitolii in L. VESTINUM confert, Equestris ordinis virum, sed autoritate famâque inter Proceres. Ab eo contracti Haruspices monuere ut reliquiæ prioris Delubri in paludes aveherentur, Templum iisdem vestigiis sisteretur, nolle Deos mutare veterem formam.* XI. Kal. Julias, serenâ luce, spatium omne, quod Templo dicabatur, evinctum vittis coronisque. ingressi milites quibus fausta nomina, felicibus ramis. dein virgines Vestales cum pueris puellisque patrimis, matrimisque, aquâ rivis & fontibus omnibusque haustâ perluere. Tum Helvidius Priscus Prat. præeunte Plautio Eliano Pont. lustratâ bove taurisque areâ, & super cespitem redditis extis, IOVEM, IUNONEM, MINERVAM, præsidisque Imperii Deos precatus, uti capta
pro-

³ Tacit. 3. Histor. Suet. Domit. c. 1. Orosi lib. 7. c. 8. 4. Histor.

prosperarent, sedesque suas pietate hominum inchoatas divinâ ope attollerent; vittas quibus ligatus lapis, innexique funes erant, contigit. Simul cæteri Magistratus, & Sacerdotes, & Senatus, & Eques, & magna pars populi studio letitiaque connixi Saxum ingens traxere: passimque injectæ fundamentis auri argentique stipes, & metallorum primitiæ nullis fornacibus victæ, sed ut gignuntur. Prædixere Haruspices nè temeraretur opus saxo⁴ aurove in aliud destinato. altitudo ædibus adjecta. id solum Religio annuere: & prioris Templi Magnificentia defuisse creditum, quo tanta vis hominum retinenda erat. Hæc prolxiùs adscripsi, quòd multa haberent non protriti Ritus in Templis ædificandis, quæ ibi tantum non mererentur legi. Perfecit etiam ille Cæsar ac dedicavit (quidquid Vinetus⁵ dubitet) auctore Plutarcho in Poplicolâ, cujus verba

⁴ Punitus quidam qui facere aliter ausus. Sueton. Domitian. c.8. ⁵ Notis in Auson. ad elog. Narbonis.

verba sunt : Τέτρα δὲ πάλιν (de Sullano
 ædificio loquitur) ἐν ταῖς κατὰ Οὐιπέλλιον
 εἰσεσι Διφθαρένῳ, τρίτον τῆ ὡς τ' ἄλλα καὶ
 τέτο γρησάμῳ δὶποθμῖα Οὐέσπασσανός, ἐξ
 ἀρχῆς ἀρχῆς τέλει ἀναγαγῶν ἐπεῖδε γυρόμῳ, καὶ
 φθειρόμῳ μετ' ὀλίγον ὄν ἐπεῖδεν. Unus
 quidem (quod sciam) Plutarchus hoc
 notavit. nam Tacitus, Suetonius, Xi-
 philinus de absoluteione ejus omninò
 taciti. Discrepat iterùm non leviter
 à cæteris Tacitus , qui *L. Vestinum*
Equitem fecisse ea scribit , quæ ipsi
 Vespasiano tributum ire alii solent.
 tum verò ut de absente Vespasiano
 Tacitus loquitur, quem maximè præ-
 sentem illi fuisse, ⁶ & *rueribus pur-*
gandis manum admovisse primùm vo-
 lunt. Manifesta itaque hîc pugna est,
 quam & Lipsius observavit , nec con-
 ciliare tamen potuit. Quidquid hujus
 sit , fatis constat Vespasiani auspicio
 atque jussu eam constitutionem fa-
 ctam; etsi liberrimus Senator Helvi-
 dius

6 Suet. Vespas. & Dio apud Xiphilin.

dius aliam sententiam pronuntiâisset. videlicet: ¹ *Ut Capitolium publicè restitueretur, adjuvaret Vespasianus.* id verò erat Principis auctoritatem minuere, Senatus & Populi augere. Ita sub Sullâ Dictatore olim factum Cicero videtur ostendere lib. v. in Verrem: *Etenim vel Capitolium sicut apud majores nostros publicè coactis fabris, operisque imperatis gratis edificari atque effici potuit, &c. quam tamen sententiam (ait Tacitus) modestissimus quisque silentio, dein oblivio transmisit.* Conflagravit denuò istud Vespasiani Capitolium statim ab ejus morte, fortuito casu. ² quod Domitianus deinde restituere aggressus tantâ firmitate ac magnificentia perfecit, quantam nunquàm antea habuisset. ³ *Sed sub titulo tantum suo, ac sine ullâ pristini auctoris memoriâ.* quod nemo miretur in eo Principe cujus animus totus ad immanitatem

¹ Tacit. 4. Histor. ² Plut. Poplic. Euseb. Chronico. ³ Sueton. Dom. c. 5.

nitatem atque ambitionem incubuerat. Æternitatem quamdam huic operi pollicentur Poëtæ. ut Statius in Silvis, ad Cæs. Domitianum :

Dum stabit tua Roma, dumque terris

Quod reddis Capitolium manebit.

& alibi :

Donec Troicus ignis, & renata

Tarpejus Pater intonabit aula.

Falsi tamen, falsi vates illi; & anni non ita multi intercessere, cum insignem iterum cladem accepisse conjicio, ex Paulo Orosio, in rebus Commodi : *Flagitia Regis pœna Urbis insequitur; nam fulmine Capitolium ictum, ex quo facta inflammatio Bibliothecam illam, majorum studio curaque positam, aedesque alias juxtà sitas rapaci turbine concremavit.* quæ iisdem penè verbis apud Eusebium ⁴ legere est in Chronico ab Hieronymo translato. & licet fatear ad alia Tempia trahi etiam hæc posse, de

⁴ Et Marianum Scotum.

de ipso tamen primario intelligendum suadet Martinus Chronologus, qui circa eadem tempora sic notat: *Pars Capitolii divino incendio concremata est, & sinistra manus Jovis aurea fulmine liquefacta est.* Christianâ mox invalescente Religione, sub Arcadio & Honorio Principibus, à Fl. Stilichone spoliari primùm cœptum conqueruntur non sine stomacho Zosimus⁵ & Rutilius Numatianus⁶. nam iste punitos divinitùs Stilichonem & Serenam ejus conjugem, ob sacrilegium in Capitolio commissum scribit; Hîc verò proditorem (nec injuriâ) Stilichonem vocat, quòd exustis libris Sibyllinis, Capitolioque direpto crimen perduellionis addidisset. sic enim ait:

Non tantùm Geticis grassatus pro-
ditor oris

Antè Sibyllinæ fata cremavit
opis.

Non autem licuisse Christianis è
Tem-

Templis Gentilium ablata in privatos
usus convertere , nè avaritiæ magis
caussâ quàm Religionis id fecisse vi-
derentur; docuit nos Eruditissimus &
Illustrissimus Cardinalis Baronius, ex
epistolâ Augustini ad Publicolam, IV.
Annalium Ecclesiast. Gizericus' dein-
de Vandalorum Rex multum ornatus
illi detraxit, Totilas Gothorum , ma-
gnam partem igni consumpsit. donec
paulatim quâ incensum , quâ dire-
ptum , veritatem Christiani illius ora-
culi² expertum est :

*Immortale nihil mundi compage te-
netur ,*

*Non Orbis , non regna hominum,
non aurea Roma.*

addemus ipsi (si licet)

*Aurea nec sacrâ Capitolia condita
rupe.*

Theodoricus quidem Gothus , infi-
gnis animi Princeps (nisi enim in-
tem-

¹ Procopius & Alb. Crantzius. ² Apud Ju-
vencum.

tempeſtivâ ſævitiâ corrupiſſet;) miſeratione motus pulcerrimæ Urbis ³ Capitolium, Palatium, Amphitheatrum aliaque ſplendidiora ejus ædificia reparare conatus eſt. ſed cùm omninò deſererentur Gentilium ſacra, & Populus Romanus

— paucis Tarpejà in rupe relictis

Ad ſincera ⁴ virûm penetralia N A Z A R E O R U M,

Atque ad Apoſtolicos Evandria Curia Fontes,

curreret cottidiè, vim fati effugere non potuit. Tangit eam Capitolii & Falſorum Deorum deſertionem Hieronymus in epiſtolâ ad Lætiam: *Auratum ſquallet Capitolium, fuligine & aranearum telis omnia Romæ Tempa cooperta ſunt. movetur Urbs ſedibus ſuis, & inundans populus ante delubra ſemiruta currit ad Martyrum tumulos. Tangunt*

³ Caſſiodorus, Crantzius, alii. ⁴ Prudent. in Symm.

gunt Ambrosius, Augustinus, Arnobius variis locis; sed nè CAPITOLIUM destruxisse, antè videamur, quàm plenè exstruxisse, ad Formam ejus & Magnificentiam accuratiùs describendam, ἀγαθῆ τύχη, veniamus.

CAPUT XII.

Molem Capitolinam quandoque Delubrum aliàs Ædem aut Templum vocari. discrimen inter ista breviter notatum. Tempia ferè quadrata. Capitolium quadrum: ejus forma è numis & ingenio quæsita. Structuram videri Doricam fuisse. Porticus à fronte & latere adpositæ. De crepidine ejus aut fuggestu, altitudine, ambitu, situ, magnitudine multa noviter

*ter dicta. quæ Columnæ Pen-
teicæ, aut Pentelesæ.*

Si quâ in re nobilis Grammatico-
rum veterum dissensio est, ea ma-
ximè inclaruit in distinguendis *Delu-
bris, Ædibus, Templis*, adeò omnes
omnia pugnancia inter se dicere, ab-
surda etiam aliqui & inania. quia ta-
men locus ille sacer, quem describen-
dum suscepimus, variè à scriptoribus
& promiscuè sic appellatur, de discrimi-
ne horum trium aliquid nobis præ-
libandum erit. neque tamen in re mul-
totiens jam agitatâ supervacaneo libet
labore distineri: neque in ipso Capi-
tolii quasi limine adeò

— *multam hîc operam consume-
re par est;*

quando majoris operis prævisa nos
meritò absterret amplitudo. *Delu-
brum* Paullus¹ ille, qui Festum muti-
lavit, *fustem delibratum, hoc est, decorti-
catum*

¹ Et Serv. in 4. Æneid.

catum dici vult, quem antiqui venerarentur pro Deo. eum Græci Grammatici *καθιδρυμα*, *ξόανον*, καὶ ἀνάθημα appellant. fiebat istiusmodi imago è ligno uno, qualem fieri in Templis commendat Plato apud Ciceronem in 11. de Legibus. Verùm ea significatio jam ad nos nihil attinet. Cincio² *Delubrum* dici placuit *locum ante Templum, ubi aqua currit, à diluendo; σπυρδοχικῶς*, pro parte totum, vel (quod Cornelio³ Frontoni visum est) quia *ibi homines pericula sua diluerent*. Afconio autem Pædiano, ⁴ quod *nulli junctum edificio pluviâ dilueretur: multa numina sub uno tecto complectens: quâ ratione Capitolium Delubrum dicebatur, in quo Juppiter, Juno, Minerva sub communi aquilâ eodemque tecto colerentur*. Duas verò & præcipuas ejus vocis significationes M. Varro- nem ajunt tradidisse lib. VIII. Rerum
Divi-

² Apud Serv. in 2. Æncid. ³ In Glossis.
⁴ In Divinat.

Divinar. cujus verba (prout à Veteribus⁵ citantur) adscribam: *Delubrum alii existimant in quo præter adem area sit adsumpta Deorum causâ. ut est in Circo Flaminio Jovis Statoris: alii, in quo loco Dei simulacrum dedicatum sit. Mox adjicit: sicut locum in quo figerent candelam, candelabrum appellatum: ita in quo Deum ponerent, nominatum Delubrum.* Utra igitur rationum harum placuerit, justissimè secundum Varronem Capitolium *Delubrum* appellabis. nam & aream suam adjunctam habuit⁶ sacri ministerii paratam causâ; & simulacra Deorum plurimorum solenniter consecrata. De *Æde* non adeò variæ opinionationes, sed simplicissima atque optima videtur Verris Flacci: *Ædem dici domicilium in edito positum, simplex atque unius aditus.* Sive (ut magis explicat Varro⁷) quod plano pede sive planitùs adeatur: ubi fanè planus

⁵ Macrobio 3. Sat. c. 4. & Serv. in 2. Æneid.

⁶ Serv. 4. Æneid. ⁷ 4. de L. L.

*nus pes*¹ nihil est aliud (nostro iudicio) quàm ἀλλοτεία, sive, locus ad ædificandum complanatus. quare & Capitolium, quia in planâ areâ, loco ædificato civitatis constructum, sæpissimè Ædis nomine à scriptoribus censetur. ut à Varrone etiam ipso, loco subobsuro, sed cui lucis aliquid interpretando adferemus apud Nonium²: *Hæc Ædis, quæ nunc est, multis annis post facta fuit, in quâ omnia Regis temporibus, Delubra facta sunt.* Per delubra enim cellas sive οἴκους Tarquiniani Capitolii intelligit: in quibus Trium Numinum simulacra ex voto sint posita; quæ absoluta vult à Tarquinio ante exordia libertatis. Ita etiam P. Victor in Regione Urbis VIII. *Templum Jovis Opt. Max. cum tribus Delubris.* Hoc autem discriminis inter Ædem sacram & profanam ponit Charisius, *quòd si Ædes dixeris, Domum; si Ædis,*

¹ Aliter tamen explicatur in dimensione Geometrica, pro pede Quadrato sive Magno. ² E lib. de vita P. R.

Ædis, *Templum significes*. idque videmus apud Nonium à Varrone sic esse usurpatum.

In Templo major difficultas est, quòd ea res Augurali scientiâ nititur: cujus vix linea aliqua tenuis posteritate traduce ad nos pervenit. attigit quidem aliqua M. Varro, sed tot nævis ac lituris, ea quæ superabant, injuriâ temporum sunt deformata; ut veritatem in iis quærere citiùs liceat, quàm invenire. Illud tamen in ejus commentariis¹ liquidum est atque perspicuum Tripliciter Templum dici: *In cælo, ab Natura: in terra, ab Auspicio: sub terra, similitudine*. De cælesti & subterraneo Templis nulla mihi impræfens quæstio est; de terrestri bene idem scriptor: ² *In terris dictum Templum locus Augurii aut Auspicii quibusdam conceptis verbis finitus*. Nullum itaque Templum nisi inauguratum. atque ideò non omnis *Ædis sacra Templum est,*

1 6. de L. L. apud Serv. in 1. Æneid. 2 Ibidem.

est, ut nè *Ædes* quidem *Vestæ* Romæ; nec etiam omne *Templum* propriè sacrum erat: ut *Curia Hostilia*, *Pompeia*, ³ *Julia*, quæ inauguratæ in eum tantum usum fuerant: ut in iis *Senatus-consulta* more majorum *justa ac legitima* fieri possent. nam inauguratio non tam sanctimoniam ipsa conferebat, quàm Deus aliquis in *Templo* consecratus. *Templum* itaque si definire velimus; *Ædificium Deo sacratum per auspicia publica constitutum*; rectè atque ordine definierimus. Quamobrem *Capitolina Ædes*, quia *Jovi* dedicata, sanctimoniam: quia auspiciis procuratis condita, Religionem habebat. atque ideò *Templum* etiam rectè vocabatur. *Templa* autem (ut ex vetustis numis observare est) ferè omnia quadrata erant: & *Natura ipsa* *Templorum* hoc requirebat (ut bene *Gutherio* ⁴ viro doctissimo annotatum

G

tum

³ Varro, apud Agell. lib. 14. c. 7. & lib. 6. de L. ⁴ 3. de jure Pontif. c. 2.

tum est) *quattuor enim latera ab Auguribus in iis designabantur : sinistra ab Oriente , dextera ab Occasu , antica ad Meridiem , postica ad Septemtrionem.*
⁵ quæ *ῥαυνοειδής* , sive quadrangularis forma , in Capitolini Jovis etiam servata est : eatenus tamen ut quadrum magis , quàm quadratum id liceret appellare. cùm laterum ejus *πλερώμεται* (si Dionysio fidendum est) totis fere quindecim pedibus anticam & posticam ejus partem superarent. Talis ejus forma spectatur in Numis Q. Petilii & M. Volteji , quorum exempla subjicio : Verùm ipsa ⁶ Dionysii verba prolixius adscribam , quibus ille Templum nostrum unus omnium accuratissimè descripsit. quæ sanè laus , supra Latinos , Græcis hominibus debetur in operibus Æternæ Urbis , Ritibusque sacris aut profanis *λεπτομερῶς* examinandis , & ad memoriam posteritatis explicandis. quæ Romani plerumque

⁵ Varro ibid. ⁶ Lib. 3. Antiq.

R

R

rumque Scriptores visu atque usu cot-
 tidiano velut fastidientes præterie-
 runt. Utinam verò Dionysius pro
 voto nostro magis hîc etiam accuratus
 & copiosus ! quantum nobis laboris
 ac negotii suâ industriâ ac labore su-
 stulisset ! sed hoc quoque infelicitatis,
 inter tot clades ac ruinas, Capitolio
 accessit; quod ille sic breviter descri-
 bit : Εποικήθη δὲ ἐπὶ κρήπιδ' ὑψηλῆς βεβη-
 κῶς, ὀκτάπλευρ' τὴν περίοδον, Δρακονίων πο-
 δῶν ἔργισαι τὴν πλυσυράν ἔχων ἐκάστην. ὀλίγην δὲ
 ἐπὶ Δρακονίων εὐροί τις ἀν' τ' ὑπεροχῆς ἔ' μήκους
 ὡδ' αὐτὸ πλάτ', ἔδ' ὅλων πεντεκαίδεκα πο-
 δῶν. ἐπὶ ἧ τοῖς αὐτοῖς θεμελίοις ὁ μὲν τὴν ἔμ-
 πρησιν οἰκοδομηθεὶς κατὰ τὰς πατέρας ἡμῶν δι-
 ρέθη, τῆτε πολυτελείᾳ τ' ὑλῆς μόνον Δρακονίων
 ἔ' ἀρχαίς. Ἐκ μὲν ἔ' κατὰ πρόσωπον μέρους,
 πρὸς μεσουδορίαν βλέποντι, τριπλᾶ περι-
 λαμβανόμεν' εἰχῶ κίωνων. ἐκ δὲ τ' πλαγίων
 διπλᾶ. Ἐν δὲ αὐτῇ τρεῖς ἐνεῖσι σημεῖα ὡδ' ἀλλη-
 λοι, κρινὰς ἔχοντες πλυσυράς. μέσ' μὲν ὁ ἔ'
 Διός. παρ' ἐκείτηρον δὲ τὸ μέρ', ὅτε τ' Ἡραὶς
 καὶ ὁ τ' Ἀθηναῖς, ὑφ' ἑνὸς αἰετ' καὶ μίας σέγης κα-

λυπτόμοροι. Ea Lipsius fere Latinè sic reddidit : *Situm est in crepidine fundamentum alta, habetque in ambitu VIII. Jugera, sicut Latera singula ducentorum ferè sint pedum, exigua longitudinis & latitudinis differentia. nisi quod ista illam vincit vix pedibus quindenis. Etenim Templum quod iisdem fundamentis patrum nostrorum memoria, post incendium fuit inædificatum solo luxu, ac materia magnificentia à priore differre compertum est. Qua parte frons ejus Meridiem spectat, triplici columnarum ordine cingitur, ab aliis Lateribus, duplici. In ipso sunt tres Cella ex ordine, à lateribus communione parietum clausæ : Media est Jovis, utrimque altera Junonis, altera Minervæ, sub una aquila, eodemque tecto. Ita Dionysius : cujus verba (quantum fieri poterit) ἐξηνήσοι nostrâ clariora & commodiora reddemus.*

In alta crepidine.) In æditissimo Urbis & Montis loco, quâ à nativâ ejus

ejus celsitudine, quâ Regionum & Censoriorum operum substructione. Unde Ovidius egregiè sub finem Transformationis:

*Quique tenes ALTUS Tarpejas
JUPPITER Arceis.*

& Martialis in x. Epigramm. de Ravennâ:

————— *nec illhic*

*Sunt triplices Thermâ, nec Fora
juncta quater.*

*Nec Capitolini summum Penetrale
Tonantis,*

*Quæque nitent cælo proxima
Templa suo.*

Nisi fortè suggestum ipsum Templi Dionysius intelligat, quem sic Varro^r nominavit, & quod probabilius mihi videtur. In ambitu octo jugera) id est, ut Dionysius rectè computavit, pedes octingenti: si ad Græcam mensuram ἑπλέθηρς, sive πελέθηρς magnitudinem examines: quod Suidâ auctore cen-

G 3 tum

tum pedes quoquo versum continebat. unde & stadii sexta pars, hoc est cubitorum sex & sexaginta longitudinem habebat. Meliùs itaque interpretes octo *Versuum* sive *Modiorum* agri eam magnitudinem Templi esse dixissent, cui cum *πελῆρος* Græcorum omninò conveniret. *Fugerum* enim Romanum, sive Varroni & Columellæ assentiamus, qui *pedes ducentos quoquo versum habere* dicunt; sive F. Quinctiliano², qui *quadragenos amplius in longitudine, & centenos vicos in latitudine* illud habere Oratorem suum docet; longè majorem in Dionysio nostro summam colligemus. *Frons ejus meridiem spectat.*) In Meridionali Urbis parte Forum Magnum sive Romanum, Via sacra, & Palatium: quæ Capitolinum Templum, tanquam nobilissimam & frequentissimam totius Urbis partem, obversum respiciebat. Quamobrem bilem mihi aliquando
movit

² Instit. Orat. I. c. 18.

movit Ligoriana Antiquitatum Urbis Tabula, in quâ Templi frons planè in Occasum, hoc est, in infame saxum conversa dirigitur. Ab illa ergo parte (inquit Lipsius in Admirandis³) centum etiam gradus fuère, quibus (ut Tacitus atque alii) superbè adibatur. quo equidem in loco vir magnus centum gradus ad Monetæ cum gradibus Jovis Capitolini confudisse videtur. Idque sequentia ejus verba itidem clarè indicant: *Gradus autem isti haud dubiè ad majestatem: eoque in aliis Templis, etsi pauciores, soliti usurpari. sed ibi ratio, hic necessitas & locus editior voluerunt.* Alia tamen omnia ut sentiam M. Varronis apud Apellium⁴ verba faciunt in epistolâ ad Sulpitium: *In memoria mihi est quod Q. Catulus curator restituendi Capitolii dixit, voluisse aream Capitolinam deprimere, ut pluribus gradibus in Ædem conscenderetur: suggestusque pro Fastigii magnitudine*

G 4

altior

3 Lib. 3. c. 5. 4 Lib. 2. c. 10.

altior fieret; sed facere id non quisse quoniam Faniffa impedissent. His (inquam) verbis omninò persuadeor Capitolini Templi gradus ad illos Monetæ nequaquam pertinuisse. nam si hoc concedendum esset, non Area Capitolina, sed ipsum Forum deprimendum à Catulo fuisset ad gradus elevandos. Qui autem Templi *Suggestus* à Varrone vocatur idem fortè est (ut diximus) quem Dionysius τῶν κρηπίδων, & *Crepidinem Templi* interpretes reddiderunt. Eorundem graduum Livius etiam meminit lib I IX. ubi de Annio superbo Latinorum Legato: *Cùm & Coss. crebrò Deos impleranteis, testes fœderum, & Patrum indignationem, & numina Jovis Romani sperneret, & commotus ira se ab vestibulo Templi citato gradu proriperet, lapsus per gradus, capite graviter offenso, impactus imò ita est saxo ut sopiretur. Columnarum triplicem ordinem.*) Harum Columnarum in opere Tarquiniano meminit Livius,

vius , cùm ait in rebus M. Æmilii Lepidi Pont. Max. ¹ *Ædem Jovis in Capitolio columnasque circum poliendas albo locavisse , & ab his Columnis , quæ incommodè opposita videbantur signa , amovisse.* Nimirùm ex opere albario, sive coronario , obtectionem intelligit à Lepido curatam : de quâ Vitruvius lib. VII. cap. II. & sequentibus. in quo opere mirabilem antiquorum industriam quasi adhuc spirantem multæ in Italiâ ruinæ hæctenus conservant. Videntur ergo priores illæ columnæ structiles , non solidæ , aut (quod Græci propriè dicunt) *μονόλιθοι* fuisse : quas simili opere polire sanè venustum non fuisset. ² Earum columnarum Dionysius haud meminit, ut quæ bello Sullano incendio perierint : sed earum, quas ipse Sulla Athenis , ex Olympii Jovis Templo, Capitolinis ædibus advexerat. quæ cùm tertio incendio essent deformatæ ,

G 5

Cæs.

1 Lib. 40. 2 Plin. lib. 36. c.6. Vitruv. 3. c.1.

Cæs. Domitianus alias ex eadem Urbe, è marmore Pentelico excisas, Capitolio suo petiit : sed quas (teste Plutarcho ¹) *nimiùm limando & expoliendo non tam venustas reddidit, quàm graciles nimiùm, & nonnihil à symmetria sua recedentes effecit.* Sanè multis egregiis columnis adornatum fuisse Domitiani Capitolium Staius Papinius ² ostendit in descriptione Templi Flaviæ Gentis, quod Capitolio comparavit :

Tectum augustum, ingens, non centum insigne columnis :

Sed quantæ Superos, calumque, Atlante remisso,

Sustentare queant. Stupet hoc vicina Tonantis

*Regia, teque PARI latantur
SEDE locatum*

Numina.

Nec fieri aliter potuit in triplicè illâ Porticu, quæ frontem; duplicè, quæ latera

1 In Poplicola. 2 4. Silvar.

latera Capitolii cingebant. *Pentelicum* autem sive *Pentelesium* marmor in agri Attici monte ¹ eruebatur, summæ inter lapicidinas æstimationis. eoque nomine à Theophrasto, Pausaniâ, Strabone celebratum. Vespasianus autem Domitiani pater unde columnas habuerit Capitolio suo destinatas, scriptores æquè non produunt; Urbanum tamen ejus dictum, factumque Suetonius: ² *Mechanico scilicet cuidam grandes columnas exiguâ impensâ perducturum in Capitolium pollicenti, præmium pro commento non mediocre obtulisse, operam remisisse: præfatum, sineret se plebeculam pascere. in quo animum cernere licuit Principis ingenia foventis, & populum suum nihilominùs amantis atque defendentis. quem (ex sententiâ Senecæ) tam omnes supra se esse quàm pro se scirent. Ibam ad reliqua Dionysii, sed reprehendit me & sustinuit dubitatio nulli hæctenus Antiqua-*

tiquariorum discussa, videlicet cujus
 structuræ columnæ hæ, ac proinde
 tota Capitolii Moles, fuisse videri
 possit? Libri (quod sciam) nihil omni-
 nò juvant; vestigia etiam superant
 nulla, quibus instructiores evadamus;
 Numi aut Gemmæ, quia exigua sæpe,
 obscura, & detrita sunt, parum cog-
 nitionis adferunt; Res itaque nostro
 Marte gerenda est. hoc est, conjectu-
 ra & divinationes adferendæ, quibus
 umbram aliquam veri, aut verum for-
 tassean eruamus ipsum. Suspicio ita-
 que illius speciei fuisse, quam οἱ δὲ
 πελοπόννησος Doricam appellant: Vi-
 truvianâ³ maximè ratione permotus,
 quâ præcipit Minervæ, & Marti, &
 Herculi edes Doricas fieri: his enim Diis,
 propter Virtutem, sine delitiis adificia
 constitui oportere. quemadmodum deli-
 catoribus, Corinthias; mediocribus, Ioni-
 cas. Quis ergo in illâ Æde, quæ duo
 fortissima Numina haberet, Jovem,
 & Mi-

& Minervam; tum in ipsâ arce Martialis populi, quis aliâ credat quàm Martiali fabricâ usos? Altera suspicio nostra est ex imitatione I O V I S O L Y M P I: cujus majestatem Romani in Capitolio suo planissimè expresserunt. igitur cum (auctore Pausaniâ ⁴) Doricâ specie Templum ejus in Ælide fuerit, omninò existimo ad eundem fermè modum Capitolium esse constructum. Sed in clarissimis etiam alibi Templis nobilis & usitata ea structura: ⁵ ut in æde *Minerva*, quæ in Acropoli, Athenis; in Samo insulâ, *Junonis*: apud Eleusinos, *Cereris*. Doricam etiam suspicor fuisse ædem *Jovis Olympii* Athenis, ex quâ Sulla columnas Capitolii advexit. Quod si ita se res habet, quis credat alterius formæ aut proportionis ædificio venustè eas potuisse conjungi? Hoc itaque de Sullano sic ferè possim adfirmare. nec mutâsse credam Domitianum

4 5. Eliacor. 5 Vitruv. præf. lib. 7.

num Aug. etsi operis magnificentiâ
istud in tantum superârit, ut Martia-
lis⁶ pro infanis habuerit illos, qui

*Laudabant CATULI vilia Tem-
pla senes.*

6 Lib. 5. Epig.

C A P U T XIII.

*Tres in Templo Capitolino Cæl-
læ, eæ οἰκῆι, Ædes, Tempia,
Delubra aliter vocatæ. IUP-
PITER, IVNO, MINER-
VA quare simul in Capitolio
culti? idque etiam in Pro-
vinciis servatum. quid Aquila
in Templis: quid αἰετὸς, αἰέτω-
μα, πτέρυξ, στέγασμα, γειασπόδες &
γειασποδίσματα è Græcis Gram-
maticis explicatum.*

Pergit Dionysius in descriptione
ejus Templi: In ipso sunt tres cellæ

ex

ex ordine, à lateribus communiōne parietum clausa.) Σηκῆς vocat ipse sua lingua. quod Hesychius explicat, ἐνδοτέρες τόποις ἔϊερον. Varro *Callas*, in quibus Dei sedes sunt: 1 easque à celando, 2 dictas aliqui voluerunt. Ex cællæ Capitolinæ interdum *Ædes* à Scriptoribus vocantur. ut ab Ovidio IV. de Ponto:

*Me quoque secretò grates sibi Magnus agentem
Audiret mediâ qui sedet Æde
Deus.*

Jovem enim intelligit in mediâ cællâ constitutum, ut infrâ docebimus. Sic etiam Tacitus in Annalibus: *Urbem Nero Princeps lustravit, è responso Haruspicum, quòd Jovis ac Minervæ Ædes de celo tactæ essent.* sic enim κατ' ἐξοχλὴν illæ vocantur, cùm alius locus certus non exprimitur. Vocantur etiam *Templa*. Liv. lib. VII. de clavo pangendo: *fixus fuit dextero lateri adis.*

I O V I S

IOVIS OPT. MAX. ea parte, qua
Minerva Templum est. Ovidius ite-
rùm II. Tristium, loco mirificè huc
facienti :

*Cùm fuerit IOVIS Æde, Jovis
succurret in Aede
Quam multas matres fecerit ille
Deus.*

*Proxima adoranti IUNONIS
Templa, subibit
Pellicibus multis indoluisse Deam.
PALLADE conspecta, natum de
crimine Virgo
Sustulerit quare, quæret, Erichto-
nium.*

Etiam Delubra nominata. Ut Varro-
ni apud Nonium : ¹ Hæc Aedis quæ
nunc, multis annis post facta fuit, in qua
omnia Regis temporibus Delubra sunt
facta. & Plinio majori : ² Proserpine
Tabula fuit in Capitolio, in Minervæ
Delubro, supra Aediculam Juventutis.
Heic non immeritò quærit Cl. Lip-
sius,

¹ E libb. de Vita P. R. ² Lib. 35. c. 10.

sius, ³ ullumnè discrimen columnarum
an interpositio parietum fuerit in cæl-
lis Capitolinis, cùm Dionysius sim-
pliciter *ἡγιῶς πάλῳρας* habuisse scribat,
ambiguo & intricato nimis sensu? &
opinatur certò fuisse, facellique aut
ædiculæ speciem singulas habuisse.
quid autem discriminis illud fuerit ci-
tiùs nobis liceat divinare cum Lipsio,
quam adfirmare.

*Media est Jovis, utrimque altera Ju-
nonis, altera Minervæ.*) Confusiùs hoc
paullo Dionysius, non enim satis ex-
primit quæ læva esset istarum, quæ
dextera. distinctiùs P. Victor, in de-
scriptione Regionis IIX: *Templum Io-
vis Opt. Max. in quo erant tria Delubra:
medium Iovis, dextrum Minervæ, læ-
vum Junonis.* Ubi Minervam Jovi
dextram poni, nescio an validum ar-
gumentum sit opinioni eorum tuen-
dæ, qui *τὰ δῶρα* antiquis honestiora
fuisse docuerunt. quod tamen ⁴ viro
magno,

3 In Admirand. l. 3. c. 5. 4 Lipsio 3. Elect. c. 2.

magno , cùm aduersus popularem suum eâ de re disputaret nuper prudenter dissimulatum est , aut certè à memoriâ subductum.

Rationem autem cur terna illa Numina junctim heic colerentur , præter Votum Tarquinii , Samothraciis relligionibus imbuti , quidam hanc assignârunt , quod ⁵ D I P E N A T E S *existerent , sine quibus vivere ac sapere nequiremus , sed qui penitus nos regerent ratione , calore , spiritu.* Placuit autem veterrimis Theologis medium Ætheris I O V E M adpellare. ex quo vulgatum illud ⁶ EnnI :

Isthic est is Iuppiter , quem Græci vocant Aërem ;

Qui ventus est & nubes , imber postea ,

Atque ex imbre frigus , ventus post fit , aër denuò.

illud quoque Platonis Poëtarum :

At

⁵ Macrob. lib. 3. & 4. & præter eum Arnobius , Augustinus , alii. ⁶ Apud Varronem 14. de L. L.

At pater omnipotens fecundis im-
bribus Aether

Conjugis in gremium læta descen-
dit.

IUNONEM enim infimum ejusdem,
sive aërem cum terrâ citimum esse di-
xerunt, unde & *conjunx*, & *soror IO-
VIS OPT. MAX.* esse credita.
Agnoscit eam veterum Philosophiam
Phurnutus de Naturâ Deorum, cùm
Græcorum *Ζεύς ἀπὸ τῶν δέσεων* deducit,
origine non obscurâ. est enim *δέσειν*
humectare, irrigare, madefacere. quod
medii aëris est proprium. quare &
ὕετις cognomento etiam cultus, ut me-
mini jam non notum. hinc Doricâ
Dialecto *Ζθεὺς* derivatum, & commu-
ne illud *Ζεὺς*, ac Latinorum fortè etiam
Deus. Ut jam non obscurum sit qua-
re ¹ *ψυχὴ πάντων, καὶ πνέη, καὶ ῥίζα*, à geni-
tabili videlicet aëris naturâ Juppiter
vocatus. PALLADEM è parentis
sui capite ortam ideò fabulati sunt,
quod

1 Apud Phurnutum, Appulejum, alios.

quod homini suprema pars corporis sit caput, mundi autem æther, cujus supremum Palladi tribuebant. Apparet ex Hymno Martiani in Nuptiis ² Philologiæ, ubi hoc elogium Mineræ scribitur :

— Divûmque hominumque sacer v̄s :

*Ultra terga means rapidi ac splendentis Olympi,
Celsior una Iove, flammantis circulus æthra.*

μυσικώτερον igitur in illâ Arce Religionum simul consecrati sunt, & publicâ veneratione simul adorati. Unde solemnes istæ reperiuntur veterum obsecrationes; ut Scipionis Africani apud Sillium : ³

— Tarpeja PATER qui Temppla, SECUNDAM

Incolis A CÆLO SEDEM, & SATURNIA nondum

Iliacis

*Iliacis mutata malis , tuque aspera
pectus*

*Aegide , Gorgoneos VIRGO suc-
cincta furores.*

& Paulli Æmilii Conf. apud Vale-
rium: ⁴ IOVEM OPT. MAX. IU-
NONEM REGINAM , & MI-
NERVAM *precatus sum , ut si adversi
quid P. R. immineret , totum in meam
domum converteretur. Venustissima
etiam illa in ineptâ aliàs Oratione ,
ad Equites , de Exfulio: Nunc ego
te , IUPPITER OPT. MAX.
cujus nutu ac ditione sola terrarum gu-
bernantur : teque particeps connubii , so-
cia regni , REGINA IUNO : teque
Tritonia armipotens Gorgone PALLAS-
MINERVA : caterique DI , Deaque
immortales , qui excellenti tumulo civi-
tatis sedem CAPITOLII incolitis ,
pro atque obsecro , ferte opem. Quam
religionem in vetustis etiam lapidum
monu-*

⁴ Lib. 5. cap. 9. ⁵ M. Tullio falsò inscri-
pta.

monumentis videre est. ut in Mediolanensi isto :

I O V I. O. M.

I U N O N I

M I N E R V Æ

Q. V. G. V. S. L. M.

Et illo Albæ Julæ :

I. O. M.

I U N O N I. R E G I N Æ

M I N E R V Æ

L. A N N I U S. I T A L I C U S.

H O N O R A T U S

L E G. A U G. L E G. X I I I I.

A N T O N I N I A N Æ

P R Æ F. Æ R A R I I. M I L I -

T A R I S

S O D A L I S. H A D R I A N A -

L I S. C U M

C L A U D I A. T O R Q U A T A

S U A

E T. A N N I I S

I T A L I C O. E T. H O N O -

R A T O

E T. I T A L I C A. F I L I I S

1879

1879

1879

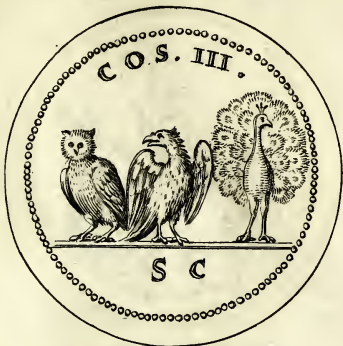
D . TRAIANI .

D . TRAIANI .

D. ANTONINI PII .

D. ANTONINI PII .

PLATE I

PLATE II

In alio item qui Cærete est, agro Veronensi :

I O V I
I U N O N I
M I N E R V Æ

..... V S . V . S . L . M .

Videre etiam est in innumeris antiquis Numis. in quibus eximii isti Augustales : Quare & Supplicationes simul ad eorum cællas indici, & Ludos is simul ab Ædilibus procurari moris fuit. ita Cicero de semetipso lib. v. in Verrem : *Mihi Ludos antiquissimos, qui primi Romani sunt nominati, maximam dignitate ac religione I O V I, I U N O N I, M I N E R V Æ Q U E esse faciendos P. R. Aedili decrevit. Quamquam præter Deos istos συνάρας κῆ ὁμογενέτας alios interdum Jovi Capitolino socios lapides adjungant. ut iste Romanus, apud Janum Gruterum :*

I O V I . C A P I T O L .

M A R T I . E T . F O R T U N Æ

A L I I S Q .

ALIISQ. DIS. CONSER-
VAT.

DOMUS. AUG.

IMP. CÆS. DIVI. F.

AUGUSTI. PONT. MAX.

VOTO. SUSCEPTO

L. DOMITIUS. MAXIMUS

.....

S. P. P.

iste quoque in Electis Lipsianis :

I. O. M.

ET. DEÆ. SYRIÆ

ET. GENIO. VENALICI

alius item in Pannoniis, apud Lazium

I. O. M.

IUNONI. REGINÆ

MINERVÆ

OMNIBUS. DIIS. IMMORT

TALIBUS

Q. AXIUS. ÆLIANUS

VE T

PROC. AUG. ET. ÆLIA

ROMANA

EIUS. CON.

Nec mirum tres istos Imperii ac Naturæ Præsides etiam peregrè nominatos, nam & illhic in Capitolii suis colebantur. Adfirmat Lactantius libro de falsâ Rellig. cap. XI: *Iuppiter in contubernio conjugis filiaque coli non solet.* Arnobius: *Quis nescit in Capitolii omnibus virginaleis esse species Minervarum?* Sidonius Martyrio Saturnini, Tolosæ in Capitolio passi:

*Quem negatorem Iovis ac Minervæ
Vinxit ad tauri latus injugati
Plebs furibunda.*

Sed de Coloniis Provincialibus¹ iterum protollo.

Quod est prætereà in Dionysio: *Sub unâ aquila eodemque tecto.*) Interpretes hîc quidam minus venustè *Laqueare*, aut *pinnaculum* reddiderant; *Fastigium enim aquilæ* dixerat Cornelius, loco suprâ à nobis laudato; & Pausanias αἴτρον similiter in Templo Jovis Olympii² ubi ejus altitudinem

H meti-

¹ Vide c. 47. ² 1. Eliac.

metitur. αἰτὸν autem Glossæ Hesy-
chianæ³ explicant ὄρθρον, ἢ τὸ ἐπὶ τῷ γεί-
σῳ, vel γείσῳ, κυμάτιον. vocatur alio no-
mine⁴ πτέρυξ, αἰτώμα, καὶ σέλασμα. Sic
enim propriè in sacris ædibus vocaba-
tur anterior tecti pars, fastigio & Pro-
nao incumbens, quod expansis quasi
alis eadem obvelaret: teste Galeno in
Glossis Hippocraticis, & Eustathio
in Iliad. ω. Eæ fortassis alio nomine
à Polluce γειασπόδες, & γειασποδίσματα
appellantur. quod etiam vir magnus
ad dictum Taciti locum nuper obser-
vavit.

3 Et Pollux Onomast. 4 Suidas in Lexico.

CAPUT XIV.

Ædiculæ TERMINI & IUVENTATIS ambitu Templi contentæ: illius ὑποθήκη aut subdialis, hæc cellæ dexteræ inclusa. Juppiter ὁ εἰς. Termini sacra. Terminalia unde dicta. Βαίτυλον. Termini è lapide & stipite. Juventus & Juventas quæ differant. item Juventa & Juvenilitas. Dea Hora, Hebe. Juventatis sacra. Ludi Juvenaliûm. An etiam Mars in Capitolio cultus.

Diximus è Dionysio quæ ad structuram Capitolii facere videbantur; restant Sacella quæ non tam architecturæ ratio, aut concinnitas, quàm ipsa Religionis necessitas incluserit.

clusit. TERMINO enim & IUVENTATE (ut suprâ diximus) Augurali obsecrationi cedere nolentibus pro monstro est habitum, statutumque ut qui cedere DI S majoribus noluerant, ejusdem Templi finibus clauderentur. Dicam iterum Dionysii verbis: ¹ Τοιζάρτοι συμπελελήθησαν αὐτῶν οἱ βωμοὶ τῆς καὶ τριακοῦστῆς ἱερῶν. καὶ νυνὼ ὁ μὲν ἕτερος ἐστὶν ἐν τῷ παρθενίῳ τῆς ἀθηναῖς. ὁ δὲ ἕτερος ἐστὶν αὐτῷ τῷ σηκῷ, πλεσίον ἔδρας. Sed quas ille βωμὸς five *Aras* Plinius & P. Victor *Aediculas* vocant, agnoscit enim iste, *Nicomachi Tabulam, in Capitolio, in Minervæ delubro, suprâ aediculam Juventatis.* Unde apparet alteram Termini fuisse in vestibulo ejus Delubri: non quâ cellæ Jovis se conjungeret in umbilico Templi, sed quâ ad tecti declivitatem vergeret, in Angulo compositam. Colligo id è verbis interpretis Virgiliani, qui ita disertè in IX. *Æneid.* *In Capitolio prona pars tecti*

tecti patet, quæ lapidem ipsum Terminum spectat. quæ nobilissimi Grammatici verba quomodo aliter explicari possint non video, nisi quod (ut benè à vero Sapiente nuper est monitum) lubido quibusdam est dissentire. adjungit rationem Servius : Huic Termino non nisi sub divo sacrificabatur. ubi vulgo corruptè : sub clivo. cui & Ovidius accedit , in Fastis , ubi de eodem Deo :

*Nunc quoque se supra nequid nisi
sidera cernat,
Exiguum Templi tecta foramen
habent.*

Unde Verrius Grammaticus apud Festum Pompejum : *Terminus quo loco colebatur super eum foramen patebat in tecto, quòd nefas esse putarent Terminum intra tectum consistere.* Lactantius etiam lib. I. c. xx. quem brevitatis gratiâ prætermitto. Quod tamen à Servio dicitur, illi Deo *non nisi sub divo sacrum fieri licere*, testimonio ni-

titur Dionysii, ¹ qui (cum I O V I S
 ΟΡΪΟΥ, sive T E R M I N A T O R I S,
 cultum à Numâ Rege institutum per-
 currit) mox addit : Καὶ θυσίας ἔταξεν αὐτοῖς
 ἐπιτελεῖν ἅπαντας ἡμέρας τεκλήῃ, καθ' ἕκαστην
 ἐνιαυτὸν ἐπὶ τὸν τόπον σωεργουδύρας· εἰορτῶν δὲ
 τοῖς πάνυ τιμίαν καὶ τῶν ὀρέων θεῶν καθύψιστά-
 μιν. Voluit nimirum superstitiosus
 Rex ubique Termino Deo sacrum
 fieri, in quo loco fuisset lapis metato-
 rius defixus : idque annis singulis, eo
 die, quem à Dei nomine T E R M I -
 N A L I A Dionysius, Livius, Cenfo-
 rinus, Kalendarium Vetus appellant.
 ex a. d. IX. scilicet Kalendas Aprileis.
 post quem diem Intercalatio fieri so-
 lita. Varro lib. v. de L. L. *Termina-*
lia, quod is dies anni extremus constitu-
tus. duodecimus enim mensis fuit Fe-
bruarius : & cùm intercalatur inferiores
quinque dies duodecimo demuntur men-
se. idque ante Dictatorem Julium
olim sic usurpatum. nam (ut bene tra-
 ditum

¹ Lib. 2. unde etiam Plutarch. in Numa.

mino sacrum ἀναίμετον. id est, sanguinis & faniei omnis purum. non enim Vetere Theologiâ licitum ³ αἱμάτην τὰς λίθους. Unde πελάγους δὲ δήμητες ἢ ἀλλοῖς πινάς κέρπων ἀπαιζράς in sacrificio illi ritè offerebant. eam opinor ob causam quòd custos atque fautor amicitiae ac pacis, tributis suis cuique finibus, inter vicinos haberetur. quæ tamen religio diu-posteros non tenuit: auctore enim Ovidio, citato in loco:

*Spargitur & caso communis Terminus agno,
Nec queritur lactens cùm sibi porca datur.*

Pecoris etiam fibras illi offerebant, viâ Latinâ, ad sextum ab Urbe lapidem, ex ejusdem ⁴ testimonio; & pulmones Gallinarum. Prudentius adversus Symmachum:

———— *Lapis illhic*

*Si stetit antiquus, quem cingere
sueverat error*

Fascio-

3 Dionys. ibid. & Plutarch. in Ætiis. 4 Ibidem.

Fasciolis, vel gallinae pulmone^s ro-
gare;

Frangitur, & nullis violatur Ter-
minus extis.

Ubi vides *Lapidem* etiam *Terminum*
vocari quemadmodum λίθον à Diony-
sio. potissimum enim è lapidea mate-
riâ compositus. Unde & Theophra-
stus Characterib. Ethic. *ὡς δεισιδαι-
μονίας. Καὶ τῶν λιπαρῶν λίθων, τῶν ἐν ταῖς οὐείο-
δοῖς, παλαιῶν, ἐκ τῆς ληκύθου ἔλαιον καὶ ἀρχεῖν.* qui
λιπαρῶς rectè appellat λίθους, quia ex Si-
culo Flaccò, Apulejo, Clemente Ale-
xandrino, Minutio Felice, Concilio
Africano Can. LI. aliis, satis liquet
eos lapides unguento sive oleo imbui
à defodientibus, sacrificantibus, &
prætereuntibus solere. quorum testi-
monia, quia jam antè vulgata sunt
omnia, lubens omitto. Ideò autem
frequentius è lapide *Terminus* factus,
quod saxum illud esse creditus, Satur-

H 5 no

5 Rigare emendat Gifanius in Indice Lucre-
tiano.

no Deorum antiquissimo à Curetibus, nato Jove filio, oblatum (βαίτυλα illi nomen apud Hesychium;) idque à Jove ob rei gestæ memoriam in Parnasso monte collocatum volunt; qui βαίτυλα deinde τέρμων appellatus esset, ὁ τῶν τερμόνων φύλαξ θεός. Unde Virgilianum istud de Termino Capitolino; quod suprâ ponebamus:

— *CapitolI immobile s A X U M.*
 exprimere enim voluit τὸν λίθον Græcorum: quo nomine ἀπλῶς ipsi Termini apud illos censebantur. Nisi fortè de universo monte id malimus pronunciatum: ut suprâ dicebamus. E stipite etiam & ligno Terminos aliquando defixos præter Gromaticos scriptores, Ovidium, Lactantium, Apulejum, locus etiam Tibullianus fidem facit è libro I:

Nam veneror seu stipes habet de-
fertus in agris,
Seu vetus in trivio florea ferta la-
pis.

sed de Termino heic terminus esto. Alia erat *Ædicula IUVENTATIS* intra cellam (ut è Plinio ostendi) *Minervæ* constituta. *IUVENTATIS* (inquam) speciosi Numinis, & nominis sui *Ἰουβενία* plurimùm Romuli nepotibus celebrati. eam alii *Horam* Deam, alii *Heben* diversis omninò sententiis appellant. illam *Quirini* Conjugem & *Herciliam* ante *Ἰουβενίαν* vocatam volunt; hanc & fortissimi *ilius Alcidiæ* filiam, & *Jovis* pocillatricem, mox *Catamiti Phrygii* ministerio submotam. Romani ejus nominis non una terminatio est. *Veteres enim* (ait *Acro*, sive quisquis est *Horatii Scholiastes*) *Juventus & Juventas, & Juventa* dixerunt. Distinguit significatione *Nonius*, apud quem ita legi: *Juventus & Juventa & Juvenilitas* hoc differunt: *Juventus*, juvenes: *Juventa*, atas ipsa: *Juvenilitas*, quod *Ἰουβενία*

r Agel. lib. 13. c. 21. Agrætius in Gloss. Homer. Iliad. s.

ἰεπυλῶ vel πῦρ & Græci vocant. nec absurdè quidem, etsi auctores aliter usurpent. Communiùs tamen IUVENTAS apud scriptores ipsa Dea appellata. ut M. Tullium in 1. de Naturâ Deorum : At Poëta quidem ambrosiam, epulas comparant, & aut IUVENTATEM aut Ganymedem pocula ministrantem. & VerrI abbreviatorem, cùm ait : IUVENTATIS sacra promuneribus sunt instituta. & Agrætium in Glossis : Iuventus ipsa hominis ætas, IUVENTAS Dea HBH, ut Græcis dicitur. Unde Horatius lib. 1. ad Venerem :

Et parum comis sine te Iuventas.

Pro ætate tamen hanc vocem Lucretius etiam Virgiliusque usi. ille lib. v. cùm ait :

*Tum demùm pueris ævo florente Iu-
ventas*

Incipit.

hic in VIII. Æneid. isto versu :

Tum

*Tum mihi prima genas vestibat flore
Iuventas.*

Numi veteres IUVENTUS, & IUVENTAS, & IUVENTA variè inscriptum habent apud Antonium Augustinum ¹, cum expresso ejus Divæ simulacro. quæ sic fere depingitur, ut ex capedunculo aut acerrâ tura odorifera aræ fumanti inspergat, quòd illi odoribus solitum à juventute sacrificari, quando jam vesticipes facti barbæ præmetiva posuerant. Inde *Iuvenalia* huic Deæ celebrata, cùm barbam Nero primùm attondisset. quorum Tacitus, Suetonius, Dio, & Xiphilinus ejus breviator meminere. quæ Gordianum deinde Cæsarem *per multas Italiæ civitates, toto quadriduo æmulatum auctor est* ² Capitolinus. quin & privatim annis singulis à juventute aulicâ renovata, LUDI Q. PRIVATI vocitati. ut ex Juliani Cæsaris Misopogône, & Sidoni Pannegy-

¹ Dialogo de Numism. ² In Gordianis.

negyrico Lipsius observavit, doctissimo³ in Tacitum commentario. Nos verò ipsi de Barbæ ac Capillorum consecratione, altera Syntagmatis hujus parte, pleniùs dicemus.

Sed numquid & Mars bellorum ille præses ac Genius unà cum pacatis his Numinibus in Capitolio cultus? ita verò asserere videtur è nostris Augustinus lib. IV. ⁴ de Civit. his verbis: *Nulla modo omninò si consuleretur faceret Juppiter quod ei fecerunt tres Dei Mars, Terminus, & Juventas, qui majori & Regi suo nullo modo cedere voverunt.* & alibi apertiùs: *Capitolium ita constructum est ut etiam isti tres essent, & hoc etiam vix homines doctissimi scirent.* Sed quia nullus antiquorum fidem huic rei adstruit, trepidè viro sanctissimo adsentio. Scio quidem *ediculam* illi vocam⁵ à T. Tatio, sub nomine *Quirini*; ejusque *Galeam*⁶ in
Sacra-

³ Ad Ann. 14. ⁴ Cap. 24. ⁵ Varro de L.L.
⁶ Dio lib. 41.

Sacrario Capitolino adservari solitam; sed de contumaciâ adversus Augurales preces nihil usquam memini me legere. In postremis autem verbis illud Augustinum reor voluisse, Terminum & Juventatem occultos potius in Capitolio, quàm cultos fuisse, juxta majestatem Numinum maximorum. alioquin fatis cuiquam vel è plebe notum fuisse suspicor, eorum Sacella ambitu Capitolii contineri; ut suprâ probavimus.

CAPUT XV.

Fastigium *in Templis quid sit. ornari solitum signis, clupeis, cælatura, inauratione. Quadrigæ fictiles Summani olim in Capitolio : postmodum in æreas aut argenteas inauratas mutatæ. quis ille Summanus. Quadrigæ albæ Jovi sacræ. Clupea unde sic dicta: ea duplicia, Votiva, aut Honoraria. unde Fastigia Plastica : Plinius emendatus. Templum cum ejusmodi ornatu è veteri gemmâ.*

Absoluto hætenus Jovis Opt. Max. Templo Fastigium imponamus, neque enim sine illo perfecta esse opera vel proverbium testatur. *Fastigium* autem (ni fallor) in
Tem-

Templo appellabant *πλω ὀροφλω*, sive altitudinem superiorem frontispicii, in acumen trigōnum surgentem: novissimè apponi solitam: quam M. Tullius III. de Oratore, in Capitolio, cæterisque Templis, non tam venustatem, quàm necessitatem fabricatam scribit. sed ingenioso artificum commento ista quoque accessit postea, cùm fastigia Templorum signis, clupeis, calaturis, inaurationibus decoratum irent. nam & fictilia primùm signa fastigio Capitolino imposita, testantur *Quadrigæ Fictiles* Varroni ¹, Plinio ², & Plutarcho ³ memoratæ. quas in fornace dum coquerentur, excrevisse non sine miraculo, & magnâ vicinorum invidia, iidem tradiderunt. testatur & *Summanus fictilis* iis impositus: *cujus caput de celo ictum, cùm nusquam inveniretur, Haruspices in Tiberim id depulsum esse dixerunt*: auctore Cicero-
ne.

¹ Apud Plin. lib. 35. ² Lib. 29. c. 2. ³ In Poplicola.

ne. ⁴ Cur autem Summano (id est, Plutoni) Quadrigæ attribuerentur causam eam esse veram quidam ⁵ putant, quod aër esse crederetur: tum nocturna illi fulmina attribuerentur (auctoribus Plinio ⁶ & Sext. ⁷ Pompejo) quorum celeritatem quadrijugo eorum cursu volebant exprimere. Arnobius lib. v. ubi de raptu Proserpinæ: *Emicuit SUMMANUS è terris, curru quadrijugo vectatus.* Jugalium ejus nomina Claudianus proponit lib. i. dicti argumenti:

O R P H N Æ U S *crudele micans,*

Æ T O N Q U E *Sagittâ*

Ocyor, & stygii sublimis gloria

N Y C T E U S

Armenti, Ditisque notâ signatus

A L A S T O R.

Dictus autem SUMMANUS quasi Summus Manium à Martiano II. de Nuptiis Philologiæ. unde in veteribus

⁴ I. de Divin. & alibi. ⁵ Phurnutus & Martianus lib. 2 de Nupt. ⁶ Lib. 2. c. 52. ⁷ In *Diurn Fulgur & Provorsum fulgur.*

bus inscriptionibus utroque nomine interdum adpellatus : P L U T O . S U M M A N U S . Dubitare tamen videtur Naso ⁸ cui Deo cognomen istud ritè tribuendum sit. sic enim ille, ubi de dedicatione Ædis Summani, ad Circum :

*Reddita (quisquis is est) Summano
Templa feruntur,*

*Tunc cùm Romanis Pyrrhe ti-
mendus eras.*

Jovem ⁹ videtur adpellare abbreviator Livii in Epitomè lib. XLII. Cùm (ait) *inter alia prodigia fulmine dejectum esset in Capitolio Jovis signum, caput ejus per aruspices inventum, quæ res copiosè narrata de Summano apud M. Tullium in libris sapientissimis de Divinatione. Jovem etiam vocat (ni fallor) ipse Livius lib. x. his verbis: Cn. & Q. Ogulnii, Ædiles Curules aliquot sænatoribus diem dixerunt. quo-
rum*

⁸ Fastor. lib. 6. ad d. XIII. Kal. Jul. ⁹ Et Homer. Διὸς καὶ Ἰουλιῶνος.

rum bonis mulctatis, ex eo quod in publicum redactum est aenea in Capitolio limina, & trium mensarum argentea vasa, Iovemque in culmine cum quadrigis posuerunt. Argento igitur fictiles illæ veterum Quadrigæ mutatæ: quemadmodum aureas, aut æreas inauratas in Apollinis Palatini Pro-pertius¹ videtur agnoscere.

Auro Solis erat supra fastigia cur-rus.

Solemne autem fuisse hujusmodi vel Quadrigas, vel Sejuges, & ferè ex mulctatitiâ pecuniâ, Jovi poni, ex eodem Livio apparet variis locis, ut in isto lib. xxix. *Quadrigæ aureæ in Capitolio posite ab Ædilibus Curulibus C. Livio & M. Servilio Gemino.* & al-tero lib. xxxv. *De mulctâ damnato-rum Quadrigæ inauratæ in Capitolio po-sitæ, in cellâ Iovis, supra fastigium edi-cula: & duodecim clypea inauratæ.* quem locum accuratè postea² discutiam.

tertio

1 Lib. 2. Eleg. 31. 2 Vide c. 33.

tertio denique ex lib. xxxviii. Eo anno in adem Herculis signum Dei ipsius ex Decem-virorum responso, & Sejuges in Capitolio aurati ab Cn. Cornelio positi. CONSULEM DEDISSE inscriptum est. causam verò hujus dedicationis eandem esse puto quæ in Summano : quam respexit venustissimè Horatius ubi de Jove :

*Quandoque per purum tonanteis
Egit equos, volucremque currum.*

Plautus etiam noster in Amphitryone Scænâ primâ :

— M E. *Quadrigas si nunc in-
scendas Iovis,
Atque hinc fugias, ita vix poteris
effugere infortunium.*

Quadrigas autem albas Jovi potissimum sacras fuisse auctor est Plutarchus in Camillo; unde Διὸς ἵατροι vocari consueti; & Q. Curtius Rufus lib. 3. Historiæ Alexandri in adparatu Darii; Quadrigarum etiam cursus annuus ³in Capi-

Capitolio celebratus (ut altero Syn-
tagmate dicemus) ad exemplum Elæi
certaminis. Hujus victorem, ἐπὶ τῷ
λαοκῷ ζούγῃ, ad vicina opida circum-
ferri solitum ex ⁴ Suetonio liquet, in
Nerone, quem Neapolim hujusmodi
equis ingressum tradidit, more Hie-
ronicarum. quod & Tyranni olim in
Græcia usurpare consueti; unde ama-
rulento nomine λαοκόπῳλοι à Tragico
⁵ vocati: quasi divinos honores ambi-
bitiosè nimis sibi usurpantes. Præter
Quadrigas illas Jovis Summani, alia
etiam signa Templi Fastigium ornâsse
credo, Tuscanico ⁶ ritu. nam si in aliis
passim minus celebribus id factum,
quantò magis in augustissimo illo &
sumptuosissimo Capitolio: quod (se-
cundum Strabonem ⁷) *ubi quis adspe-*
xisset facilè omnia alia oblivione deleret:
tantumque cæteris omnibus præcelle-
ret, ⁸ *quantum divina mortalibus solent*
ante-

⁴ Cap. 25. ⁵ Eurip. in Herc. Furente.
⁶ Vitruv. lib. 3. c. 2. ⁷ Lib. 5. ⁸ Amm.
Marcell.

anteferri ? Plinius certè hujusmodi signa agnoscit in æde (quam diximus) Apollinis Palatinâ , præstantissimorum artificum filiorum Anthermi. & in Panthéo Agrippæ : *Ubi, ait, in fastigio posita signa probari inter pauca operum. sed propter altitudinem loci minus celebrata.* Noti etiam ex Macrobio , *Tritones cum buccinis fastigio Saturni ædis superpositi :* & alia quoque alibi signa. In Capitolio autem (vero judicio) *Victoria* fuerunt in acroteriis ejus Templi conspicuæ. *Volantia* enim signa notat Claudianus in descriptione Capitolii, Panegyrico ¹ ad Honorium. & quid aliud , quæso , quam alata Victoriarum simulacra , quæ in aliarum etiam Ædium culminibus Romæ sic spectata ? sed nunc Claudiani verba delibemus , diffusius alibi ea proposituri :

— *Iuvat intra tecta Tonantis*

Cer-

1 In 6. ejus Consulatu.

*Cernere Tarpejâ pendentés Rupe
Gygantes :*

*Calatasque fores , mediisque vo-
lantia signa*

Nubibus.

describit enim Poëta augustissimum
Capitolii ex aulâ Cæsarís Palatinâ
prospectum. quem imprimis conspi-
cua illa Fastigii ornamenta augustio-
rem reddebant. Nos ea Capitolino
spectatori non ex Claudianicis tan-
tùm versibus , sed Numo etiam veteri
argenteo conspicienda exhibebimus:
Diximus & *Clypeis* in fastigio datum
locum quò venustas major accederet.
Eæ imagines (ut Lipsio² videtur) ro-
tundæ quædam erant , & ad speciem
scuti bellici ex ære , argento , auro ef-
formatæ : ἀπὸ τῆς γλύφειν, aut γλύπτειν, Pli-
nio³ sic dictæ, non (ut perversa Gram-
maticorum subtilitas voluit) à cluendo.
Caper tamen Grammaticus⁴ inter
Clu-

² In 2. Ann. Taciti. ³ Lib. 35. cap. 3

⁴ Videtur & Plin. apud Sospitrum.

R

Clupeum & Clipeum sic distinguit, ut illud imago sit, iste autem ἀσπίς. Unde Trebellius, in Claudio, Grammaticos vereri Censores videtur, cùm ait: Illi Clipeus aureus, vel (ut Grammatici loquuntur) Clupeum aureum Senatus totius judicio in Curiam conlocatum est. & ipse D. Hadrianus, Oratione XII. apud Sosipatrum, in Validissimè: A vobis P. C. peto, & validissimè impetratum cupio; ut proximè imaginem Augusti argenteum potius Clupeum, sic ut Augusto, ponatis. Quamquam non hujusmodi imagines, sed scuta potiùs bellica, imaginibus insignita, in fastigio Ædis spectabantur. quod inventum Pœnorum fuisse auctor est Plinius¹, qui ex auro primùm factitasse eos scribit & Clypeos & imagines, secumque in castris tulisse. qualem, victis Pœnis, Asdrubalis invenit Q. Martius: isque clypeus supra fores Capitoline Ædis usque ad incendium primum fuit. in Templo

I

fuisse

¹ Ibidem.

fuisse eum mavult Livius², Martium adpellatum, sed argenteum pondô centum & triginta octo: cum eadem Pœni Ducis imagine. Potuit & inventum Hebræorum esse: (ut me V. CL. Dionysius Villerius per litteras admonuit) cùm Cap. IV. Canticorum Salomonis legamus: *Sicut Turris David collum tuum, quæ edificata est cum propugnaculis: mille clypei pendent ex eâ, omnis armatura fortium.* ad quem locum multa Franciscum Moncejum Atrebatem, qui eum librum Poëticâ Paraphrasi illustravit, idem monuit adnotasse. Videat Lector cui malit adsentiri. Hujusmodi autem multos in Capitolio fuisse, è variis (ut opinor) Triumphis dedicatos, argumento est idem Plinius, libro notato: *Majorum quidem nostrorum tanta securitas in eâ re adnotatur, ut L. Manlio Q. Fulvio Coss. anno Urbis 10. LXXV. M. Aufidius,*

TUTELÆ CAPITOLII RED-
DEMPTOR, docuerit Patres AR-

GENTE OS esse CLYPEOS, qui pro Æneis jam aliquot per lustra assignabantur. O simplicitatem castioris illius ævi, quamque ut rem memorabilem Plinius meritò chartis illevit! Ad hujusmodi consuetudinem clypeos aliaque arma in Templo dicandi Virgilius respexit lib. VII. de Regiâ Latini, quem locum sacrum esse vult:

*Multaque prætereà sacris in postibus
arma:*

*Captivi pendent currus; curvaque
securæ,*

*Et cristæ capitum; & portarum in-
gentia claustra,*

*Spiculaque, clypei que, erepta que
rostra carinis.*

Quamquam & Honoraria istiusmodi ac Votiva in Templis non rarò posita. ut ex pecuniâ mulctatitiâ, quâ ferè usi in sacros usus. Liv. lib. xxxv. de M. Æmilio Lepido & L. Æmilio Paulo Ædilibus: *Multos pecuarios damnârunt. ex eâ pecuniâ clypea inau-*

rata in fastigio Iovis Ædis posuerunt. & lib. xxxiix: Duodecim clypea aurata ab Ædilibus Curulibus P. Claudio & Ser. Sulpicio Galbâ sunt posita ex pecuniâ, qua frumentarios ob annonam compressam damnârunt. frequenter æquè ex Voto Publico aut Privato. Unde Virgilianus Interpres in II. Æneidos: In Capitolio fuit clypeus consecratus, cui inscriptum erat: GENIO. URBIS. ROMÆ. SIVE. MAS. SIVE. FÆMINA. Exstant & numismata Augustéa, ubi inter binas Laurus aut totidem signa Militaria, sed & sigillatim nonnunquam, Dona ista spectantur, cum inscriptione: S. P. Q. R. CL. V. aut CL. V. quas Notas explicabat V. C. Villerius (in cuius Muséio spectantur) CLYPEI VOTIVI. favente omninò Minervâ. hoc etiam adjungens puros illos esse, non anxie aut operose elaboratos: quales Vulcanii isti apud Homerum aut Virgilium. cuius humanissimi

Viri

Viri amœnitati, sicut & plura alia exquisitarum Elegantiarum, merito suo hoc deberi, agnoscere te mecum Erudite & Amœne Lector velim. Itaque cum nimia istiusmodi Dona in Templo aut Porticibus, illi adjunctis essent, suoque numero faciem ejus deformarent, moris erat ea à Pontifice Max. amoveri aut concinnius ordinari. suggerit idem Livius lib. XL. M. *Æmylius Lepidus Pont. Max. Ædem Iovis in Capitolio columnasque circum poliendas albo locavit: & ab his columnis quæ incommodè opposita videbantur signa, amovit: clypeaque de columnis, & signa militaria affixa, omnis generis, dempsit.* ¹ quod & Cæs. Augustum ex S. C. fecisse Dio adnotavit, ut veteribus Ornamentis, quasi contaminata ea essent, detractis ex Ægyptiacâ prædâ meliora & speciosiora reponeret.

Cælaturas etiam in fastigiis sacra-

I 3

rum

rum ædium celebratas auctor est Plinius lib. xxxv. ² Dibutadis (inquit) inventum est rubricam addere, aut ex rubrica cretam fingere: primusque personas tegularum extremis imbricibus imposuit, quæ inter initia protypa ³ vocavit. postea idem ectypa fecit. Hinc & fastigia Templorum orta, propter hunc plastæ appellari. quibus in verbis aliquid monstri subesse vv. planè cc. indicant, in quibus variè extrema leguntur. nam in quibusdam est: propter hunc plastæ appellata. in aliis: p. h. plasticè appellata. Lege levi mutatione: plastica appellata. videlicet à plasticâ arte & cælatura: ad distinctionem eorum quæ metalli fulgore essent imbuta. nam inaurata etiam fastigia ex eodem Plinio eruimus, loco citato: Fastigia Templorum etiam in Urbe crebra, & municipiis, mira cælatura, & arte. ævique firmitate certiora auro, certè innocentiora. Prudenter igitur Vitruvius archi-

architectum suum jubet⁴ *rationis plastica non esse ignarum.* cum ejus usus multiplex tum esset in cælandis Templorum lacunaribus, ac fastigiis, & ædificiorum cameris. Hujusmodi autem cælaturas fecisse in Capitolio Turrianum Fregellis Etruriæ à Tarquinio accitum, artis⁵ *plasticæ gratiâ* ex Varrone, Plinioque certò opinamur.

4 Lib. i. c. i. 5 Ibidem.

CAPUT XVI.

Laquearia in Capitolio deaurata & sculpta. Veterum querella de ambitiosâ illâ Magnificentiâ. Tegulæ æreæ ibidem Catulianæ auro inductæ. inde Capitolia, aurea, aurata, micantia, fulgentia, fulva appellata. Domitiani incredibilis in hanc deurationem sumptus. in Christianorum Ecclesiis idem usurpatum.

Fastigium Templorum Tectum & Laqueare consequitur, necessarium utrumque munimentum, & injuriæ tempestatum arcendæ, & eorum elegantia vel augendæ, vel conservandæ. Istorum quidem in Capitolio magnificentiam V. C. Justus Lipsius

Lipſius in ¹ *Admirandis* ſuis ita nuper exſecutus eſt, ut nihil ferè dicendum nobis reliquerit. quia tamen non ibi tantum quæ dixit, merentur legi; & adjungi à nobis etiam aliquid poſſit Lipſio prætermiſſum; inſtitutum noſtrum proſequemur. *Laquearia Capitolina* (teſte Plinio, lib. xxxiii.) poſt *Carthaginem everſam primò inaurata ſunt Cenſurâ L. Mummi*: inuſitato antè magnificentiæ hujus genere. Tunc enim Romani nè in Templis quidem Deorum luxum adhuc ferebant, quem poſteà ad viles parietes & cameras etiam tranſtulerunt. quâ de re inſignis eſt querella Plinii lib. jam dicto ², & Manilii in opere *Aſtronomico*; ubi de illis qui ſub *Virgine* naſcuntur:

³ *Sculpentem faciet ſanctis Laquearia Templis,*

*Condentemque novum calum per
Templa Tonantis.*

I 5

Hæc

1 Lib. 3. c. 5. 2 Lib. 35. c. 1. & alibi. 3 Lib. 5.

*Hæc nunc fuerat quondam Divis
concessa figura,*

*Nunc jam luxuriæ pars, & tricli-
nia Templis*

*Concertant, tectique auro nunc
vescimur aurum.*

Fabiani quoque Papyrii Rhetoris, in
Controversiis, apud ⁴ Senecam Pa-
trem: *Ad delitias dementis luxuriæ lapis
omnis eruitur, cadunturque gentium Sil-
væ: æris ferrique usus, jam auri quoque
in exstruendis & decorandis domibus.*
Unde etiam Lucanus in Templo Jo-
vis Ammonis luxum istum Roma-
num acerbè reprehendit, cùm ait: ⁵

— MORUMQUE PRIO-
RUM

*Numen ROMANO Templum
defendit ab AURO.*

De inauratis illis Lacunaribus intelli-
gendus locus Ovidii i. Fastorum:

*Cernis adoratis ut luceat ignibus
æther,*

Et

Et sonet accensis spica Ciliffa fo-
cis?

Flama nitore suo Templorum ver-
berat aurum,

Et tremulum summa spargit in
Æde jubar.

& Rutilii Numatiani, in Elogio Ur-
bis Romæ:

¹ Confunduntque vagos delubra mi-
cantia visus:

Ipsos crediderim sic habitare Deos.

Nunquid & Horatii, in Oraculo Ju-
nonis?

² — Stet CAPITOLIUM

FULGENS, triumphatisque pos-
sit

Roma ferox dare jura Medis.

sic videtur: nisi ad exteriorem Tecti
inaurationem referre hæc postrema
malis. cùm à Plinio ³ scriptum sit: va-
riè de Q. CATULO atatem suam
existimasse, quòd TEGULAS CA-
PITOLII ÆREAS INAURAS-
SET

SET primus. Unde *Capitolia, Aurea, Aurata, fulgentia, fulva* veteribus appellata. Ut delicio nostro Propertio, in isto loco :

⁴ *Fictilibus crévere Deis hæc aurea
Templa :*

*Nec fuit opprobrio facta sine arte
casa.*

apertiùs apud Sidonium Apollinarem, in Panegyrico Majorani :

*Et Regum aspicient Capitolia ful-
vacatenas.*

& Sillium Bassum Declamatorem in Controversiis : ⁵ *Fastigiatis suprâ te-
ctis auro puro fulgens præluceat Capito-
lium.* & Portium Latronem, in iis-
dem : *Bella civilia aurato Capitolio ges-
simus.* quod non sine censoriâ aliquâ
notâ Latroni pronunciatum : quasi
nimius ille luxus D I S etiam immorta-
libus displiceret. Ænei etiam in Ca-
pitolio tecti, auri nitore fulgurantis
meminit Vetus Epigramma Florile-
gii,

⁴ Lib. 4. ⁵ Lib. 1. Cont. 6. & 2. Cont. 1.

gii, quod heic Lipsius, & nos alibi citavimus :

1 Εἶξον δρειοτέροισι χάλεισ Καπιτωλίδου
αὐλῆς,

Εἰδὲ χαλκείων ὀρόφων ἀμαρύγμασι πέμ-
πεις.

De quo Procopius observavit, *Gizericum Regem Vandalorum cum alia decora Romanae Urbis secum in Africam asportavisse; tum & partem Tegularum Jovis Capitolini Inauratarum dimidiam.* Ejusmodi Tegulas æreas, quas è Capitolino Templo Honorius Pontifex in Vaticanum transtulerat, tunc vidimus, quum ea Basilica fabricandæ novæ Ædis causâ ad fundamenta nuper dejecta est. ² Eas etsi è Catuli clarissimo illo pulcerrimoque monumento superâsse non existimem, crebris incendiolorum ruinis omnia illhic sensim deformantibus; ad priorum tamen exemplum substitutas à FLAVIIS Cæss. postremis Templi restauratoribus

1 Lips. ibidem. 2 Cic. Verr. 10.

ribus fuisse putem, ut de Domitiano adfirmare videtur Aufonius³, hoc versu:

————— *postremus & ille*

AUREA qui statuit CAPITOLI
CULMINA *Cesar.*

Hunc certè Principem tantum impendisse in solam deaurationem Capitolii⁴ Plutarchus scribit, ut *duodecim millium*, & quod excurrit, *Talentorum summam* ejus sumptus æquarent. *summam* (inquit idem scriptor) *ad quam nullius privati hominis, etiam ditissimi, facultates attingere valerent.* Ea nobis esset ex supputatione V. CL. Iusti Lipsii, *septem, & ampliùs, milliones.* O portentosam magnificentiam! & de quâ justissimè æqualis illorum temporum Poëta exclamat: ⁵

Quantum jam Superis, Cesar, caloque dedisti

Si

³ In Encòm. Narbonis.
⁵ Martial. lib. 9.

⁴ In Poplicola.

*Si repetas, & si creditor esse ve-
lis;*

*Grandis in aethero licet auctio fiat
Olympo,*

*Coganturque Dei vendere quid-
quid habent;*

*Conturbabit Atlas, & non erit uncia
tota*

*Decidat tecum quâ pater ipse
Deum.*

*Pro CAPITOLINIS quid enim tibi
solvere TEMPLIS,*

*Quid pro Tarpeia frondis honore
potest?*

*Quid pro culminibus geminis Ma-
trona Tonantis?*

*Pallada prætereo : res agit illa
tuas.*

*Quid loquor Alcîdem, Phæbumque,
piosque Lacônas :*

*Addita quid Latio FLAVIA
TEMPLA polo?*

*Exspectes & sustineas, Auguste, ne-
cesse est :*

Nam

*Nam tibi quod solvat non habet
arca Jovis.*

Plura si cui libuerit de hujusmodi luxu veterum in Laquearibus & parietibus inaurandis collecta videre, commodè aditurus est libellum eruditissimum Joannis MeursI c. XII. de Luxu Romanorum. & gratiam mihi ob indicium debet. Illud tantum ὁδὸς πείρεσθην hîc jam libet adtexere, in Christianorum olim Ecclesiis exornandis hujus quoque metalli pretiosioris adhibitum usum. Exemplo scilicet Magni Constantini: cujus in hac re pietatem ac munificentiam Eusebius¹ disertè laudavit. Hieronymus de Ecclesiis Romanis, in Epitaphio Fabiolæ: *Sonabant Psalmi (inquit) & aurata tecta templorum reboans in sublime quatiebat: Alleluja.* & Sollius Sidonius, in descriptione Novæ Ecclesiæ Lugdunensis: ²

*Intus lux micat, atque bracteatum
Sol.*

¹ Lib. 3. ejus Vitæ c. 35. ² Lib. 2. Epist.

Sol sic sollicitatur ad Lacunar,

Fulvo ut concolor erret in metallo.

Prudentius item de Templo D. Fructuosi, in arce Tarraconensi :

Hinc aurata sonent in arce tecta,

Blandum Litoris exstet inde murmur :

Et carmen freta feriata pangant.

& idem scriptor sæpe alibi. Quin & hodiè in celebrioribus Orbis Christiani Templis, ac præcipuè Vaticano illo **PRINCIPUM APOSTOLORUM**, quod cætera omnia majestate suâ longè vincit ac superat; Dei Opt. Max. honori ac Divorum ornamento, justè & meritò id videre licet usurpatum.

CAPUT XVII.

Limina ænea *ibidem*, & forte etiam trabes. Locus Virgilii *examinatus* : verba Servii *notata*. Fores cælaturâ, & laminis aureis *obtectæ* : *variaque illarum materia*. De cælaturis Virgilii & Propertii loci *allati*. Pavimentorum *alia alibi genera* : *sed in Capitolio sculpturatum*.

Quid, quòd Romanis fatis non fuit æneo tegumento Jovem obvelâsse nisi æs etiam calcandum¹ pedibus subjicerent, quâ Jovem adirent? Scribit enim Livius lib. x. *Fæneratores aliquot mulctatos, & ex eo, quod in publicum redactum esset, Ænea in Capitolio Limina Ædiles posuisse*. Eò respexisse credo sacratissimum Vatem,

¹ Vide Plin. lib. 34. c. 3.

tem, cùm in Templo Junonis Carthaginiensis Romanum istud summum adumbraret :²

*Ænea cui gradibus surgebant limina,*³ *nexa* —

que Ære trabes, foribus cardo stridebat aënis.

quo in Loco, ait Servius, per aneas trabes putarunt quidam Templum *χαλκυστήν* significari; quale videlicet Pallados *χαλκιοίκεα* apud Lacedæmonios fuisse olim scribit Pausanias: aut in Urbe Româ ædes Jani bifrontis, aut Concordiæ, quarum Plinius, Victor, & Procopius meminere. Ego tamen ad consuetudinem suorum temporum respexisse Poëtam credo, quibus Architecti solerent aneas etiam trabes Deorum tectis imponere. quales spectare me Romæ aliquando memini in Pronao celeberrimo Panthei M. Agrippæ: iis scilicet exstructo temporibus, quo de Æneâ suo Virgilius ista commentabatur.

2 Æneid. 3 Al. nexæque.

tur. Sanè & hujusmodi Trabes in Capitolio etiam fuisse ferè ausim dejera-
re; etsi testimonia, quibus id firmem,
certa non habeo. Conjecturâ tamen
quasi certâ moveor ab incendio illo
postremo, quo Catulianum Templum
funditus eversum est. cui incendio
magna præbuisse fomenta credebantur
lignæ trabes ⁴, ad sustentandam
Templi aquilam olim à majoribus ad-
hibitæ. existimo enim vel Domitiani
patrem, dum Capitolium instaurat,
vel ⁵ ipsum Domitianum, tot cladibus
admonitum, tutissimum (quâ fieri po-
tuit) ab omni incendio Capitolium in-
staurâsse. Quare autem *anea limina*
Virgilius Templo suo adfinxerit,
aliam rationem probam non invenio;
etsi Scholiastes Servius varia com-
mentetur ⁶. *quòd æs videlicet religioni
sit aptius*: idque probat exemplo *Fla-
minis Dialis, qui æreis cultris tonderetur.*

aut

⁴ Cornel. Tacit. 3. Hist. ⁵ Marian. Scotus
id adserit in rebus Domitiani. ⁶ In exemplarib.
P. Danielis & sched. Fuldenf.

aut quia tempore, quo hæc gesta finguntur, aureum sæculum esset; aut quia æ vocalius cæteris metallis; & quæ ibi sequuntur non absimilis farinae. Adeò mirum est Romanos illos homines in rebus Romanis tam pueriliter interdum hallucinatos. Nam & ea quæ de cardinibus æneis Capitolii subjungit, e què frigida videntur. necessàrio enim egisse eum existimo:

¹ — *foribus cardo stridebat æenis.*

cùm adnotaverit: *cautum fuisse post proditum hostibus à Tarpeja Virgine Capitolium, ut ærei cardines fierent, quò stridor posset aperta ostia indicare; meliùs tamen vulgata exemplaria habent, ahenis. ut fores æneas intelligat in Capitolio fuisse. quas deinde in aureas, hoc est, crassis laminis aureis obductas posteritas vertit. scribit enim Zosimus, in magnâ pecuniæ inopiâ mansisse Stilichonem ut fores in² Capitolio Romano, quæ auro magni ponderis erant obductæ,*

¹ Ibidem. ² Lib. 5.

obductæ , laminis iis spoliarentur. Cùm autem qui hoc facere iussi erant, id agerent ; in parte forium scriptum reperisse: INFELICI. REGI. SERVANTUR. Eas autem laminas egregiâ cælaturâ fuisse conspicuas Claudianus videtur ostendere , in VI. HonorI Consulatum :

— Iuvat intra tecta Tonantis
Cernere Tarpeja pendentes rupe
Gygantes ,

CÆLATA SQUE FORES.
cujusmodi cælaturam Poëta Princeps etiam descripsit III. Georgicorum , in Templo CÆS. AUG. à se destinato :

In foribus pugnam ex auro , solido-
que elephanto

Gangaridûm faciam victorisque
arma Quirini.

Atque hîc undantem bello , ma-
gnumque fluentem

Neilum , ac navali surgenteis are
Columnas.

Addam

*Addam Urbeis Asia domitas, pul-
sumque Niphatem,*

*Fidentemque fuga Parthum, ver-
sisque sagittis :*

*Et duo capta manu diverso ex hoste
Trophæa :*

*Bisque triumphatas utroque ab lito-
re genteis.*

Et Propertius noster in Templo A-
pollinis Palatini, ¹ versibus à Josepho
caligero emendatis :

*Auro solis erat supra fastigia cur-
rus,*

Et valvæ Libyci nobile dentis opus.

*Altera dejectos Parnassi vertice
Gallos,*

*Altera mœrebat funera Tantal-
dos.*

*Deinde inter matrem Deus ipse, in-
terque sororem,*

*Pythius in longâ carmina veste so-
nat.*

Illic

Illic adspicias scopulis hæere sorores,

Et canere antiqui dulcia furta Jovis, &c.

quibus in locis videre est nonnunquam ex ære solido, interdum ex auro & ebore, aliquando ex ebore solo valvas Templorum nobilium compositas, & operosis nobilibusque cælaturis, in variâ materiâ, variè fuisse adornatas.

Nec minor elegantia in Pavimentis quæsitâ est *tessellatis*, *scalpturatis*, *lithostratis*, *asarotis*, sive *pictis*. quæ vel segmentis pretiosi marmoris, vel laterculorum aut vitri, lignive tessellis compaginata, vel coloribus amœnissimis imbuta intuentium oculos morabantur. quorum differentiam Plinius lib. xxxvi. c. xxv. & Vitruvius lib. vii. c. i. diligentissimè explicârunt. Priùs autem moris fuerat Græcoritu ædium pavimenta depingere. *vermiculata* deinde aut *scalpturata* invaluerunt:

re : quæ à *Musinis* aut *Museacis* nihil differre opinati sunt viri doctrinâ & eruditione clarissimi. Tale in Jovis Capitolini Æde factum auctor est (ubi diximus) *Plinius*. idque *post tertium Punicum bellum initum.* ¹ ut miremur in Urbe adhuc parum comi tantum Deorum ornandorum studium ac Religionem.

1 Circa annum v. c. dc. iv.

C A P U T X I I X.

Fictilis Juppiter primùm in mediâ cellâ positus : inde nominatus, & miniari solitus. Hercules Materiarius. Juppiter Minianus. DI etiam alibi miniati, & Æthiopum Proceres, ac Triumphantes. Deinde Eburneum videri Jovem fuisse : postremò Aureum. PlinI, Martialis,

K

lis, Servi & aliorum sententiae examinatae. quis Juppiter Lapis, & unde per eum jurari coeptum.

Templo jam (ut antea diximus) substructo: hoc est, Rege Tarquinio circa Templi suggestum adhuc occupato; de Simulacro ejus Numinis, cui Templum dedicandum esset, mature cogitatum est. M. Varro ejus rei auctor est apud Plinium lib. xxxv. ¹ TURRIANUS (inquit) à Fregellis accitus, cui locasset Tarquinius Priscus effigiem Jovis in Capitolio dedicandam. FICTILIS is fuit: atque ideò miniari solitus. Sic enim legendum eum locum puto ex editione veteri Aldinâ, quamquam vulgata illa: atque ideò nominari solitus, non etiam adeò displiceant. Sensus enim esset Jovem illum à figulinâ FICTILEM vulgò

vulgò dictum. quò allusissè videatur
Satyricus Aquinas :

*Hanc rebus Latii curam præstare
solebat.*

FICTILIS, & nullo violatus,
JUPPITER, auro.

deque eodem Jove Ovidius in Fastis:

*Juppiter exigua vix notus stabat in
Æde,*

*Inque Jovis dextra **FICTILE**
FULMEN erat.*

quamquam dubitem an de Numæ
Pompilii antiquissimo Jove non id
potiùs capiendum, cujus Templi stru-
ctura (ut antè diximus) humilis , exi-
gua, barycephala erat. ² Dictus igitur

FICTILIS in populo **JUPPI-
TER**, quemadmodum **HERCULES**
etiam Romæ **MATERIARIUS** :
quia è materia, sive ligno ab eodem
artifice olim compositus. Certior ta-
men omninò lectio illa videtur Aldi-
na. Notum enim cuique paullo hu-

K 2 manio-

² Plin. ibid.

maniori Deorum simulacra Romæ, & Iovem maximè, festivis diebus³ minio illini solere. testatur hoc inter cæteros Plinius lib. xxxiii. c. iiii. è Verrio (nî fallor) Flacco, additque, *ad suum usque ævum Minium addi in unguenta Cænæ Triumphalis, & à Censoribus miniandum Jovem inprimis locari.* Solebant enim Triumphantes, inter cætera Iovis insignia, & Miniationem usurpare: *sicque Camillum triumphasse* apud eundem scriptorem Verrius adfirmat. Dicitur inde IUPITER ille, MINIANUS, apud Ciceronem, in epistolis⁴ ad Papyrium. quemadmodum & Minei⁵ quidam cognominati, à *minia faciei rubedine.* Ita liberum patrem apud Græcos pingi etiam solitum, auctor est Pausanias, in Achaïcis, cùm ait: Τῆς Διονύσου δὲ ἰσθμοῦ κινναβάρεσσι τὸ ἀγάλμα ἐστὶν ἐπιωδισμῶνον. alios etiam alibi Deos, Arnobius lib.

VI.

³ Serv. in 10. Eclog. & Plutarch. in Ætiis.
⁴ Lib. 9. ad Famil. ⁵ Auctor vitæ Martiani Capellæ.

VI. & Plutarchus in Ætiis Romaicis Æthiopum ⁶ quoque Proceres (credo quo divini aliquid habere viderentur) Minio tota corpora pingere consueverant. Sed Heroicus ille & Divinus color, ad mollitiem hodie Gynæcæi transivit; neque Triumphales amplius vultus, aut Deorum simulacra, sed muliebres genas, & sequioris sexus lineamenta profanat. Ad Fictiles Deos revertor. *Hæ olim (inquit Plinius) effigies erant Deorum laudatissima: nec pœnitet nos eorum, qui tales coluerunt.* Putaverunt enim Romani tunc felicissimam fuisse R. P. ⁷ cum Relligiones piè magis colerentur, quàm magnificè; cum Delubra Deorum Relligione, domos suas gloria decorarent; Inque eum sensum Philosophus etiam locutus est Consolatione ad Elbiam: ⁸ *Quorum tecta nondum auro fulgebant: quorum Tempia nondum gemmis renide-*
K 3 *bant.*

6 Plin. ibid. 7 Liv. lib. 3. Sallustius. 8 Et Epistol. 31. sub finem, & alibi.

bant. Itaque tunc per **FICTILES** Deos Religiosè jurabatur: qui per illos juraverant, ad hostem morituri, ne fallerent, redibant. Ut tamen aliquam speciem paupertatis in sacris reliquam haberent Romani, etiam inter maximas opes non murrhinis, crystallinisque, sed fictilibus prolibavere Synpullis. teste Plinio, Appulejo, Arnobio, Juvenale, aliis: *Τοῖς τοῖς* (ut à Porphyrio alicubi dictum est) *καίπερ κενόρροισι τὸ θεῶν*. Mansere igitur lignea aut fictilia Deorum simulacra, in Delubris dicata, usque ad devictam Asiam. tunc res populi Romani opulentiores ornare Numinum suorum simulacra, & veterem sacrorum horrorem depellere persuasurunt. dicit enim Varro² apud Nonium: *Quid inter hos foves intersit, & eos qui ex marmare, ebore, & auro sunt; possumus advertere & horum temporum divitias, & illorum pauperpates. exemplo videlicet Græculorum: de quibus*
 præter

¹ Plin. lib. 34.

² E libb. de vita P. R.

præter Plinium, Pausaniam, Cassiodorum, ita Lactantius³: *Simulacra ipsa & effigies Deorum, Polycleti, & Euphranoris, & Phidia manu, ex auro atque ebore fuisse perfectas.* Dentibus quidem elephantorum tam ingens pretium Græcia⁴ fecit, ut videretur supra aurum ipsum & argentum extollere. Iovem enim Olympium, quo nullum præstantiorem humana fabricata sunt manus⁵, Eburneum fuisse, & Palladis in Acropoli Atheniensi signum, & Iovem Cyzicenum, plurimamque alia præstantissima in eadem terrâ Pausanias, ⁶ cum Plinio, auctor est. Apud Italos Hercules Tiburtinus ex ebore celebratus est, & Iuppiter, in æde Iovis Metellinâ, à ⁷ Prasitele factus, & noster (ut opinor) C A P I T O L I N U S. Quamvis ad vilia dein ministeria ebur etiam usurpatum, ut

K 4

non

³ Lib. 2. c. 4. ⁴ Pausan. & Cicero lib. 4. in Verrem. ⁵ Valer. lib. 3. c. 7. Quintilian. lib. 12. c. 10. Propert. lib. 3. ⁶ In Eliacis ⁷ Alii Prasitelem vocant.

non immeritò conquestus sit Naturalis Historiæ auctor: ¹ *A diis nato velut jure luxuriæ, eodem ebone Numinum ora spectata, & mensarum pedes. adeò nihil in Divinis illis magnificum aut pretiosum, quin id profanus opulentiorum civium luxus continuò ad se traheret, & cottidiano usu velut pollutum usurparet. quò respexit facundè Eumolpus Petronianus:*

*Queritur in Silvis Mauri fera, &
ultimus Hammon*

*Afrorum excutitur, ne desit belua
dente*

In mortes pretiosa suas.

Eburneum etiam fuisse Capitolinum Iovem ad tempora usque Trajani (quando nullus antiquorum certò quid super ea re tradidit) duplici suspitione permoveor ut credam. Primâ & præcipuâ, quod fictilia & lignea Deorum simulacra eburneis primùm mutata adfirmet ² Plinius; Alterâ, nec minùs

1 Lib. 12. c. 1. 2 Ibidem.

minùs verosimili, ex loco isto Arno-
biano, quo Olympium & Capitoli-
num Ioves comparat mordaci & Sa-
tyricâ quadam ratione : ³ O utinam
(inquit) *liceret in simulacri alicujus me-
dias introire pendigenes ! imò, utinam li-
ceret OLYMPIACOS illos & CA-
PITOLINOS IOVES deducere
in sua membra resolutos ! omnesque illas
partes, quibus summa concluditur corpo-
rum, discretas & singulas contueri !* Ecce
quàm æquè utrumque videre optat in
sua membra resolutum. hoc est, in
eburneas laminulas, quibus summa
corporum compaginata est, videre
comminutum (certè hoc in metallis
aut marmoribus commodè non fiat)
quorum εἰδωλα non multis habent par-
tibus constructam corporis superfi-
ciem, sed solidâ, unâ & continuâ ma-
teriâ fundatam. quemadmodum igitur
ex ebore atque auro Olympiacus ille
Iuppiter factus : ita & Capitolinus ;

K 5

cùm

cùm multa inter sese communia haberent : quod proximè ostendemus.

Dixi, ad **T R A I A N I** usque tempora. nam is è solido primùm auro *Jovem, Junonem, Minervam* in Capitolio videtur posuisse. Eruere autem id videor è Martialis Epigrammate, lib. XI. *pro salute hujus ad Deos*, cùm ait : 4

*Scriptus es aeterno nunc primùm
Juppiter auro,
Et soror, & summi filia tota patris.*

ubi fortè legendum : *sculptus*. certè magnificentiæ summæ Capitolii Domitianici convenire videbatur, ut aurea etiam isthic Deorum simulacra essent, cùm multa hominum inibi sic spectarentur : ut suo loco dicemus. Statuæ etiam Aureæ in Capitolio Martinus Polonus meminit, in libello *Topogaaphiæ Urbicæ* : *In summitate* (inquit) *arcis Capitolii fuit Templum Jovis,*

Jovis, in quo erat statua aurea Jovis, sedens in^s Throno aureo. idem quoque scriptor annotat in rebus Calixti Papæ manum Jovis auream fulmine conliquefactam. & Cæcilius Baldus, in Poly-cratico Salisbernensis⁶, sic interrogat. Quis enim Deorum ei parcat à quo se deceptum iri intelligat? quis non irruat in eum, qui aureos Jovis oculos eruit? qui unde hæc hauserint nescio. adjuvari tamen eorum testimonio, non leniter, conjectura nostra videtur. Admirari autem fatis non possum (imò indignari) celeberrimi istius simulacri nullum usquam autorem à Scriptoribus memorari: cùm aliarum in urbe statuarum artifices fatis diligenter nominaverint. Sed id temporum injuriæ magis fortasse imputandum, præ quâ non ipsorum modo artificum nomina, sed præclarissimo quæque eorum monumenta ut perierint; in Italiâ Græciâque universâ factum videmus. illud quidem à
Plu-

Plutarcho observatum est, in libello de Iside & Osyride, Sullano incendio Iovis etiam ipsius simulacrum periisse. Verba sunt : 'Ο δὲ Ζεύς ὁ Καπιτώλιος αἰετὶ ἐμφύλιον πόλεμον ἐνεπέθετο, καὶ διεφθάρη· aliter verò contigisse putat V. C. Petrus Fabri, ⁷ incendio Vitelliano, nimirum ut Iovis Capitolini simulacrum medias inter flamas incolume servaretur. cuius rei fidem auctori suo relinquo. Subjungendum autem videtur ὅτι ἰσοκόπως, quod à Servio Grammatico curiosè annotatum, ad Virgiliana verba :

— & caesa jungebant foedera
porca.

Fœdera (inquit) dicta sunt à porca, fœdè & crudeliter occisa, nam cùm ante gladiis confingeretur, à Fœtialibus inventum, ut silice feriretur : ea caussa, quod antiquum Jovis signum lapidis siliceni putaverunt esse. Sed quod tandem (si D I S
pla-

⁷ Ex Philostrato, ApollonI sui lib. 5. ubi tamen hoc non invenio. Æneid. 8.

placet) signum illud Iovis filicenum? num Iovis Capitolini fictile antiquum, quod Fregellanus opifex TarquinI jussu confecit? sed quæ tandem materiæ similitudo inter figulinam & filicem? Ergo Plinius, Ovidius, Juvenalis, Seneca falsi heic fuerunt qui unanimi sententiæ plasticum signum agnoverunt? quin & agnoscit ipse Servius, si verborum ejus sensum accuratè pensitamus. Ait enim non verâ filiceum aut filicenum fuisse antiquum Iovis signum, sed simpliciores illos, colore figulinæ fortè deceptos, tale esse existimâsse. Ex quâ (crediderim) opinione fluxit mos I O V E M L A P I D E M adjurandi, cùm Tarpejum fictilem intelligerent. Annæus Seneca, verbis iterum positis, de primigeniâ Romanorum simplicitate: *Tunc per FICTILES DEOS religiosè jurabatur. qui per illos juraverant, ad hostem morituri, ne fallerent, redibant.* Antiquissimum autem & sanctif-

sanctissimum P. R. fuisse sacramen-
tum per I O V E M L A P I D E M
Phavorinus testatur apud Agellium
lib. I. Noct. Atticar. c. XXI. cum
quo M. Tullius facit in Epistolis ad
Trebatium, Plutarchus in Sullâ, & è
recentioribus elegantissimus I. C. Ia-
cobus Rævardus lib. v. Varior. cap. v.
atque ita D. E. R. C.

CAPUT XIX.

IOVIS CAPITOLINI *in-*
signia, sive ἱερόμω, Fulmen
 aureum, Barba aurea, Coro-
 na aurea, *sive Ἀλάθημα.* Sce-
 ptrum *sive* Hasta, Sella ebur-
 nea auro vincta, *vel* ex auro
 mero. Vestis picta seu pal-
 mata. Coronæ Etruscæ, &
 Olympicæ. Hastæ ad ima-
 gines Deorum: earumque rel-
 ligio. Statuæ Deorum sessi-
 les plerumque, & *ἑυστόθρονος*
hinc dicti. Jovis ornatus,
 Exuviæ, Tunicæ, Pictæ, Pal-
 mataæ, Triumphales, Capi-
 tolinæ. Peplum Iunonis. Cai
 Cæs. insania: aliaque in hanc
 rem.

IOVEM

IOVEM Fictilem Eboreum, Aureum descripsimus : restare videtur ut Ornamenta ejus omnia sigillatim exprimamus. In his velut præcipuum eminebat Fulmen aureum, insigne **I O V I S C A P I T O L I N I** proprium, de quo Minucius Felix Octavio : *Juppiter cum Hammon dicitur, habet cornua ; & cum C A P I T O L I N U S, tunc gerit fulmina ; & cum Latiaris, cruore perfunditur.* Livius lib. XXXII: *Cn. Flamini & Cn. Servilio Coss. Decemviro- rum monitu decretum fuit, fulmen Iovi aureum quinquaginta pondô fieret.* Unde Juvenalis Satyrâ XIII. de pejerante aliquo :

Per Solis radios Tarpejaque fulmina jurat.

& Plinius¹: *Alii in ipso Capitolio fallunt & FULMINANTEM pejerant I O V E M.* credebaturque vulgò Jovem è Capitolio fulmina vibrare. Claudianus

¹ Lib. 2. c. 7.

nus eò accedit III. de laudib. Stili-
conis :

— *Hinc fulmina vibrat*

*Juppiter, hanc tota Tritonia Gor-
gone velat.*

Virgilius ipse in descriptione montis
Capitolini :

— *Arcades ipsum*

*Credunt se vidisse Jovem cùm saepe
nigrantem*

*Ægida concuteret dextra, nimbof-
que cieret.*

quibus adde quæ de antiquâ loci hujus
relligione & opinione istâ vulgari
capp. II. & VI. hujus commentarii in
medium adtulimus, Præter Jovem
etiam Iunoni, Minervæ & Volcano
² quidam Fulmina tribuerunt ; anti-
quissimi tamen Etruscorum soli Iovi.

Alterum Iovis Romani ornamen-
tum Barba aurea, scilicet tum maximè
cùm eboreus adhuc esset. legitur
enim

² Lucret. lib. 6. Serv. in I. Æncid. Virgil.
ibidem Interpp. HoratI ad od. 2.

enim de Cajo Cæsare, apud Suetonium ³, dum Iovem nostrum cupit imitari, *aurea barba conspicuum fulmen tenuisse*. ubi interpretes, qui de Æsculapio dubitant, frustra omninò sunt. quæ enim conformitas Medico Numini cum fulmine? idque eò magis de Iovis æmulatione ceperim, quod inter cæteras ejus monstri infanias à Senecâ referatur: ⁴ *Cajum Cas. iratum cælo, quòd obstreperet Pantomimis, quos imitabatur studiosiùs, quàm spectabat, quodque commissatio sua fulminibus terreretur; ad pugnam vocavisse, & quidem sine intermissione (Iovem) Homericò illo inclamato versu:*

Ζεῦ πάτερ, ἕπης σεῖο θεῶν ὀλοώτερον ἄλλῳ,

ut cæteras ejus minas in Iovem, seu blanditias transeamus, quas Suetonius in ejus vitâ, Dio Coccejanus, Iosephus, atque alii curiosè adnotarunt. De barbibus illis signorum, auro bra-

steari

steari solitis , ita Persius Severus in
Satyris :

— nam fratres inter aënos,
Somnia pituitâ qui purgatissima
mittunt,
Præcipui sunt : sitque illis aurea
barba.

quasi dicat , in signis pretiosioribus id
tantum esse observatum.

Tertium Iovis ejus insigne Sce-
ptrum aureum vel eboreum , quod
præter vetera Statuarum monumenta,
Dionem Coccejanum ¹, Albericum
Phurnutum , alios , D. etiam testatur
Augustinus ² his verbis : *Ipsum enim*
(Iovem) *Deorum omnium Dearumque*
Regem esse volunt. hoc ejus indicat Sce-
ptrum , hoc in alto colle Capitolium.
exemplo scilicet Iovis cælestis de
quo, post Homerum, Ovidius ³ in de-
scriptione Majestatis :

Assidet

¹ Lib. 41. & Pausaniam. ² 4. de Civit. c.9.
³ 5. Fastor.

*Affidet inde Jovi, Jovis est fidiſſima
cuſtos,
Et præſtat ſine vi ſceptra tenenda
Jovi.*

Ea autem Deorum Sceptra nihil aliud quàm oblongæ quædam hæſtæ fuerunt, quod præter vetera ἀγάλματα ex Homero colligimus, ubi Vulcanum inducit è domo ſuâ ornatè prodeuntem:

Δῦδε χιτῶν' ἔλε δὲ σκήπτρον πυχὸν βῆδε
ῥύεζε

Χωλδύων.

clariùs è Juſtino lib. LXIII: *Per ea tempora Reges hæſtas pro diademate habebant, quas Græci Sceptra dixere. nam & ab origine rerum pro Diis immortalibus hæſtas coluere. ob cuius religionis memoriam adhuc Deorum ſimulacris hæſtæ adduntur. unde in Julio Obſequente legimus Hæſtas in Deorum Templis ſuâ ſponte ſe commoviſſe, vel, in ſummis ſpiculis, per prodigium, exariſſe. Quin & Hæſtæ huiusmodi,*
five

sive *ομήπλεα*, pro DI S etiam cultæ, & juramenta per illas concipi solenniter solita; quod Nicolaus Leonicus Thomæus Var. Histor. lib. I. c. XII. & Lumen illud Galliæ Turnebus Adversar. lib. XII. cap. XVI. curiosissimè adnotârunt. Adde quæ Servius in VII. Divinæ Aeneidos, ad Virgiliana verba :

— *levaque Ancile gerebat.*

Septem (inquit) fuerunt paria, quæ Romanum imperium tenerent : Acus Matris Deûm, Quadriga fictilis, Vejentorum cineres, Orestis sceptrum, Priamine & Ilionæ, Ancilia. Qualem hastam non in lævâ tantùm IOVIS CAPITOLINI manu, sed Dearum etiam IUNONIS & MINERVÆ Numis TRAIANI elegantissimis conspicimus, quos suprâ¹ proponebamus. Coronatus etiam in Capitolio Juppiter, quod adfero è Plautinâ Trinumo, Scænâ, *Larem coronâ* :

Nam

Nam nunc ego si te surripuisse suspicor

Jovi coronam de capite, è Capitolio,

Quod in culmine adstat summo.

Ubi legendum fortè, *exstat summo*. ut naturalem loci altitudinem designet: sed hoc arbitrarii juris esto. Auream opinor eam coronam fuisse, ad similitudinem *Etruscarum*, quas Tertullianus² noster describit, libro de *Coronâ Militis*: *Hoc vocabulum est coronarum, quas gemmis & foliis ex auro quercinis ob Jovem insigneis, ad deducendas Thensas cum Palmatis Togis sumunt.* Notum est enim cuivis quercum Jovi Tarpejo sacram fuisse, unde quernæ etiam coronæ Agônis Capitolini victoribus distributæ. Iuvenalis³:

An Capitolinam deberet Pollio quercum

Sperare.

quem-

² Plut. etiam in *Ætiis*, & Plin. lib. 33. cap. 1.

³ Sat. 6.

quemadmodum Olympiacæ ex oleastro, quod ⁴ Iuppiter ipse Eliacus *ἑλίσιος σπείραν* oleaginâ similitudine reddimitus. Martianus autem Capella, I. Philologiæ, præter Coronam auream Iovi etiam *ἀφάδημα* tribuit è Palladio textrino. quemadmodum *Peplum* Iunoni Homerus *Iliad.* ζ.

Ἀμφὶ δ' ἄρ' ἀμβροσίον ἑαυὸν ἔσασθ', ὃν οἱ
Ἀθλῶν

Ἐξυτ' ἀσκήσεια, πῶς δ' ἐνὶ δαίδαλα
πολλὰ.

Sed ut Deorum maximè proprium fuisse credas coronari, *olim* (inquit Plinius⁵) *Corona nulli nisi Deo dabatur.* *ob id Homerus celo tantum eas & prælio universo tribuit, viritim verò nè in certamine quidem ulli.* Sed hunc ipsum Iovem post expulsos devictosque Tiranias à cæteris DI S coronatum, auctor est Diodorus apud Tertullianum, eo, quem laudavimus, libro. cætera, quæ de Coronis, elegantissimo Com-

⁴ Pausan. lib. 5. Aristoph. Pluto. ⁵ Lib. 16. c. 4.

Commentario nuper profecutus V. C.
 Carolus Paschalius I. C. Gallus; unde
 ad Vestitum IOVIS CAPITO-
 LINI describendum transcurrimus.

Eum quidem nemo melius aut ac-
 curatiùs uno Sollio Sidonio depinxit
 in Epithalamio PolemI & Araneolæ,
 cujus carmina adscribo :

*At parte ex aliâ textrino prima Mi-
 nervæ*

*Palla Iovis rutilat, cujus bis coctus
 aëno*

*Serica Sidonius fucabat stamina
 murex.*

*Ebria non solùm spirat conchyliæ
 Sandyx.*

*Insertum nam fulgur habet, filoque
 rigenti*

*Ardebat gravidum de fragmine ful-
 minis ostrum*

*Heic viridis patrio Glaucus pende-
 bat amictu,*

*Undabant hic arte sinus, fictoque tu-
 more*

*Mersabat pandas tempeſtas teſta
-carinis.*

Non igitur ὀλοπόρφουⓄ Iovis ille ve-
ſtitus fuit, id eſt, purpureus purus; ſed
varietate emblematum & picturarum
diverſitate ſignatus: quæ purpuræ ipſi
decorem commendationemque ma-
jorem adferrent. Inde *Toga Picta*, &
Iovis Tunica ἔνηλⓄ κὲ σημειωτῆς Trium-
phantium appellata. Unde illud Sa-
tyrici Poëtæ ¹:

*In Tunicâ Iovis, & Pictæ Sarranæ
ferentem*

Ex humeris aulea Toga.

Et illud Feſti Pompei ² in deſcriptio-
ne Tunicæ Palmatæ: *Tunica autem
Palmata à latitudine clavorum diceba-
tur, quæ nunc à genere Picturæ adpella-
tur: nimirum à Victoriis palmas fe-
rentibus ei intextis. de quo genere
picturæ Iſidorus libro XIX. Toga Pal-
mata dicebatur quam merebantur ii,
qui reportabant de hoſtibus palmas, quæ*

L voca-

¹ Satyr. 10. ² In *Picta Toga*.

vocabatur & *Toga Picta*, eò quod victorias cum palmis intextas haberet. & Glossarium Vetus M. S. in quo sic legimus: *Toga Palmata*, quæ palmas habet. quamquam priori apud Isidorum etymologiæ & Servius faveat in Eclogam Virgilio decimam, & Sollius Sardonius in Panegyrico ad Majoranum:

— *Meritisque laborum*

Post Palmam PALMATA venit.

Plutarchus, in Æmilio, Togam eam *Pictam* ἀλεξίδια χρυσόπαισον vocat: quasi vestimentum purpureum, aut, *Paludamentum auro intextum*. Eò allusit Venantius Fortunatus lib. Carm. II.

Alter Palmata, Trabea nitet alter honore:

Pingit & ornatum gemma, aurum, purpura, byssum.

quamquam *Trabea* inter περιπορεύεις vestes Halicarnassæo numeretur, in adparatu Saliorum³; quæ nonnullis tamen

men cum Palmatâ confunditur. Toga Picta, seu Palmata, etiam *Triumphalis* dicebatur : quòd (uti diximus) à Triumphantibus gestaretur. Nam ut bene à CL. Turnebio, in *Adversariis*, observatum est ; Metellus, à Valerio, ⁴ *in veste Palmata* : à Sallustio, *in Picta* : à Plutarcho, *in Δεραμβικῆ*. seu *Triumphali* convivia celebrâsse dicitur ; narrare tamen rem eandem volentibus. Igitur quia Iovis ille vestitus variè sic depictus & intextus, usus etiam obtinuit Romæ, ut vestes illæ Pictæ aut Palmatæ *Iovis Ornatus*, & *Exuvia* vocarentur. Livius in Oratione P. DecI Cos. libro x. *Qui Iovis O. M. ornatu decoratus, curru aurato per Urbem vectus in Capitolium ascenderit.* ⁵ Suetonius Augusto, de OctavI, patris ejus, somnio : *sequenti nocte statim videre visus est filium mortali specie ampliorem cum fulmine & sceptro, Exuviisque Iovis Opt. Max. ac radiata coro-*

na super Laureatum currum, bis senis equis, candore eximio, trahentibus. Laetantius item noster lib. II. c. XVII. Quotiens autem pericula impendent, ob levem aliquam causam se profitentur iratos. sicut Juno Varroni, quod formosum puerum in Templo Jovis ad Exuvias tenendas collocarat. Vocabantur etiam Capitolina Palmata, vel quia ad exemplum vestitus Jovialis effectæ, vel quia e Capitolio viri Principes ac Triumphantes eam sumebant: quod alibi adfirmabimus. Fl. Vopiscus in Probo: *Te manet pro virtutibus tuis* CAPITOLINA PALMATA. cujusmodi Capitolinam aut Triumphalem Togam Numisma vetus Augustæum nobis exprimit. Suspicio autem eam consuetudinem Jovis Exuvias pingendi ab Olympiaco Jove, ut plura alia, ad Romanum nostrum transivisse. Scribit enim ¹ Pausanias *Pallio istius aureo varias animantium & floscu-*

flosculorum figuras fuisse interspersas; quemadmodum in Capitolini nostri Fulmina, & Victoriarum palmas ferentium sigilla.

Inde petitam etiam reor Sellam Jovis Eburneam, sive Auream, *Thronum* peregrino vocabulo à Plinio, Pono, Alberico, & Veteri Poëtâ apud Suetonium, in Augusto, appellatam: quamquam ibi pro,

Fugit & auratos Iuppiter ipse Thronos,

Tholos quidam malint legere. quod ad cælaturas Capitolii aureas referendum esset, de quibus suprâ cap. xvi. Vulgatæ tamen lectioni & Homerus Poëtarum Princeps favet qui *Θεὸς χρυσοθρόνος* interdum appellat; & consuetudo Romanorum Græcorumque, qui ex Auro & Ebore Deorum ferè sellas habebant. de quâ Cæcilius in Panegyrico; *Iamdudum illi radiatum caput, & media inter Deos sedes, auro staret*

L 3

aut

aut ebore. & is (quem diximus) Albericus in descriptione Jovis: *Pingebatur (inquit) in Throno eburneo, in suâ Majestatis sede sedens, Sceptrum Regium in manu sinistra tenens; alterâ verò fulmina ad inferos mittens.* qualem scilicet Thronum, auro, gemmis, ebene variegatum habuisse Olympium fateatur Pausanias v. Eliacor. & ex auro mero Capitolinum Martinus Polonus Chronographus³, cui & Vetus ille apud Suetonium Epigrammatistes (si vulgatam scriptionem retinemus) & quæ de statuâ Jovis aureâ suprâ adferuimus, assentiri videntur. Thronum hunc, sive *Sellam* aut *Solium* mavis dicere, CAPITOLINI IOVIS præter Numos hæctenus allatos Numus etiam AURELIÆ QUIRINÆ VESTALIS exhibet, quem appingimus: Sessilem autem Iovis in Capitolio Statuam fuisse, præter ea, quæ attulimus, antiquorum testimonio,

3 Cujus verba capite superiori.

nia, somnium etiam Q. Catuli ostendit, apud Suetonium, *in gremio Capitolini Iovis Octavium puerum videre se credentis*. Mos etiam & consuetudo Triumphantium, qui in gremio ejusdem Numinis Laureas suas vi-ctrices deponebant. de quâ consuetudine Lipsius ad II. Annalem Cornelianum, & Casaubonus ad lib. VIII. Suetoni, nos etiam ipsi alterâ Commentarii hujus parte. Talis quoque statua Iovis in Capitolio **C U S T O D I S**, de quâ Tacitus in III. Historiar. & **I O V I S C O N S U L E N T I S**, aut *Consultoris*, de quâ Vopiscus in Firmo: aliorum quoque plurium in hac Urbe Deorum. Hinc verò apparet non leviter falli Guilelmum Choulium ⁴, qui è vetere gemmâ Iacobi Stradæ Antiquarii, Templum *Iovis Capitolini* stantis proponit, sceptro carentis, & Coronâ. cùm (si ad res Romanas id referendum esset) ad To-

⁴ Lib. de Religione Roman.

nantem potiùs, meo iudicio, pertineat; cujus non absimilis in Augusti Numis forma; sed quam alibi ^s proponemus.

^s Infrà c. 39.

C A P U T X X .

JOVIS *istius cognomenta* T A R -
 P E I U S , C A P I T O L I N U S ,
 O P T . M A X . C U S T O S .
 C O N S E R V A T O R . P R O -
 P U G N A T O R . A U G G . C A E -
 L E S T I N U S . D O L I C H E -
 N U S . F U L M I N A N S . F U L -
 G U R A T O R . S A R A P I S .
 R O M A N U S . & *apud Poë-*
tas T O N A N S . *Petri Fabri*
V.C. in Plutarcho emendatio
confirmata. Jovis in Prin-
cipes cura. quid *δολιχός* , *quæ*
δολιχά . *Discrimen Jovis Ca-*
pitolini, & Tonantis, con-
tra

de Capitol. Romano Comment. 249
tra ineptos Antiquarios o-
stensum.

Nunc *αγορῆς ἐργον* (quod dicitur) à
Iovis Ornamentis, Insignibus-
que ad cognomenta in Capitolio ejus
describenda, accingamur. Primam
præcipuamque **I O V I** nostro *ἱερωνυμίου*
locus ipse fecit. Inde **T A R P E I** &
C A P I T O L I N I cognomenta flu-
xêre. illo à Poëtis potissimum voca-
tus: quasi speciosius foret eò crebriùs
utentibus. ¹ Unde Silius Italicus, ver-
bis Syphacis ad fœdus ferendum Ro-
manos cohortantis:

*Cornigerumque Iovem, T A R -
P E I U M Q. ere vocemus.*

Ovidius in **VI.** Fastor. oratione Iuno-
nis Iunium sibi adscribentis:

*Si torus in pretio dicor matrona To-
nantis,*

*Iunctaque T A R P E I O sunt
mea Templa I O V I.*

L 5

Sta-

Staius IV. Silvarum :

Donec Troicus ignis, & renata

TARPEIUS Pater intonabit
aula.

² Martialis in Epigrammate ad Cæsarem Domitianum mirè *καλακικῶς*:

TARPEIO Deus hic commodet
ora Patri.

& iidem alibi sæpissimè. Quanquam non Poëtæ modo, sed princeps etiam

³ I. C. rum Iovi hoc attribuit in Fragmentis Institutionum, cùm ait: *Deos*

publica auctoritate receptos hæredes bonorum institui posse, sicuti IOVEM

TARPEIUM, Apollinem Didymæum,

&c. cuius loci occasione alius in mentem venit, quem in libro *περὶ ἰσοκρίτων*

Plutarchi V. C. Petrus Faber doctè nuper emaculavit. ⁴ nam ubi de M.

Curtii Devotione agitur (qui in vastum & immensæ altitudinis specum,

medio foro hiantem, se dimisit) sic vulgò

² Lib. 9. ³ Ulpian. Tit. 22. ⁴ Lib. 3. Semestr. c. 4.

vulgò scriptum erat : Διὰ μέσης τῆς ἀρχαῖς
 ῥέων ὁ Τίβερος, ἀπὸ μὲν τῆς ΤΑΡΚΙΟΥ ΔΙΟΣ,
 μέγιστον ἀπέρρηξε χάσμα, καὶ πολλὰς οἰκίας ἐβύ-
 θισε. ridiculè nimis pro: ἀπὸ μὲν τῆς ΤΑΡ-
 ΠΕΙΟΥ ΔΙΟΣ. errore scilicet è con-
 fusione litterarum nato. Illi enim
 Curtius se devovit, ut vel ex Livianis
 istis facilè adparet: *Silentio facto Tem-
 pla Deorum immortalium, quæ foro im-
 minent, Capitoliumque intuentem, &
 manus nunc in calum, nunc in patentes
 terræ hiatus ad Deos Manes porrigen-
 tem, se devovisse.* Hæc quidem de
 ΤΑΡΠΕΙ cognomine, sequitur al-
 terum quo, uti numerosiore, pede-
 stris scriptorum classis magis delecta-
 ta. ut Plinius Cæcilius, in Panegyrico
 Principi dicto: *In fine Orationis præsi-
 des custodesque Imperii Deos ego Consul
 pro rebus humanis, ac te præcipuè CA-
 PITOLINE IUPPITER præ-
 cor, ut beneficiis tuis faveas.* Vellejus
 in fine operis sui Historici: IUPPI-
 TER

TER CAPITOLINE, & auctor
 ac stator Romani nominis, Gradive
 Mars, & quæ ibi sequuntur, pro salute
 Principis, exquisitissimis adulationi-
 bus expressa. Sic M. ipse Tullius in
 orationibus passim & CAPITO-
 LINUM, & OPTIMUM, MA-
 XIMUMQUE cognominat. Sic ve-
 teres ipsi lapides, & præcipuè iste,
 quem in arce Tarpejâ olim descripsi-
 mus:

.....COMUNEI.RESTITUTEI.IN
 MAIORUM.LIBE.....ROMA
 IOVEI.CAPITOLINO.ET.PO-
 PLO.ROMANO.BENIVOLENTIÆ
 BENEFICIQVE.CAUSA.ERGA.LU-
 CIOS.AB.COMUNI.....

subjuncta erant ferè eadem Græcè:

....ΚΙΩΝ.ΤΟ.ΚΟΙΝΟΝ.ΚΟΜΙΣΑΜΕ-
 ΝΟΝ.ΤΗΝ.ΠΑΤΡΙΟΝ.ΔΗΜΑ.....ΡΑ-
 ΤΙΑΝ.ΤΗΝ.ΡΩΜΗΝ.ΔΗ.ΚΑΠΕΤΩ-
 ΑΙΩΙ

ΚΑΙ.ΤΩΙ.ΔΗΜΩΙ.ΤΩΝ
 ΡΩΜΑΙΩΝ.ΑΡΕΤΗΣ.ΕΝΕΚΕΝ.ΚΑΙ.
 ΕΥΝΟΙΑΣ.ΚΑΙ

ΕΥΕΡ-

ΕΥΕΡΓΕΣΙΑΣ

ΤΗΣ. ΕΙΣ. ΤΟ. ΚΟΙΝΟΝ. ΤΟ. ΛΥΚΙΩΝ

cui quidem lapidi velut in basim efformato, sacrum aliquod Donarium videtur fuisse impositum, ab iisdem Lyciis Templo Capitolino olim oblatum. cujusmodi multa ibi fuisse infra¹ commodiùs ostendam. Exstat etiam alius in Urbe lapis, quem pleniùs supra descriptum exhibui :

JOVI. CAPITOL.

MARTI. ET. FORTUNÆ

ALIISQ. DIS. CONSERVAT

DOMUS. AUG.

In quo bene CONSERVATOR. AUG. vocatus Juppiter, quemadmodum & in aliis lapidibus NUMEN. AUGUSTI, ut qui Princeps Deorum Principes viros curare præcipuè creditus. eruditè à clarissimo Turnebo² olim est observatum, ad istud Horatianum :

— *Tibi cura Magni*

CÆSAR

¹ Cap. 21. ² Adversar. lib. 29. c. 29.

CÆSARIS *fatis data.*
 cui opinioni confirmandæ illud Callimachi adducit :

— σὺ δ' ἐξέλεο πῶλιάρχης

Αυτῶς.

& iterum :

Ἐκ δὲ Διὸς βασιλῆες; ἐπεὶ Διὸς ἔδ' ἐν ἀνακλῆσιν

Θειότερον.

Inde celebres illæ Numorum inscriptiones IOVIS STATORIS, SERVATORIS, CONSERVATORIS, CUSTODIS, PROFUGNATORIS AUGG. Inde in veteri Epigrammate Tudertino legitur : IUPPITER OPT. MAX. CONSERVATOR. Inde à Græcis Σώτης etiam cognominatus. auctoribus Plutarcho³ & Pausaniâ. Nec aliò respexisse credo Domitianum Augustum, cùm post incendium Capitolinum, sub initia paterni Imperii, *Templum ingens* in Capitolio IOVI CUSTO-

³ In vita Demosthenis.

CUSTODI⁴ exstruxit, *seque in sinu
ejus* (ob accepti memoriam beneficii)
sacravit. Inde etiam toties in marmo-
ribus IOVI. O. M. PRO. SALU-
TE. CÆSS. AUGG. Vota conce-
pta, quæ in Thesauro Antiquario
Laurinorum fratrum, Huberto Golt-
zio adscripto, & uberrimo Jani Gru-
teri Romanarum Inscriptionum ope-
re partim leguntur, partim nos ipsi al-
tero Syntagmatis hujus libro (cùm
necesse erit) producemus. Nihil ita-
que mirandum si tantus ille Princi-
pum Princeps, & Humani generis
Curator (ut falsò atque impiè majores
nostri crediderunt) OPTIMI &
MAXIMI cognomenta sibi repere-
rit: idque præcipuè in solenni aliquâ
Votorum nuncupatione, aut celebri-
ore sacrificio. Unde Lactantius noster
c. x. ubi de DIIS: *Quid omnium horum
pater Iuppiter, qui in solenni precatone
OPTIMUS MAXIMUS nomina-*
tur?

4 Tacit. III. Histor. Sueton. Domitian.

tur? sic tamen ut OPTIMI nomen semper MAXIMO præponeretur, quod (teste Cicerone) *majus sit gratusque prodesse omnibus quàm opes magnas habere.* nam ut ex eodem Cicerone ¹ alibi discimus, *Iovem Capitolinum P. R. propter beneficia OPTIMUM, propter vim MAXIMUM nominavit.* Gratiora autem generi humano beneficia, quàm vis Deorum atque potentia; quòd diligì se ab illis malint, quàm puniri atque castigari. Volebant enim ad exemplum supremi istius Iovis humanos etiam Deos, hoc est, Principes ipsos conformari; ut nimirum hinc discerent certoque sibi persuaderent stabilius firmitusque regnum fore, quod benevolentia ac lenitate, quàm quod potentia atque Tyrannide adjungerent. Quod Politicum *Γεώργιος* si bene atque sapienter intellexisset Princeps Caligula, vel ab istis Iovis cognomentis ² planè se abstinuisset; vel

1 2. de Nat. Deor. 2 Vide Suet. in ejus vita c. 22.

vel clementiùs herculè atque mode-
ratiùs Principatum administrâſſet.
Eamdem verò Beneficentiam atque
Benignitatem quàm Theologi ipſi
I O V I Τῷ ὀπίσσω καὶ μεγίστῳ, Astronomi
Ioviali etiam astro tribuerunt. Sic
enim M. Cicero lib. vi. de Rep. in
Somnio Scipionis : *Est hominum gene-
ri proſperus & ſalutaris ille fulgor, qui
dicitur Iovis. Firmicus etiam Mater-
nus libro (ni fallor) I. Matheſeων : Et
Iuppiter Tarpeja rupis habitator, qui
nundum ac terras ſalutari ſemper ac be-
nignâ majeſtate latificas, & ſecundi glo-
bi poſſides principatum. & Aratus ante
illos Solenſis in principio τῷ φαινομένῳ :*

— Πάντη δὲ Διὸς κερχήμεθα πάντες,
Τῷ γὰρ καὶ γλῶσος ἑσμεύ. ὅσῳ ἤπιος ἀνθρώποις
Δεξιῶν σημαίνῃ.

Sed numquid ab isto ſecundi globi
principatu CÆLESTINUS etiam
dictus ? ſic enim legere memini in ve-
teri lapide, quem Smetius publicavit:
I O V I. O P T. M A X. CÆL E S T I -
N O.

N O. Erat & alter apud eundem sic
 inscriptus : Ι Ο Υ Ι . Ο . Μ . Δ Ο Λ Ι -
 C Η Ε Ν Ο . obscuro quidem cogno-
 mento: cujus rationem non infeliciter
 sic videtur eruiffe. Adeptus enim id
 cognominis Juppiter videtur *ἡ δὲ τὸ
 δόλιχον*. quod interpretantur veteres
 Grammatici ¹ *τὸ ἰσποδρόμον*, quod po-
 tissimum erat stadiorum IV. Unde à
 longitudine ipsà decursionis *δόλιχον* ad-
 pellatum. *δόλιχαὶ* namque sunt *τὰ μεγα-
 κρᾶ, τὰ πολλὰ*. Ideò *δόλιχός* *ἄλλο* apud
 Homerum, & in florilegio, *δόλιχοί-κρο-
 ματοι, δόλιχαὶ ἐλπίδες* & alia sic multa
 eleganter dicta. Romani igitur Græ-
 canico nomine Jovem Δ Ο Λ Ι C Η Ε -
 Ν Ο Μ inscripserunt, ² vel quia solennis
 illi Thenfarum pompa cotannis è Ca-
 pitolio in Circum duceretur; vel quòd
 Latinarum feriis quadrigæ certarent
 in Capitolio: ut alibi dicitur.

Succedit his cognomentis alterum

F U L -

¹ Aristophan. Scholiaft. Pollux, Suidas, alii.

² Dionys. lib. 7. Plin. lib. 27.

FULMINANTIS, aut FULMINATORIS (Græci Κεραύνιον aut Κεραυνόβολον dicerent ;) quod eruimus è manifesto loco Plinii ³ : *Alii in ipso Capitolio fallunt , & FULMINANTEM pejerant Jovem.* à Fulminibus videlicet, quæ Capitolinus gestare manu solitus , ut initiò docuimus. Neque id cognominis Madaurenfi Philosopho prætermissum in paraphrasi elegantissimi libelli de Mundo : *Nam à Iuvando Iuppiter dicitur , quem Ζῷα, quòd vita nostræ auctor sit, rectissime appellant. idem FULMINATOR, FULGURATOR & TONITRUALIS ac SERENATOR dicitur.* Omittere etiam sine piaculo non possum nobilissimum locum Senecæ è II. Natural. Quæst. suprâ nobis præteritum , sed huc mirificè facientem : *Ne hoc quidem (ait vir Sapiens) crediderunt majores nostri Iovem , qualem in Capitolio & cæteris adibus colimus, mittere*

tere manu fulmina ; sed eundem , quem nos , IOVEM intelligunt : CUSTODEM RECTOREMQUE UNIVERSI , ANIMUM ac SPIRITUM MUNDANI HUIUS OPERIS , DOMINUM & ARTIFICEM , cui nomen omne convenit. In Volumine Suetiano Antiquarum Inscriptionum Ara Tudertina est , cum Titulo : ARA IOVIS FULGURATORIS. quem ad Capitolinum nostrum spectare existimo. Aliæ Romæ cum Inscriptione : IOVI. SANCTO. BRONTONTI. quæ ad Tonantem ⁴ potius in Clivo ab Augusto dedicatum referendæ. Hunc tamen Poëtæ usitatâ sibi libertate cum *Fulminante* Capitolino sæpè confundunt. ut Ovidius ⁵ in Fastis :

*Si torus in pretio est, dicor Matriona
Tonantis.*

non tamen isto loco. ⁶

Ad

⁴ Vide infrâ cap. 39. ⁵ Lib. 6. ⁶ Lib. 7. Fast.

*Ad penetrale Numæ, Capitolinum-
que TONANTEM,*

*Inque IOVIS SUMMI cadi-
tur Arce bidens.*

Ibi expressè *Iovem summum* à *To-
nante Capitolino* discriminat. *Capi-
olinum* autem vocat, quia ad clivum
(uti diximus) ejus Templum dedica-
tum. Confundunt etiam, Silius lib.

II.

*Et demigrantem Tarpejà rupe To-
nantem.*

lemque alibi : & Martialis lib. IX.

*Adspice Tarpejum, Pallatinumque
Tonantem,*

*Ausâ nefas Lachesis læsit utrum-
que Iovem.*

Nec Poëtæ solùm confundunt, qui-
us veniam facilè tribuimus; sed (quod
indignor) Antiquarii¹ etiam quidam,
victi errore loci Pliniani, sed parum
se intellecti, aut sinistrè interpreta-
. Is est lib. XXXIV. c. II. ubi de di-
scri-

¹ Illi quoque qui Indicem PlinI concinnârunt.

scrimine Æginetici & Deliaci æris :
 Bos areus inde captus in foro Boario est
 Romæ. hic est exemplar Æginetici æris.
 Deliaci autem, Iuppiter in Capitolio in
 Æde Iovis Tonantis. & alterius infra
 lib. xxxvi: Primùm, ut arbitror, Romæ
 marmoreos parietes habuit scæna M.
 Scauri. qui non facile dixerim sectos, an
 solidis glebis positos; sicut est hodie Iovis
 Tonantis ædes in Capitolio. Utriusque
 tamen differentiam egregiam cùm ex
 situ diverso Templorum, tum ex ver-
 bis Suetonianis, observare est in vitâ
 Augusti: Cùm dedicatam (ait² Sueto-
 nius) in Capitolio ædem Tonanti Iovi
 assidue frequentaret, somniavit queri
 Capitolinum Iovem: cultores sibi abduci.
 seque respondisse: Tonantem pro janito-
 re ei adpositum. Ideoque mox tintinna-
 bulis fastigium ædis redimivit, quod ea
 ferè januis dependebant. quæ tamen
 clariora legentibus & apertiora fie-
 rent, si ea adjunxerint, quæ nos de
 Æde

Æde IOVIS TONANTIS, suo loco³ adferemus, cùm aliorum in Capitolio Deorum Dearumque Sacraria describentur. Erat & cognomen Iovis nostri alterum (quod ex veteribus inscriptionibus Goltzius⁴ profert) IOVIS OPT. MAX. SARAPIDIS. Unde & in Græcis lapidibus passim legitur: ΔΙΙ. ΗΛΙΩΙ. ΜΕΓΑΛΩΙ. ΣΑΡΑΠΙΔΙ; ex Ægyptiorum videlicet opinione natum, qui *Sarapidem* à Sole, & Solem à Iove non distinguunt. ut eruditè atque eleganter à Macrobio demonstratum est lib. I. Saturnal. c. xx. & sequenti. Quam opinionem Ruffinus etiam noster attingit lib. II. Historiæ Ecclesiasticæ, his verbis: *De Sarapidis origine diversa fertur opinio. alii Iovem putant, cujus capiti modius superimpositus. vel quia cum mensurâ modoque cuncta indicet moderari, vel, vitam mortalibus frugum largitate præberi. sed quem ille modium*

3 Infrà c. 39. 4 In Thesaurò Antiquario.

dium Macrobius dicto libro *calathum* vocat : eumque simulacro ejus additum vult , quia & altitudinem sideris monstrat , & potentiam capacitatis ostendit : quia in solem omnia terrena redeunt , dum immisso calore rapiuntur . Atque hujusmodi modium , sive calathum , simulacro Iovis impositum est videre , cum in aliis multis tum in numo æreo D. Hadriani , quem in gratiam hujusmodi elegantias amantium adpingam : Dictus tandem à Româ Urbium Principe & Romanâ Arce I U P P I T E R R O M A N U S , apud Livium lib. IIX. de Latinorum Legato : Cùm & Coss. crebrò Deos imploranteis , testes fœderum , & Patrum indignationem & numina IOVIS ROMANI sperneret . quemadmodùm ab aliis Italiæ civitatibus aut locis Hercules Tiburtinus , Iuno Vejentana , Fortuna Antias & Prænestina , Pallas Surrentina , Apollo Cumanus , & extra Italiam infiniti hujusmodi

C A P U T X X I.

*Cellarum Ornamenta è sacris
Donariis. quid propriè Do-
naria. Aurum, Gemmæ,
Statuæ, Coronæ, Arma, Pi-
cturæ, Vasa pretiosa, Vestes
aliaque munera Jovi oblata.
De Auro primùm dictum:
ejus quanta vis in Capitolio
dicata. id Triumphale aut
Votivum potissimum fuisse,
aliquando Coronarium aut
Fideicommissum: expilatum
à variis aut mutuò sumptum.
Diversæ de auro Gallico sen-
tentia. quid sit in Prudentio,
Placare Delubra. Corvi &
mures aurum adroserunt.* æv-

οὐδὲ ἀφ' ἑαυτῶν : idque è Sappho
Poëtriâ probatum.

Cellarum modum, formamque, ac figuram (quò per injuriam temporum licuit) stilo illustravimus; restat ut earum Ornamenta (quæ illustria sanè fuerunt) paucis prosequamur. ¹ Nam in Fanis (ut Macrobius inquit è Papyriano jure) *alia Vasorum sunt & sacra suppellectilis: alia Ornamentorum.* Quæ Vasorum sunt, instrumenti instar habent, quibus semper sacrificia conficiuntur: Ornamenta verò sunt clypei, coronæ, & hujuscemodi Donaria. quo in loco *νεφεληγενεῖς* Donaria pro ipsis Donis usurpari ex Virgiliano interprete constat, in locum istum ² è IV. Georgicor.

*Quæsitæ ad sacra boves Iunonis, &
Uris*

*Imparibus ductos alta ad Donaria
currus.*

Anno-

¹ Lib. 3. Sat. c. 11. ² Et in 12. Æneid.

Annotat enim, *Donaria propriè loca esse, in quibus Dona reponerentur Deorum*: cum tamen pro ipsis Donis, & Muneribus sacris, inò & Templis ipsis, abusivè usurpentur. ServI auctoritatem egregiè juvat Apulejus lib. IX. *Metamorphos.* ubi ait: *Cantharoque & ipso simulacro quod gerebam apud Fani Donarium redditis ac consecratis, alterâ die productum me, rursus voce præconis venui subjiciunt*, ubi negari omninò non potest, quin pro reposito aliquo Donorum, sive *ἱερόθινον* *Donarium* sit positum. quæ res diligentissimum interpretem Beroaldum minimè fefellit. Hujusmodi autem Munera sive ornamenta, omninò multa & pretiosa in Capitolio fuere. Auri scilicet magna vis, Gemmæ variæ, Statuæ ex omni metallo, Clypea diversa, Arma & Tropæa sumptuosa, Coronæ aureæ innumera, Picturæ effectissimæ, Vasa summorum artificum, Vestes admirandæ. Præcipua

M 2 horum

horum à Ducibus , Regibus , Rebus-
publicis, aut Victoriæ gratulandæ, aut
Fœderis firmandi, aut Voti nuncu-
pandi caussâ Iovi Opt. Ma. oblata. Ac-
cedebant illa quæ ab Ædilibus Curu-
libus è pecuniâ mulctatitiâ interdum
posita, & à Senatu ipso, à Principibus,
& Triumphantibus Divinitati confe-
crata. Primam tamen in primariâ illâ
cella $\alpha\epsilon\upsilon\sigma\textcircled{\omega}$ ὁ Διὸς ³ ποῖς, apud parentem
suum positus admirationem mereba-
tur. Ejus quæ fuerit in Capitolio ma-
jestas hoc capite pertexam ; reliqua
deinde Ornamentorum , per suas par-
tes, sigillatim explicaturus. Duas in
Capitolio (uti & cæteris Templis)
sacrandi Auri caussas potissimùm re-
perio : Voti, & Triumphi. quas pru-
dentissimus scriptor suggerit Annali
xv. cùm ait : *Inque eam prædam etiam*
DI cessere spoliatis in Urbe Templis, ege-
stoque auro, quod TRIUMPHIS,
quod VOTIS omnis P. R. ætas PRO-
S P E R E,

S P E R E , aut M E T U *sacraverat.*
Certè in metu aliquo publico nihil
usitatus aut crebrius quàm dona hu-
jusmodi Iovi & cæteris Diis polli-
ceri. Inde totiens apud Livium : *Con-*
sules paludati Votis Nuncupatis in Pro-
vincias profecti. & apertè apud eun-
dem lib. xxxi. *Ludos Iovi Donumque*
vovere Consulem, cui provincia Mace-
donia evenisset, (Senatus) jussit. For-
mulam autem sive Verba concepta,
queis solemne id votum nuncupaba-
tur à Senatu, Pontifice Max. præeun-
te, idem scriptor attulit libro xxxvi:
SI. DUELLUM. QUOD. CUM. ANTIOCHO.
REGE. SUMI. POPULUS. JUSSIT. ID. EX.
SENTENTIA. S. P. Q. ROMANI. CONFEC-
TUM. ERIT. TUM. TIBI. JUPPITER. P. R.
LUDOS. MAGNOS. DIES. X. CONTINUOS.
FACIET. DONAQ. AD. OMNIA. PULVI-
NARIA. DABUNTUR. DE. PECUNIA.
QUANTAM. SENATUS. DECREVERAT.
QUISQUIS. MAGISTRATUS. EOS. LUDOS.
QUANDO. UBIQUE. FAXIT. HI. LUDI.
RECTE. FACTI. DONAQUE. RECTE.
M 3 DATA.

DATA. SUNTO. Eò facit vulgatum illud Petronii : *Ipse Senatus recti bonique praeceptor* CIO. *Pondo auri Capitolio promittere solet.* Et quod in Veteri Inscriptione positum : JOVI. OPTIMO. MAXIMO. SENATUS. POPULUSQUE. ROMANUS. VOTO. SUSCEPTO. PRO. SALUTE. IMP. CAES. QUOD. PER. EUM. P. R. IN. AMPLIORI. ATQUE. TRANQUILLIORI. STATU. EST. Hoc etiam est quod Aesclepiades Praefectus apud Prudentium ¹ *Placare Delubra* dicit, his verbis :

*Hoc sanctum ab ævo est , hoc est ab
avis traditum,*

*Placanda nobis pro Triumphis Prin-
cipis*

*Delubra , faustus ut secundet glo-
riam*

*Procinctus , utque subjugatis hosti-
bus*

*Ductor quietum franet orbem le-
gibus.*

Quæ

¹ Martyrio Romani.

Quæ solemnis Nuncupatio in vilissimam demum adulationem transiit, ut quicquid delirâssent Principes aut somniâssent Dono aliquo Jovi consecrato sanciretur. ² scribit enim Cornelius Tacitus Agrippinâ ac Sejano interemptis decretum à Senatu, *ut xv. Kalendas Novemb. utriusque necis die, per singulos annos donum Jovi sacraretur.* ³ Itemque, *ut Eiduum Septemb. dies, quo se Libo Drusus interfecerat, dies festus haberetur, & dona Jovi, Marti, Concordia consecrarentur.* quæ adulationes pessimis illis temporibus adeò frequentes fuêre, ut non injuriâ tunc iste apud Senatores exclamaverit: ⁴ *O homines ad servitutem paratos!* nosque iis omnibus describendis frustra laboraremus. Alterum & potius illud aurum fuit, quod re benè gestâ Duces Triumphantes offerebant in Templo dedicandum. Ita M. Camillum Ur-

M 4 bis

² Annal. 6. & Suet. Tib. ³ Idem Annal. 2.

⁴ Idem Ann. 3.

bis Liberatorem legimus post Gallos ad internicionem cæsos , ⁵ *bis mille pondô auri* in cellam Capitolinam condidisse. cuius auri dimidium Matronas (quo sacro auro abstineretur) contulisse quidam volunt ; reliquum è Manibiis adjectum Gallicis , sed antea partum à Gallis è delubris Urbanis detractum. Livius tamen illud quoque adjectum putat , ⁶ *quod ex aliis Templis inter trepidationem collatum in Jovis cellam fuerit. cum enim in qua Tempia referri quodque oporteret confusa memoria esset, Sacrum omne iudicatum esse, & sub Jovis cellâ poni iussum.* Bis autem in Historiis reperimus Matronas Romanas Aurum collativum dedisse. Primùm ad Votum Apollini Delphico , quo se Camillus Bello Vejente damnaverat , persolvendum ; secundò (uti diximus) ob Gallorum exercitum ab obsidione Capitolii submovendum. Festus Pompejus de isto:

5 Liv. lib. 6. & Plin. 33. c. 1. 6 Ibidem.

isto: Pilentis & carpentis Matronis per Urbem vehi concessum est, quòd cùm aurum non reperiretur ex voto, quod Camillus voverat Apollini Delphico, contulerunt. Ea erat Patera (ut ⁷ Livius) sive cratera aurea (ut eam alibi ⁸ Festus vocat) octo Talentorum. Cujus pretium Matronisne à P. R. restitutum sit, an illud potiùs quod liberandæ à Gallicâ obsidione Urbi deinde collatum est, Scriptores ambigunt. Plutarchus in Camillo redditum iis Aurum non scribit, sed decretum à Senatu, *μὲν δὲ δόξαν αὐτῶν, ὡς περὶ ἐπὶ τοῖς ἀνδράσι, καὶ ταῖς γυναῖξι λέγεσθαι τὸ ἀξιὸν ἔργον.* quod Livius interpretatur: *Ut earum sicut virorum post mortem solemnis laudatio esset.* quem tamen honorem iis tributum mavult ob Tributum Capitolinum persolutum. Itaque magna heic opinionum confusio est. nec tamen mirandum, cùm non defuerint qui aurum illud Gallis traditum, non extor-

M 5 tum

tum à ¹ Camillo (ut fama est communis) sed in Gallias asportatum, & à Livio Druso Proprætore inde relatum putent. ² Alii (inter quos Trogius Pompejus) civitatem in Galliâ Massiliensium, cùm ex Legatis suis, ab Apolline Delphico revertentibus, captam incensamque Romam intellexisset, *aurum & argentum publicum privatumque contulisse ad explendum pondus Gallis, à quibus redemptam pacem cognoverat.* Quicquid demum hujus sit, satis constat etiam ante Gallicam irruptionem, aurum in Deorum Templis quâ in Prosperitate, quâ in Trepidatione Publicâ à P. R. sacratum. qui deinde mos ad posteros transivit. ³ Legimus enim C. Sulpicium Dictatorem auri ex Gallicis spoliis *satis magnum pondus, saxo quadrato septum, in Capitolio sacravisse.* & longè post tempore Dictatorem alterum L. Sul-

¹ Sueton. Tib. c. 2. ² Justin. lib. 43. ³ Liv. lib. 7.

L. Sullam Felicem, *tredecim millia pondô auri, quod ex Capitolinæ Ædis incendio, cæterisque⁴ delubris C. Marius filius Præneste detulerat, & argenti sacri septem millia, præter gentium devictarum prædam longe opulentio- rem Triumpho suo exhibuisse. cujus magnam partem quis neget uti propriam Jovi Capitolino, & fortassis cum fenore restitutam?* semper autem eam Triumphantium consuetudinem fuisse, ut pecuniam è Manibiis magnam Capitolio dicarent, D. etiam Augusti factum ostendit. quem⁵ Suetonius adfirmat unicâ, sed prodigiosâ, largitione: *sedecim millia pondô auri in cel- lam Jovis contulisse.* Triumphale itaque hoc Aurum erat, sed diversum ab eo quod ad Coronas aureas Imperatoribus ex Provinciâ decedentibus, ad decorandum Triumphum, conferretur: ⁶ *σεφαιικὸν τέλεισμα* Græcis, aut

⁴ Plin. lib. 33. c. 1. ⁵ Vitæ ejus cap. 30.

⁶ Lips. Admirand. 2. c. 9.

κευόσιον ἐς στεφάνους, *Coronarium* Romanis appellatum. Ejus meminit idem Augustus, in Indiculo, rerum à se gestarum, Ancyrano :

IN. CAPITOLIO. ET. IN. ÆDE.
 DIVI. IULI. ET. IN. ÆDE. A-
 POLLINIS. ET. IN. ÆDE. VE-
 STÆ. ET. IN. TEMPLO. MAR-
 TIS. CONSECRAVI. QUÆ. MIHI.
 CONSTITERUNT. CIRCITER.
 MILLENIS. AURI. CORONARI.
 PONDO. TRIGINTA. QUIN-
 QUE. MILLIBUS.

Vides itaque & Coronarii hujus auri partem ornando Capitolio à Religioso Principe datam. quâ in re parentis sui Dictatoris famam visus castigare, ⁷ qui, *in Primo Consulatu* CIO. CIO. CIO. Pondo auri è Capitolio furatus, tantundem inaurati æris reposuerat. Quamquam & Magnus Pompejus eum Theaurum dissipare maluerit, quàm au-
 gere.

⁷ Sueton. CæL & Plin. lib. 19. c. 3.

gere. scribit enim Plinius ⁸, Tertio ejus
 Consulatu CIO. CIO. P. à Camillo (ut
 suprà diximus) in solio Jovis condita
 periisse. in subsidium (opinor) Civilis
 belli à Senatu & Collegâ illi concessa:
 Scribit enim Dio Cassius ⁹ statim à
 Curionis ab Urbe discessu pecuniam
 & militem ab his Cn. Pompejo at-
 tributum. Nihilominus ipse Cæsar
 Octavius pecuniam è Capitolio antea
 acceperat, sed gratuitò, & fœneratò.
 sic enim Appianus lib. v. de bello Ci-
 vili, loco mirificè huc facienti: Καί
 χρήματα τῷ Λουκίῳ μὲν ἐξ ἐθνῶν τῷ δ' ἀπὸ τῶν Ἀντο-
 νίων ἐ πολυαμύρων. Καίσαρι δὲ ἅ εἰλήχῃ πάντα,
 χωρὶς Σαρδέες, ἣ ἐπολεμεῖτο, ὅθεν ἐκ τῶν ἱερῶν
 ἐδανείζετο σὺν χεῖρι δ' ἀποδόσθην ἐπιχρυσέμεν.
 ὁπότε Ρώμης ἐκ τῆς Καπιτωλίας, καὶ ἀπὸ Ἀντίο-
 καὶ Λανέβου, καὶ Νεμῶς, καὶ Τίβου. ἐν αἷς
 μάλιστα πόλεσι καὶ νῦν εἴσι θησαυροὶ χρημάτων
 ἱερῶν δαψιλεῖς. De Nerone etiam Ta-
 citus ¹⁰ notavit (quem initio laudavi-
 mus)

8 Lib. 33. 9 Lib. 41. 10 Et Sueton.
 cap. 32.

mus) spoliâsse in Urbe Tempia, & egressisse aurum, quod omnis P. R. ætas prospere aut metu sacraverat. & quis dubitet quin purpureus Prædo Gazam Capitolinam ut opulentissimam inter primas invaserit? Sed & bello Civili Vitelliano de Germanis militibus Josephus ait: ¹ *Direptis primùm Templi Donariis mox ipsum incendisse.* Ex adductis testimoniis illud ampliùs observare est non Romæ modo, sed & in aliis alibi Templis usitatum, Aurum factum infectumque Deorum fanis committere. sed aliâ (ut opinor) interdum ex causâ; Custodiæ, & fidei videlicet, quæ nusquam arctior, quàm in Templis; nusquam sanctior, quàm apud Deos. Quod etiam Romæ sic factum auctor est Cicero de Æde Opis: Juvenalis, de Castoris & Pollicis: Herodianus ², de Pacis: cujus verba subscribam: Πλεσιώτατον δὲ τῶν πάντων ἱερῶν, δι' ἀσφάλειαν ἔκειτο καὶ ἂν εἶχεν, ἐκεῖσε

¹ Lib. 5. c. 13. de bello Judaic. ² Lib. 1.

κρείσσε ἐθησοαυρήσατο. cùm enim multis pe-
 riculis & grassationibus nocturnis alia
 Urbis loca essent obnoxia, ibi velut in-
 tuto positi census crediti, cùm milita-
 res excubiæ continuò Templis præ-
 texerentur. Sed in Summi etiam Dei
 Templo Hierosolymis id fieri soliti-
 tum fidem faciunt Crassi rapinæ Jo-
 sepho³ memoratæ; & ditissimi cujus-
 dam Tobiaë Hircani facultates in eo
 Templo repositæ: quibus Antiochum
 Principem per Legatos suos insidia-
 tum sacræ etiam litteræ⁴ testantur.
 Illud verò mirandum, quod à Livio⁵
 inter prodigia adfertur, *Aurum in
 Capitolio corvos non lacerâsse tantùm
 rostris, sed etiam edisse creditos. & ali-
 bi: Mures illud arrosisse.* quod Frusino-
 ne etiam aliquando factum Julius Ob-
 sequens adnotavit. Alioqui Aurum
 ipsum ἀφραγτον secundum Pindari
 Scholiaften, id est, *avi injuriâ incor-
 rupti-*

³ Lib. 14. Antiq. c. 12. ⁴ 2. Machab. c. 3.
⁵ Lib. 40. & Plut. in Sulla.

ruptibile. cuius rationem reddidit è Sapphō Poëtria: Οπ Διὸς παῖς ὁ χρυσοῦς, κείνον ἔσθῃς ἔδδ᾽ κίς δάπτει, quia Chrysum Jovis filium nec cossus nec tine a arrodit.

C A P U T XXII.

Anulorum & Gemmarum apud veteres luxuria. Dei annulati. Dactylotheca Mithradatis Jovi sacrata. Augusti & Augustæ in Capitolium munificentia. Crystalli pretium. Pocula murrhina Triumphi Pompejani. Vasa argentea Mentoris, Amphoræ, Canthari, Pateræ aureæ Camilli. Candelabrum gemmatum Regum Syriae. περπολή, sive, Vitis aurea Aristobuli. Capitolium etiam ab exteris ornatum.

Ab Auro Capitolino ad Gemmas transibimus : cùm & Gemmæ venustare aurum , & illud vicissim Gemmas publicâ etiam æstimatione celebratum sit. Inde Anulorum nata ornamenta : quibus tantum pretii vetustas fecit , ut nobilibus cælaturis eos distinguendo , & illustribus exquisitisque gemmis exornando , ad summum tandem luxuriæ pervenerint. Egregiè pro more suo & eleganter Plinius : *Multis hoc modis , & cætera omnia , luxuria variavit.* ¹ *gemmas addendo exquisiti fulgoris , censuque opimo digitos onerando : mox & effigies varias cælando ; ut alibi ars , alibi materia esset in pretio.* Adeò enim infano illo luxu delectatos fuisse veteres reperimus , ut Deos etiam ejus expertes consistere haud paterentur. nam cùm variè nunc his , nunc illis in digitis anulos circumferrent , ² *postea* (ait idem Plinius) *pollici*

1 Lib. 33. c. 1. 2 Ibidem.

pollici proximo induere, etiam Deorum simulacris. Ex eâ consuetudine natum deinde opinor ut Dactylothecas integras Templis sacrarent. Quemadmodum M. Varro, ³ aliique ejusdem ætatis auctores adfirmant, Pompejum Magnum eam, quæ Mithradatis Regis fuerat, inter dona in Capitolio dedicavisse. eaque secunda omnium fuit, quas unquam Roma vidit, cùm primus omnium privignus Sullæ Scavrus Dactylothecam ibi aliam instituisset. Quam Pompeji munificentiam æmulatus Augustus, eadem (de quâ paullo ante) donatione ⁴ gemmas ac margaritas quingentes HS. in cellâ Capitolini Jovis condidit. & uxor ejus Livia, mulier ornandorum Deorum vehementer studiosa, magnitudinem amplissimam crystalli, Librarum circiter quadraginta eidem Templo donavit. Quanquam alii codices hanc lectionem

³ Apud Plin. lib. 37. c. I. ⁴ Sueton. Aug.

⁵ Plin. lib. ult. c. II.

nem Plinianam sollicitent, & pro XL. quinquaginta, pro *Liviâ Augustâ*, *Divum Augustum* substituunt. in quâ quid cui sit præferendum non adeò proclive est discernere. ⁶ Sanè iis temporibus magnum crystallo adhuc pretium fuisse vel unius Vedii Pollionis furor ostendit, ad murænas servulum illum damnare cupientis, qui calicem unum crySTALLINUM in ⁷ præsentia Augusti confregerat; vel Neronis Augusti, *cùm amissarum rerum nuncio accepto duos ex eâ materiâ calices in supremâ irâ fregit illisos.* Nostro autem ævo, ut plura alia, sic prodigiosæ glaciei auctoritas eviluit. Par æstimatio Murrhinis circa eadem & inferiora etiam tempora fuit. Eo enim Triumpho, quem ex a. d. III. Kalendas Octob. M. Messallâ, & M. Pisone Coss. magnificentissimum Pompejus duxit, VI. pocula Murrhina, ⁸ tunc primùm in
Urbe

6 Dio lib. 54. 7 Plin. ibid. & L. 3. ff. de sup. leg. 8 Plin. ibid. & lib. 7. c. 26.

Urbe conspecta, Jovi Capitolino dedicavit. quæ tamen conqueritur Plinius à Deorum ministerio *ad hominum usum abiisse protinùs, abacis & vasis escariis indè expetitis*. Unde Martialis lib. XII. ævi istius luxum perstringens:

*Si calidum potas, ardenti Murrha
Falerno*

*Convenit, & meliôr sit sapor ille
mero.*

Sed quia ex Romano illo Polyhistore (Plinium dico) Gemmarum Capitolinarum Catalogum texere incepimus, non omittenda ex eodem videntur Mentorei operis Toreumata, gemmis quibuscumque & ornatiôra & pretiosiora. Ait enim lib. VII. cap. XXXVIII: PHIDIÆ Jovem Olympium cottidiè testimonium perhibuisse, MENTORI Capitolinum, & Dianam Ephesiam, quibus fuere consecrata artis ejus vasa. & lib. XXXIII. cap. penultimo: *Mirum in auro calando*
in-

inclaruisse neminem, argento multos: maximè tamen laudatum esse Mentorem. Quatuor paria ab eo omninò facta esse, ac jam nullum exstare dici, cum Templum Dianæ Ephesiæ ac Capitolium jaceret incendiis. Periêre igitur pretiosissima illa vasa aut incendio Vitelliano, quo Donaria ejus Templi direpta sunt, ¹ quodque in initia imperii Vespasiani incidit (quo Plinius fortè ista commentabatur;) aut postremo illo, quod Tito imperante fortuitò contigisse scriptores ² adfirmant. Sed quàm irreparabilis eorum vasorum jactura fuerit vel hinc licebit conjecturam facere, quòd L. Crassus Orator duos Scyphos, ejusdem artificis manu cælatos, centumque sestertiis coëntos numquàm uti propter verecundiam est ausus. quasi Deorum tantùm immortalium honori summi artificii ministerium deberetur. Pari æstimatione

¹ Vide Josephum capite superiori. ² Plutarchus in vita Poplicolæ, Xiphilinus in Tito. Plin. lib. 33. cap. 11.

tione Amphoræ illæ fictiles, tenuiffimæ subtilitatis, de quibus Plinius lib. xxxv. cap. xii: *Hodieque in Templo³ ostenduntur Amphoræ duæ propter tenuitatem consecratae, discipuli magistrique certamine uter tenuiorem humum duce- ret.* In Veteri etiam Inscriptio- ne legimus: CANTHARUS. EX. IUS- SU. IOVI. OPT. MAX. POSI- TUS. cuius etiam pretium inde con- jicimus, quod tam illustri in loco of- ferri iussus ac conservari. Receptæ autem jam olim consuetudinis esse vasa hujusmodi pretiosa in Templis dicari, factum Furii etiam Dictatoris ostendit, qui trium simul bellorum victor, longè plurimis captivis sub- hastâ vænundatis, tantum æris rede- gisse dicitur, ut pretio pro auro Matro- nis persoluto, ex eo quod supererat Tre- Pateras aureas fecerit, quas cum Titulo nominis Camilli ante Capitolium incen- sum in Jovis cellâ, Livius adfirmat

ante

3 Ita vocatum Capitolium *νεῖον ἱεροῦ*.

ante pedes Junonis positas fuisse. Ut de Græciæ Delubris nihil dicam : quorum sumptuosissima Donaria, quæ à Græcis ipsis quæ Barbaris oblata, eruditissimo volumine Pausanias recenset. Quin & cæteros Reges multos, multas liberas civitates, multos privatos, opulentos & potentes viros habuisse in animo Capitolium sic ornare, ut Templi dignitas Imperiique majestas postulabat, Cicero adfirmat disertissime lib. IV. in Verrem. idemque gravissimam Verri criminationem adfert, quòd Candelabrum è gemmis clarissimis, opere mirabili perfectum, dolo malo interverterit : à Regibus Syriæ, Regis Antiochi filiis, Capitolio destinatum donum. Erat enim (inquit) eo splendore, qui ex clarissimis & plurimis gemmis esse debebat : eâ varietate operum, ut ars certare videretur cum copiâ : eâ magnitudine, ut intelligi posset non ad hominum apparatus sed

ad **AMPLISSIMI TEMPLI** ornamenta

namentum esse factum. Quod Syriacum Donarium, privatâ fraude Jovis Capitolini manibus extortum, alterius ex eadem provinciâ sumptuosissimi memoriam renovat: Vitis scilicet aureæ quingentis talentis æstimatæ, nomine ¹ *τερπολῆς*, ab Aristobulo Magno Pompejo dono missæ. de quo ita Strabo Cappadox apud Josephum: *Τῆτο μὲν τοι τὸ δῶρον ἰσχυρίσασθαι καὶ ἡμεῖς ἀνακείμενον ἐν Ῥώμῃ, ἐν τῷ ἱερῷ τῷ Διὸς τῷ Καπιτωλίῳ, ἐπιγραφῶν ἔχον: ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ. ΤΟΥ. ΤΩΝ. ΙΟΥΔΑΙΩΝ. ΒΑΣΙΛΕΩΣ. ἐπιμήθη δὲ εἶνα πεντακισίων τετρακύντων. ΑΡΙΣΤΟΒΥΛΟΝ μὲν ἔν τῆτο λέγεται πέμψαι τῷ Ἰουδαίων διωκτῆσι.* Nec dubito quin ad hunc Donariorum luxum respexerit Horatius ² *cum* *σὺν ἀνδρὶ χολῆς* ita exclamet:

*Vel nos in CAPITOLIUM,
Quò clamor vocat & turba faventium,
Vel nos in mare proximum,*

Gem-

¹ Id est, Oblectamenti. lib. 14. Antiq. cap. 5.

² Lib. 3. Od. 24.

Gemmas & lapides, aurum & inutile,

Summi materiam mali,

Mittamus.

¹ Ovidius etiam, ubi de Antiquâ Quiritium simplicitate :

Frondebis ornabant quæ nunc Capitolia gemmis,

Pascebatque suas ipse Senator oves.

² Quanquam intolerabilem illi causam faciunt Caji Principis qui rem folis Templis, & mundo muliebri hactenus cognitam margaritas (inquam) ad focculos demisit : ³ & Neronis Principis qui scepra, & personas, & cubicula Viatoria unionibus construebat. Quæ enim luxuria profligatior existimari possit? quæ deterior eorum qui ad alveos lusorios & potoria vasa rem pretiosissimam transtulerunt? quod tamen & Mithradatem ⁴ Ponti-

N cum

¹ 1. Fastor. ² Sueton. Calig. ³ Plin. lib. 37.

⁴ Plin. ibid.

cum fecisse legimus, & P. R. usurpasse omnis Veterum eloquentia conquesta est. Cæterùm cui cordi erit similes Gemmarum thesauros à Romanis Principibus in aliis Urbis Delubris consecratos, nôsse: is eruditissimi operis Pliniani librum septimum ac trigessimum (si libet) percurrat: ac præcipuè libri ejus caput princeps ad finem. Et hæc quidem de Gemmis præclarissimi Templi: quarum memoriam scriptores conservârunt. Quis autem dubitet quin longè plura & fortè pretiosiora in eo Templo opulentissimi Cæss. Domitianus, Trajanus, Antoninus, alii, *κειμήλια* deposuerint: quæ scriptores vel multitudinis eorum tædio dissimulârint, vel cottidiani adspectus lassitudine quasi negligentes præterierint?

CAPUT XXIII.

Occasione superioris capitis de subobscuro LivI loco quaesitum. Videri aliam in cellâ Jovis Ædiculam fuisse Antiquariis omissam: Victoriæ Aurea Hieronis summæ in Templo dignitatis. aliæ Bocchi Numidæ quomodo fingi eæ ac pingi solitæ. Ara Victoriæ in Curiâ. Templi cælla in tres partes divisa. Alter Taciti locus examinatus.

Quandoquidem verba suprâ M. Tullii retulimus, in quibus multos Reges externos, multas liberas civitates, Capitolium P. R. ornare in animo habuisse confirmavit; omittere impræsens non possum quin Antiquariorum nostrorum sive ineptiam, sive incuriam

riam obiter accusem : qui subobscu-
rum in Livio locum de Jovis cællâ,
vel prætermiserunt ; vel si attulerunt,
nè perfunctoriè quidem explicare sunt
conati. Is est è lib. xxxv. sic conceptis
verbis : *De multâ damnatorum Qua-*
drigæ inaurata in Capitolio posita , in
cellâ Iovis , supra fastigium Ædiculæ.
quo equidem in loco diu me torfi ,
dum quæ ea Ædicula intus cællam ef-
fet aliundè investigarem. ¹ Elegan-
tissimus Lipsius, in Admirandis, sen-
sisse videtur per Ædiculam ipsam
Templi cællam notari : quod certè
(pace Manium ejus dictum sit) nimis
exile nomen fuerit vastæ ac primariæ
cællæ , in tam grandi illo ac capaci tot
hominum millium Templo. præfer-
tim cùm grandia ista nomina *Ædis*,
Delubri, *Templi* à scriptoribus omni-
bus ei solenniter tributa. Deinde,
quomodò supra Fastigium cællæ
Quadrigæ illæ esse potuerint, si in-
tra

¹ Lib. 3. c. 5.

tra ipsam collocata? Ego (ut meam tenebroso loco facem quoque admoveam) observaveram aliquando Vetusiores Templi cællam in tres ferè partes dividere: in *αὐθναον*, sive *Vestibulum* ejus: Varro *αὐθρομην* vocat; *ἀπόθεσιν*,¹ sive *Dei solium*, aut corpus cellæ: *Sessimonium*² (ut videtur) Vitruvius adpellat; & *ὑποδύδομην*,³ sive *Postadium* (ut ita dicam) posticam ejus partem. Jam in ipsâ cællâ, aut cællæ alis, videntur & minores cællæ sive *Ædiculæ* fuisse (*Capellas* nos dicimus) in quibus minora Deorum simulacra ponerentur. quamvis enim cælla in Templis non nisi uni Deo ritè consecraretur; non vetabat tamen Religio quin aliorum Deorum imagines ibi ponerentur: putà ad ornatum ejus Templi aut cultum. Sic enim legimus⁴ in cælla Jovis Olympii Gratiarum confortium, opus Phidiæ fuisse positum;

N 3 & in

1 Glossæ Veteres à Vulcanio correctæ. 2 Præfat. lib. 7. 3 Ulpian. Orat. Demosth. contra Timocr. Liv. lib. 27. 3 In Pausania, Plinio, Livio.

& in Delubro Cyzicèno, eburneum Jovem coronatum ab Apolline alterius materiæ, & in Templo Apollinis Romæ, ad Porticum Octaviæ, Latonam & Dianam, & Musas novem marmoreas, & alium Apollinem nudum; & in hoc ipso Capitolio Junonis simulacrum in cællâ Jovis fuisse, ad cujus pedes Pateras illas aureas Camillus posuerit. Ut statim meminimus. Forsitan igitur hujusmodi aliquid cavum, aut *ἰολυειδὲς*, in Liviano loco intelligendum sit, quod *Ædicula* vocetur: cui *Ædiculæ*, sive interiori cællæ, *Quadrigæ aureæ* fuerint impositæ. Cujus autem Dei simulacrum ibi fuerit, difficile putem explicatu, in tanto sacrarum statuarum numero, nisi fortè nobilis ejus *Victoria Aurea*, quam HieroRex Syracusanus Capitolio miserat dedicandam. de quâ idem Scriptor lib. xxii: *Legati Syracusani ab Hierone missi, præter multa alia munera, quibus bella juvari solent, ominis caussa*

caussa VICTORIAM AUREAM PON-
DŌ CCCXX. *adferre sese nunciârunt.*
Additque Legationis Formulam: AC-
CIPERENTQUE. EAM. TENERENTQ.
ET. HABERENT. PROPRIAM. AC.
PERPETUAM. & subjungit Senatum
Romanum, OMINIS. GRATIA. AC-
CEPTÆ. SEDEM. DIVÆ. DEDISSE.
DICASSE. CAPITOLIUM. TEM-
PLUM. IOVIS. OPT. MAX. magnâ
cum spe: IN. EA. ARCE. URBIS. RO-
MÆ. SACRATAM. VOLENTEM. PRO-
PITIAMQ. FIRMAM. AC. STABILEM.
P. R. FORE. Quibus ex verbis adpa-
ret magnæ illud Donum venerationi
fuisse, & non humiliter in Templo
consecratum. consecratum autem (ut
verosimile est) in cellâ Jovis. Me-
minit ejus muneris P. etiam Victor in
Topographiâ¹ Urbicâ, cùm ait: *Vi-
ctoria aurea in Templo Jovis Opt. Max.*
sed ut antiquioris puto. nam ad sua
tempora incolume permansisse, inter

N 4

tot:

¹ Regione Fori Romani.

tot incendia ac rapinas, difficulter adducor, ut credam. Forsitan & Prudentius, Apologetico in Symmachum:

*Quæ si defuerint, bellantibus AU-
REA quamvis*

*Marmoreo in Templo rutilas VI-
CTORIA pennas*

*Explicet, & multis surgat formata
metallis*

Non aderit.

Alatam certè Capitolinam Victoriã fuisse, præter Numos & Monumenta omnia vetera, quæ alas ei tribuunt, ratione etiam persuadeor ut credam, quam Drepanius Pacatus in Panegyrico proponit: *Rectè* (inquiens) *germana illa pictorum Poëtarumque commenta Victoriã finxisse Pennatam, quod hominum cum fortuna euntium non cursus est, sed volatus.* ἀπτερογν tamen apud Athenienses Victoriæ signum fuisse, ominis causã, testis est Pausanias, nè scilicet commovere se ex illâ
fede

sede posset. quam consuetudinem Romani deinde imitati videri possint testimonio Numi argentei Titiani, in quo Victoria sine alis spectatur, lævâ corollam Lauream, dextrâ Palmam, insigne suum, gestitans, globo volubili innixa: cum epigraphê: V I C. A U G. & Pompeji cujusdam Veteris Epigrammatici, cujus in IV. Anthologiae hoc distichon legitur:

Ρώμη παμδασίλεια, πὸν κλέον ἔποτ' ὀλεῖται.

Νίκη γάρ σε φύγην ἀπ' ἑρῶ εἰ δυνάται.
nisi Poëticâ quadam amœnitate excogitatum id arbitremur, quasi ad perpetuas Romanorum Victorias commentum id referendum sit; quod probabilius opinamur. Sed iis quæ de Victoriâ in Cællâ diximus, objiciet fortè aliquis verba Taciti, inter prodigia Othoniani tempore illud quoque numerantis: *In Vestibulo Capitolii omiffas bigas cui Victoria institerat; ergo videri*

N 5 deri

deri ante Cællam, non in ipsâ, hanc Ædiculam fuisse. Sed & ostendere ego possum plures in hoc ipso Capitolio Victoriâs dedicatas. scribit enim Plutarchus in Mario, Bocchum Numidam Socium & Amicum P. R. ΝΙΚΑΣ ΤΡΟΠΑΙΟΦΟΡΟΥΣ, ² καὶ παρ' αὐτῆς ἐν εἰκόσι χροσῆς ΙΟΥΓΟΥΡΘΑΝ ἐγχειρίζοντον ὑπ' αὐτῆς ΣΥΛΛΑ, ibidem posuisse. quas tamen quasi in sui contumeliam positas parum abfuit quin bellicosus ille Arpinas dejiceret. & vix dubium est quin alias alii Principes aut nationes propter omen P. R. obtulerint; cum vix ullum Romæ atque alibi frequentius in Templis Numen. nam & in manu Deorum, ³ Jovis præcipuè, fingi solitæ, & in eorum fellis pedem fulcire, & pallis intexi, & coronis inferi, & fastigiis imponi. Solemnis autem in vestibulo Curiæ Juliæ Ara hujus Deæ, de quâ Suetonius in Vitâ Augusti,

² Exstant etiam in Sullæ vetustis Numis.

³ Pausa. lib. 5. Porphyx. in ratione Nat. Deor. Liv. lib. 28.

Augusti, Herodianus extremo lib.
vii. Symmachus in epistolâ ad Augg.
Fratres, Ambrosius & Prudentius
contra Symmachum, Claudianus de
vi. Honorii Consulatu, Lampridius
in Alexandro Severo. sed hanc, uti
& alia ejus Tempora (quod *αἰωνοσδιόνοισι*
jam sint) aut describenda aliis relin-
quimus, aut nos ipsi majore otio ali-
bî describemus.

CAPUT XXIV.

Statuæ in Capitolio Variæ, Divinæ, & Humanæ. de istis primum dictum, JUPPITER Imperator Prænestinus, & Macedonicus. Antiquariorum error indicatus, & Tabula Liviana ex Piglio reformata. Juppiter alter in Columnâ, fulmine dejectus cum aliis signis, & restitutus. Lupa Romuli etiam inter Deos. MINERVA CUSTOS Ciceronis. Minerva Catuliana. Dii Nixii, vel, Nixi. Nemesis. Bona Fortuna. Bonus Eventus. Fortunæ aureæ in Templis, & cubiculis Principum.

Dicere

Dicere incepimus de Statuis, & Signis; itaque filum hoc pertexamus, & quæ Deorum quæ hominum (præter Tres illos Principes) in Capitolio celebrata sint, è vetustis monumentis proferamus. Præmissio tamen nobili illo discrimine, quod inter Divinas Humanasque Statuas, à¹ viris doctis, hæctenus adfertur. Videlicet, ut eæ quæ D I s fierent, εἰδωλα² dicerentur: quæ Heroibus, ξόανα: quæ Regibus, ἀνδριάντες: quæ Sapientibus, εἰκελα: quæ benemeritis viris, βρέτεια. & horum ferè omnium cùm amplissimus in Capitolio, & circa illud, numerus olim fuerit, à Deorum tamen Immortalium (quorum prima in suis Templis dignatio est) simulacris initium sumam. Inter ista nobile ibi fuisse reperio signum IOVIS IMPERATORIS, Prænestæ circa annum

V. C.

¹ Guil. Philandro, Aldo Manutio, F. Jacobo, Gutherio, aliis. ² Liv. lib. 6. P. Victor Reg. 8.

V. C. CCCLXXV. à T. Quinctio Cinnato advectum, dedicatumque inter cællam Jovis ac Minervæ, Tabulamque sub eo fixam, monumentum rerum à se bene gestarum, his fermè incisam litteris :

IUPPITER. ATQ. DĪ. OMNES. HOC.
 DEDER. UT. T. QUINCTIUS.
 DICT. OPPIDA. NO-
 VEM. CAPERET

Atque ita quidem vulgò apud Livium: Sed magni vir judicii, & exactæ eruditionis Stephanus Vinandus Pighius,³ ex verbis Cincianis apud Festum⁴, malè detruncatam esse Inscriptionem & librariorum magis oscitantiâ quàm Livii ipsius errore corruptam rectè arbitratus est, eamque tam ex ipso Livio & Eutropio, quàm Festo Pompejo, in hunc modum reformavit :

IUPPITER. ATQUE. DĪ. OMNES
 HOC. DEDER. UT. T. QVIN-
 CTIUS, DICT. OPPIDA. NOVEM

DIEBUS

³ Lib. 3. Annal. ⁴ In Triens.

DIEBUS. IX. CAPERET. X. PRÆ-
NESTE. IN. DEDITIONEM
ACCIPERET. EARUM. RERUM

ERGO. TRIENTEM. TER-
TIUM. PONDO. CO-
RONAM. AUREAM

IOVI. D. D.

Dedicatum quoque ab eodem Quin-
ctio alicubi IOVI IMPERATORI.
Templum ex mutilatis Fastorum ver-
bis, Onuphrius conatur eruere. sed
quia testimonium Livianum repu-
gnat, frustra niti diligentissimum aliàs
virum existimo. Agnoscit & alterum
ejusdem nominis signum Macedoni-
cum, in Capitolio, disertissimus Ro-
manorum lib. IV. in Verrem : *Tria*
ferebantur (inquit) in Orbe Terrarum
signa IOVIS IMPERATORIS, in suo
genere pulcerrimè facta. Unum illud
Macedonicum, quod in Capitolio vide-
mus. alterum in Ponti ore, & angustiis.
tertium quod Syracusis ante Verrem
Præt. fuit. illud Flamininus ita ex ade
sua

sua sustulit, ut in Capitolio, hoc est, TERRESTRI DOMICILIO IOVIS poneret. malè tamen ibi vulgò legitur: videmus. pro præterito ipso: vidimus. cùm semetipsum Cicero corrigat verbis superioribus: Si recordari volueritis quanta religione fuerit, eadem specie atque forma signum illud, quod ex Macedonia captum in Capitolio posuerat Flamininus. in queis ut de corrupto aut amisso eo signo P.C. alloquitur. unde periisse unà cum summo ac primario Iove, primo ejus Templi incendio, et sub Sulla, certò ferè liceat arbitrari. Fuisse autem Prænestinum simulacrum Græco isto longè vilius, vel hinc licebit æstimationem facere, quòd Romanæ pater Eloquentiæ, si artificii elegantiam, & magisterii venustate, cum tribus illis, à se nominatis, fuisset comparandum; nullâ ratione indictum abire permisisset. quod miror (imò indignor) nulli hæctenus

Anti-

Antiquariorum fuisse animadversum. Nam quæ Marlianus aliique de Iove isto annotârunt, nive Gallicâ frigidiora sunt, aut (quod dici solet) gerræ Germanæ.

Sequitur alia I O V I S Statua ænea, columnæ superimposita ² quam M. Tullius, Dio ³ Cassius, I. Obsequens, alii, paullò ante conjurationem Catilinariam fulmine dejectam, & biennio pòst (cùm ea conjuratio detegeretur in Senatu) ibidem restitutam scribunt. non sine prodigio tamen, & Haruspicum cautelâ: *Ut major ea effigies, & facie ad Solem ortum, forumque conversa poneretur.* quæ omnia Urania, cœlestis Musa, versibus apud Ciceronem pauculis complectitur: ⁴

Atque hæc fixa gravi fato ac fundata teneri,

Nî post ⁵ excelsum ad culmen formata decore

Sancta

1 Cicero in Divinat. & 3. Catilin. 3 Lib. 37.
4 1. Divinat. 5 Malè vulgo: *excisum ad columnen.*

*Sancta Jovis species claros spectaret
in ortus.*

*Tum fore ut occultos populus, san-
ctusque Senatus*

*Cernere conatus posset, si Solis ad
ortum*

*Conversa inde Patrum sedes, popu-
lique videret.*

*Consule te tandem celsa est in sede
locata.*

*Atque una fixi, & signati temporis,
hora*

*Juppiter excelsa clarabat sceptrum
columna;*

*Ac clades patria, ferro flammaque
parata,*

*Vocibus Allobrogum Patribus popu-
loque patebat.*

Addunt Scriptores cum eâ Jovis Sta-
tuâ aliorum quoque Deorum, R O-
M U L I Q U E & R E M I cum æneâ
L U P A inauratâ (cujus uberibus in-
hiabant) statuam quoque Nattæ Pi-
narii, & æneas Legum Tabulas com-
plures

plures vi fulminis dejectas, aut liquefactas, concidisse. Ut non immeritò de Iove Fulminante sapiens interrogaverit ¹ Lucretius :

*Postremò cur sancta Deùm Delu-
bra, suasque*

*Discutit infesto præclaras fulmine
sedes?*

*Et benefacta Deùm frangit simula-
cra, suisque*

*Demit imaginibus violento volnere
honorem?*

subintellige videlicet, quod præces-
sit, si fulminum tonitruumque solus
ille præses ac director? Sæpe autem
Iuppiter è veterum sententia :

² *Ipse suos quondam tumulos ac Tem-
pla petivit,*

Et Capitolinis injecit sedibus igneis.

quod tamen quoties accidit, num-
quàm sine omine est habitum, ut suo
tempore ostendam. Simile ferè Lu-
cretiano

¹ Lib. 6. & Seneca Nat. Quæst. lib. 2. cap. 42.

² Cicero in Divinat.

cretiano argumentum D. Hieronymi, in epistolâ ad Marcellam, de Templo Bethleemitico: *Sanctior locus est Rupe Tarpeja, quæ de celo sæpiùs fulminata ostendit, quod Deo displiceat.* Nunc verò in sanctiore illo Capitolio, id est, ab omni veterum impuritate ac superstitione purgato, Æneum adhuc inauratum Lupæ infantium nutricis, simulacrum spectatur, fulminis *ωληγλω* in crure hiulcam ostendens: quale nos adpinximus, & ab Uraniâ Tullianâ describitur, his verbis: ³

*Heic silvestris erat Romani nominis
altrix*

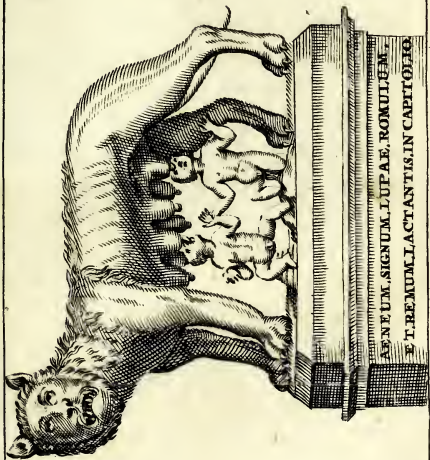
*Martia, quæ parvos Mavortis semi-
ne natos*

*Uberibus gravidis, vitali rore riga-
bat.*

*Quæ tum cum pueris flamato fulmi-
nis ictu*

*Concidit, atque avulsa pedum ve-
stigia liquit.*

De

AE NE UM, SIGNUM, LUPAE, ROMULUM,
ET REMUM, LACTANTIS, IN CAPITOLIO.

De simili Lupâ, ad Ficum Ruminalem positâ, Livius lib. ix. in Ædilitate Ogulniorum: *Jovemque in culmine (Capitolii) cum Quadrigis, & ad Ficum Ruminalem, simulacra infantium, conditorum Urbis, sub Uberibus Lupæ posuerunt.* Non desunt qui hanc ipsam esse putent, quam adpinximus, quæ è Comitio in Basilicam Lateranam, cum nonnullis aliis Antiquitatum reliquiis, atque hinc in Capitolium postea relata sit. quamvis Marlianus antiquam Capitolinam esse malit à Tullio descriptam, cui, ut in re nimis dubiâ, trepidè adsentimur.

Videtur quidem semper istius animalis simulacrum aliquod in Capitolio stetisse, conditione vel supra humanam venerandâ. quod Lactantius adfirmat libro de falsa Religione: *Romuli (inquit) nutrix LUPA honoribus est adfecta divinis. & ferrem si id animal ipsum fuisset, cujus figuram gerit;*
auctor

auctor est Livius *Laurentia* esse simulacrum, & quidem non corporis, sed mentis & morum. Eam adorare videatur Romanus Callimachus sub initium lib. IV:

*Optima nutricum nostris, LUPA
MARTIA, rebus*

*Qualia creverunt mœnia lactu
tuo!*

*Mœnia namque pio conor disponer
versu,*

*Hei mihi, quod nostro est parvi
in ore sonus!*

Egregiè autem Parentis sui & conditoris honori consuluère Romani quùm dissimulatis fortuitæ, sed impuræ ejus nutriculae officiis, sub artificioso excogitati animalis schematrem pudendam obtexerunt.

Omissa tamen sive *Laurentia*, sive *Lupa*, ad Virginalem Divam transibimus MINERVAM ΠΟΛΙΟΥΧΟΡΑΥ
aut CUSTODEM URBIS N

Tul

Tulli Ciceronis, ² quam is domesticâ religione apud se diu cultam, Tribunitio demùm æstu in exilium compulsus, sub ipsum discessionis tempus, in Capitolium tulit. Eam ipsemet Cicero veneratur in fine Orationis *pro domo sua ad Pontifices*, & in epistolâ ad Cornificium, *decrevisse Senatum*, scribit, ut MINERVA sua CUSTOS IRBIS, quam turbo (heu! infesto nimis omine) dejecerat, restitueretur. Dignum certè Monumentum quod à Romanæ Eloquentiæ parente positum, in illâ Arce Romani Imperii, invito Barbarorum furore perennaret.

Erat & altera MINERVA non incelebris ibi nominis, non in ipso quidem Templo, sed juxtâ (ut videtur) à Q. Catulo posita. de quâ Plinius lib. xxxiv: ³ *Euphranoris est Minerva Roma, quæ dicitur CATULIANA*,
infra

² Plut. in Cicerone. Dio lib. 36. Cic. 2. de legib. ³ Cap. 8.

infra Capitolium à Q. Catulo dicata.
eam adfirmare licet æneam fuisse,
cùm de laudatissimis æris opificibus
eo capite sermonem Plinius insti-
tuat.

Fuère etiam ante cællam Minervæ
NIXIDI (quos corruptè NOXIOS
vel NIXIOS alii adpellant) de qui-
bus ita Festus Pompejus : ⁴ NIXI
DI appellantur tria signa in Capitolio,
ante cællam Minervæ genibus nixa, velut
presidentes parientium nixibus, quæ si-
gna sunt qui memoria prodiderint An-
tiocho Rege Syria superato, M'. Acilium
subtracta à P. R. adportasse, atque ubi
sunt posuisse. etiam, qui capta Corintho
advecta huc, quæ ibi subjecta fuerint
mensæ. Festi autoritatem juvat etiam
Nonius verbis à Lipsio ⁵ castigatis:
Enixa dicuntur fœmina nitendi, hoc est,
conandi & dolendi labore perfuncta, à
Nixis, quæ Relligionum genera parien-
tibus profunt. Videntur itaque specie
labo-

⁴ Hac voce. ⁵ Antiq. lect. cap. 17.

laborantium aut onus ferentium ficti, quales in porticibus transmarinis Caryatides, aut Barbari captivi ponebantur, sustinendis epistyliis. Æreos quoque fuisse Nixos putaverim, eo maximè argumento, quòd Corintho advectos quidam tradiderint: quam civitatem notissimum est æs nobile, atque æris artifices præstantissimos habuisse.

BONAM etiam FORTUNAM unà cum BONO EVENTU *marmoreas Praxitelii operis Statuas* in Capitolio observavit Plinius libro xxxvi. c. v. nec absurdâ quidem conjunctione: cùm *Evenisse aliquid, non nisi in Bonis diceretur.* quò respexisse putat Comicum Afrum Donatus, ad ista Hecyræ verba:

— *Hunc videre semper optavimus diem*

quòd ex te esset aliquis qui te appelleret patrem.

O

EVE-

EVENIT: *habeo gratiam Diis.*
 Sed num in ipso Jovis hæc simulacra
 posita, an *Fortunarum* potiùs *Capito-*
linarum aliquo Templo? fanè ambi-
 go: neque etiam sineratione. cùm in
 Tacito legamus, ¹ ob natam Neroni è
 Poppæâ Augustâ filiolam, inter alios
 honores decretum: *ut Fortunarum ef-*
figies aurea in solio Capitolini Jovis col-
locarentur. Unde fortassè natum ut
 Principes (qui omnia sensim Deorum
 ornamenta sibi adsumebant) Fortu-
 nam etiam auream ² in cubiculis apud
 se repositam haberent. Illud autem,
 quod in Prænestinæ Fortunæ arâ le-
 gitur apud Gruterum paginâ LXXII:

TU. QUÆ. TARPEIO. COLERIS

VICINA. TONANTI

VOTORUM. VINDEX. SEMPER

FORTUNA. MEORUM

nullam dubitationem habet quin ad
 FORTUNAM PRIMIGENIAM
 referendum sit: cujus Ædem in colle

Tar-

Tarpejo Servius Tullius exstruxit, cum alterâ ejusdem OBSEQUENTIS: auctore Plutarcho, in libello singulari de Fortunâ P. R. quemadmodum & interpretandus Cato Censorius apud Ciceronem, ³ in Officiis, cum ait: FIDEM in Capitolio vicinam Jovis Opt. Max. majores esse voluisse. non quod in ipso Templo, sed viciniâ ejus, in peculiari sibi æde, esset dedicata. De Templo autem BONI EVENTUS quod in Regione IX. Circi Flamini, ita habet Ammianus lib. XXIX: *Claudianus Urbis Præfectus Porticum excitavit ingentem Lavacro Agrippæ contiguam, EVENTUS BONI cognominatam, eâ re quòd hujus nominis propè visitur Templum.* Hujus etiam Numinis Galbæ & Titi Imp. Numi, quos vidimus, inscriptionem continebant.

³ Lib. 3.

CAPUT XXV.

Statuæ Divinæ Colossæ , & earum origo. Pagodi Chineses. Juppiter Carvilius in Capitolio. Plinii locus examinatus de Iove Latiario aut Latiari. ejus à Latiali discrimen ostensum. Petri Fabri error circa signum Carvilianum. Hercules Tarentinus, Apollo Apolloniates. Capita duo Colossæ à Lentulo dicata. De capite æneo hodierno Capitolii quæsitum. Colossi Augusti, Neronis, Commodi, Solis. Sacellum Jovis ad Colossum. Illustris Claudiani locus explicatus, alter Livii emendatus. Substructiones Capitoline.

Magnam

Magnam circa Capitolium, (for-
tassè in ipsâ Templi areâ) Sta-
tuæ Deorum Colossæ admirationem
merebantur. Excogitatæ enim infa-
nis sumptibus moles istæ immanes ,
ab Ægyptiis primùm ad Græcos , à
Græcis verò (quasi contagione quâ-
dam) ad Romanos pervenerunt. Sed
& Indos hodie Chineses admirandæ
magnitudinis statuas Pagodos in insu-
lâ Zeylam constituisse ferunt , ¹ qui
eum tractum Orbis aliquando naviga-
runt. Primum in Capitolio Colossum
statutum invenio I O V E M , à S P.
C A R V I L I O M A X I M O , ² *victis*
Samnitibus sacratâ lege pugnantibus ,
³ *æreum (opinor) è pectoralibus eorum,*
ocreisque & galeis. amplitudine , secun-
dum Plinium , tantâ ut conspiceretur à
Latiario Iove : & de Reliquiis limæ ejus
statua efficeretur , quæ erat ante pedes
O 3 *simu-*

¹ Caspar Balbus, & alii.
Vide Liv. in fine lib. 10.

² Plin. lib. 34. c. 7.

simulacri ejus. sic ferè in Plinio, in cuius tamen verbis illud cognomentum *Jovis Latiarii* omninò improbo. quæ enim res adeò magna aut annotatione digna, ab Amphitheatro Flavio (quod in capite Viæ sacræ, & in quo Sacellum sanguinarii hujus Jovis) Colossum Capitolinum, turri parem, conspicuum fuisse? Eò magis quòd à Plinio inter portentosæ horrendæque magnitudinis simulacra Juppiter iste nominetur? Suspicionem itaque corrigendum mendum: *Latiali Iove.* ut scilicet è monte Albano⁴ (in quo hujus Jovis Ædis celebrata est) Colossus Carvillii videretur. quod omninò sic inter prodigiosa atque stupenda referri mereretur ac observari. Fuisse autem LATIARIUM IOVEM, aut LATIAREM, à LATIALI diversum (quia multis ea res parùm observata erroris occasionem præbuit) testi-

⁴ Cicero in Miloniana. Lucan. lib. 1. Strabo lib. 5.

testimoniis aliquot veterum evincam. Ac primùm Minucii Felicis, Octavio, in verbis iterùm recitatis: *Juppiter cùm Hammon dicitur, habet cornua: & cùm Capitolinus, tunc gerit fulmina: & cùm LATIARIS, cruore perfunditur.* cujus autem cruore? O dedecus superstitiosæ Urbis! hominis unius ad bestias damnati. Eò enim spectant verba Tertulliani, in Apologetico: *Ecce in illâ Urbe religiosissimâ Æneadarum est Juppiter quidam, quem ludis suis humano proluunt sanguine. sed Bestiarii (inquitis) opinor, hoc minus quàm hominis. an hoc turpius, quod mali hominis? at certè de homicidio funditur.* Ubi quidem non nominat illum, sed Jovem eundem esse, quem diximus, Eusebius ostendit IV. de Præpar. Euangelicâ, 5 cùm ait: *Αλλ' ἐπὶ καὶ νῦν τις ἀγνοεῖ, κατὰ τὴν μεγάλην πόλιν, τῆς ἑσπερίας ΛΑΤΙΑΡΙΟΥ Διὸς ἐορτῆς σφαζόμενον*
O 4
ἀνθρώπων

5 Eadem habet Porphyrius *ἠδὲ ἀποχρῆς ἐμφύλων* lib. 2.

ἀνθρώπων ; Ubi interpret, LATINI
 IOVIS reddiderat. inepte sane, &
 imperitè; cùm *Latiarium* aut *Latiarem*
 reddere debuisset. sic etiam corrigendi
 Lactantius lib. I. c. XXI. & Arno-
 bius lib. VII. in quæ istud nomen
 corruptum pariter habetur. IOVI
 LATIARI Ludi Gladiatorii curæ
 erant, quemadmodum LATIALI
 Feriæ Latinæ. de isto Pius vates ad-
 versus Symmachum :

7 *Funditur humanus LATIARI*
in munere sanguis,
Confessusque ille spectantùm solvit
ad aram
Plutonis fera vota sui.

Pluronem enim quidam hunc esse exi-
 stimârunt: *Latinum* Regem alii, uti
 Festus in *Oscillo*. De 8 Latiali sacro
 in monte Albano, ejusque feriis no-
 tiora sunt omnia, quàm ut laborem iis
 explicandis insumere debeam. Itaque
 ad

7 Prudent. lib. 2. 8 Videndus ante omnes
 Sigon. lib. de Antiq. Jure civ. Rom.

ad Colossos Capitolinos revertor, & Carvilianum Iovem. in quo miror alucinatum fuisse V. CL. Petrum Fabrum lib. III. Semestrium c. IV. eundem hunc cum summo CAPITOLINO IOVE existimantem, quem Vitelliani milites, incenso ejus Templo, apud Philostratum oppugnant lib. v. ApollonI sui Tyanæi. cùm ille non æneus, vel marmoreus, sed eburneus vel aureus verosimiliter fuerit. quod suprâ³ quærebat. Adhæc CAPITOLINUS intra cællam suam positus ab astantibus, aut propè accedentibus, conspici tantum potuit; Templi enim alæ sive latera omnem eminus adspectum auferebant. cùm tamen Carvilianum signum Plinius ab Amphitheatro commodè conspectum (si vulgatam lectionem sequimur, quam sequendam non puto) vel (uti nos correximus) è monte Albano videri potuisse, adnotaverit. Sed heic

O 5

& alibi

& alibi cecidit doctissimus ille vir: cadam etiam ego, &, ut Laberianus Mimus habet:

— *cadet qui sequitur. Laus est publica.*

Venio ad alterum inibi Colossum **HERCULEM TARENTINUM.** is est quem, captâ Urbe Tarento, Fabius Maximus Verrucosus in Capitolio, juxta statuam suam æneam equestrem, collocavit: autore Plutarcho in Fabio, Plinio lib. xxxiv. c. vii. Strabone lib. vi. & Auctore de Viris illustribus. Lysippi opus æreum fuisse iidem scriptores adfirmant, & à Verrucoso tanquam Victoriæ suæ monumentum asportatum; cùm Jovem, qui in eadem Urbe erat lx. cubitorum, propter magnitudinem difficultatemque moliendi, attingere non auderet; quem tamen suspicor ab Augusto postea in Urbem advectum. nam sacelli Capitolini ad Jovis Colossum,

sum, ⁴ à se fortè positum, ab Augusto Strabo meminit lib. XIV. Livius nihil hujus rei scribit, quod miror, hoc tantum adnotans: *Fabium interroganti scribæ: quid fieri de signis vellet* (quos, ait, *ingentis magnitudinis Deos esse, suo quemque habitu in modum pugnantium formatos*) *Deos iratos Tarentinis relinqui jussisse.* qui tamen auctor lib. IX. in rebus sub L. Postumio & Ti. Minucio Augurino Coss. gestis hoc etiam observavit: *Soram, Arpinum, Censenniam à Samnitibus recepta. & Herculis magnum simulacrum in Capitolio positum, dicatumque.* Fuêre ii Coss. (ut ex Fastis adparet) anno P. R. C. CDLXVIII. cùm Urbs Tarentina integro ferè postea sæculo (ut ex iisdem Fastis apparet) Verrucoso prodita legatur, anno videlicet V. C. DXLIV. Ut vel de alio Herculis simulacro Livium loqui necesse sit; vel in dedi-

4 Meminit alterius Jovis Colossi P. Victor in Reg. Urb. x.

dedicatione ejus annotandâ *μνημονικὸν
αἰμάτημα* commiserit. De isto for-
tassè Hercule intelligendus Dio, in
Prodigiis anni DCCVII. *Inter alia pro-
digia apes quoque in Capitolio juxta
Herculis statuam sedem occupavêre,
quùm Isidi sacra fierent. & inscriptio
Vetus, quæ in ipsâ Urbe legitur :*

POMPEIVS. APPIVS. FAVSTINVS
V. C. PR. VR. N. DD. FELICITER
IN. CAPITOLIO. HERCVLI. VICTORI
POLLENTI. POTENTI. INVICTO
DONVM. DEDIT

LIB. MER.

quemadmodum & Ara quædam in
Capitolio etiamnum consistens, cujus
ἐπιγραφή istam descripsimus :

TE. P R E C O R. ALCIDE. SACRIS
INVICTE. PERACTIS
RITE. TVIS. LAETVS. DONA. FE-
RENS. MERITIS.
HAEC. TIBI. NOSTRA. P O T E S T
TENVIS. PERFERRE. CAMENA
NAM. GRATES. DIGNAS. TV. P O T E S
EFFICERE.

SVME.

SVME. LIBENS. SIMVLACRA. TVIS
QVAE. MVNERA. CILO
ARIS. VRBANVS. DEDICAT. IPSE
SACRIS

Existimo autem facellum ibi fuisse, quò Donaria Herculi inferrent: quale, ad Jovis Colossum alterum, in Capitolio factum abs D. Augusto, jam adnotavimus. Præter Joves istos atque Herculem, A P O L L O A P O L L O N I A T E S magni ibi nominis fuit. de quo Plinius libro dicto: *Moles quippe excogitatas videmus statuarum, quas COLOSSOS vocant, turribus pares. Talis est in Capitolio Apollo transfatus à M. Lucullo, ex Apolloniâ, Ponti Urbe, xxx. cubitorum, quingentis talentis factus. ô immensum atque incredibilem sumptum! sed tantum libri Vett. Mss. suggerunt; non eam summam vulgatam: centum quingenta. quod Dalechampii fide annotamus. Magni autem Colossi hujus marmorea quædam ἀγάλματα sunt etiam-*

etiamnum qui in Capitolio spectari velint. ¹ Habuerunt in eodem Capitolio admirationem & capita duo quæ P. Lentulus Cos. dicavit : alterum à Charete Lyndio, Lysippi discipulo, factum; alterum à Decio. *comparatione in tantum victo, ut artificium minimè probabilis artificis videretur.* Tale etiam caput ex Colosso æneo, ab injuriâ temporum servatum, in æreâ Capitolinâ s. P. Q. R. collocari nuper jussit. ut veterum istorum decorum aliquam velut umbram aut imaginem in nobilissimo amplissimoque loco adhuc ostenderet. Bartholomæus Marlianus, ² atque alii, è Commodiano Colosso id esse putant, de quo Lampridius in Commodio : *Colossi caput depressit, quod erat Neronis, ac suum imposuit, & titulum more solito subscripsit.* Æl. tamen Spartianus D. Hadrianum mavult depositâ Neronis effigie simulacrum istud Soli consecrasse, &

XXIV.

xxiv. Elephantis adhibitis, per Detrianum architectum, è loco suo commovisse. Is fuit (ni fallor) nobilis Colossus, de quo Martialis in libro Spectaculorum Titi, & lib. i. Epig. atque alibi. & P. Victor in Regione Urbis iv. *quem altum fuisse (ait) pedes centum & duos, cum dimidio: habentem in capite radios septem, singulos pedum viginti duorum & semis: quamvis de longitudine Eusebius, Cassiodorus, aliique varient. quòd si fides Publio tribuenda quoad radiorum magnitudinem, vereor nè apud Capitolinum istud caput longè minutius atque exilius reperiatur, quàm ut concinnitatem aliquam aut venustatem tanto simulacro adferre potuerit. Sed hoc Marlianus ipse viderit. Ego coronidis vicem illustrem cl. Claudiani locum adscribam, in quo Colossi istius & reliqua Tarpejæ arcis decora, velut in tabellâ quadam nobili expressâ pinguntur. Is est in Panegyri ad vi. Honor I consulatum:*

At-

Attollens apicem subjectis REGIA
Rostris
Tot circum DELUBRA *videt,*
tantisque DEORUM
Cingitur excubiis. iuvat intra tecta
 TONANTIS
Cernere TARPEIA *pendentes*
 RUPE GIGANTES,
 CÆLATASQ. FORES, *me-*
diisque VOLANTIA SIGNA
Nubibus, & densum STIPANTI-
 BUS *æthera* TEMPLIS:
 ÆRAQUE *vestitis* NUMEROSA
 PUPPE COLUMNIS
Consita, subnixasque IUGIS IM-
 MANIBUS ÆDES
Naturam cumulante manu: Spo-
liisque MICANTES
 INNUMEROS ARCUS. *acies*
stupet IGNE METALLI,
Et circumfuso trepidans obtunditur
 AURO.

quibus in verbis ut omnia ferè haec-
 nus à nobis dicta aut dicenda uno eo-
 demque

demque succincto elogio complexus est; sic in istis,

— *subnixasque jugis immanibus
ades.*

aut ad substructionem Tarquinianam respexit, de quâ suprâ capite IX. & sequentibus egimus copiosè; aut Tribunitiam alteram, de quâ Livius lib. VI. CAPITOLIUM quoque SAXO QUADRATO substructum est, OPUS vel in hâc Magnificentiâ Urbis CONSPICIENDUM. vel demum censoriam, de quâ idem scriptor lib. XXXVII. Censores Romæ T. Quinctius Flamininus & M. Claudius Marcellus substructionem super Æquimelium, & in Capitolio, & viam silicè sternendam à Portâ Capenâ ad Martis locaverunt. sic enim totum istum locum constituo, variè in exemplaribus luxatum corruptumque. Cætera suo quæque loco atque ordine deinceps exsecuturus.

CAPUT XXVI.

De Statuis & Signis Humanis dictum. Diversa horum materia & forma. Regum Statuæ sine tunicis. Statuæ Togatæ quæ. PHILIPPI RUBENI V. C. mors deplorata. Inter Reges statua L. Bruti & Cæsaris. Honos Imaginis in cellâ Iovis quibus olim permissus. Æneæ, Deauratæ, Aureæ, & Argentæ statuæ Impp. Aliæ Virorum Triumphalium juxta Templum. Turma Inauratarum Equestrium. Censores & Pontifices nimia signa interdum amoliti. Cicero & Trebellius explicati : vulgata apud Nonium lectio defensa.

Fuere

Fuere in Capitolio (quemadmodum
 & in reliquâ Urbe) uti diversa Ma-
 teria, sic diversi etiam habitus Huma-
 narum Statuarum. ¹ Nam illa pro ma-
 estate operis aut opulentiâ dedicantis
 sic variabatur, ut interdum *Fictiles*,
Lignæ, *Marmoreæ*; interdum ² *Gem-*
neæ, *Auræ*, *Argentæ*, *Æræ*: exque
 vel *Simplices*, vel *Inauratæ* fierent. Hi
 verò *ἕκαστὸν τὸ πρῶτον* sic differebant, ut
 prout quisque vel Magistratum ges-
 sisset, vel Sacerdotium obtinisset, vel
 benè de R. P. (quâ bello, quâ pace)
 esset meritis, sua etiam insignia, sua-
 que ornamenta in simulacris retineret.
 Inde natæ *Pedestres* primùm Statuæ,
 Regum Principumque: *Sessiles* dein-
 de Magistratum ac Sacerdotum, mox
Equestres & *Triumphales* Ducum at-
 que Imperatorum. Quarum omnium
 cùm in Capitolino Templo nume-
 rum

¹ Plin. lib. 33. 34. & alibi. Cassiodor. lib. 7.
 Variar. ² Ex ebano etiam & electro. Artemidor.
 lib. 2. c. 44. Plin. lib. 34. c. 6.

rum ingentem fuisse ex Veterum Commentariis liceat opinari; uno etiam capite complectar omnia; hoc est eis *μῦσαν μύκρον* congeram, quidquid de Capitolii signis, sive Statuis, tumultuariâ lectione adhuc nobis observatum.

Regiæ Statuæ uti antiquissimæ in Capitolio, sic primæ nobis memorandæ. De iis Pædianus ¹ eleganti loco: *Cato Prætor iudicium quia æstate agebatur sine tunicâ exercuit, campestri sub togâ cinctus: in forum quoque sic descendebat jusque dicebat. idque ² repererat ex vetere consuetudine: secundum quam & Romuli ætatis statuæ in Capitolio, & in Rostris Camilli fuere Togatæ sine tunicis.* quibus similia ferè Plinius lib. xxxiv. c. v. *Togatas autem Statuas* in Etymologico describit Isidorus, ³ his verbis: *Toga dicta quod velamento suo corpus tegat, atque operiat.*
est

¹ In Orat. pro M. Scauro. ² Al. repetierat.

³ Quæ ille ex veteri Persii Scholiaste, sive is Cornutus, sive quis alius.

est autem pallium purum formâ rotundâ,
& fusiore atque inundante sinu & sub
dextro veniens super humerum sinistrum
ponitur. cujus similitudinem in operi-
mentis simulacrorum vel picturarum ad-
spicimus, easque STATUAS TO-
GATAS vocamus. Hujusmodi au-
tem Statuas, sed cum tunicis tamen,
id est, ævi recentioris, illustrandæ rei
litterariæ Romanæ è veteribus moni-
mentis delineatas proposuit in Electis
suis⁴ nuper PHILIPPUS RUBE-
NIUS. Ille (inquam) RUBENIUS,
*Juventutis eheu! Belgicæ brevis & in-
faustus amor.* cujus memoriam quo-
tiens recolo, totiens & suavissimi
amici, & præclarissimi hominis jactu-
tâ non possum toto animo non com-
moveri. Etsi enim crudo fato videri
nobis non debeat subreptus, si dictum
illud Posidonii consideramus apud
Senecam: *Unum diem hominum eru-
ditorum plus patere, quàm imperiti lon-
gissimam*

gissimam ætatem; dolendum tamen est tam iniquè cum rebus humanis esse comparatum, ut optima quæque, velut nauseabunda, è terris hinc ad cælos statim transvolent; pessima autem omnia contrariâ lege, ad fastidium usque, nobiscum maneant atque perdurent. Verùm quod ait Sapientissimus Tragicus:

Τὰ Θεῶν ἔγω βελόμην ἔσται.

quos incusare uti impietatis esset summæ, sic mentis etiam ad Philosophiam parùm compositæ atque castigatæ:

— *Terrestria quando*

Mortaleis animos vivunt sortita:
neque ulli est,

Aut magno aut parvo, lethi fuga.

Itaque à Libitinæ Lessu & Næniâ in Capitolium, ad Regias Statuas, revertor. quas æreas fuisse ex Plutarcho licet affirmare, qui talem L. Bruti mediam inter Regias, strictum gladium exse.

exferentem agnoscit. quare pro omine habitum adserit Dio, ⁶ Cæs. Julium ex ære pariter (ut verosimile est) prope minacem illam statuam fuisse collocatum. Præter Regias conspicuæ etiam multæ Virorum Illustrium aut Triumphalium: quæis ob eximiam virtutem locus in ipso Templo, aut circa illud, adsignatus. Prior ille honos uni (quod sciam) Africano, ante Cæs. ætatem, Romæ habitus: ⁷ *cui* (teste Valerio) *soli instar atrii Capitolium erat.* idque eam maximè ob causam quòd superstitionis quædam opinione Iove natus crederetur; qua de re idem Valerius lib. I. c. II. ⁸ & Silius in Epilogo belli Punici:

*Nec verò quùm te memorat de stirpe
Deorum*

Prolem TarpeI mentitur Roma Ton-
nantis.

quem tamen, ex Gracchana apud Li-
vium

6 Lib. 43. Sueton. Cæs. c. 76. 7 Lib. 8. c. 15.

8 Sext. etiam Aurel. in Elogio Scipionis.

vium Oratione constat, ¹ *præ modestiâ prohibuisse statuas sibi in Comitio, in Rostris, in Curia, in Capitolio, in cella Iovis poni. Etiam: nè decerneretur ut imago sua Triumphali ornata è Templo I. O. M. extet.* ² quod fieri tamen solitum refert Valerius, *quotienscunque funus aliquod Corneliæ gentis celebrandum esset. Sed is honor (ut Divina paullatim omnia) cum Impp. etiam aliis quâ in Templo Iovis Olympii, in Elide; quâ Capitolini, ³ in Urbe dein communicatus. Ipse enim Imperii auctor & metator Cæsar ⁴ Statuam in Capitolio *aneam globo Orbis Terrarum insistentem habuit, cum inscriptione SEMIDEI, ex S. C. topositam: Currumque in cella Iovis adversus Deum ipsum spectantem; in quo nomen tamen ΗΜΙΘΕΟΥ, aut SEMIDEI, peracto de Pompejo Triumpho, (quia id fastuosius videbatur) eradendum**

¹ Lib. 38. ² Ibidem. ³ Pausan. 5. Eliac.
⁴ Dio lib. 43.

dum curavit. Sed & hoc defuncto illi mox Augustus filius reddidit, teste Bæbio Macro, cujus verba à Scaligero ⁵ F. laudantur: *Circa horam octavam stella amplissima, quasi Lemniscatis coronata orta est, quam quidam ad illustrandam gloriam Caesaris juvenis pertinere existimabant. Ipse animam patris sui esse voluit, eique in Capitolio statuam, super caput auream stellam habentem, posuit. inscriptum in basi fuit: KAICAPI. HMIGEQ.* Ipsius etiam Augusti statuam in Capitolio agnoscit Dio, ⁶ in cujus Basi prodigium factum sit prioris *ἐν τῇ CÆSAR* litteræ disjunctæ. In quo modestiam Tiberii ⁷ Suetonius laudavit, qui statuas atque imagines eâ tantum conditione sibi fieri promisit: *Nè inter simulacra Deorum, sed inter ornamenta ædium ponerentur.* A quo, immane! quantum diversus abierit ambitiosissimus princeps

⁵ Notis in Propertium. ⁶ Lib. 56. & Sueton. Aug. ⁷ Cap. 26. ejus vitæ.

ceps Domitianus, cujus in hac re insolentiam intolerabilem Plinius Orator proponit, his verbis: *At paullo antè* ADITUS omnes (de Templo Capitolino loquitur) omnes GRADUS, totaque AREA, hinc AURO, hinc ARGENTO relucebat: seu potius, polluebatur. cum incesti Principis statuis permixta Deorum simulacra sorderent. sic tamen Panegyristes superiorem illum Cæsarem vituperat, ut Trajanum suum vehementiùs laudet: *cujus una aut altera tantum aenea statua, atque ea in vestibulo Templi spectabatur.* quasi Tiberianam Modestiam (sed meliore fide) optimus & laudatissimus Princeps exprimeret. Aureæ autem Argenteæque statuæ servili Cæss. ætate Romæ primùm usurpari cœptæ, cum Romani hæctenus Principes Æneas, ad summum, Inauratas sibi poni permisissent. - Apud Græcos vulgatiores hæc licentia fuit. apud quos jam olim Gergias Leontinus, ⁸ ex mercede

oratoriâ , auream statuam solidam habuerat. Primus Romanorum ex Argento videtur Augustus habuisse , quàm ægrè eas admiserit vel cognoscere hinc licet , ¹ quod *conflari* statim *jusserit*, & *Apollini Palatino auratas cortinas* indè *dedicarit*. Successorum ejus hac in re ambitionem , aut conniventiam , Veteres maximè Inscriptiones produnt , in quibus STATUÆ. TI. CLAUDI. CÆSARIS. AUG. GERMANICI. EX. AURI. P. XV. formatæ leguntur. quemadmodum & VESPASIANOR. CÆS. HONORI. EX. AURO. P. X. Domitiani ² certè tantam in hac re φιλοζωίαν Annales produnt , ut, *Statuas sibi in Capitolio non nisi aureas , argenteasque poni permiserit*, ac *ponderis certi*. quod Edictum publicatum vult etiam Dio Cassius per totum orbem Romanum. Pondus autem , quod illi dissimulant,

P 2

¹ Sueton. Aug. ² Sueton. Domit. cap. 13. Dio lib. 67. & Xiphilin.

mulant, expressum putat Lipsius in
 verbis Statianis : ³

*Da Capitolinis Æternum sedibus
 Aurum,*

*Quò niteant sacri CENTENO
 PONDERE vultus*

CÆSARIS.

ut non nisi *Centum Pondo*, purioris
 metalli, dicare illi statuam liceret.
 cujus conjecturæ & nos assentimur.
 De pessimo Principe Nerone (quod
 miremur) Tacitus adnotavit, initio
 Imperii ⁴ *statuas sibi argento vel auro
 solidas adversus offerentes prohibuisse.*
 (quod fortasse sic interpretemur ut
 alias non prohibuerit, quæ cavæ tan-
 tum, id est, ὀλοσφύρατοι non essent.)
 De Tacito Imp. Fl. Vopiscus, decre-
 visse Aureliano decessori suo, *statuas
 argenteas in Capitolio, in Curia, in
 Templo Solis, in foro Trajani.* Cæte-
 rorum Principum in his statuis factum
 ultrà non persequar (quis enim in ta-
 libus

³ Admirand. lib. 3. ⁴ Annal. 13.

libus modus aut finis ?) si locum ad-
jecero Trebellii Pollionis, de Clau-
dio Aug. quem varie nonnulli inter-
pretantur. Is est : Illi (quod nulli
antea) P. R. sumtu suo , in Capitolio,
ante IOVIS O. M. Templum sta-
tuam auream x. P. collocavit. Ubi
Notulæ singulares x. P. aut malè in-
tellectæ, aut corruptæ à librariis, sen-
sum perturbârunt. Legebat Onu-
phrius aliique , x. *Pedum* , fatis ineptè.
placet Lipsi conjectura , CIO. Pondo.
quod exscribentium errore scilicet
Millenaria nota in *Denariam* mutata
esset. ut sæpè alibi in exemplaribus
factum viri docti jam adnotârunt. Et
Lipsianam conjecturam juvat quòd
altera illi in Rostris dimidiò majore
pondere , *librarum* scilicet *argenti*
CIO. IO. posita legatur. Nè cui mi-
rum aut novum fiat , in celeberrimo
Urbis loco, tantam statuam ab univer-
so Populo Imp. suo esse dedicatam.
Onuphrii interpretatio eam ob causam

fam non arridet maximè , quia vix alibi lectum aut observatum (exceptis Colossèis) ad pedum numerum statuas commensurari. Atque hæc de Statuis quæ in ipso Templo , seu primariâ Templi cællâ. Restabant aliæ , queis in Pronao ejus , seu Porticibus , & attributâ illi areâ locus adsignatus. Ex illustrium (uti diximus) Triumphaliumque virorum erant ; ³ qualis *L. Scipionis Asiatici chlamydata, & crepidata. quo habitu videlicet , quia aliquando usus fuerat , effigiem suam formatam poni voluit.* ⁶ Erat id quidem Romanis moribus insolens ; sed in eâ re Scipiones illi aliquid sibi permiserunt. ⁷ nam & P. Scipionem in Senatu reprehensum legitur , quod inter consilia & molitiones Africanæ expeditionis, *cum pallio crepidisque obambulet in Gymnasio : libellis etiam palastræque operam daret.* Quam fanè
maxi-

⁵ Valer. lib. 3. c. 6. ⁶ Agell. lib. 13. c. 20.

⁷ Liv. lib. 29. Cic. pro Rabirio Plut. Cat. Cenf. Valer. ibid. Sueton. Tib. Tac. Ann. 12.

maximorum virorum libertatem in se-
cessu Rhodiensi Tiberius Cæs. & in
Ægyptio Germanicus liberè imitati
sunt : nec dubito quin audaciores
exemplo. Ut ridicula hinc adpareat
in statuâ Asiatici quorundam alluci-
natio, qui pro *Crepidis Græcanicis, cre-*
pundiis eam potius induerunt: crepun-
diis sanè ipsi & Togâ prætextâ (sed
puerorum) planissimè digni. Fuère
etiam in Capitolio & Palatio statuæ
⁸ *Trebiæ Ædilis, quod in Ædilitate suâ*
asibus populo frumentum prestitisset;
Cæciliæ etiam Metelli Pont. Max. in
Capitolio, quòd è mediis ignibus ar-
reptum Palladium, periculo suo in-
genti conservavisset. ⁹ in cujus Basi
omnes sibi honores, quà ob Siculam
victoriam, quà pietatem istam, con-
cessi legebantur. ¹⁰ *Æmilii quoque*
Lepidi pueri, bullata & prætextata; ex
S. C.¹⁰ quia eâ ætatulâ progressus in

P 4 aciem

8 Plin. lib. 18. cap. 3. 9 Dionys. lib. 2.

10 Valer. Max. lib. 3. c. 2.

aciem hostem interemerat, civem servârat. De Statuâ æneâ Nattæ Pinarîi, signo Carvîlii ad pedem Coloffi Samnitici, statuâ equestri Fabi Max. propè Tarentinum, ex Cicerone, Livio, Plinio, Plutarcho suprâ jam diximus. De nobili TURMA. INAURATARUM. EQUESTRIUM apud eundem Ciceronem legitur in epistolâ ad Pomponium: ¹ *Ad meherculè ego (inquit) cùm in Turma inauratarum Equestrium, quas hic Metellus in Capitolio posuit, animadvertissem in SARAPIONIS subscriptione AFRICANI imaginem, erratum fabrilè putavi.* Sed quæ ea Turma inauratarum Equestrium? num illa fortè quam in Porticu sui nominis Metellus, de Manibiis Macedonicis, posuit loco tantopere à ² Vellejo, Cicerone, ³ aliisque scriptoribus laudato? sed fîtus ipse repugnat. ad Porticum enim

Octa-

¹ Lib. 6. ad Att. ep. 1. ² Lib. 1. ³ In 4. Verr.

Octaviam Metellina ea Porticus fuit, in Regione aliâ Circi Flaminii: satis remotè à Capitolio. Fatendum est ergo alterum Metellum, Ciceronis *ἀρχονον* (quò gentilis sui factum imitaretur) similem Turmam in Capitolii ornamentis posuisse. quem ideo *ἀνιστησίαν* Turpem commisisse⁴ Cicero scribit, *quòd nescierit proavum suum Censorem fuisse.* sic enim legendum omninò eum locum puto, demtâ negationis notula, qua Sensus perturbabatur. Is fuit (ni fallor)⁵ Q. Scipio Metellus V. C. Nasicæ filius, Sarapionis Ne-
pos, Censoris Pronepos, in genus hæreditatemque Metelli Pii adoptatus: unde cognomen illi adhæsit. Hunc opinor Metellum in Porticu Proavi sui, quæ in Capitolio (ut mox docebo) similem gregem posuisse: atque ibi dictam *ἀνιστησίαν* commisisse. Sed tuam heic fidem, Amice Lector appello; cui non admiranda prorsus at-

⁴ Ibidem. ⁵ Dio lib. 40. Vell. lib. 2.

que incredibilis Templi unius in Urbe Roma magnificentia videatur; in cuius Cællis, Porticibus, Fastigio, Gradibus, Area tot pretiosissima signa, tot artificiosissimæ Statuæ, tot Imagines effectissimæ, in queis ars cum pretio, pretium cum artificio portentosa quadam rivalitate certarent? Nisi fortè *greges illos abundantissimos*¹ *Equorum & populum copiosissimum Statuarum* nimia sui abundantia deformasse potiùs locum nobilissimum quàm ornasse conquerare. Sed querellam omnem tollet Pontificia ac Censoria severitas: quæ nihil nimium aut redundans, nihil Templi splendoribus officiens, in Templo aut areâ,² perstare patiebatur. Legitur enim in verbis Cassii Hæminæ, apud Nonium,³ *Censores aenea, quæ in Capitolio erant, signa demoliri iussisse.* Ubi scio esse quibus placuerit: *in area,*
in

¹ Cassiodor. 7. variar. ² Neque etiam Foro aut aliis publicis locis. Plinius lib. 34. c. 6. ³ *In moliri.*

in Capitolio. vel : aurea quæ in Cap. cum vulgata lectione mutare. tuetur eam tamen Livius, & I. Obsequens variis locis, cùm tempestatibus signa aenea in Capitolio dejecta prodigiis adscribunt; neque etiam tam antiquis temporibus (teste Plinio⁴) vel in Divûm statuis vulgatus adhuc auri luxus erat. ut meritò vitiosa ista correctio viro etiam elegantissimo F. Ursino olim displicuerit. De M. Æmilio Lepido Pont. Max. Livius⁵ observat, à columnis Capitolii, quæ incommodè opposita videbantur signa, amovisse. De Augusto Suetonius,⁶ ex Capitolina area propter angustias in campum Martium quasdam contulisse; quæ postea à C. Cæsare, perversè ambitioso atque invidio, ita subversæ ac dejectæ sunt, ut restitui salvis Titulis non valuerint.

4 Lib. 34. & alibi. 5 Lib. 40. 6 Calig. cap. 34.

CAPUT XXVII.

Signorum *ἄελλειπόμυρα* : ut *Ædilitia de mulctis*. Canis *Æreus*. Ephoebus *cum Rutro*. Centaurus. *κεραυνοπαλῆς*. Anser *Argentus*. *quid Rutrum*, *σκαφεῖον, σκαπάνη. παρορύτιον*. Varro *apud Nonium forsan correctus*.

Priusquam sermone isto de Signis defungar, non omittenda videntur ea, quæ *Ædiles* in *Capitolio* de mulctis damnatorum interdum sacra-
verunt. Sic *T. Livius*¹ adfirmat *Ædil. Pl. Q. Fulvium Flaccum* duo signa aurata, & *P. Ælium Tuberonem Luciumque Lectorium* vitio creatos signa III. ex mulctatio argento facta ibidem possnisse. *Iidem Clypea sumtuosa & Quadrigas inauratas* interdum obtulerunt, quæ

¹ Lib. 30. & lib. xxx.

quæ ² suprâ recensebam. Ut antiquæ illi R. P. nihil appareat antiquius etiam fuisse, quàm ex occasione qualibet Deorum ornandorum studium ostendere. Non omittendus etiam nobilis ille Canis æreus in cællâ Junonis, vulnus suum lambens. *cujus eximium miraculum* (inquit Plinius) *non eo solum intelligitur* ³ **QUOD IBI DICATUS FVERAT;** *verùm & novâ satisfactione. nam summa nulla par videbatur.* **CAPITE TUTELARIUM CAVERE** pro eâ instituti publici fuit. Pari miraculo fuisse oportet Ephæbum illum *rutrum tenentem, & Græcorum more arenam ruentem, exercitationis gratia.* quod signum Festus auctor ⁴ est *Pompejum Bithynicum ex Bithynia supellectilis regie Romam deportavisse.* Rutrum autem quid sit ostendit eruditissimus Isaac Casaubonus *Lectio. Theocritic. c. vi.* nimirum ligo, quo in palæstrâ athletæ præludentes con-

certabant, quis socium suum longiùs
 ruendo præverteret: *σκαφεῖον* Græcis
 aut *σκαπένη* dictum. idque genus exer-
 citationis eadem linguâ *πυρρύπειν* di-
 cebatur. Utitur illâ voce, præter alios,
 Varro apud Nonium ⁵ Margopoli,
ὡς δὲ ὄρχης, verbis medicum quærenti-
 bus: *Cui celer die nos lemnatos logos,*
Antipatri Stoici filius rutro caput displa-
nat. vetus liber habebat fide doctissimi
 Hadriani IunI: *δι' ἐνὸς λήμματος*. unde
Ant. St. f. v. c. displanat, vel, *compla-*
nat. quod alii codices exprimunt.
⁶ *λήμματα* enim sunt apud Dialecticos
τὰ πρὸς λαμβανόμενα: quas Aristoteles
πρὸς τῆς appellavit. quamvis CL. Vi-
 ctorius in Varronianis verbis *διλήμματα*
 rectius putaverit, quem, si libet,
 libro XXIII. Var. Lect. vide. Magnam
 quoque elegantiam habuisse credo
 Centaurum illum, quem suâ ætate,
 in Capitolio, Cicero ⁷ ictum de cælo
 com-

⁵ In *Rutrum* & Vitruvius subinde. ⁶ Cic. 2.
 de Divin. ⁷ 1. de Divinat.

commemorat : unà cum Portis in Aventino , hominibusque , & ædibus aliquot Romæ & Tusculi sacris. Fuit & argenteum Anseris simulacrum in Templi Porticu positum. ejus scilicet memoriæ celebrandæ, qui (ut Rudini⁸ Poëtæ verbis loquar)

Qua Galli furtim noctu summa Arcis adorti

Mœnia concubiâ;

vigiles excitavit , & hostis indicium dedit. ejus simulacri Virgilius mentionem facit, in clypeo Æneæ :⁹

In summo custos Tarpeja Manlius arcis

Stabat pro Templo , & Capitoliæ celsa tenebat :

Romuleoque recens horrebat Regia culmo.

Atque hic auratis volitans argenteus anser

Porticibus , Gallos in limine adesse canebat.

Unde

Unde Martialis adulatoriè (ut solet)
in Apophoretis lemmate *Anser*:

• *Hæc servavit avis Tarpeji Tempula
Tonantis.*

*Miraris ? nondum fecerat illa
Deus.*

(Domitianus scilicet, postremus Capitolii restaurator, quem idem scriptor *Dominum Deumque* alibi sic sæpè nominat) Et Sollius Sidonius eleganter Romam alloquens, in Panegyrico Majorani:

*Tum quoque totam aciem Senonum
dux garrulus anser*

• *Nunciat, & vestrum vigilat sine
milite Fatum.*

Lucretius quoque noster, quem primo nominatum oportuit,

Romulidarum Arcis Servator candidus anser.

quam ob causam sacræ illi volucris
alimenta publicè¹ decreta sunt, alii-
que

1 Cicero pro Roscio. Plut. in Quæst.

que honores adsignati, quos suo loco proferam.

C A P U T X X I I X.

Militaria ἀναθήματα Torques. Signa, *aliaque* insignia *hosti detracta*, & arma *omnis generis*: quibus in re *trepidâ nonnunquam usi*. Tropæa Aurea C. FlaminI & MarI. *ab hoc capita etiam Proscriptorum Jovi oblata*: quemadmodum à Principibus aliis Arma conjuratorum. *Pro-pertius explicatus.*

Signis Imaginibusque variis Militaria Dona succedant, quæ Jovi Capitolino Duces Romani Victores, tanquam victoriæ omnis auctori atque arbitro, contulêre. Ita L. Æmilius Cos. de Gallis triumphans (teste Poly-

Polybio) τὸ Καπιτώλιον ἐκόσμησε ταῖς πε-
σημοσίαις καὶ τοῖς μανίασιν. ¹ id est, *Capito-
lium signis eorum & Torquibus ornavit.*
Quid sint autem οἱ μανίασιν idem scri-
ptor explicat disertè, verbis ibi sub-
junctis: Τῶτο δ' ἐστὶ χρυσοῦν ψέλλιον ὃ φοροῦσι
ὡσεὶ τὰς χεῖρας καὶ τὸ τεράχην οἱ Γαλάται.
*Torques scilicet sive armilla quibus &
collum & brachia circa manus Galli re-
vincirent.* ² ita M. Claudius Marcellus
(apud Livium) *Torquem aureum magni
ponderis de præda Bojorum & Insubrum
Jovi in Capitolio dicasse legitur. Et
L. Martius, Scipionum in Hispaniâ
ultor, clypeum aureum, vel argenteum,
cum effigie Barchini Asdrubalis Capito-
lio dedisse. quod alibi diximus. & D.
Augustus auctoritate Horatii:*

— *Signa nostro restituit Jovi,
Direpta Parthorum superbis
Postibus.*

³ quod fortassè de signis Crassianarum
legio-

1 Λογ. ἰσπρ. β. 2 Lib. 33. 3 Vide infra
cap. 39.

legionum recuperatis, & in Templo Martis Ultoris Capitolini repositis commodiùs interpretari possis. Nec Duces modò ipsi Triumphantes, verùm etiam milites videntur aliquid è bello raptum in Templis posuisse. id enim dicere videtur Lucanus, ubi Scævam fortissimum Cæsarianum adloquitur occisum :⁴

Non tu bellorum spoliis ornare Ton-
nantis

Templa potes, non tu latis ululare
Triumphis

Infelix.

& Tertullianus noster, libro de Resurrect. Carnis : *Gladius suus bene de bello cruentus, & melior homicida, laudem suam consecratione pensabit.* Inde varietas illa hujusmodi Donorum nata, quam è Virgilio supra Cap. xv. & imitatore ejus Sillio licet adumbratam cernere.⁵ cujus hæc verba sunt :

In

*In foribus sacris, primoque in limi-
ne Templi,*

*Captivi currus belli decus, armaque
rapta*

*Bellantum Ducibus, savaque in
Marte secures,*

*Perfossi clypei, & servantia tela
cruorem*

Claustraque portarum pendent.

Idem & Emeriti Milites faciebant, quasi Diis ob rem bene gestam gratias acturi; ut jam tantum non armamentaria ipsa Tempia essent. Quæ consuetudo ad privatarum etiam domuum postes atque atria paullatim transit, ut viri docti plures jam ante me observârunt. Hinc etiam factum ut dubiis R. P. temporibus arma ista convellerentur, & juventuti in militiæ usum distribuerentur, habito dilectu. Valerium Maximum audi id asserentem lib. VII. cap. de Necessitate: *Cannensis* (inquit) *clades adè urbem nostram vehementer confudit, ut M.*
Junii.

Junii opera, Dictatura Remp. administrantis, spolia hostium, affixa Templis, Deorum numini consecrata, instrumenta militiae futura convellerentur, ac pretextati pueri arma induerent. Eò respexit haud dubiè grandis ille (si quis) Poëta Statius in III. amœnissimæ Thebaidos:

Tantus in attonitos cecidit Deus:

arma paternis

Postibus, & fixos Superùm, ad penetralia curvus

Vellere amor.

& lib. XII. ejusdem:

— Patriis modò fixa revellunt

Arma Diis, clypeisque obducunt pectora fractis.

id fecisse Lucanus Arminensis etiam scribit, Cæsare vi armatâ illis adpropinquante: 4

*Diripiunt sacris affixa Penatibus
arma*

Quæ

*Quæ pax longa dabat. nuda jam
crate fluentes*

*Invadunt clypeos, curvataque cu-
spide pila:*

*Et scabros nigrae morsu rubiginis
enses.*

Eum Ritum arma sacrandi in periculo suo etiam Principes tenuerunt. videlicet ut ensen aut pugionem, quo petiti essent, Diis offerrent. sic Nero ab conjuratione Pisonianâ liberatus *eum pugionem*, quem Scævinius Templo Salutis in Etruriâ, sive (ut alii tradiderunt) Fortunæ² Ferentanæ detraxerat, *apud Capitolium sacravit, inscripsitque IOVI VINDICI.*³ sic Caligula antea *tres gladios, in necem suam preparados*, MARTI ULTORI *addito elogio consecraverat.*⁴ & A. postea Vitellius *pugionem, quo se Otho occiderat, in Agrippinensem Coloniam misit Marti dedicandum.* Longè tamen

² Tac. Ann. 15. ³ Sueton. Calig. Dio lib. 59. ⁴ Suet. Vitell.

men istorum superstitionem immanitas vicit C. Marii (qui teste ⁵ Orosio) *capita proscriptorum* adhuc sanguine fluentia Capitolio obtulit , & conviviis , ad oculorum quasi saturitatem , spectanda ingessit. ⁶ Neque hoc facere vir iste erubuit in eo loco , qui præclara illa Tropæa sua Aurea de Cimbris atque Jugurthâ paullò antè receperat , nobilissimas etiam Statuas quamplures sibi dedicatas haberet. quæ ab inimico ejus atque æmulo L. Sullâ dejecta , in Ædilitate suâ Cæs. Julium , magnificentiâ incomparabili ⁷ , noctu ferunt restituisse ; non sine gravi Q. Catuli & optimatum omnium indignatione. Meminit horum C. Martii monumentorum Sext. Propertius , in Elegejâ de Cleopatrá :

Fœdaque Tarpejo conopæa tendere saxo ,

Fura .

⁵ Lib. 5. cap. 18. ⁶ Plutarch. in Cæsare.

⁷ Ibidem & Sueton. Cæs. c. 11.

Jura dare STATUAS *inter* &
 ARMA MARI.

Arma enim rectè vocantur à Poëtâ, quòd variâ armorum miscellâ Tropæorum moles construeretur. ut præter alios multos Virgilius ostendit initio XI. *Æneid.* cum Statio Papinio, sub finem II. *Thebaidos*; & nobilia illa Tropæa Mariana testantur de Cimbris Teutonisque lapidea, quæ à Castello Aquarum (ubi quondam constiterant) in suggestum Capitolinum S. P. Q. R. transferri nuper jussit. ut Antiquorum aureorum memoriam, quanquam in dissimili materiâ civibus hospitibusque renovaret. Unus præter Marium C. Flaminius Cos. (teste Julio Floro) cùm de⁸ Romanorum militum prædâ Marti suo Torquem Galli vovissent, *de Torquibus eorum aureum Tropæum I O V I R O M A N O* erexisse legitur. Ita bis omninò (quod observaverim) ex devictâ

⁸ Lib. 2. c. 4.

de Capitol. Romano Comment. 361
victâ Transalpina gente Aureorum
Trophæorum ornamenta Capitolium
recepit.

C A P U T X X I X .

Tabulæ etiam pictæ in Capito-
lii ornatu. eæ ferè Triumphales,
aut ab hostibus captæ. L.
Mummī Tabula Achaica, &
M. Fulvī præda Ambracien-
sis. Mos Templâ pingendi in
Italiâ & Græciâ antiquissi-
mus : idque fere bellorum mo-
nimentis. Romæ publica mul-
ta sic etiam ornata. ποικίλη A-
theniensium. Tituli Victo-
riarum picturis adjuncti, Sa-
turnio versu. Similes è Livio
aliisque Tituli allati. Tabu-
læ Honorum ad pedes Jovis
depositæ, aureis litteris con-
scriptæ. Annales Maximi.

Q

In

In Donis Militaribus & Tabulæ picturarum erant ; quæ vel ex hostili loco captæ , vel à Triumphalibus viris positæ , Capitolium exornabant.

C. Plinius lib. xxxv. c. iv: *L. Scipio Tabulam Victoriæ suæ Asiaticæ in Capitolio posuit.* & ejusdem libri c. x: *Parthasius Ephesi natus pinxit , præter alia multa, THESEA, qui Romæ in Capitolio fuit : & navarchum thoracatum.* illos (opinor) ex prædâ aliqua transmarinæ Urbis. Nam in potestate erat eorum , quorum auspiciis bellum gerebatur , ex devictis populis signa eorum , statuas , picturasque , etiam in Templis consecratas , auferre. Desinebant enim religiosa esse , aut sacra : meritoque ad fiscum redigi poterant. ut à I. C. ^{tis} ⁱ diligenter est observatum. Unde acerbus ille aculeus M. Tullii lib. iv. in Verrem , de Tabulis Minervæ Syracusanæ , quas *Marcellum* (inquit)

† Ad Tit. DD. de jure Fisci.

(inquit) *hostem servavisse* : Verrem, *Prætorem P. R. diripuisse*. Primus legitur L. Mummius, vir aliàs minimè comis, Aristidæ Tabulam, ex victoria² Achaïca, in Cereris Delubro Romæ posuisse. Post hunc (inter alios victores) M. Fulvius Cos. ex Ambrocia, Regia Pyrrhi, ³ quicquid signorum aut Tabularum esset, Romam ad Triumphum domumque suam exornandam transmisisse: quamobrem magna illi apud cives suos invidia conflata est. Moris autem fuisse hujusmodi picturis etiam in Italia Templorum parietes convestire, Poëmation antiquissimum ostendit, quod in Templo Ardeæ legisse & exscripsisse se Plinius fatetur : ⁴

Dignis digna loca picturis condecoravit

REGINÆ IUNONIS, SUPREMI
CONIUGIS, *Templum*

Q 2

MAR-

² Plin. lib. 34. c. 4. ³ Liv. lib. 38. ⁴ Ibid. cap. 10.

MARCUS LUDIUS Elotas, Ætoli-
lia oriundus;

Quem nunc, & post semper, ob ar-
tem hanc ARDEA laudat.

& quæ de Fabio Pictore idem scriptor
adfert dicti libri cap. IV. Princeps ejus
cognominis (inquit) ipse Ædem Salutis
pinxit anno V. C. CCCCL. quæ pictura
duravit ad nostram memoriam, ade
CLAUDI principatu exusta. idemque
⁵ Plinius cum Pausania innumerabilia
adfert exempla Templorum Romæ
atque Græciæ venustissimis picturis
radiantium. Picturæ autem illæ Mar-
tiales potissimum erant, id est, rerum
præclarè in bello gestarum. Sic L.
Scipio victoriæ (quam diximus) Ta-
bulam in Capitolio posuit. ⁶ sic Aga-
thocles Siculorum Rex equestrem
suam pugnam, in Æde Minervæ Syra-
cusanæ, quæ in insula. sic Sempronius
⁷ Gracchus (is qui Sardiniam subegit)
Sar-

⁵ Toto lib. dicto. ⁶ Cic. lib. 4. in Verrem.
⁷ Liv. lib. 41.

Sardiniaë Insulæ formam, & in ea simulacra pugnarum picta in æde Matris Matutæ. Ad eam consuetudinem omninò respexit Tydeus apud Statium Minervæ Templum voturus :

*Heic ego majorum pugnas, vultusque
tremendos*

*Magnanimùm effingam Regum; figamque
superbis*

Arma Tholis.

& princeps vates in principe Æneidos suæ libro. ubi de Templo Carthaginiensi ab Ænea confpecto :

— *videt Iliacas ex ordine pugnas :*

*Bellaque jam fama totum vulgata
per orbem ;*

*Atridas, Priamumque, & sævum
ambobus Achillem.*

Nec in Templis modò Romæ, sed in foro, Rostris, Porticibus, curia, aut alio quovis publico monumento ex Tabulæ constitutæ. Ut⁸ Pinacothecas

⁸ Plin. ibid. Capitolin. in Maximin.

cas taceamus , queis lautiores cives villas & domos suas etiam privatim exornabant. In Porticibus verò hujusmodi victoriarum simulacra ponere, Atheniensium inventum fuisse quidam putant ; qui victoriam suam contra Persas & Medos publicè depinxissent in Porticu, quæ à varietate picturæ ¹ ποικίλη, alioque nomine σοά, aut περισσινάκησι appellata. Talem fuisse Linterni fingit Silius , quam Annibal Campaniæ victor non sine bile spectarit ; quæ P. R. de Carthaginensibus victorias contineret. Talis etiam in Vrbe erat ² *Septimiana* (quam de Patris nomine Caracalla vocari jussit) quæ gesta Septimii omnia, & Triumphos, & bella. nè plures recensendo extra oleas nostras nimiùm abeamus. Addebantur & picturis aliæ Tabulæ subindè, quæ literis grandibus indicem explicarent , rerum à Ducibus

P. R.

¹ Cornel. Nepos Miltiade. Laërtius Zenone. Suidas. ² Spartian. in Caracalla.

P. R. strenuè gestarum. ³ Nam Gracchana Tabula (quam diximus) ad ædem Matutæ posita, talem indicem habuit:

TI. SEMPRONI. GRACCHI. COS. IMPERIO. AVSPICIOQVE
LEGIO. EXERCITVSQ. P. R. SARDINIAM. SVBEGIT
IN. EA. PROVINCIA. HOSTIVM. CÆSA
AVT. CAPTA
SVpra. LXXX. MILLIA. RE. PVBLICA
FELICISS.
GESTA. ATQVE. LIBERTATIS. 4.....,
VECTIGALIB.
RESTITVTIS. EXERCITVM. SALVVM
ATQVE
INCOLVMEM. PLENISSVMVM. PRÆ-
DA. DOMVM
REPORTAVIT. ITERVM. TRIVMPHANS
IN. VRBEM
ROMAM. REDIIT
CVIVS. REI. ERGO. HANC. TAB. DONVM
IOVI. D.

Eæ Tabulæ Tituli Victoriæ vocabantur,

³ Liv. lib. 41. ⁴ Videtur aliquid deesse.

tur, in Capitolio potissimum positi. Attilius Fortunatianus, ubi de Saturniis versibus: *Apud nostros in Tabulis antiquis, quas Triumphaturi Duces in Capitolio figebant, Victoriæ suæ Titulum, Saturniis versibus prosequabantur. talia reperi exempla ex Regilli Tabula:*

DVELLO. MAGNO. DIRIMENDO. REGIBVS.

& infra, in Acili Glabrionis Tabula:

FVNDIT. FVGAT. PROSTERNIT. MAXIMAS. LEGIONES.

idemque scriptor alio loco, de eodem versu: *Hic versus obscurus quibusdam videtur; quia passim, & sine cura, eo homines utebantur. maxime tamen Triumphaturi in Capitolio Tabulas huiusmodi versibus incidebant:*

SVMMAS. OPES. QVI. REGVM. REGIAS REFREGIT:

Similia his sunt quæ ex Donatiano Grammatico adferuntur à CL. V. Petro Ciacconio, in eruditissimo ad *Columnam Duiliam Rostratam* Commen-

mentario. Saturnius autem versus (ut ὁδὲ πείρεσθην hoc dicam) is est cui prisca apud Latinos ætas tanquam Italo & indigenæ Saturnio nomen dedit. quorum tamen errorem Marius ⁵ Victorinus redarguit III. de metris. Græcis enim scriptoribus quæ Tragicis, quæ Comicis, æquè ostendit priùs fuisse usurpatum. constabat is plerumque pedibus sex, & semipide, tribus Jambis videlicet cum Syllaba & tribus Tröchæis : qualis est iste,

Dabunt malum Metelli Nævio
Poëta. ⁶

quanquam antiqui non semper eam legem observaverint; sed præterquam quod durissimos fecerunt, etiam alios longos, alios breviores inseruerunt. quorum exempla apud Grammaticos licebit reperire, & præcipuè apud suavissimæ difficultatis artificem Terentianum, opusculo de Metris. Æmilii

Q 5 Regilli

⁵ Et Terentianus Maurus, ubi de hoc versu.

⁶ Victorin. ibidem.

Regilli Triumphalis in Capitolio
Tabulæ (cujus Fortunatianus memi-
nit) apud Livium exemplum adhuc
superat, truncum, mutilum, & variè
à librariis corruptum. quale tamen
cunque est non pigebit adjicere :

.
DVELLO. MAGNO. REGIBVS. DIRI-
MENDO

CAPVT. ¹ SVBIGENDIS. PATRANDÆ
PACIS

HAC. PVGNA. EXEVNTI. L. ÆMILIO
M. ÆMILI

F. AVSPICIO. IMPERIO. FELICITATE
DVCTVQ. EIVS

INTER. EPHEVSM. ² CAMOCHVMQ.
INSPECTANTE

COS. IPSO. ANTIOCHO. EXERCITV
OMNI. EQVITATV

ELEPHANTISQ. CLASSIS. REGIS. AN-
TIOCHI. ³ ANTEA

SIC. VICTA. FVSA. CONTVSA. FVGA-
TAQ. EST

IBIQ.

¹ Emendat Sigon. *Capiendis, subigendis, patran-
da paci.* ² Idem: *Samum Chiumque.* ³ Idem:
Ante diem XI. Kal. Januar.

IBIQ. EO. DIE. NAVES. LONGÆ. CVM
OMNIB. SOCIIS

CAPTÆ. XLII. 4 EA. PVGNA. PVGNA-
TA. REX

ANTIOCHVS. REGNVMQ. EIVS

.

.

.

EIVS. REI. ERGO. ÆDEM. LARIB.
PERMARINIS. VOVIT

Triumphum autem Navalem egit L. Æmilius Regillus Præt. de Antiocho, anno V. C. DLXIV. (secundum Fastos Capitolinos) ad Kal. Februarias eamque Ædem LX. ⁵ postea annis M. Æmilius Cens. dedicavit, alii autem Tituli, sive Tabulæ, quarum Fortunatianus meminit, ut M'. Acilii Glabronis, qui uno ante Regillum anno de eodem hoste triumphaverat; cæterorumque Ducum, vetustate temporum planissimè perierunt. Σύσιχ⁶ autem ille superiori mos, atque adeò heic non omittendus, decretos Principibus

4 Al. LXII. 5 Liv. lib. 37.

pibus honores in Tabulas aut columnas referre, & publicè alibi, vel in Capitolio, proponere. Eò facit testimonium EnnI de Africano, apud ⁶ Trebellium: *Quantam Statuam faciet P. R. quantam columnam quæ res tuas gestas loquatur!* quem honorem statuis antiquiorem Plinius adfirmat lib. xxxiiii. c. x. Exemplum est in Dione Cassio, ubi de S. C.^{tis} in honorem Cæsaris *μάλιστα κολωννῶν factis*⁷: *Decora hæc in argenteis columnis litteris aureis perscripserunt, & sub pedibus Jovis Capitolini collocaverunt.* Ritus istum litteris aureis scribendi Tacitus etiam tangit in iv. Annali: *Atque Haterius cum ejus diei S. C.^{ta} (de Tiberii honoribus) aureis litteris figenda in Curia, censuisset, deridiculo fuit: & Sidonius Apollinaris i. Epistolar. in fine: Dignum Poëma quod perennandum apicibus auratis justè Tabula Rostralis acciperet, aut etiam Capitolina. nisi ad consuetudinem*

dinem alteram ducere hoc malimus, qua victoris in Musica commissione carmina simili magnificentia Jovi dicabantur. ut suo⁸ loco dicemus. Similes Tabulæ istis erant Annales Maximi. de queis Macrobius III. 9. Saturnalior. Pontificibus (inquit) permiffa est potestas memoriam rerum gestarum in Tabulas conferendi, & hos Annales appellant equidem Maximos, quasi à Pontificibus Maxx. fictos. Unde ex persona Æneæ ait (Virgilius)

*Et vacet Annales nostrorum audire
laborum.*

8 Syntag. II. 9 Cap. 2.

CA-

C A P U T X X X .

De Tabulis æneis aliquid interpositum, quarum magnus in Capitolio numerus. Mos eas in Curia aut Templis ponendi: tandem in Ærario. Tabularium, Capitolinum, Palatinum, aliaque P. R. Quid Æra figere aut refrigerare. Olim varia Tabularum materia. Earum in Capitolio series atque ordo. Exempla duarum prolata. Leges Sacratæ quæ.

Quia in Tabulas Capitolinas incidimus, omissis tantisper Donariis inferamus etiam illas quæ S. C.^{ta}, Principum Rescripta, Plebiscita, Magistratum Edicta, Leges, Federa, Privilegia & his similia aut
agnata

agnata continerent. ¹ Quarum Tabularum ∞ . ∞ . ∞ . quæ unà cum nobilissimo Templo conflagrarant , restituenda Vespasianus suscepit , undique vestigatis exemplaribus. Nequis exiguum harum numerum & vix *αξιωματικόν* fuisse sibi persuadeat. Quæ omnes Tabulæ num in ipso summo templo repositæ , an adjuncto ei Tabulario servatæ sint haud proclive adeò sit dicere , TABULARI quidem CAPITOLINI meminit Vetus apud Marlianum Inscriptio , in qua legimus Q. LUTATIUM. Q. F. Q. N. CATULUM. COS. SUBSTRUCTIONEM ET. TABULARIUM. DE. SUO. FACIENDUM. COERAVISSE. Nisi fortè stultividi exscriptores isti fuerint , & pro TABULATO Tabularium supposuerint , quæ suspicio nobis incidit. Fundus tamen vulgatæ lectioni Polybius qui lib. Histor. II. vetustissimum Romanorum & Carthaginensium
Fœdus

¹ Suet. Vespas. Tac. 4. Hist.

Fœdus ad sua usque tempora mansisse scribit ἐν χαλκώμασι, ὡς αὖτ' Δία τὸν Καπιτώλιον ἐν τῷ τῷ ἀγρονομίων ταμείῳ. Recepta tamen etiam ab antiquo consuetudo promulgatas jam & in Æneis Tabulis incisas Leges ad Deorum Tempia (ubi custodiendæ reponerentur) deferri. Sic invenimus apud Livium² *L. Valerio & M. Horatio Coss. institutum ut S. C.ª in Ædem Cereris ad Ædiles Pleb. deferrentur, quæ antea arbitrio Coss. supprimebantur vitiabanturque.* Sic apud eundem Scriptorem³ *Legem Iciliam de Jure Populi & Tribunicæ Potestatis, aliasque Sacratas Leges apud Dianæ in Aventino fuisse repositas. Quæ sint autem Sacratæ Leges Festus Pompejus explicavit hac ratione: Quia illis sanctum erat ut si quis adversus eas fecisset, sacer alicui Deorum esset cum familia pecuniaque.* De Fœderibus etiam constitutum quò sanctiora & relligiosiora essent,

ut

² Lib. 3. & Serv. in 4. Æn. ³ Ibidem.

ut in Capitolio aliisque Templis fervarentur ; exemplo tamen iis (ad quos pertinerent) transmissio. quod è Livio discimus lib. xxvii. his verbis : *Hæc convenerunt , conscriptaque biennio post Olympiæ ab Ætolis , in Capitolio ab Romanis , ut testata sacratis monumentis essent, sunt posita.* Et è SS. Litteris lib. i. Machab. c. viii. ⁴ *Hoc rescriptum est quod rescripserunt in Tabulis æreis , & miserunt in Jerusalem ut esset apud eos ibi memoriale Pacis & Societatis.* Josephus quoque de Fœderibus cum sua gente initis , scriptoque consignatis lib. xiv. Antiquit. c. xvi. quorum exempla ait *ἐν τε τῷ Καπετωλίῳ , καὶ Σιδῶνι , καὶ Τύρῳ , καὶ ἐν Ἀσκαλῶνι , καὶ ἐν τοῖς ναοῖς* fuisse consecrata. ⁵ Fœdus item antiquissimum P. R. cum Latinis Dionys I ætate in Capitolio visebatur columnæ æneæ Græcis insculptum litteris. In Curiâ etiam & Rostris monumenta istiusmodi spectata fidem facit

⁴ Vide etiam ibid. c. 14. ⁵ Dionys. Hal. lib. 4.

cit Annalium scriptor⁶ in Actis Tiberi: *Atque Haterius cum ejus S. C. t. figenda Aureis Litteris in Curia censuisset, deridiculò fuit.* Et M. Tullius in Oratione pro Balbo: *Cum Latinis omnibus ictum Fœdus Sp. Cassio, Postumio Gemino Coss. quis ignorat? quod quidem nuper in columna aenea meminimus post Rostra incisum & perscriptum fuisse.*⁷ Qui mos videtur deinde omissus, & ad Præfectos Ærarii omnis Tabularum Publicarum cura translata. nisi quod Prærogativa sua & vetus consuetudo Jovi Capitolino subindè relicta; quasi loci istius sanctimonia ac religio plurimum auctoritatis Tabulis ipsis conferret. Unde & Numen quoddam habere creditæ, fide Uraniaë Tullianæ, in I. de Divinat.

Tum species ex ære vetus, generosaque Natta

Concidit, elapsaque vetusto NUMINE LEGES.

quibus

⁶ Tac. Ann. 4. ⁷ Serv. in 2. Georg. Tac. Ann. 13.

quibus equidem in verbis Prodigium Capitolinum tangit, de quo ipsemet sæpè alibi: tum præcipuè Catilinariâ III. cùm ait: *Memoriâ tenetis Cotta & Torquato Coss. complures in Capitolio turres de calo esse percussas, cùm & simulacra Deorum immortalium depulsa sunt, & statua veterum hominum dejecta, & Legum ara liquefacta. Æneæ igitur omnes eæ Tabulæ erant, atque ideò Æra αἰωνῶς sic interdum vocata.* Idem Cicero ad Familiar. VII. ep. I. *Cujus Æra refigere debebamus, ejus etiam cheirographa defendimus? Dicebantur autem refigi leges cùm abolerentur.* Virgilius ex Vario: ⁸

— *fixit leges pretio, atque refi-*
xit;

figi, cùm promulgarentur. ⁹ Ovidius:

— *nec verba minantia fixo*
Ære legebantur.

Plau-

8 6. Æneid. 9 1. Metam. quamvis alii aliter legant.

Plautus Trinummo :

*Eæ miseræ etiam ad parietem sum
fixæ clavis ferreis.*

Quanquam olim lignæ & eboreæ
etiam Tabulæ essent. Unde de XII
non levis quæstio est, quâ tandem
materiâ in publico primùm sint posi-
tæ, *Æneas* opinantur fuisse Diodorus
Dionysius, Livius. *Eboreas* M. Tul-
lius in laudata Catilinariâ. *Roboreas*
sive lignæ Pomponius de origine
Juris. nisi mendum ibi sit, & pro *ro-
boreas*, *eboreas* legendum sit. quod Cri-
ticis quibusdam est visum. sed totam
eam ζήτησιν eruditè atque eleganter
olim tractavit eruditissimus Brodæus
lib. IV. Miscellaneorum c. XII. cujus
scrinia non compilo. Distingueban-
tur hujusmodi Tabulæ in Capitolio
characterum quorundam notis, pagi-
narum numeris, & loculorum diver-
sitate; vitandæ scilicet in tanto nume-
ro, confusione. Ostendit monimen-
tum vetus Aquilæ, ad exemplar Ca-
pito-

itolinæ Tabulæ descriptum, quod à
Iulvio Ursino communicatum sibi
ipsius olim in Tacito vulgavit; nos
de Lipsi iterùm adscribemus :

IMP. CÆSAR. VESPASIANVS
AVG. PONT. MAX.

TR. POT. II. IMP. VI. PP. COSS. III.
DES. IIII.

VETERANIS. QVI. MILITAVERVNT. IN
CLASSE

RAVENATE. SVB. SEX. LVCILIO. BAS-
SO. QVI

SENA. ET. VICENA. STIPENDIA. AVT
PLVRA

MERVERVNT. ET. SVNT. DEDVCTI.
IN. PANNONIAM

QVORVM. NOMINA. SVBSCRIPTA
SVNT

IPSIS. LIBERIS. POSTERISQVE. EORVM
CIVITATEM

DEDIT. ET. CONNVBIVM. CVM. VXO-
RIBVS. QVAS

TVNC. HABVISSENT. CVM. EST. CIVI-
TAS. IS

DATA. AVT. SIQVI. CÆLIBES. ESSENT
CVM

ILS. QVAS. POSTEA. DVXISSENT. DVM-
TAXAT

SINGVLI. SINGVLAS. NON. APRIL
CÆSARE

AVG. DOMITIANO. CN. PEDIO. CA-
STO. COS.

ILATORI. VENETI. F. CENTVRIONI
AMEZEIO

DESCRIPTVM. ET. RECOGNITVM. EX
TABVLA

ÆNEA. QVÆ. FIXA. EST. ROMÆ. IN
CAPITOLIO

AD. ARAM. GENTIS. IVLIÆ. DEFO-
RAS. PODIO

SINISTERIORE. TAB. T. PAG. II.
LOC. XXXXIII.

Adscribemus & Græcum S. C. bre-
viusculum è Josepho: quò Antiqui-
tatis illius Venerandæ ex Utriusque
Linguæ vetustis Tabulis, in Capito-
lio olim fixis, recens aliquod *μνημόσυνον*
Lectori nostro repræsentetur. Ait
igitur Josephus de Cæsare: *Ἐπιτέπη δὲ
καὶ Ἰερικῶν τὰ τὸ πᾶσι δὲ ἀναστῆσαι τείχη
ταύτων αἰτησαμένων τῶν Ἰουδαίων. Ἐρρίπη δὲ ἐπὶ
Πομπηῆς καὶ Ἰουδαίων. καὶ τῶν ἐπιστῆσαι τοῖς
Ἰουδαίοις*

πάτοις εἰς Ῥώμην, ἀναγράψαι ἐν τῷ Καπιτω-
λίῳ, καὶ τὸ ἡρόμενον ὑπὸ τῆς συγκλήτης δόγματι τῆ-
ς ἐξουσίας τὸν τρόπον :

ΛΕΥΚΙΟΣ. ΟΥΑΛΕΡΙΟΣ. ΛΕΥΚΙΟΥ
ΟΙΥΙΟΣ. ΣΡΑΤΗΓΟΣ

ΣΥΝΕΒΟΥΛΕΥΣΑΤΟ. ΤΗ. ΣΥΓΚΛΗΤΩ
ΕΙΔΟΙΣ

ΔΕΚΕΜΒΡΙΑΙΣ. ΕΝ. ΤΩ. ΤΗΣ. ΟΜΟ-
ΝΟΙΑΣ. ΝΑΩ

ΓΡΑΦΟΜΕΝΩ. ΤΩ. ΔΟΓΜΑΤΙ. ΠΑΡΗ-
ΣΑΝ. ΔΕ

ΛΕΥΚΙΟΣ. ΚΩΠΩΝΙΩΣ. ΛΕΥΚΙΟΥ
ΟΙΥΟΣ. ΚΑΙ

ΠΑΠΙΡΙΟΣ. ΚΥΡΙΝΑΣ. ΠΕΡΙ. ΩΝ. ΑΛΕ-
ΞΑΝΔΡΟΣ

ΙΑΣΟΝΟΣ. ΚΑΙ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. ΔΩ-
ΡΟΘΕΟΥ. ΙΟΥΔΑΙΩΝ

ΠΡΕΣΒΕΥΤΑΙ. ΑΝΔΡΕΣ. ΑΓΑΘΟΙ.
ΚΑΙ

ΣΥΜΜΑΧΟΙ. ΔΙΕΛΕΧΘΗΣΑΝ. ΑΝΑ-
ΝΕΟΥΜΕΝΟΙ

ΤΑΣ. ΠΡΟΥΠΗΡΓΜΕΝΑΣ. ΠΡΟΣ. ΡΩ-
ΜΑΙΟΥΣ

ΧΑΡΙΤΑΣ. ΚΑΙ. ΤΗΝ. ΦΙΑΛΗΝ. ΚΑΙ
ΑΣΠΙΔΑ

ΧΡΥΣΗΝ.

ΧΡΥΣΗΝ. ΣΥΜΒΟΛΟΝ. ΤΗΣ. ΣΥΜ-
 ΜΑΧΙΑΣ
 ΓΕΝΟΜΕΝΗΝ. ΑΝΗΝΕΓΚΑΝ. ΑΠΟ
 ΧΡΥΣΩΝ
 ΜΥΡΙΑΔΩΝ. ΠΕΝΤΕ. ΚΑΙ. ΓΡΑΜ-
 ΜΑΤΑ
 ΑΥΤΟΙΣ. ΗΞΙΩΣΑΝ. ΔΟΘΗΝΑΙ. ΠΡΟΣ
 ΤΕ
 ΤΑΣ. ΑΥΤΟΝΟΜΟΥΜΕΝΑΣ. ΠΟΛΕΙΣ
 ΚΑΙ. ΠΡΟΣ
 ΒΑΣΙΛΕΙΣ. ΥΠΕΡ. ΤΟΥ. ΤΗΝ. ΤΕ. ΧΩΡΑΝ
 ΑΥΤΩΝ. ΚΑΙ. ΤΟΥΣ. ΛΙΜΕΝΑΣ
 ΑΔΕΙΑΣ
 ΤΥΓΧΑΝΕΙΝ. ΚΑΙ. ΜΗΔΕΝΑ. ΑΔΙ-
 ΚΕΙΣΤΑΙ
 ΕΔΟΞΕ. ΔΕ. ΣΥΝΘΕΣΤΑΙ. ΦΙΛΙΑΝ. ΚΑΙ
 ΧΑΡΙΤΑΣ
 ΠΡΟΣ. ΑΥΤΟΥΣ. ΚΑΙ. ΟΣΩΝ. ΕΔΕΗΣΤΗ-
 ΣΑΝ. ΤΥΧΕΙΝ
 ΤΑΥΤΑ. ΑΥΤΟΙΣ. ΠΑΡΑΣΧΕΙΝ. ΚΑΙ
 ΤΗΝ. ΚΟΜΙ
 ΣΤΕΙΣΑΝ. ΑΣΠΙΔΑ. ΠΡΟΣΔΕΞΕΣΤΑΙ
 ΤΑΥΤΑ. ΕΓΙΝΕΤΟ. ΕΠΙ. ΥΡΚΑΝΟΥ.
 ΑΡΧΙΕΡΕΩΣ
 ΚΑΙ. ΕΘΝΑΡΧΟΥ. ΕΤΟΥΣ. ΕΝΝΑΤΟΥ
 ΜΗΝΟΣ
 ΠΑΝΕΜΟΥ

Erant & privata Cæsarum Tabularia, sive *δοχεῖα* Palatina, quorum Veteres inscriptiones mentionem faciunt, & Hyginus Aug. Cæs. (ni fallor) Liberius in libello, *de Limitibus constituendis*, his verbis: *Libros æris & Typum totius verticæ¹ lineis descriptum secundum suas terminationes, asscriptis² finibus, Tabulario Cæsaris inferemus.* paullò etiam infrà: *Et quidquid aliud ad instrumentum mensorium pertinebit, non solùm Colonia, sed & Tabularium Cæsaris, manu conditoris subscriptum habere debet.*³ Erant & Tabularia alia publica ad Atrium Libertatis, & ad ædem Nympharum, in queis rerum minorum tabellæ, sive Acta publica, coningerentur. sed quia istæ sermonis *κβολαὶ* institutum nostrum retardant, lectoribusque tædio sæpè sunt & molestiæ; in Capitolium revertemur.

¹ Al. *linteis*. ² Al. *affinibus*. ³ Liv. lib. 43. sic. pro Milone. Lips. ad An. 5. Taciti.

CAPUT XXXI.

Coronæ Aureæ Capitolinæ
 multæ & magni ponderis :
 Mos & caussa eas dicandi.
 Ducum quorundam heic o-
 stentatio. Petillius de Coro-
 nâ subreptâ postulatus. Cu-
 stodes Capitolii, & Tutellæ
 ejus Redemptores. Diade-
 ma Cæsaris in Capitolium
 missum. Ridicula Marliani
 negligentia.

Ducum Triumphantium munus
 Coronæ etiam Aureæ erant, egre-
 gium Jovi *ἀνάθημα* : aut Populorum
 Regumque, P. R. *συμμεχίαν* sibi istâ
 ratione gratulantium. Harum quæ in
 Capitolio magnificentia ac multitudo
 fuerit ; vel ex iis, quas superstibus in
 libris Livius recenset, aliquam licebit
 æsti-

æstimationem facere. Marlianus ὁ τυ-
φλὸς ὁδηγός, & secutus eum Rosinus,
unius tantum aut alterius inibi memi-
nerunt. ego ex Livio istas subnota-
bam, posterioris maximè generis;
Quas dehinc ordine temporum ob-
servato, tanquam ex Nomenclatore,
recitabo.

¹ Primi (quod sciam) Legati Lati-
norum, fœdere cum Romanis circa
annum v. c. cclix. inito, donum Jovi
Coronam auream miserunt. quo anno
Rex Tarquinius, Capitolii conditor,
Cumis extremum diem obiisse cre-
ditur.

² Anno post eam conditam cccvi.
statim à secessu plebis in montem sa-
crum, iidem Latini cum Hernicis,
concordiam P. R. gratulati, aliam at-
tulerunt.

³ Anno v. c. ccccxii. cùm de Sa-
mnitibus Triumphatum esset; Car-
thaginieneses Legati gratulatum missi,

R 2 cum

cum Coronæ aureæ dono xxv. p. quæ in cællâ Jovis poneretur.

⁴ Quarto verò & decimo belli Punici, Legati Saguntini cum aliâ Coronâ, incerti ponderis, Jovi item dedicandâ.

⁵ Anno v. c. 15LVII. Legati ab Rege Attalo venerunt cum Coronâ cclxvi. P. five (ut alii libri habent) cclvi.

Paucis interjectis annis⁶ alia à Rege Philippo Jovi missa, c. P. & ab Alabandensibus altera, dimidio minor.

Eodem tempore Lampfaceni⁷ Lxxx. P. Coronam donaverunt, & Pamphyliorum Legati aliam ex viginti millibus Philippæorum factam. *quam is Senatus in Capitolio ponere, & apud eam sacrificare permisit.* Populorum aut Principum externorum munera, nec illarum minor numerus, quas Duces Romani Triumphantes Deorum Regi

⁴ Lib. 28. ⁵ Lib. 32. ⁶ Anno V. C.
⁷ Lib. 34.

Regi posuerunt; etsi Scriptorum iis recensendis diligentiam interdum desiderem.

¹ Mamercus Æmilius Dictator traditur Fidenatibus, Faliscis, & Vejentibus devictis, coronam auream *Libra pondo* ex pecuniâ publicâ posuisse. prout res P. R. tum adhuc inopes erant.

Aliam *duarum Librarum pondo & Trientis* T. Quinctius Dictator, cum per novem dies totidem urbes, & decimam Præneste cepisset. sic enim pretium ejus *Trientem tertium Pondo*, è CincI Mystagogico, Festus interpretatur.

Quod omnes Triumphantes facere etiam solitos Plinius testatur, ubi de Coronis: ² *Inde natum* (inquit) *ut etiam Triumphaturis conferrentur in Templis dicanda.* Ubi de aureis eum loqui Festus ostendit in *Triumphales Coronæ: quas temporibus* (ait) *antiquis*

R 3 propter

propter paupertatem laureas fuisse, quæ suo tempore Imperatori Aureæ præferrentur: Ut dubium non sit quin & artificii præstantiâ, & materiæ pretiositate, ac donantium multitudine, Coronæ Capitolinæ summam loco æstimationem, maximam verò spectantibus admirationem attulerint. Nam (ut stillicidium hauriamus è situlâ) Triumpho uno Scipionis Asiatici, Coronæ aureæ ccxliiii: ³ & altero Q. Fulvii Flacci, Coronæ aureæ cxxv. prælatæ leguntur. ut Cæsaris Dictatoris & aliorum Triumphos taceamus. quas etsi omnes Capitolino Templo illatas fuisse affirmare constanter non audeam; maximam tamen earum partem non dubito I. O. M. in Templo Maximo esse consecratam. Adhæc Pii Principes, Vespasianus Aug. ⁴ Coronas ex Cinnamomo, interrasili auro inclusas, in Templis Pacis & Capi-

³ Lips. Admir. lib. 2. c. 9. ⁴ Plin. lib. 12. c. 19. Vopisc. Aurelian.

Capitolii dicavit; & Probus, Coronas aureas, quas sibi obtulerant omnes Gallia civitates, IOVI OPT. MAX. DIS, DEABUS, Senatus manibus, CONSECRARI voluit. Igitur necessarium fuit Theauris hujusmodi ab injuriâ defendendis custodes adponi, quos TUTELLÆ CAPITOLI REDEMPTORES appellare videtur Plinius lib. xxxv. c. lll. è quorum numero M. Aufidium ipse nominat; & Horatius, in Satyris, Petillum Capitolinum quemdam, de Coronâ aureâ subreptâ sub Augusto postulatum. qui tamen ægrè defensionibus multis judicio tandem absolutus est. Unde duram ejus causam Horatius vocat Satyrâ x. sed non sine suspicione criminis deinceps ætatem gisse ostendunt ista, quæ decerpsimus, è Satyra iv.

————— mentio si qua

De CAPITOLINI furtis injecta PETILLI

R 4

Te

*Te coram fuerit; defendas, ut tuus es
mos :*

*Me Capitolinus convictore usus
amico-*

*que à puero, caussa que meâ permul-
ta rogatus*

*Fecit, & incolumis lætor quod vivi
in urbe;*

*Sed tamen admiror quo pacto judi-
cium illud*

Fugerit.

Numismata vetera argentea, capit
XII. hujus Commentarii posita, qua
unâ ex parte Capitolii, ex alterâ A
quilæ, aut Jovis Capitolini effigien
expressam habent, cum nomine PE
TILLIUS. CAPITOLINUS. an ad reun
istum pertineant, haud proclive adeo
fit dicere: tamen cognomentum istu
CAPITOLINI satis ostendit pene
PETILLIAM Gentem plerumque Ca
pitolii custodelam fuisse. In Veter
enim Glossario quod LovanI M. S
inspexi, sic erat: CAPITOLINUS, i
est

est, Capitolio serviens. Parum autem abest, quin nec immeritò, nec injuria, factum dicam ut Petilliorum aliquis (etiam innocens) ¹ accusaretur, cùm iidem ante P. Scipionem Africanum, innocentissimum virum, unà cum Nævio Tribuno Pleb. repetundarum accusassent. quem tamen & sua auctoritas, & P. R. benevolentia laudabiliter absolvit. Ex eâ consuetudine Coronas in Capitolio deponendi fecisse etiam videatur Dictator Cæsar, cùm Lupercalibus oblatum sibi à M. Antonio, & Collegiis Sacerdotum, ² Regale Diadema in Capitolium statim misit; responso dato: SOLUM IOVEM ROMANORUM REGEM ESSE. quò modestissimo facto ambitiosissimi animi impetum piè prudenterque apud populum Romanum dissimularet.

¹ Liv. lib. 38. Auctor. de V. ill. Val. Max. alii. ² Sueton. Cæs. Plutarch. Dio lib. 44.

CAPUT XXXII.

JOVITAMquam Regi Purpura dicata, & Vestes aliæ pretiosæ. quid Sandyx in Virgilio & Vopisco. Donariorum sumptuositas à Platone, Alexandro Severo, & Lactantio reprehensa. Lipsi emendati uncula rejecta. Epitheton Inane ferè mortuorum esse.

Igitur quia IUPPITER εἷς τῶν Ῥωμαίων κρείττωνος, εἷς βασιλέων βασιλεύς, testimonio etiam Horati:

Regum timendorum in proprios greges,

Reges in ipsos imperium est Jovis;
 alia consuetudo nata ut inter Donaria Capitolii sacra Purpura etiam Regia poneretur. cujus rei clarum testimonium est in Aureliano Vopisci, his verbis: *Meministis enim fuisse in Templo Jovis Opt. Max. Capitolini pallium breve*

breve purpureum lanestre, ad quod quum
matronæ, atque ipse Aurelianus, junge-
rent purpuras suas, cineris specie decolo-
rari videbantur ceteræ, Divini compa-
ratione fulgoris. Hoc munus Rex Per-
farum ab Indis interioribus sumtum Au-
reliano dedisse perhibetur. Erat id pal-
lium *Sandyce* Indicâ tinctum. ¹ cujus ut
pretiosissimi muricis Virgilius etiam
meminit in Eclogis :

*Sponte suâ Sandyx pascentes vestiet
agnos.* ²

& Sidonius in Epithalamio Polemii
& Araneolæ :

*Ebria non solum spirat conchyliâ
Sandyx.*

quam *Sandycem* herbam esse putavit
interpres Servius, atque inde *Sandy-*
cinum fieri colorem. deceptus fortè
verbis Plinii ³ lib. xxxv. cap. vi. qui
similem (sed immeritò) sapientissimo
Poëtæ opinionem attribuit. Erat enim
Sandyx

¹ Vopisc. ibid. ² Eclog. iv. ³ Vbi Dale-
champium vide.

Sandyx coloris nomen, cujus compositionem ex *Sandarachâ* & *Rubricâ* Plinius docet laudato loco. Unde & cum *Sandarachâ factitiâ* Vitruvii ⁴ quidam confuderunt: quâ de re doctissimos viros Hadrianum Junium in Nomenclatore, Dalechampium in citatum librum Plinii, & Philandrum (si libet) Vitruvianum Interpretem disputantes vide. De superstitioso Ritu Vestes Capitolio offerendi, sic etiam Lampridius Alexandro. *Dimissô Senatu Capitolium conscendit, atque inde re divinâ factâ, & Tunicis Persicis in Templo locatis, hujusmodi concionem habuit.*

Tunicæ istæ è prædâ militari erant, atque indè pretium earum colligitur quòd tam nobili in loco fuerint à victore Cæsare locatæ. Quam Donariorum sumptuositatem irrisit è nostris Lactantius lib. II. *His* (Deos intelligit) *Peplos & indumenta preciosas,*

sa, quibus usus velaminis nullus est; his Aurum & Argentum consecrant. quæ non tam habent, qui accipiunt; quàm qui illa donârunt. Et Divinus apud⁵ Tullium Plato. cujus verba etsi longiuscula, quia Romulæ illius Suadæ ore sonantia, non pigebit exscribere. Ait igitur: Aurum & Argentum in urbibus & privatim, & in fanis, invidiosa res est. Tum ebur ex inani corpore extractum, haud satis castum donum Deo. (Lipsius ex immani corpore legebat. quod non probo. nam & alibi observatum epitheton inane⁶ ad Funeralia & Mortualia pertinere.) Jam as atque ferrum duelli instrumenta, non fani. ligneum autem, quod quis voluerit uno è ligno dedicato: itemque lapideum in Delubris communibus. Textile ne operosius, quàm mulieris opus menstruum. color autem albus præcipuè decorus Deo est. tum in cæteris, tum maximè in textili.

⁵ 2. de Legib. ⁶ Apud Virgilium, Statium, & alios.

li. tincta verò absint nisi in bellicis insignibus, divinissima autem dona habent & formæ, ab uno pictore absoluta die. itemque cætera hujus exempli dona sunt. Cui Platonicae doctrinæ Alexander Imperator assentiri visus, qui (teste Lampridio) nihil auri aut argenti in Templis unquam posuit, semper in ore habens illud Persianum:

*Dicite Pontifices, in sacro quid facit
Aurum?*

Ufus tamen evicit ut aliter heic Vulgus, aliter Sapientes & cordatiores homines sentirent.

C A P U T X X X I I I .

De Columnis Rostratis aliquid dictum, quæ in Capitolio Æneæ, Inauratæ. Aliæ aliorum locorum. Mos & causa eas dicandi. eadem cum Arcubus Triumphalibus aut Τετραποδῶν. Hi quoque in Capitolio, etiam extra Romam. magnus eorum in Romano numerus: Ornamenta varia. Antiquariorum De Arcu Trajani insignis error.

Defunctum me rebar Militaris Munificentiæ adparatu; cùm ecce recordatio oboritur Rostratarum Columnarum, quas in Navali victoriâ S. P. Q. publicè consecrabat.

bat. 7 Plinius lib. xxxiiii: *Antiquior (Statuis) celebratio columnarum. sicut C. Duellio, qui primus Navalem Triumphum egit de Pœnis, quæ est etiamnum in Foro. Ea è candido marmore olim fuit Siliii testimonio, qualem ipse depictam in Linternate Porticu ab Hannibale conspici fingit:*

8 *Æquoreum juxta decus, & navale Tropæum,*

*Rostra gerens niveâ surgebat mole
columna,*

*Exuvias Marti, donumque Duilius
alio,*

*Ante omnes, mersâ Pœnorum classe
dicabat.*

Similes columnas Julius Cæs. Dictator (auctore 9 Servio) honori suo Romæ posuit: *unam in rostris, alteram ante Circum in parte januarum. Sed & Capitolium (quod volebam) hujusmodi ornamenta habuit, ex ære potissimum formata. Claudianus enim in*

Panc-

Panegyrico ad Honorium numerat in
Capitolii ornamentis :

*Aeraque vestitis numerosâ puppe
columnis*

Consita.

quæ in eodem Panegyrico alibi o-
stendit inaurari solere. Sic enim Ro-
ma loquitur :

*Ast ego franabam geminos quibus
altior ires*

*Electi candoris equos, & nominis
ARCUM*

*Jam molita tui, per quem RA-
DIANTE decorus*

*Ingrediere TOGA; pugnae monimen-
ta dicabam*

*DEFENSAM Titulo LIBYAM te-
stata perenni.*

*Jamque parabantur pompa simu-
lacro futura,*

*TARPEIO spectanda IOVI, CÆ-
LATA metallo*

*CLASSIS, ut auratos sulcaret re-
mige fluctus.*

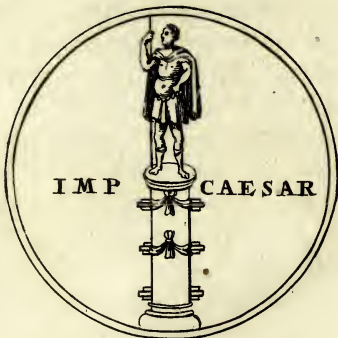
quæ

quæ prolixius adscribo, quia plera in iis Capitolii Ornamenta: *Arcus Triumphales, Tropæa, Tituli, sive Indices, & Columna Rostrata.* Talem in Capitolio columnam agnoscit & ¹Livius bello Punico priore positam à M. Aemilio Cos. (cui collega Ser. Fulvius fuerat) totam mox ad imum fulmine discussam. Servius quoque Honoratus ad Virgilianum illud:

— *Navali surgenteis ære columnas;* ²

Augustus (inquit) victor totius Aegypti, quam Cæs. pro parte superaverat; multa de navali certamine sustulit Rostra, quibus conflatis IV. effecit Columnas: quæ postea à Domitiano in Capitolio sunt locata. Unam earum columnarum, cum statuâ Aug. superpositâ, videre est in veteribus ejus Numis; quemadmodum & Titi Cæs. quos Augusto restituit; & nos post Torrentium aliofque effingi curavimus: ³ Julius Philar-

¹ Lib. 42. ² Ibid. ³ In 3. Georg.

argyrius, alter Virgilio Scholiaſtes, eum honorem ab Auguſto cum M. Agrippâ, genero ſuo, communicatum putat, qui unde hoc hauſerit neſcio. Dio quidem libro LI. *Agrippam*, ſcribit, *præter alios honores Vexillo cæruleo (quod Navalis victoriæ testimonium eſſet) à ſocero donatum*; qui tamen illi honores eſſent, non expreſſit. Ex eadem conſuetudine Senatus Galbæ Cæſ. ⁴ *Statuam decreverat Roſtrata columna ſuperſtanti in parte fori, quâ trucidatus eſt; ſed decretum D. Veſpaſianus abolevit.* Plura non addam in re tam vulgatâ; ſed quia (teſte Plinio) eadem Columnarum & Arcuum Triumphalium olim ratio fuit: *attolli ſupra cæteros mortales*; ſciat Lector ſpecioſiſſima hæc Victoriæ monimenta in Capitolino monte ſæpè etiam erecta. Cornel. Tacitus in rebus Neronis: ⁶ *At Romæ Tropæa de Parthis, Arcuſque medio Capitolini montis*

⁴ Sueton. Galba. ⁵ Lib. 34.c.6. ⁶ Lib. 15.

*montis sistebantur , decreta ab Senatu
 medio adhuc bello; neque tum omiffa,
 dum adfpectui confultitur , fpretâ con-
 fcientiâ. fignificat Senatum etfi rei
 malè geftæ confcium ornamenta ta-
 men ifta, metu Cæfaris , in Capitolio
 derelinquenda cenfuiſſe. Sed num-
 quid Numi quidam Veteres Nero-
 niani eum Arcum adhuc oftendunt?
 Judica Lector ex effigie ejus , quam
 ab Ampliffimo & Reverendo V. Dio-
 nyfio Villerio nobifcum communi-
 catam , operæpretium putavi heic in-
 ferere : Sicuti & alterius illius , qui in
 numo Trajani à Choulio , aliifque,
 vulgato ; cum Infcriptione I. O. M. à
 Senatu fortè ob victoriam Daci-
 cam erecti. Falfò Antiquarii Jovis
 Templum eſſe tradiderunt , errore
 ducti Infcriptionis; & vel ideò appin-
 gendum putavimus. Agnoſcit Tra-
 jani Arcum , in foro ipfius , Dio lib.
 LXVIII. qui an numo ifto fignatus fit
 non planè auſim affirmare. certè mul-
 ta*

in eo spolia, Tropæa, signa, simu-
cra Victoriarum expressa. qualia in
oro Trajani agnoscit Agellius¹ his
verbis: *In fastigiis fori Trajani simula-
ta sunt sita, circum undique inaurata,
quorum atque signorum militarium.
Subscriptumque est: EX MANUBIIS. &
Arcubus Capitolinis Claudianus
anegyrico dicto:*

———— spoliisque micantes

*Innumeros ARCUS, acies stupet igne
metalli:*

*Et circumfuso trepidans obtunditur
auro.*

It cum hæc postrema ad Tecti Ca-
tolini deaurationem traherem, sed
unc eam interpretationem cum po-
eriore non muto. Dicit ecce Poëta,
innumeros arcus. & nos (o vicem re-
um humanarum!) laboramus ut u-
um è veteribus monumentis protra-
amus. Septimianum in radice clivi
Capitolini, terrâ penè defossam, ad-
huc

huc spectamus: ² cum alatis Victoriis,
tropæa gestantibus, terrestris navalif-
que belli simulacris, & hoc Titulo:

IMP. CÆS. LUCIO. SEPTIMIO
M. FIL. SEVERO. PIO. PER-
TINACI

AUG. PATRI. PATRIÆ. PAR-
THICO. ARABICO. ET. PAR-
THICO

ADIABENICO. PONTIF. MAXI-
MO. TRIBUNIC. P O T E S T. XI.
IMP.

XI. COS. III. PROCOS. ET. IMP.
CÆS. M. AURELIO. L. FIL.

ANTONINO. AUG. PIO. FELICI
TRIBUNIC. P O T E S T. VII.
COS. PROCOS.

P. P. OPTIMIS. FORTISSIMISQ.
PRINCIPIBUS. O B. REMPUB-
LICAM.

RESTITUTAM. IMPERIUMQ. PO-
PULI.

² Cujus effigiem quia nullus hætenus non edi-
dit, edendam hæc non putavi.

PULI. ROMANI. PROPAGA-
TUM.

INSIGNIBUS. VIRTUTIBUS. EO-
RUM. DOMI. FORISQUE.

S. P. Q. R.

cæteros omnes unà cum Templo
ipso,

*Hausit longa dies, & inextricabile
fatum.*

Neque Romæ modò, in principe
Terrarum orbis loco, sed & peregrè
in coloniis eadem magnificentia usur-
pata. quod in Capitolio Vefontionensi
Sequanorum præclara Triumphalium
αΐδων monimenta, etiamnum duran-
tia, viuo & spectabili argumento cui-
vis probaverint.

CAPUT XXXIV.

Ad Templi πάρεργα peruentum. Eximia in iis Porticus à Censoribus fabricatæ. penes illos Operum olim cura. ἐλαττωμάτιον in Livio observatum. Curia Kalabra. Senatulum. De vero Clivi Capitolini positu quæsitum. Alii Capitolii & Arcis aditus. Centum gradus Concordiæ. Porticus Temporariæ Cæs. Supposititiæ aliorum.

Absoluto Capitolii τῶν ἔργων, cum Donariis ornamentisque suis omnibus ; restant πάρεργα nobiliora quædam, seu nobilissimi Templi appendices, nec illæ quidem sub silentio nobis transmittendæ. In his primum facile locum habent magnificen-

centissimæ Porticus, quâs ad invidiam reliquæ urbis magna pars Sacri istius montis obfessa. Virgilius in Æneid. VIII. de isto loquens :

*Atque heic AURATIS volitans ar-
genteus anser*

*PORTICIBUS, Gallos in limine
adesse canebat.*

Livius lib. XL I. de Cens. ¹ Q. Fulvio Flacco, & A. Postumio Albino: *Clivum Capitolinum silice sternendum curaverunt, & Porticum ab æde Saturni in Capitolium ad Senatulum, ac super id Curiam. Senatulum aut Senaculum quoddam inter Capitolium & forum fuisse Nicostratus ² memoriæ prodidit, in libro, qui inscribebatur, De Senatu habendo. ubi deinde fabricata est Ædis Concordiæ. quòd si in eo loco, planè situs ejus humilior quàm ut extendi commodè ad id Porticus potuerit ab æde Saturni, quæ & ipsa in imo*
S clivo

I. Anni v. c. DXXIX. 2 Apud Festum, hæc voce.

clivo Capitolino. Puto igitur præpositivam particulam in Livio *νοθδύεωδς*, rescribendumque : & *Senatulum ac. s. i. Curiam*. vult enim ea loca pariter filice strata, sicut Porticum illam Capitolinam. nam & hujusmodi ædificia sic sterni consuêsse idem scriptor infra probat de Cens. iisdem, cum ait, *extra Portam Trigeminam in Aventinum Porticum filice sternendam curavisse*, & nonnulla alia, quæ loci corruptela nobis invidit. De filice lapide vide (si tanti est) Plinium lib. xxxvi. Vitruvium lib. II. c. VIII. atque alibi. & Lipsium nostrum Admir. lib. III. c. X. qui laborem hîc nostrum mitigavit. *Curiam illam in loco Liviano quæ super Senaculum, Kalabram* intelligo, ³ *unde Pont. Minor Kalabat dies*, quæ planè in illo tractu. ut veteres quædam parietinæ adhuc testantur. superposita etiam illa **Templo IOVIS TONANTIS**, è
 cujus

³ Macrob. lib. I. Serv. in 9. Æneid. Varro 5. de L. L.

cujus ruinis tres ingentes columnæ cum nobilissimo Zophoro in clivo adhuc manent, pretiosissimi operis, & superbissimæ materiæ manifesta testimonia. ⁴ Alterius Porticus è magnificis, in Capitolio, meminit Velleius à P. Scipione Nasicâ item Censore fabricatæ : anno circiter V. C. DXCIV. secundum Fastos Capitolinos. penes Censores enim tum operum Publicorum cura. eoque spectavit Cicero de Legibus : *Censores Urbis Tempora, vias, aquas, ærarium, vectigalia tuentor.* In eâ Scipionis Porticu videtur Turma Statuarum Equestrium à Q. Metello Scipione posita, de quâ suprâ c. xxvi. diligenter egimus. Cornelius Tacitus III. Histor. *Porticus antiquas in latere clivi Capitolini agnovit, dexterâ subeuntibus* : quas ad Nasicam auctorem multi referunt, ego à censoribus malim Q. Fulvio Flacco & Postumio ejus collega constructas. nam

de Porticu laterali ipsius Templi (quod vir magnus nuper opinatus) εἰς λόγους. Poggius fanè (fide Fabricii) ⁵testatum reliquit Porticum quamdam suo ævo penè adhuc integram in Clivo Capitolino, ad forum, dejectam, ejusque columnas (nequid barbaræ immanitati deesset) in calcis usum fuisse consumptas. Incerta itaque in Porticum situ heic omnia. de Clivo tamen aliquid certi statuere se profitentur Antiquarii, etsi in varia & incerta sæpe opinionum divisi. Mihi si suffragii relictum etiam aliquod jus est, post tam multos nobilesque Senatores, existimarem illum κατ' ἐξοχὴν dictum CLIVUM foro Romano ab Æde Vestæ, præ Concordiæ Templo, centum gradibus ad rupem Tarpejam protensum fuisse. Affirmare id videntur Ovidius III. Fastor:

*Arduus in valleis & fora Clivus
erat;*

M. Var-

M. Varro⁶ de L. L. *Dies qui vocatur quando stercus delatum fas, ab eo adpellatus, quod eo Die ex ade Vestæ stercus everritur, & per Capitolinum Clivum in locum deportatur certum. Tacitus citato lib. Diversos Capitolii aditus invadunt, juxta lucum Asyli, & quâ Tarpeja rupes centum gradibus aditur. Juxta eos Gradus Templum erat Concordiæ, inde Concordia etiam vocati. Cicero Philipp. VII. Occulta enim fuit eorum voluntas judiciumque de M. Antonio, qui frequentissimi in Gradibus Concordia steterant. eademque ferè repetit in Philippicâ II. ubi *calle Concordia in clivo* disertim meminit.*

Templo Concordiæ è centum gradibus imminebat Ædes Monetæ, in ipso Arcis ingressu fabricata. de quâ Ovidius in eodem opere :

*Quâ fert sublimeis alta MONETA
gradus.*

Ex opposito ejus Templi, dextrâ è

S 3

foro

foro subeuntibus, Ædes erat Jovis Tonantis. quem ideò Augustus somnians responderat, JOVI CAPITOLINO Fanitorem adposuisse, quia nimirum illhinc maximè adibatur. In eum Clivum Via Sacra definebat. quod docere C. Plinius videtur lib. XIX. ⁷ *Cæsar Dictator totum Forum Romanum intexit, Viamque Sacram ab domo suâ ad clivum Capitolinum.* qui & facer ipse habitus, ac proinde idem Cæsar triumphans genibus ⁸ eum ascendit. Horatius lib. IV. Ode ad L. Antonium:

Concines majore Poëta plectro

Cæsarem, quandoque trahet feroces

*Per SACRUM CLIVUM meritâ
decorus*

Fronde Sicambros.

Fuère & aditus alii non incelebres à Luco Asyli, Portâ Carmentali, Velabro, & Theatro Marcelli, quod veteres scriptores, & ruinæ quædam olim detectæ, testantur. Aliud de Porticibus

⁷ Cap. I. ⁸ Quod & alii Principes fecere.

bus Capitolinis quod adjungam non habeo, nisi Constantinianam quandam à Fabricio in illis nominari. & alteram Metellinam à Marliano, sed illi vellem auctores suos nominâssent. Addam corollarium de magnificentiâ Ædilitatis Cæsarianæ, quæ apud Suetonium in Cæsare: ¹ *Ædilis* (inquit) *præter Comitium, ac Forum, Basilicasque, etiam Capitolium ornavit Porticibus ad tempus exstructis, in quibus abundante rerum copiâ pars apparatus exponeretur.* quod ita interpretandum cum Doctissimo & Amplissimo Torrentio nostro puto, ut quæcunque Ædilitii muneris Forum aut Comitium non cepisset, ea in Capitolio populo spectanda sint proposita. De eadem Ædilitate, verè splendida atque magnificentâ, multa idem Suetonius, & diligentior Suetonio Plutarchus ² adnotaverunt: ad quæ Lectorem nostrum remitto.

¹ Cap. 10. ² Et præter istos Dio lib. 37.

CAPUT XXXV.

Bibliothecæ in Templorum Porticibus, & fortè Capitol. ejus rei caussa & origo Capitolineæ, investigata. Hæc sub Commodoincensa, & à Gregorio demum PP. destructa. Auditorium Publicum omnis disciplinæ in Capitolio. Poëmata etiam ibi recitata. quid Commissiones? Neronis Carmina Jovi dedicata.

Porticibus Capitolinis Bibliothecam subjungo, quia in Porticibus sæpè illam Veteres posuerunt. iis maximè quæ Templorum ædificiis adjunctæ: qualis Romæ, ad Apollinis in Palatio, & Templum Pacis: Tibure, ad Herculis: Alexandriæ, ad Augusti:

Augusti : Athenis , ad Pantheon ab Hadriano constructum : atque aliæ sic alibi. Sed eadem (ut opinor) ex causâ, quia Deo auspice optimum studia profectum sperabant habitura. Inde nobile illud Principis Poëtæ:

Ab Jove principium Musis , Jovis omnia plena.

Et Solensis Arati ² ἐν τοῖς φαινομένοις:

Ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα· τὸν ἐδέετο ἄνδρες
ἔωμεν

Ἄρρητον.

Quos etiam Cicero imitatus in II. de Legib. *A Jove Musarum primordia sumenda esse putavit.* Merito igitur apud Jovem Capitolinum Jovis etiam filiabus domicilium constitutum : quod adfirmat Eusebius Chronologus in rebus Commodi Imperatoris ; *In Capitolium (inquit) fulmen ruit, & magnâ inflammatione factâ Bibliothecam & vicinas quasdam ades concremavit.* adfirmat & Paullus Orosius verbis c. XI. à

S 5 nobis

² Simile Theocrit. Eidill. 17. in initio.

nobis citatis. Quis Bibliothecæ hujus auctor fuerit citius liceat divinare cum Lipsio, quàm certum quid arbitrari. ille quidem Domitianum suspicatur, permotus istis Suetonianis. ³ *Bibliothecas incendio absumptas impensissimè reparari curavit, exemplaribus undique petitis: missisque Alexandriam, qui describerent emendarentque.* Sed ibi de reparatis scriptor ille tantum, de noviter constructis ne *zè* quidem. Sed quid ni alios potius Principes suspicemur Sullam Dictatorem, Capitolii restauratorem, Julium Cæs. D. Augustum? quorum in libris conquirendis diligentia atque cura à Suetonio, aliisque, impensè laudata? ⁴ Certè de primo illorum nostra omnino suspectio est, qui post expilatas Athenas Atticas, magnamque librorum vim inde asportatam, nullibi videtur commodius aut honorificentius, quàm in Capitolio, deponere potuisse. Idque
 inpræ

3 Ibidem. 4 Plutarch. in ejus vitâ.

inpræsentiarum sic optimum videtur :

— ἐπεὶ ἔμψόπι ἀποκαταστάσεως ἀμε-
νων;

si tamen per Dictatorem illum Litterarium licebit. De interitu ejus Bibliothecæ notiora paullò & exploratiora sunt omnia. incensa enim (uti diximus) sub Commodò, & posteriorum Principum sollicitudine denuo restituta, à Christianorum capite summo ¹ D. Gregorio, quod nefanda (opinor) & superstitiosa volumina multa contineret, funditus everfa & combusta legitur. Multis tamen antea annis Auditorium Publicum Bibliothecæ Capitolinæ additum, in quo Liberalis omnis Disciplina juventuti Romanæ explicaretur. fidem facit Lex singularis *C. de studiis liberalibus Urbis Romæ, & Constantinopolitanæ.* & Codice Theodosiano lib. XIV. l. III. eod. quam, si otium daretur, lubens totam

totam adscriberem, eam maximè ob
causam, quia maximorum Principum
benivolum erga litteras animum te-
statur, quas plerique hodiè etiam ter-
ræ filii fastidiosissimè contemnunt.
Confueverant & Recitationes in ipso
Templo Poëmatum fieri : de queis
Horatius in Satyris :

*Quæ, nec in Æde sonant certantia
judice Tarpâ.*

Ex *Commissiones* à Suetonio appellatæ
(ni fallor) Augusti c. LXXXIX. quibus
ipsè D. Augustus lubenter cum ne-
gotia permitterent, interesse solitus.
Commissiones autem videntur dictæ,
quod ancipiti Criticorum examini at-
que arbitrio, præmiorum spe Poësim
suam hinc inde Recitatores permitte-
rent. è quorum numero Metius ille
Tarpa nominatur ab Horatio, citato
loco, & in epistolâ, de Arte, ad Pi-
sones :

*— in MetI descendat iudicis au-
reis.*

Com-

Commissionibus Theatralibus (nam & illic recitatum) spretâ Imperii Majestate ipse Nero Imperator carmina sua perlegit, *tanta universorum letitia* (ait ² Suetonius) *ut ob Recitationem supplicatio decreta sit, atque pars carminum aureis litteris Jovi Capitolino dicata.* sublatas tamen censeo Recitationes Capitolinas Agône sacro, ad exemplum Eliaci certaminis, à Domitiano instituto. cujus solemnia atque certamina varia alteri Syntagmatis hujus libro, ceu Ritus Capitolinos reliquos, (cum bonâ legentium veniâ) reservabo.

2 Nero. c. 10.

CAPUT XXXVI.

Aræ Capitolinæ *Dis & Principibus erectæ. adulatio circa illas maximè oppressâ R. P. Aræ Votivæ in periculis aut novâ religione. Θεῶν ἀποτογνῆς ab Augusto erecta. Discrimen Aræ & Altaris è veteri Jure Pontificio observatum. Podia circa Tempia.*

In Porticibus atque Areâ Capitolinis Aræ etiam passim atque Altaria erant, variis Divinitatibus variâ ex causâ posita. quæ uti multum loco Religionis, sic ornamenti & magnificentiæ non parum adferebant. Sic in Veteri Inscriptione ¹ reperimus,
 ARAM. GENTIS. IULIÆ. IN. CAPITOLIO. DEFORAS. PODIO. SINI-
 STE-

¹ Exhibui supr. c. 30.

STERIORE. existimo enim Podia ista
Templi Porticibus circumposita, ad
speciem aliquam, vel fortè profanam
urbam amovendam. Meminit Ara-
rum Julio positarum Suetonius in vitâ
c. LXXVI: his verbis: *Ampliora etiam
humano fastigio decerni sibi passus, & se-
dem auream in Curia, & pro Tribunali
Tensam, & Ferculum Circensi pompa,
Templa, Aras, simulacra juxta Deos.*
quarum unam fuisse hanc Capitoli-
nam quidni liceat suspicari? Qui mos,
adulatione temporum, mox fœdissi-
mus irrepsit, ut Cæsaribus etiam vivis,
tanquam DIs immortalibus, aræ po-
nerentur, & victimæ cæderentur.
Sic in eodem scriptore legimus Clau-
dium Cæs. natum Kalendis Aug.
Lugduni, eo ipso die quo primùm ara
ibi Augusto dedicata est & C. Caligu-
lam Romam à Miseno tendentem,
³ *inter altaria & victimas ardenteisque
tedas, densissimo & latissimo obviorum
agmine,*

agmine, incessisse. De Domitiano, pessimo & ambitiosissimo principe, ita Panegyristes in laudatione Trajani: *Antè quidem ingentes hostiarum greges per Capitolinum iter, magna sui parte intercepti, divertere via cogebantur, cum sævissimi Domini atrocissima effigies tanto victimarum cruore coleretur, quantum ipse humani sanguinis profundebat.* sic de aliis Cæss. alii. Antiquior⁴ tamen hujus rei consuetudo est, quàm ut Augustali temporis initium ejus tribui debeat. Scribit enim Valerius (quod miremur) Q. Metellum Pium, impiè fatis, ⁵ *in Hispania adventus suos ab hospitibus aris & ture excipi passum.* & de Mario Gratidiano apud Ciceronem legimus, ob rem numariam constitutam, *omnibus vicis statuas ei factas, & ad eas tus atque cereos.*⁶ Sed apud alias quoque nationes idem usurpatum Iustinus ostendit, perspicuo isto loco:

Arsinoë

⁴ Lips. in 2. Hist. Taciti. ⁵ 3. de offic.
⁶ Lib. 24.

Arsinoë prægressa virum festum diem Urbi indicit, domos, Tempia, cæteraque omnia exornari jubet; aras ubique, hostiasque disponi. Numquàm tamen frequentior ea adulatio, quàm oppressa R. P. quùm levissimis ex causis nati, seu quæsitæ potius, infiniti Tituli quibus Aras & Altaria Principibus, Domuique Augustæ aut Numinibus eorum Tutelaribus, Virtutibusque, ac Memoriæ sacrarent. Inde ARÆ ADOPTIONIS, CLEMENTIÆ, ULTIONIS, PROVIDENTIÆ, FERTILITATIS, AMICITIÆ, PACIS, FIDEI, GENI AUGC. & siqua alia his similia aut germana, quæ veteres partim lapides & Numi, partim libri Historiæ Augustalis testantur sæpè in Capitolio, sæpè aliis in locis dicata. Antiquitùs tamen religiosæ magis causæ aras atque altaria statuendi, ut Votum in periculum Deo alicui conceptum. quò spectat vetus lapis Gallicanus:

PRÆPOSITO. IOVI. S.

TRIB. COH. X. PRÆF. CULTOR
 NUMINIS. IPSIUS. PROFICISCENS
 AD. OPPRIMENDAM. FACTIONEM
 GALLICANAM. IUSSU. PRINCIPIS
 SUI. ARAM. ISTAM. POSUIT.

¹ Talis erat in Capitolio ara IOVIS
 SOTERIS, in quâ Gallicâ obsidione
 solutâ, coria soleasque veteres Roma-
 ni concremaverunt: quibus durante
 illâ madefactis, & postea frictis, vesci
 fuerant coacti. ² Altera etiam IOVIS
 PISTORIS, ibidem,

Nomine quàm pretio celebratior,
 in memoriam animosi facinoris, quo
 penuriam suam Quirites dissimulaturi
 panes in oppugnantem hostem ex
 arce jecerant. Simili ex causâ Do-
 mitianus Aug. post pericula incendii
 Vitelliani, *disiecto editui contubernio*
modicum sacellum IOVI CONSERVA-
 RORI, *aramque in Capitolio posuit, ca-*
sibus

¹ Serv. in 8. Æn. ² Serv. ibid. Ovid. 6. Fast.
 Fronti. Stratag. lib. 3. Laëtant. c. 20. Tacit. 3.
 Hist.

sibus ibi suis in marmore expressis. Præter votum Religio etiam aliqua aut Pietas impellebat, maximè in novellum aliquod Numen. Sic *Isidi & Sarapidi* Ægyptiorum, sic *Mithræ* Persarum, *Monetæ* Vejentium, *Semoni Sanco* Sabinorum, *Vertumno* Tuscorum, *Dis Magnis* Samothracum, aliisque innumeris aliarum gentium vel spontè accersitis, vel ex hostili Urbe evocatis, Tempora, Sacella, Aras concessa & exstructa legimus: idque sæpissimè in Capitolio. quod *Deorum omnium Domicilium*, & *Religionum publicarum caput summum* veteres propterea scriptores appellârunt. Ab illâ etiam Religione factum ut D. Augustus, ³ post Oraculum Delphicum de vero mundi CONSERVATORE IESU CHRISTO D. N. acceptum, his verbis:

ΠΑΙΣ ΕΒΡΑΙΟΣ κέλεται με θεοῖς μακάρουσιν ἀνάσσειν

Τόνδε δὲ μόνον ἀπολιπεῖν, καὶ αἰδῶ αὐτίς ἰκέσθαι

Aram

3 Suidas in ἀύγασθ.

Aram in Capitolio erigi curaret, cum
 Inſcriptione : ΠΡΩΤΟΓΟΝΟΥ. ΘΕΟΥ.
 ſive: PRIMOGENITI. DEI. non ſine
 præſagio atque omine illam Urbem
 Arcemque futuram in quâ, auſpiciis
 ſacroſancti ejus Numinis, depulſâ ſu-
 perſtitione veteri veræ Relligionis ac
 Pietatis ſedes olim ſtabiliretur. Omi-
 ſeram de discrimine Aræ & Altaris
 (quæ indifferentè nunc uſurpavimus)
 cùm à veteribus differre nihilominùs
 putentur. M. Varro, doctiſſimus Ro-
 manorum, apud Servium, ⁴ ita diſtin-
 guit, ut, *DIS Superis altaria, Terreſtri-
 bus ara, Inferis foci attribuerentur.* cui
 ipſe Servius accedere videtur. Feſtus
 etiam Pompeius in *Altaria, & Vera-
 nius, è F. Pictore, apud Macrobiũ.*
⁵ tria enim iſta ſic diſtinctim nominat;
*Extã porriciuntõ, DIS dantõ in altaria,
 arãve, focumve: quò extã dari debe-
 bant.* ⁶ Altaria itaque Solis ſuperis ſa-
 cra

⁴ In Eclog. 5. ⁵ 3. Sat. c. 2. ⁶ Serv. & Feſt. ibid.

era erant, ac proinde altiora; unde & nomen invenerunt. quanquam fuere qui libamina ipsa in aram infusa *altaria* vocarent. origine omninò mihi obscurâ, nisi fortè, quia ex alto infunderentur. unde dictum à Poëtâ :

— *paterisque altaria libant.*

è Pontificiis fortasse Indigitamentis, quorum mysteria nobis perierunt. altera tamen originatio certior, & instituto nostro aptior omninò, qui heic non sacrorum Ritus aut *κέρφια*: sed sacrarum structurarum potiùs ornamenta describimus.

CAPUT XXXVII.

*Quid Atrium Publicum in Capitolio. Atriorum ἄτριον. μεσοῦ-
 λιον, εἰσόδον. Delubrum alio sen-
 su, Favissæ vel Flavissæ,
 Theauri, ὀμφαλόν. Aquæ
 Marcia & Tepula in Tem-
 plum ductæ. earum fistulæ
 aliquando intercisæ. Ritus
 aquæ usurpandæ in sacris
 apud Romanos, Græcos, E-
 truscos, Hebræos. Aquimi-
 narium, Amula.*

Ante ipsam (ut opinor) Ædem
 ATRIUM PUBLICUM erat: de
 quo Livius lib. XLIV: *Prodigia multa
 nunciata sunt: tacta de cælo Atrium pu-
 blicum, in Capitolio, Ædem in campo
 Volcani, Nucem, Publicamque Viam.*
 Atrium autem, quid sit, docet nos Ro-
 manæ

manæ Architecturæ præceptor Vitruvius lib. VI. cap. IV. & egregie ut solet Festus Pompejus his verbis: *Atrium proprium est genus ædificii ante adem continens mediam aream, in quam collecta ex omni tecto pluvia descendit.* mox adjungit τὸ ἔτυμον. Dictum autem *Atrium*, vel quia id genus ædificii *Atriæ* primùm in Etruria sit institutum; vel quia à terrâ oriatur, quasi aterreum. Græcis Grammaticis, auctore doctissimo ¹ Hadriano Junio, μεσώλιον & τῶν εἰσῶον vocitatum. ac rectè quidem; sed in iis ædibus, quæ aulam aut Porticum ante atrium haberent: quales in Capitolinâ fuisse jam antè docuimus, Tabulis, Statuis, Picturis, Bibliothecâ, aliisque ornamentis copiosissimè instructas. Solebant namque in privatis etiam ædibus imaginibus gentilitiis, statuis heroicis, & pinacothecis, atria exornari: ut ex Plinii lib. xxxv. Juvenale, Valerio, Senecâ de Beneficiis,

¹ In Nomenclat.

ficiis, aliisque innumeris, vel pueris jam notum est. Præter hæc in Atrio Capitolino vasa etiam illa fuisse existimo aquæ continendæ parata, quâ se homines sacra adituri, usitato ritu, spargerent, & ministri ipsi in sacris uterentur. de quibus idem Festus Pompejus: *Favissæ. locum sic appellabant, in quo erat aqua inclusa circa Templo. cuiusmodi locum Cincius & Cornelius Fronto² supralaudati Delubrum etiam censuerunt appellandum. diversa tamen ratione; ille, quòd ibi aqua curreret, à diluendo; hic verò, quia ibi homines pericula sua diluerent. nisi malimus ibi mendum esse (quod ferè subodor) & pro, pericula, peccata rescribendum. Dispiciant eruditi. De Favissis tamen aut Flavissis longè alia explicatio est in epistola M. Varronis³ ad Serv. Sulpicium I. C. de hac voce sciscitantem. videlicet, esse cellas quasdam & cisternas, quæ in area sub terra essent,*

² Cap. 12. ³ Apud Agell. lib. 2. c. 10.

essent, ubi reponi solerent signa vetera, quæ ex eo Templo (Capitolium intelligit) collapsa essent. & alia quædam relligiosiora è donariis consecratis & hæc quidem è sententiâ clarissimi Viri Q. Lucretii Catuli. illius (inquam) Catuli, qui Templum Capitolinum dedicavit. ⁴ subjungit tamen idem Varro sententiam aliam Q. Valerii Sorani, quam etiam non pigebit adscribere: *Sed Q. Valerius Soranus solitus est dicere quos Thesaurus Græco nomine appellaremus, priscos Latinos Flavissas dixisse. quod in eos non rude æs, argentumque, sed flata signataque pecunia conderetur.* Ii ergo Thesauri foramina quædam erant pecuniæ recondendæ, quale ad latus erat Templi Apollinis in Delphis, Græcis ὀμφαλὸν dictum. de quo eruditè idem M. Varro, Togatorum doctissimus, vi. de L. L. & eruditissimè Josephus Scaliger, Notis in eum locum. quem vide. nos ad aquam (an-

T tequam

⁴ Agell. ibid. & non in *Flavissa*.

tequam ea nobis defluat) revertamur. Aquæ MARCIÆ in Capitolium ductæ , innumerabili sumptu , per millia passuum xxxiii. meminit Sext. Julius Frontinus nitidissimo libello Commentario de Aquæductibus. non sine aliquâ tamen Decemvirorum obnunciatione, qui, dum aliis ex caussis libros Sibyllinos inspicerent, invenisse dicebantur : *non esse aquam Marciam, sed Anienem in Capitolium perducendam* ; deque eâ re in Senatu fuisse actum Appio Claudio & Q. Cæcilio Coss. atque iterum tertio post anno C. Lælio, Q. Servilio Coss. *sed utroque tempore vicisse gratiam Q. Marcii Regis, atque ita esse in Capitolium Marciam perductam.*

De illius hominis generositate egregiè Plinius libr. xxxvi. cap. xv: *Sed dicantur vera estimatione invicta Miracula quæ Q. Marcus Rex fecit. is jussus à Senatu aquarum APPIÆ, ANIENIS, TEPULÆ ductus reficere,*

reficere, novam à nomine suo appellatam
cuniculis per montem actis, intra Prætu-
ræ suæ Tempus adduxit. De Aquæ
verò Marcia præstantiâ, ejusque in
Urbem transcurso, pulcerrimè idem
auctor lib. xxxi. cap. III: *Clarissima
aquarum omnium in toto Orbe frigoris
salubritatisque palma, præconio Urbis,
MARCIA est, inter reliqua DEUM. MU-
NERE. URBI. TRIBUTA. Vocabatur
hæc quondam¹ Aufeja: fons autem ipse
Piconia. oritur in ultimis montibus Pe-
lignorum. transit Marsos, & Fucinum
Lacum, Romam non dubiè petens. mox
specu mersa in Tiburtina se aperit, no-
vem millibus passuum fornicibus structis,
perducta. Hinc non obscurum erit
quid Statiani versus sibi velint lib. I.
Silvarum:*

*Teque per obliquum penitus quæ labe-
ris amnem*

*Marcia, & audaci transcurris flu-
mina plumbo.*

T 2

Marcia

¹ Alii, *Aufria* sed malè.

Marciae Aquæ ductum, variis subinde casibus impeditum interruptumque, diversi Principes magno studio, maximisque impendiis, acquisitis etiam novis fontibus, veteribusque purgatis, in Sacram Urbem suam reduxerunt; ut Veterum Inscriptionum præclara in ipsâ Urbe adhuc testantur monumenta: quorum exempla in Schediis nostris concepta huic Commentario adscriberem, nisi fastidium jam moverent omnium oculis & lectioni cotidie expositæ, & à nemine Antiquariorum hæctenus non scriptæ. Illò revertor, ut hinc quoque magnam Capitolinæ Ædi æstimationem accessisse Lector discat, cujus usibus nobilissima totius Urbis & Orbis aqua, tantâ deliberatione præhabitâ, tot milliarium itinere, tanto congesto sumptu, procurantibus Sacerdotum Collegiis, consulto Senatu fuerit attributa. Sed nè ea sola in Capitolio esset, quasi minus fortè Sacrificulo-

rum usibus sufficiens; aut ut pretium
comparatione augetur, TEPULA ad-
iuncta est, minoris, sed non ignoti
etiam nominis humor. ¹ concipieba-
tur is *Via Latina ad XI. Milliarium*, di-
verticulò euntibus ab Roma dextrorsus
millium passuum II. inde rivo suo in Ur-
bem perducebatur. Fons ejus in agro
Luculliano, sive (ut quibusdam placet)
Tusculano: Unde M. Plautio Hypsæc,
² & Fulvio Flacco Coss. Censores
Romam, & in Capitolium, adducen-
dum curaverunt. Incidit autem is
Consulatus (secundum Fastos Capi-
tolinos) anno P. R. C. DCXXVIII. quo
anno Censores fuisse produntur tam
à Frontino nostro, quàm Annalibus
Pighianis, Cn. Servilius. Cn. F. Cn.
N. Capio. L. Cassius Q. F. L. N. Lon-
ginus, clari & illustres viri: neque mi-
nùs Reip. Legibus stabiliendæ, quàm
Urbi, operibus atque ædificiis exor-
nandæ, utiles. De Fistulis Aquarum

T 3

Capi-

1. Fronti. ibid. 2. Aliàs, *Hypsapone*.

Capitolinarum seditione Appulejanâ
intercisis, præter Plutarchum in Ma-
rio, Appianum lib. 1. & Florum lib.
III. M. etiam Tullius agit, pro C.
Rabirio perduellionis reo, sed verbis
mutilatis: *Et si C. Marius fistulas, qui-
bus aqua suppeditabatur IOVIS. OPT.
MAX. Templo & sedibus, præcidi impe-
rarat; quod in clivo Capitolino improbo-
rum civium * * * * ** Ex quo tamen
fragmento illud discimus non ad alia
Sacri montis loca, sed ipsum Tem-
plum Jovis eam aquam fuisse deriva-
tam. Usus autem illius nunc præli-
bavimus, videlicet ad officia Sacro-
rum, & Sacrificantium lustrationem.
de quâ veterum Romanorum consue-
tudine Plautus passim in Rudente sua,
Virgilius Bucolici carminis Eclo-
gâ III.

*Effer aquam, & molli cinge hæc al-
taria vitta.*

& Æneidos XI. in Superstitione Du-
cis Trojani:

de Capitol. Romano Comment. 439

*Me bello è tanto digressum & cadè
recenti*

*Attrectare nefas, donec me flumine
vivo*

Abluero.

Macrobius etiam III. Saturn. c. I.

*Constat DIS Superis sacra facturum cor-
poris ablutione purgari, cum verò Inferis
litandum est satis actum videtur si asper-
sio sola contingit. Inde ¹ Aquiminarium
sive Amula vas lustrale Latinorum, id
est, deportandæ aquæ relligionis ex-
piationisque ergo deputatum. Simi-
lem verò inter sacrificandum Græcis
& Etruscis consuetudinem fuisse o-
stendit ex Etruscis Tabulis, & libro
Iliados nono V. C. mihiq; conjun-
ctissimus Adrianus Scribeckius Ro-
dornius, *originum Rerumque Celtica-
rum* libro I. Sed annon ab Hebræis,
veris Dei cultoribus, ista cærimonia
desumpta? Josephus clarè id osten-
dere videtur Antiquitatum ejus gen-*

T 4 tis

tis lib. ² III. Εἰτὸς δὲ τῶν πυλῶν ἀφαιρουμένη-
 εἰον ἕως χαλκοῦ, ὁμοίαν αὐτῷ καὶ τῷ κρηπίδα
 παρεχόμενον, ἐξ ἧς τοῖς ἱερεῦσι τὰς χεῖρας ἀπο-
 πλύνειν, καὶ τῶν ποδῶν καθαρεῖν παρῶν. Ni-
 mirum ut siquid agendo vel meditan-
 do impietatis concepissent, externâ
 istâ ablutione corporum purgatum
 expiatumque videretur.

2 Cap. 5. & passim SS. Litteræ.

lio, nonnulli in aede Dianae, in Aventino. Significat (meo iudicio) in tribus istis æditioribus Urbis locis singula Solaria fuisse posita, intervallis Horarum ostendendis, unum in colle Quirinali, alterum in Arce Tarpejâ, tertium apud Dianam Aventinam. De origine Horologiorum apud Romanos varia & anceps Auctorum est sententia. Trecentis enim fermè annis Horarum ipsarum nomen Romæ ignoratum est, SOLE tantùm ORTO & OCCASO in XII. Tabulis, & forensi omni actione, nuncupatis. Post aliquot annos (teste C. Plinio¹) adjectus est & Meridies, Accenso Cos. id pronunciantem, cùm à Curia, inter Rostra & Græcostasin, prospexisset talem Solem. quo in loco Turnebi, ingeniosissimi Critici, & vv. cc. accuratam lectionem expressi. ubi vulgati Curionis nescio cuius peregrinum & intempestivum nomen subdiderant; quem in

Mor-

¹ Lib. 7. c. 60.

Morboniam aut *νεφελορηγκυζία* Aristophanæam libens ablego. Fabius quidam Vestalis apud Plinium (cujus testimonio aliquoties utitur, nomine tamen in Indicibus haud expresso) L. Papyrium Cursorem primùm Horologium Solare Romanis statuuisse prodidit, *ad ædem Quirini, cùm eandem dedicaret à patre suo votam ante duodecim annos, quàm cum Pyrrho bellatum est.* M. Varro, apud eundem, primùm statutum in publico, secundum Rostra, in columna tradit, bello Punico primo, à M. Valerio Messalla Cos. deportatum è Catanâ, Sicilia devictâ, anno Urbis **CCCCXXVII.** ² Illud autem Siciliense, cùm ad peregrinum clima descriptum horis Romæ designandis minus conveniret; Q. Marcius Philippus Cens. aliud juxtâ constituit, diligentius ordinatum; *idque munus (adseverante Plinio) inter Censoria opera gratissimè acceptum est.* Incidit autem
Cen-

² Censforin. *ibid.*

Censura Q. Marci Philippi (si marmora Capitolina sequimur) anno P. R. C. DXXCIX. Collegâ L. Æmilio L. F. M. N. Paulo. Sed & Parasitus alicubi Plautinus ³ ut novitii inventi meminit, de Solario constituto, sic enim ait:

*Ut illum DI perdant primus qui ho-
ras repperit,*

*Quique adeò primus hîc statuit Sola-
rium:*

*Qui mihi comminuit misero articu-
latim diem,*

*Me puero Uterus hîc erat Sola-
rium.*

quod si ad Comicum ipsum trahimus, de Valeriano capere vix possumus, cùm à Triumpho Siculo ValerI Mef-fallæ (qui in annum v. c. CDXC. ad obitum Poëtæ, qui in P. Claudii Pulcri, & L. Porcii LicinI consulatum incidit) LXXIX. anni, Capitolino cal-
culo,

³ Ex Bœotia fabula, quam Varro & Agellius Plauto tribuunt Noët. Att. lib. 3. c. 3.

culo , effluxerint ; multò minùs de Papyriano , quod medio ferè sæculo antè ; aut Marcii Regis , quod vigesimo post mortem Plautinam anno demùm fabrefactum est. Quod itaque Solarium Plautus notatum velit , incertum est , nisi Comicâ quadam *Διτραπελία* Solarium illud in arce sui cerebri potiùs effinxerit. Erant & in Basilicarum ornamentis *οἱ ἡλιακοὶ γνόμῳνες*, ut testatur fidelissimus rerum antiquarum testis M. Varro v. de L. L. *Solarium* (inquit) *dictum id , in quo Horæ in sole inspiciebantur : quod Cornelius in Basilica Æmilia & Fulvia inumbravit.* ⁴ sic enim legere ibi malo cum elegantissimo Adriano Turnebo ; quàm quod in Vertranianâ editione legebatur : *Meridiem ; ab eo quod meridius dies. D. antiqui non R. in hoc loco dicebant. ut Præneste incisum in Solario vidi , quod Cornelius in Basilica Æmilia & Fulvia inumbravit.* quæ tamen verba

ba sic emendari possent, si legeremus; ut Præneste incisum in Solario vidi, & in eo, q. C. in B. Æ. & F. i. quod an doctissimo Scaligero etiam animadversum sit, nescio: liber enim ab illo recensitus jam non erat ad manum. Cæterum non ἀπεροδόνουσον erit instituto de Horologiis sermoni admetiri, ad Solarium secundum Rostra, in foro, conciones persæpe habitas, & judicia minorum rerum pronunciata. Unde M. Tullius oratione pro Quintio, de multitudine eò conveniente: *Vixit enim semper incultè atque horridè: natura tristi ac recondita fuit: non ad Solarium, non in Campo, non in conviviis versatus est.* & de juvenibus ibi declamantibus, lib. IV. ad Herennium, verbis acidissimis pædagogi: *Ita petulans es, atque acer, ut ne ad Solarium quidem idoneus, ut mihi videtur; sed pænes Scenam, & in ejusmodi locis exercitus.* & Plautus eò fortè ducendus lepidissimâ Curculione, Scenâ Ædepol:

de Capitol. Romano Comment. 447

*In foro infimo boni homines atque
dites ambulant :*

*In medio, propter canalem, ibi osten-
tatores meri :*

*Confidentes, garrulique, & male-
voli, supra lacum.*

Ut taxet eos, qui alienæ causæ venti-
andæ juvenilium declamatiuncula-
rum pigmenta, λευκόθες, & colores ad-
hiberent. quod dispicere eruditiores
volo.

CA-

CAPUT XXXIX.

DI Consentes apud Ennium: Iuppiter Feretrius, ejusque origo. Juppiter Fidei-sponsor, & Interpretum Dionysii error. Aedes duæ aliæ Jovis. Aedes Jovis Tonantis ab Augusto, Jovis Custodis, à Domitiano, earumque ornamenta. Templum Martis Bifultoris, ejusque ab Ultore discrimen.

Planè enim ut XI. Deos Consentes Jovi adsignavit Antiquitas, diversi sexus, quasi immortalitati ejus consentientes, & majestatis supremæ assessores; quos singulari disticho Ennius complexus est.

*Juno, Vesta Minerva Ceres, Diana,
Venus, Mars,*

Mer-

Mercurius, Jovî, Neptunus Vulca-
nus Apollo;

ita in terrestri Jovis (ut ita dicam) cœlo
varia Templâ, variæque Ædes, pri-
mario isto Delubro ornando, atque
coronando, diverso tempore constru-
ctæ sunt: & non unâ ex causâ subin-
de consecratæ. Antiquissimum ibi
reperio (imo ² quod primum omnium
Templorum Romæ sacratum est)
Templum IOVIS FERETRI (quem
Græci ³ ΤΡΟΠΑΙΟΥΧΟΝ, & ΤΡΟΠΑΙΟ-
ΦΟΡΟΝ, alii ΣΚΥΛΟΦΟΡΟΝ, aut ΥΠΕΡ-
ΦΕΡΕΤΗΝ à *Feretro*, aut *Ferculo*, Tro-
paorum ferendo nominant; nonnulli
Latinorum ⁴ à *Feriendo* incertâ nun-
cupant ἐτυμολογία.) Voverat id Tem-
plum fundator Æternæ Urbis Romu-
lus victo cæsoque Acrone Rege Cæ-
minensium, cum *Spolia* inde *Opima*
ferens, ad quercum pastoribus sacram
repositisset. ⁵ Voti formulam expri-
mit

1 Vide inf. c. 47. 2 Liv. l. 1. 3 Dionys. l. 2.

4 Ut Propar. lib. 4. 5 Plut. Romulo. Liv. ibi-
dem. Flor. lib. 1. Dionys. & Prop. ibid. alii

mit Livius sub initium vasti sui operis:
 IUPPITER. FERETRI. HÆC. TIBI.
 VICTOR. ROMULUS. REX. REGIA.
 ARMA. FERRO. TEMPLUMQ. IIS. RE-
 GIONIBUS. QUAS. MODO. ANIMO.
 METATUS. SUM. DEDICO. SEDEM.
 OPIMIS. SPOLIIS. QUÆ. REGIB. DU-
 CIBUSQ. HOSTIUM. CÆSIS. ME. AU-
 THOREM. SEQUENTES. POSTERI.
 FERENT. *Itaque*, propter nimiam
 Antiquitatem, *huic Ædi lex nulla ex-*
stabat (auctore Festo) *neque Templum*
nec ne haberetur sciri commode poterat.
 6 Angustiore primum formâ condi-
 tum Ancus Marcius Rex amplificavit:
 mox vetustate ferè conlapsum, suafu
 T. Pomponi Attici Equitis Rom.
 D. Augustus restituit. ut præter Li-
 vium lib. IV. & Cornelium Nepo-
 tem, in Attici vitâ, ipsemet de se Au-
 gustus testatur, in lapide Ancyrano.
 Fuit (nisi me fallit conjectura) in A-
 quilonari montis parte, 7 ex adverso
 Arcis

6 Liv. l. 1. 7 Ubi hodie ædes Virginis in ara cæli

Arcis atque Ædis ipsius Capitolinæ. Tempore Dionysii quemadmodum Templum sic & vestigium ejus antiquum à Romulo, aut potius Rege Marcio, exstabat, ⁸ *habens latera quæ latissima erant decem pedum magnitudinis, quæ contractiora pedum quinque.* Ex Cornelio certè Nepote apparet non magnæ rei sive Templum sive Ædem hujus Numinis fuisse, hoc est, potius religione ac vetustate, quàm ornatu aut magnificentia fuisse venerabile.

Ædem IOVIS FIDEI-SPONSORIS in Capitolio etiam conditam fuisse, censuit vir (si quisquam mortalium) rerum Antiquarum peritissimus Fulvius Ursinus Romanus. in eo namque Commentario, quem Rerum Urbanarum inscripsit, & cum cætera Librorum suorum supellectili moriens Bibliothecæ Vaticanæ legavit, Vetus quoddam Kalendarium descriptum est,

⁸ Dionys. lib. 2.

est, in quo ad Nonas Junias sic manu ipsius adnotatum reperi.

DEDICATIO. SANCI. FIDĪ. SEMIPATRI. IN. COLLE
QUIRINALI. ET. IOVIS. FIDEI-
SPONSORIS. IN
COLLE. CAPITOLINO.

& adjungit verba Dionysii è lib. ix. sic à se interpretata : *In urbe autem Templum FIDEI-SPONSORIS IOVIS. SP. Postumius Coss. alter in Capitolino colle dicavit.* quæ à vulgatis non parum discrepant. Alii in Luco Bellonæ hoc Templum ponunt, alii in colle Quirinali, & pro *Fidei-sponsore, Fidium*, reddunt, Dionysium sic depravantes. cum *Ædes I. SPONSORIS inter Capitolinas, Regione VIII. à P. Victore numeretur, situ à Quirinali & Templo Bellonæ longè diverso, quod si animum advertissent Gelenius & Portus recentiores Interpretes, Lapum jam olim in Dionysio, FIDEI-SPONSOREM edidisse, adcuratè & fide-*

ideliter, observare potuissent. Inchoatum hoc Templum ab ultimo Romanorum Regum Tarquinio fuerat, non tamen ab illo (ex more P. R.) consecratum; itaque pari fortunâ, quàm Capitolini Jovis à Sp. Postumio Albo Regillensi Cos. anno P. R. C. cxxcvii. ex S. C.^{to} dedicatum est; eâ ipsâ die, quam in Vetere P. R. Kalendario annotatam prædiximus.

Erant prætereâ Ædes duæ, incertis locis, IOVI dicatæ in Capitolio. de quibus Livius lib. xxxv: *Ædes duæ Jovis in Capitolio dedicate sunt. Voverat L. F. Purpureo, Præt. Gallico bello unam: alteram Cos. Dedicavit Q. Marcius Ralla Duûmvir.* contigit ea dedicatio circa annum C. V. cclxi. quantum è Livio & Fastis conjicimus. Unde miror Onuphrium Antiquarium magnum nihil de his ædibus ad Victorem suum adnotâsse.

Ædes IOVIS TONANTIS auctore
atque

atque opere inter Capitolinas ferè nobilissima (cujus Ædis suprà mentio facta est, ² ubi de Porticibus & clivo Capitolino egimus, quo in loco, secundum P. Victorem, abs D. Augusto constructa est.) dedicata legitur anno V. C. 150. xxxi. ³ Fannii Cæpionis & Murenæ Varronis conjuratione in Augustum detectâ. Structuræ causam diligens auctor Suetonius suggerit lib. (ut recentioribus Criticis placet) secundo. in quo sic ait: ⁴ *Tonanti Jovi adem consecravit liberatus periculo, cum in expeditione Cantabricâ, per nocturnum iter, lecticam ejus fulgur perstrinxisset, servumque prælucentem exanimâisset.* Dio Cassius ipso consecrationis sacro multa tonitrua exaudita scribit, quasi Augustale opus Tonans & Fulgens Juppiter sanciret. Fastigium habuit *tintinnabulis redimitum*, cujus rei rationem idem scriptor,

cum

² Cap. 34. ³ Dio lib. 54. Fasti Sigon. Lapis Ancyran. ⁴ Aug. c. 29.

cum Suetonio, reddidit, ex querelâ
Capitolini Jovis somnianti Aug. fa-
cta. Nam cùm Augustus ipse dedica-
tam à se IOVIS TONANTIS ædem af-
fiduè frequentaret, visus est in somnis
Capitolinum audire conquerentem,
cultores à se abduci; cui responsum de-
dit: *Tonantem pro janitore ei appositum.*
Unde mane factò Tintinnabula To-
nanti appendi jussit, quod ea fere è ja-
nuis dependerent. Parietes in Æde
Tonantis *solidis glebis marmoreis*⁵ a-
gnoscit Plinius, cum necdum secare
marmora didicisset Italia. Signa etiam
præstantissima duo: Iovem Tonan-
tem, opus⁶ Locræ, *ante cuncta lauda-
bilem* ex ære Deliaco: & Dioscuros
fratres item æreos, ⁷Hegiaë elabora-
tos, ante ædem positos.

Superant etiamnum ex illa Æde (ut
suprà diximus) in clivo Capitolino
res speciosissimæ columnæ, striati
operis,

⁵ Lib. 36. c. 6. & 34. c. 8. & II. ⁶ Al.
Locræ. ⁷ Al. Hygia.

operis, ad forum descendentibus visenda, sed incuria temporum atque injuria in terram nunc poenè defossæ: in quarum Zophoro Albogalerus, sive, Apex Flaminis Dialis, secespita, malleus, securis, aquiminarium, sive, cantharus, capedunculus, aliaque Sacrorum instrumenta adhuc spectantur, summa elegantia & exquisitissimo artificio expressa. Cujus Zophori imaginem effectivè elaboratam, quia amicus noster Philippus Rubenius in Electis⁸ suis nuper publicavit, eò Lectorem meum volens remittam, ut defatigatos nugarum nostrarum lectione oculos amœnissima pictura reficiat. Heic autem ejus vice Templum IOVIS TONANTIS integrum & redivivum, ex Numaria D. Augusti officina, spectandum exhibebo: Templum MARTIS ULTORIS, sive (ut⁹ Augustus ipse maluit) BISULTORIS, ad Augustum etiam auctorem referendum

8 Lib. 2. c. 25. 9 Dio lib. 54. Ovidius.

rendum est. in quo, ad exemplum Jovis Feretrii, signa P. R. de Parthis recepta, & spolia Militaria¹ Parthorum adfixa, currus etiam Triumphalis D. Augusti repositus. Cujus victoriæ & Templi mentio in Ovidianis² Fastis:

Parthe refers AQUILAS, victos quoque porrigis arcus:

Pignora jam nostri nulla pudoris habes.

Ritè Deo Templumque datum, nomenque BISULTOR:

Emeritus voti debita solvit honor.

Rotundæ Figuræ fuisse vetera numismata ejus Principis ostendunt, in quibus & Legionum Crassianarum insignia reposita, & Currus ille, quem diximus, ad memoriam expressus. Unde Capitolinum id Templum esse conjicimus; non alterum illud MARTIS BISULTORIS,³ sumptuosissimo ope-

V

RE

¹ Dio ibidem, & vett. Numi. ² Lib. 5.

³ Sueton. A. c. 29. Ovid. Tristib. Plin. lib. 33. alii.

re summoque artificio, ad Forum Cæsaris, ab Augusto ædificatum. fortè, ut voluntatem in eo, patris sui D. Julii impleret, ⁴ qui *Templum* ejus Numinis *statuerat facere, quantum usquam terrarum esset.* Numorum figura talis est: Solus autem diligentissimus Ovidius utriusque Templi distinctim meminit, nam Dio & Suetonius, nescio quâ ratione, alterutrum sub silentio transmittunt. Adeò non semper Laus Historicæ diligentix Poëtas quoque fugit. Istorum error multos dehinc in errorem etiam traxit, qui de Diis, & festis eorum diebus Syllabos contextuerunt: quos mei otii aut judicii jam non est refellere. ἡμεῖς γὰρ ἐ μῦθον τοῖς ἔλκεσιν ἐφιζάνομεν, μέλισσά μιν δὲ τῶν Μουσῶν λημάτων τὸ κέλλιστον ἀπανθίζομεν. quod ille ⁵ ait. Possis ad discrimen (exemplò, ut opinor, ipsius Augusti) Capitolinam ædem BISULTORIS, aliam, quæ in Foro, MARTIS ULTORIS nominare.

4 Sueton. Cæs. c. 44. 5 Eustathius.

re. BIS-ULTOR autem dictus vel, ex Ovidianâ opinione, quia arma Parthica, una cum signis Crassianis recuperatis accepit: vel quia ejus numine præsidioque Parthos superavit Augustus, & parricidas debellavit.

IOVEM CUSTODEM in Arce Tarpejâ periculum Domitiani Cæs. consecravit, de quo sic Tacitus III. Histor: *Domitianus primâ irruptione (Vittellianorum) apud Ædituum occultatus, sollertiâ liberti, lineo amiçtu, turba sacricolarum immixtus, ignarusque apud Cornelium Primum, juxta Velabrum, delituit. Ac potiente rerum patre, disjecto editui contubernio, modicum Sacellum IOVI CONSERVATORI Aramque posuit: CASUSQUE suos IN MARMORE EXPRESSIT. mox Imperium adeptus IOVI CUSTODI Templum ingens, seque in sinu Dei sacravit. Et Suetonius⁶ opera publica recensens à Domitiano facta: Novam (inquit) ex-*

V 2 citavit

citavit adem, in Capitolio, CUSTODI IOVI. ⁷ Amplissimum opus fuisse, etsi Suetonius non adnotâsset, facile persuaderet Domitiani illa in ædificando magnificentia, quam Statius in Silvis, Martialis in Epigrammatiis, Plutarchus in vitâ Pöpicolæ, atque alii, mirabiliter extollunt. Hujus enim testimonio Epicharmium illud facile ei conveniebat :

Οὐ φιλόνηρωπὸν τὴν ἑστί. ἔχεις νόσον.
Χαίρεις διδύς.

quod ⁸ Lipsius vertebat :

*Non liberalis, aut benignus tu cluis:
Profusione gaudes.*

Meminit hujusce Jovis Vetus Inscriptio Tudertina: IOVI. OPT. MAX. CUSTODI. CONSERVATORI. Sed & HERCULEM. MAGNUM. CUSTODEM. L. Sulla Dictator, ⁹ ad Circum Flaminium, jam olim dedicârat: cujus alii meminere.

⁷ Ibidem. ⁸ In Adm. ⁹ P. Victor & Sext. Ruf.

C A P U T X L.

De Asylo Romuli, & Lucis, sive Intermontio duorum quercetorum. *Asylorum jus unde natum, & Luceres unde dicti. Aedes Væjovis, & simulacrum cupressinum. quale Numinis hujus nomen. Jupiter $\alpha\zeta\upsilon\rho$, puer, nondum barbatus. In occasione de Templo & Ærario Saturni novè quædam adserta.*

Inter arcem P. R. & Capitolium, Duo Luci quernei erant, inter quos Asylum à Romulo Quirino olim legendæ multitudini apertum. locum nunc Intermontium duorum Quercetorum vocat P. Victor: unde suspicemur declivitatis nonnihil habuisse. De his Lucis Virgilius lib. VIII. Æneid:

Hunc Lucum ingentem quem Romulus acer Asylum

Rettulit.

& Ovidius in Fastis :

Romulus ut saxo Lucum circumdedit alto,

Quilibet huc (inquit) confuge, tutus erit.

Asconius in II. Verrin. *Luceres à Lucomone sive à Lucretino, sive à Luco, quem Lucum Asylum vocaverat Romulus.* præter hos Livius lib. I. Dionysius lib. II. Plutarchus in Romulo, & Simylus apud eum Poëta, Strabo lib. V. Vellejus lib. I. Eutropius lib. I. Prudentius adversus Symmachum, Servius Virgilii Commentator, alii-que innumeri¹. Asyli autem jus Græcorum exemplo Romulum instituisse planè credibile est, primi enim Herculis Nepotes Asylum aperuisse putantur : & ei genti inventionem hanc attribuit Livius lib. xxxv. sub finem, cum

¹ Serv. in 8. Æneid. Stat. Papin.

cùm ait : *Templum est Apollinis Delium imminens mari, quinque millia passuum à Tanagro abest, ² minus quattuor millium. inde in proxima Eubœa est mari trajectus. Ubi & in Fano Lucoque ea religio, & eo jure sancto, quo sunt Temppla, quæ Afyla Græci appellant. cui Tacitus in Annalibus ³ concinere videtur, qui de jure Afylorum præcipuas Græciæ civitates coram Tiberio contendisse scribit. Factaque sub eo S.C.^{ta} quâ multo cum honore modus præscriberetur, ad compescendam scilicet licentiam, quæ passim Græcas per urbes crebescebat, Afyla ubique statuen- di. id enim credere malim cum CL.⁴ Lipsio, quàm, quod Suetonius Dioque prodidère, Jus moremque Afylorum, quæ usquàm erant, Tiberium aboluisse. Apertum autem Afylum fuerat à Romulo, impunitasque omnibus data eo consilio, ut Urbem novo ad-*

V 4 venien-

² Mendosus videtur locus. ³ Lib. 3. ⁴ In Comm. ibid.

venientium præsidio firmaret. ⁵ sub ipsa enim initia Romana urbs vix centum habitacula (Plutarcho teste) continebat: parvum nimis munimentum injuriæ exterorum, aut vicinorum, defendendæ, novisque mœnibus propugnandis. Illud quoque memorabile à Dione Cassio ⁶ observatum est, lucum istum Romuli *ἄστυλον καὶ ἱερόν*, postquam sufficere civitati multitudo (quæ convenerat) visa est, nomen tantum deinceps retinuisse, atque ita obseptum fuisse, ut nemo amplius eò ingredi aut confugere, salutis causâ, posset. Verosimile ergo hinc *ἔτιμον* apparet *Lucerum* à Luco Capitolino: nam quotquot in eum locum vel ob civitatis communionem, vel Asyli impunitatem undique confluerant, in unam Tribum conscripti, & *Tatiensibus*, *Ramnensibusque* (ut initio hujus operis docuimus) adjuncti sunt. Ante

Asylum

⁵ Plutarch. Rom. Dionys. Liv. Strabo lib. 5. Vellejus lib. 1. Lucan. lib. 7. Juven. Sat. 8.
⁶ Lib. 47. ⁷ Liv. lib. 1. Pædi. 3. Ver.

Afylum ergo istud Capitolii καὶ σεμνεῖον
Templum Væjovis postea constru-
ctum est, quasi ad Asyli ipsius religio-
nem sanctitatemque protegendam.
Unde Ovidius in III. Fastor.

*Una nota est Martis Nonis, sacrat a
quod illis*

*Templa putant lucos Væjovis ante
duos.*

& P. Victor, in Topographiâ Urbis,
Regione IX: *Ædes Væjovis, inter Ar-
cem & Capitolium, propè Asylum.* Si-
mulacrum ejus Dei cupressinum erat,
& sagittis obarmatum: circa annum
Urbis conditæ D L I. (si probi sunt nu-
meri⁸ Pliniani) in Æde suâ positum.
De nomine ipsius multa disputârunt
Veteres recentisque φιλόλογοι, & ex
istis præcipuè Agellius lib. v. Noct.
Atticarum c. XII. Festus Pompejus
in *Vesculi*, Martianus lib. II. de Nu-
ptiis Philologiæ. ipse etiam Ovidius
in Fastis. neque minor controversia de

V 5 Natura

Natura ipsius Numinis, quod alii inter αλάτορας καὶ παλαμναίους, alii inter μελιχίους καὶ σωτηραίους collocarunt. Ego (si meam fas est tantis viris interponere sententiam) nihil aliud designari arbitror quàm parvulum & imberbem Jovem, qualis erat Juppiter *Anxur*, sive ἄξυρⓄ, in Campaniâ: imberbis, in Alti Eleæorum: & collacteus Junonis, in gremio Fortunæ Prænestinæ. Unde Vetus marmor inscriptum:

F O R T U N Æ

I O V I S . P U E R I

P R I M I G E N I Æ

*

& Poëtæ illud Satyrici:

———— *sub Jove nondum*

Barbato.

⁹ Sed & capellam ejus simulacro adstitisse Agellius scribit, quòd lacte Oleniæ capellæ in Cretâ insulâ Juppiter puer enutritus crederetur. Longè majores de Saturni Ærario tricæ sunt,

⁹ Ibidem. Germanic. Cæs. in Arateis.

funt, quod alii in Foro Romano, alii in Capitolio nostro ponunt. cum (si verba scriptorum rectè inspiciamus) imminens foro Romano in Vico Jugario, ad radices clivi Capitolini, fuerit : hoc est, in confinio utriusque. Servius id indicare videtur lib. IIX. *Æneid.* ubi de Saturno : *Sibi* (inquit) *opidum fecit, ubi nunc ejus ædes videtur.* atqui in imo nostro monte *Saturnia* opidum fuit : ut ¹ alibi asseruimus. accedit auctoritas DionysI, de Sempronio Atratino & M. Minucio Coss: *His Coss. ferunt Templum dedicatum Saturno, in clivo Capitolino, quâ de foro exscenditur.* P. Victor in IIX. urbis regione : *Ædes Opis & Saturni in Vico Jugario.* addit Servius ² alibi, *juxta Concordiæ Templum* : quòd in centum gradibus Capitolii stetisse, suprâ probavimus. Hanc ædem Ærarium fecisse primùm Valerium Poplicolam Plutarchus putat in ejus vitâ. exem-
plo

plo scilicet Atheniensium, qui ³ ἐν τῇ
 ἱερῇ ἀκροπόλει sanctius habebant æra-
 rium repositum. De auctore ejus pri-
 mo, nescio quo fato omnis scriptorum
 vetustas penè digladiata est, nemine
 diversum quid non afferente. Epéos
 enim Herculis comites, Solinus: Tul-
 lium Hostilium Regem, Macrobius:
 L. Tarquinius, M. Varro: L. Fu-
 rium Trib. Pleb. ex S. C. Cn. Gel-
 lius: nonnulli T. Lartium Dictato-
 rem aut eos, quos nominavi, binos
 Coss. authores faciunt. quam senten-
 tiarum & opinionum discordiam nè
 ipsa quidem Concordia nobis tollat.
*Tritones areos in fastigio hujus Tem-
 pli cum buccinis Macrobius* ⁵ laudat, &
 simulacrum ipsius Dei *eburneum* Pli-
 nius, *intus oleo repletum*, quod cariem
 amoliretur. Orestis ossa ab Aritiâ
 Romam translata, & ante Ærarium
 Saturni condita testatur Servius, ad
 Virgilianum illud: ⁶

San-

³ Ulpian. in Orat. Demosth. contra Timoc.

⁴ l. Sat. c. 8. ⁵ Lib. 15. c. 7. ⁶ In 2. Æneid.

Sanguine placastis ventos, & virgine casâ.

Restitutum fuisse videtur à L. Munatio Planco V. C. hortatu Augusti, ut Suetonius in Augusto, & vetus hoc marmor adfirmat in vico Jugario nuper effossum :

L. PLANCUS. L. F. COS. IMP.

ITER. DE. MANIB.

Restitutum fuit de Manubiis Rhæticiis : quod Titulus ejusdem Planci Triumphalis, in monte Cajetano, nobis declarat. Aliam Ædem ex oraculo Apollinis Pythii & S. C.^{to} Q. Luctatius Catulus Capitolinus, cum Arâ tetragônâ, Saturno dedicavit : auctore Plutarcho in Paralellis, cujus situm planissimè ignoramus.

CAPUT XLI.

Ad Muliebreis Relligiones transitum. Junonem imprimis Monetam, quæ & Regina nonnullis. hujus Ædes in Arce, & ratio nominis investigata: illam videri duplicem fuisse. Arx Monetæ. Sulpicia Poëtria castigata. Μνημοσύνη, Memoria, Minerva Memor, Isis-Moneta. Meminerva. Moneta pro officinâ Monetariâ. Apollo Monetalis. Ædes Opis à quo posita. Tempia duo Veneris Calvæ. Ædes Erycinæ, quæ & Venus Capitolina. Isis, Sarapis, Harpocrates variè exclusi aut recepti.

Specus

Specus Mithræ. in P. Victore conjectura.

Ad Deos Fœminas in Capitolio perventum est, in quibus primas sibi parteis jure vindicat illa & conjux & soror Jovis Opt. Max. Juno Regina. cujus religioni locum peculiarem adtributum in Capitolio non offendimus, quamvis id ἀνισορήτως quidam existimaverint. votum, ut ipsi ajunt, à C. Flaminio Cos. bello ¹ quod adversus Ligures gestum est. nam ædes ista IUNONIS REGINÆ, quam collega Flaminii M. Æmilius octo antè annis bello Ligustino voverat, xx. ∞. Æris sibi abs Senatu decretis, unà cum alterâ Dianæ in Circo Flaminio ab eodem dedicata est. quod Livius Histor. lib. xl. diligenter adnotavit. illud tamen memorabile Junonem illam Vejentem in Aventino, quam Livius, Ovidius, Macrobius,

P. Vi-

P. Victor, alii REGINAM appellant, MONETAM à Valerio vocari lib. I. c. XII. & Lactantio nostro lib. II. qui *de origine erroris*, cap. IIX. Cujus rei rationem nuper ad Valerium inquisivit vir doctrinæ clarissimæ Stephanus Vinandus Pighius, nec aliud quicquam præter conjecturam invenit. Nimirum quia ad similitudinem Capitolinæ Junonis, sic dictæ, vocem emisit, quasi à monendis Camilli militibus MONETAM vocitatam. quæ viri clarissimi conjectura quo in loco habenda sit impræsentiarum non disputo, hoc tamen adseverare possum, non Junonem tantum, Dearum supremam, sed alias etiam Divinitates, quæ Monendo mortalibus prodesse, cognomentum illud obtinuisse. qualis imprimis *μνημοσύνη* five *Memoria* Dea, quam Glossæ veteres *Munetam* interpretantur, corruptè pro *Monetam*. quibus & Livius accedit Andronicus in fragmento isto *Odyssææ* :

Nam Diva Monetâs filiam docuit.

Ubi sanè Monetâs filia, nihil est aliud,
quàm Musarum aliqua. Monetâs enim
ἄρχαιῶς pro Moneta. Plautus eodem
ἄρχαισμός usus, proloquio Pænoli :

*Sed nisi molestum est nomen dare
vobis volo*

Comædiâs.

Monetam autem istam, vel *μνημοσύνη*,
cum Deâ Minervâ quidam videntur
confudisse. hanc enim Paullus è Festo
Langobardus dictam putat ² quod bene
moneat. & Arnobius lib. III. quasi
Meminervam. de Memoriâ etiam pue-
rorum Palladi seu Minervæ sacrâ D.
Aurel. Augustinus VII. de Civit. Dei,
cap. III. unde & *Memoris* cognomen-
tum videtur adepta. quod expressum
in Inscriptione veteri, quam ³ fide Pe-
tri VictorI descripsimus :

M I N E R V Æ

M E M O R I

C Æ L I A.

² Aliter Cicero & Cornificius apud Festum.

³ In Castigat. posteriorib. ad epist. Famil. Ci-
ceron.

CÆLIA. IULIANA
 INDULGENTIA
 MEDICINARUM
 EIUS. INFIRMITATE
 GRAVI. LIBERATA
 D. P.

Quamquam ibi MEMOR potius vocata, quod Cæliam illam incubantem salutaribus consiliis per somnium curavisset, unde & MEDICÆ ⁴ cognomento in Romanâ etiam Urbe culta. eademque ratione ISIN etiam MONENTAM invenio, celeberrimo Romæ Templo, in III. ⁵ Urbis Regione, quod & nomen Regioni ipsi dedit. Isin namque inter *ιατρικὴ καὶ ἐπιπέρα* olim Numina fuisse sicut Minervam, Apollinem, Æsculapium, Hygejam, Sarapim, è Tibulli voto discimus, pro salute suâ illam deprecantis:

*⁶ Nunc, dea, nunc succurre mihi, nam
 posse mederi*

Picta

⁴ Quæ Græcis *Paonia*. ⁵ P. Victor, Sext. Rufus. ⁶ Lib. I. el. 3.

*Picta docet Templis multa Tabel-
la tuis,*

*Ut mea votivas persolvens Delia
curas,*

Ante sacras lino tecta fores sedeat.

P. Victor in dictâ Urbis Regione
notatum habet : ISIS. ET. SERAPIS.
MONETA. corruptè (ut opinor) pro
SERAPIS. ET. ISIS. MONETA. Nam
etsi de Serapi, vel Sarapi, dubium non
est, quin ipse quoque pervigiliis⁷ lan-
guentùm celebris, tamen vix putem
Moneta *ἑπωρυμῖαν* aliis quàm fœmellis
Numinibus tributam à veteribus.
quod & nominis ipsa ratio sic videtur
exigere. De IUNONE autem MONE-
TA, quam diximus in Capitolio locu-
tam, expressum testimonium est in
divino illo M. Tullii libro de Divina-
tione : ⁸ *Scriptum est (inquit) à multis,
cùm terræmotus factus esset UT. SUE.
PLENA. PROCURATIO. FIERET.
vocem ab æde Junonis, ex arce, existi-
tisse,*

⁷ Cic. 2. Divinat. Suet. Vespasiano. ⁸ Lib. I.

tisse, quocircà Junonem illam appellatam Monetam. Ædificata fuit hæc, meo iudicio, in fundamentis ædium T. TatI Regis, de quâ Solinus Polyhistor¹, & Plutarchus in Romulo. Alteram enim, quæ² in areâ domus M. ManI ædificata est, ad centum Gradus, multis abhinc annis L. Furius Dictator Aurunco bello vovisse, & anno post dedicâsse legitur. De priore illâ forsitan Macrobius lib. primo Saturnal. *Kalendis Juliis dedicatam esse.* nam hujus satis apparet ex Ovidianis Fastis, & Kalendariis Antiquis, postridiè Kal. JunI dedicationem celebratam. Habebat hæc officinam Monetariam adjunctam, quæ à Templo & Numine vicino *Moneta* etiam vocata. sic enim capiendum puto illud Ciceronis è Philippicâ VII: *Parvis de rebus sed fortassè necessariis consulimur P. C. De Appiâ viâ & de Monetâ Cos. de Lupercis Trib. Pleb. refert.*

¹ Cap. 2. ² Ovid. 5. Fast. Liv. lib. 7.

fert. illud quoque viri Sapientis è III.
de Beneficiis : *Jam tempus est quadam
ex nostrâ (ut ita dicam) Monetâ proferri.*
atque ita vocata est à I. C. L. I. §. VI.
ad L. Juliam peculat. quod jam alii
monuerunt. Pingitur inde in Numis
Triumvirorum A. A. A. F. F. Dea
MONETA instrumentis pecuniæ for-
mandæ, bilance, cornucopiâ, quos &
implissimus Vir Antonius Augusti-
us in Dialogis Numismaticis, atque
alii elegantiorum litterarum studiosi
publicârunt. ego itaque lege Acade-
nicâ ἐπιχρῶ.

Igitur quia duplex in Arce Mone-
te Sacrarium, *Arx* etiam ipsa *Moneta*
vocata apud Sulpiciam, in Satyrâ fin-
gulari :

— *Nam quùm defendier armis*

*Suadet amor patriæ, & captiva pe-
natibus uxor;*

Convenit, ut vespæ, quarum domus

ARCE MONETÆ

Turba

Turba rigens strictis per lutea corpora telis.

Sensus est, instar vesparum cives Romanos armatos convenire, cum metu aliquo publico suadente delectus Militaris in Capitolio instituendus est; sicque è deliciarum temulentiam vegetos alacresque emergere; contra verò quum securitas undique & pax afflueret, in luxum & vœcordiam plebem legionesque dissolvi. quare emenda in versibus sequentibus:

Ast ubi pax securâ redit, oblita favorum

Plebs materque una somno moriuntur obeso:

Plebs milesque unâ s. m. o. quo sensu rectè olim ⁴ Appius Claudius pronuntiaverat: *Meliùs P. R. negotium committi quàm otium.* & in eo valde eloquentia Scipionis Nasicæ laboravit, nè Carthaginensi civitate æmulâ atque inimicâ de medio sublatâ, deliciis

ciis ac molliciei aditus ad Remp. aliquando præberetur. ⁵ Tertiam Junonis Monetæ ædem invenio votam à C. Cicereio præt. in Corsicâ signis collatis pugnante, cujus situm invenire hæctenus non potui, neque ullus (quòd sciam) Antiquariorum invenit. Habent & ⁶ APOLLINEM MONETALEM Numi veteres Commodiani, cujus cognomenti rationem inde putamus ortam, quia in Templo fortè aliquo Monetæ consecratus.

Succedit OPIS Ædes in Capitolio, quam alii Junonis parentem, alii ⁷ Junonem ipsam esse arbitrati sunt: atque ideò Junoni rectè subjungimus. De ista Kalendarium Vetus Romanum in ædibus Capranicorum :

D. IX. C.

E. VIII. O P I C. NP. OPI. IN.
CAPITOLIO

F. VII. C.

& Li-

⁵ Liv. lib. 42. ⁶ Goltz. in Thes. Antiquar.

⁷ Macrobian. Sat. c. 12.

& Livius lib. xxxix: *Unum diem supplicatio fuit ex decreto Pontificum. quod ades Opis in Capitolio de celo tacta erat, Hostiis majoribus Coss. procurârunt. I. etiam Obsequens notat, M. Antonio P. Dolabellâ Coss. in ade Opis valvas per prodigium fractas. Fuit inter⁸ numina T. TatI religione in Capitolio dedicata.*

VENERI CALVÆ ridiculo quidem cognomento, sed memorabili Matronarum factò, duplex etiam Templum ibi est dedicatum *Vetus & Novum.* de quo Lactantius breviter lib. i. c. xx: *Urbe à Gallis occupatâ obsessi in Capitolio Romani, cùm ex mulierum capillis tomenta fecissent, eadem VENERI CALVÆ consecrârunt.* similiter I. Capitolinus in Maximino juniore, Vegetius de re militari lib. iv. c. ix. & D. Cyprianus Martyr, libro de Idolorum vanitate, aliique nonnulli.

Neque

⁸ Varro de L. L. Dionys. lib. 2. Augustinus. P. Victor. Reg. 8.

Neque adeò mirum id cuiquam videri debet, cùm & Ctesibius, libro de Machinis, rationem hujusmodi funes (quos Τόνας vocat) è capillo muliebri conficiendi doceat, eorumque usum Vitruvius in Tormentis agnoscat lib. x. suæ Architecturæ. Neque exempla etiam in Historiis defunt: ut Salonensium matronarum, ¹ apud Cæsarem, quæ crinem usui bellico præsecuerunt, & Carthaginensium, apud Plutarchum ², Aquileiensium quoque apud Jul. Capitolinum, in Maximo & Balbino, præter Romanas nostras, quæ (ut verbis Vegetianis ³ loquar) maluerunt deformato ad tempus capite liberè vivere cum maritis, quàm hostibus integro decore servire.

⁴ VENERIS ERYCINÆ, sive ERUCINÆ, ab Eryce Siciliae monte nominatæ recentior Ædis, quam multis postea annis Q. Fabius Max. inspectis
X libris

1 3. de bello civ. 2 Libello de Fœnore.

3 Ibidem. 4 Strabo lib. 6. Polyb. lib. 1.

libris Sibullinis, in Dictaturâ suâ, vovit. cujus etiam Dedicandæ causâ Duûmvir à P. R. creatus est, teste Livio. ⁵ hujus verba sunt : *Intereâ Duûmvirî creati sunt Q. Fabius Max. & T. Octacilius Crassus ædibus dedicandis: MENTI, Octacilius; Fabius, VENERI ERYCINÆ.* Nec mirum hos Dictatores simul creatos, cùm utraque in Capitolio Ædis esset, *canali tantùm uno discreta.* ⁶ Factum id à Fabio Votum circa annum v.c.DXXXVI. si rectè ex Fastis supputavi. Duo omninò Veneri huic Tempora Romæ consecrata sunt : unum nominatissimum ad Portam Collinam, cujus non uno in loco Livius, Appianus, & Ovidius meminerunt; alterum æquè celebre in sacro nostro monte, quod per eminentiam (ut opinor) VENERIS CAPITOLINÆ Sueton. appellavit in Cajo, c. VII. cùm, unum è Germanici liberis, insigni festivitate puèrum, *habitu*

bitu Cupidinis efformatum, ibique à Liviâ Augustâ dedicatum scribit. & in Galba, c. XVIII. cùm, inter monstra & prodigia ei Principi oblata, sic memorat: *Monile margaritis gemmisque confertum ad ornandam Fortunam suam Tusculanam ex omni gazâ secreverat. id repente quasi augustiore dignius loco CAPITOLINÆ VENERI dedicavit. ac proximâ nocte somniavit speciem Fortune, querentis fraudatam se dono destinato.* Nescio an ibi depositum quoque Signum Veneris nudum, è Sicilia allatum, de quo Prudentius noster adversus Symmachum:

*Hæc veteres induxit avos vel fama,
vel error.*

ut:

— *Veneris quoque nudum
Accirent Proceres Erycinò è vertice
signum,*

quod ipsum (ὡς ἐγὼ μνήμης ἔχω) à nullo alio Scriptore hætenus vidi observatum.

Videntur & Barbaræ Relligiones
aliæ, ut Ægyptia ISIS, cum omni suo
comitatu, Capitolio fuisse receptæ:
testimonio ejusdem Prudentii in loco
laudato:

*Isidis amissum semper plangentis
Osirim*

*Mimica, ridendaque suis solemnia
calvis,*

*Et quascunque solent Capitolia
claudere larvas.*

quod Tertullianus noster Romanis
tamen objicit, quasi moribus atque in-
stitutis majorum contrarium, in Apo-
logetico: SARAPIDEM, & ISIDEM,
& HARPOCRATEM cum suo Cynoce-
phalo Capitolio prohibitos, id est, Curia
Deorum pulsos Piso & Gabinius Coss. non
utique Christiani, everfis etiam aris eo-
rum, abdicaverunt: turpium & otiosa-
rum superstitionum vitia cohibentes. his
vos restitutis summam majestatem con-
tulistis. Arnobius etiam lib. II. Dis-
putationum, quem nunc brevitatis
studio

studio omitto. Fuère ii Coss. anno ab v. c. DC. xcv. tempore M. Tulli Ciceronis, qui rei istius aliquid attingere videatur III. De Naturâ Deorum, his verbis : *Si DI sunt illi quos colimus & accepimus, cur non eodem in genere SARAPIM ISIMQUE numeremus? quod si facimus, cur Barbarorum Deos repudiemus?* Repudiata quidem antea fuerant eadem Numina L. Æmilio¹ Paulo & M. Livio Salinatore Coss. circa annum v. c. DXXXIV. quorum iste, cùm Senatus diruendâ eorum fana censuisset, nec ullus opificum attingere illa auderet; positâ Prætextâ, securim arripuerat, Templique foribus primus infixerat. Sed vitio generis humani vetita novitas semper revixit. Dio enim Cassius lib. XL. denuò S. C.^{to} cautum, tradit, *ut fana eorum, quæ privatim nonnulli exstruere incæperant, diruerentur: extra pomerium tamen poni non prohiberentur.*

X 3

tur.

¹ Val. cap. 3. de peregrin. religion.

tur.² idem tamen in prodigiis anni DCCVII. examen apum, in Capitolio, juxta Herculis statuam consedisse scribit, dum Isidi sacra fierent. paucis post annis scilicet, quàm superiora edicta emanarant. D. tandem Augustus omninò impedire conatus est, lege latâ :³ NE. CUI. INTRA. QUINGENTOS. AB. URBE. PASSUS. CELEBRARE. SACRA. ÆGYPTIA. LICERET. Lex adeò posteros non tenuit, ut inter sanctissima Numina Isis, Serapis, Harpocrates, Anubis, Bubastis deinceps haberentur.

Perfici MITHRÆ specum fuisse etiam in Capitolio, præter Tabulas Marmoreas laceras cum effigie & inscriptione ejus Dei in cavernis ibi subterraneis repertas, mihi que in Urbe tum agenti sæpiùs inspectas, D. Hieronymus adserere videtur, in epistolâ ad Lætam : *Propinquus vester Gracchus, nobilitatem Patriciam sonans nomine,*

² Lib. 42. ³ Dio lib. 44.

nomine, cùm Præfecturam gereret Urbanam, nonne Specum Mithra, & omnia portentuosâ simulacra, quibus Corax, Nyphus, Miles, Leo, Perses, ΗΛΙΟΣ, Bromius pater initiantur, subvertit, fregit, exussit? Tangit hunc Ritum Firmicus de Err. Profanar. Relig. ubi de Sole: Hunc Mithram dicunt: sacra verò ejus in speluncis abditis tradunt. Ideò rectissimè Papinius ⁴ Solem appellat,

— Persæi sub rupibus antri

Indignata sequi torquentem cornua
Mithram.

quo in loco operæpretium est Lucretium Placidum (sive quis alius est) veterem ejus Scholiasten videre, totiusque Persicæ Θεολογίας, aut potius μεταμορφολογίας, arcana Mysteria percipere. Quod quia de Barbaris Religionibus agebamus, ita visum est επιμετερεῖν.

4. 1. Thebaid.

CAPUT XLII.

Virtutes etiam in Capitolio cultæ FIDES, MENS, CONCORDIA. Duo hujus Templi ibi observata, unum in clivo, alterum in Arce. Senatulum Aureum. Statua Concordiæ Augusti: aliæque in Templorum ornamentis. FIDES candida, alba, nivea, cana. Servius & Robortellus notati. Solemne sacrum. Glossema è Livio sublatum. Plinii circa Deos ἐπιουθεσιός.

VIRTUTES quoque ¹ propter quas ascensus in calum dari creditus ut FIDES, MENS, CONCORDIA cælestium loco haberi cœptæ, atque ideò in Capitolio, ² ubi Deorum omnium coleban-

1 Cic. de Legib. 2 P. Vi&t. Reg. 8.

lebantur simulacra , etiam collocatæ.

Ad CONCORDIAM quod attinet , duo ejus in Capitolio Tempia fuisse reperio. Unum in clivo , Forum & Comitium respiciens , ³ ad ipsum Arcis ascensum. alterum in Arce Tarpeiâ , paucis Antiquariorum hæctenus memoratum. Illud à Furio Camillo Dictatore votum , seditione populari , circa annum V.C. cccxxcvi. de quâ Plutarchus in Camillo , Livius lib.vi. sub finem , Dionysius , Zonaras , & Ovidius in Fastis , ad Concordiam :

Candida te niveo posuit⁴ lux proxima Templo,

Quæ fert sublimes alta Moneta gradus.

*Furius antiquam populi populator
Etrusci*

Voverat , & Voti solverat ille fidem.

Caussa quod à Patribus sumtis secesserat armis

X 5 *Vulgus,*

*Vulgus, & ipsa suas Roma timebat
opes.*

Igitur quia ad centum gradus, quibus in Arcem & Monetæ exscendebatur, Gradus ipsi (ut suprâ ⁵ docuimus) *Concordiæ* vocati. Hujus Templi porticum, fastigio suo ornamentisque omnibus nudatam; spectari adhuc ferè omnes existimant, cum ista Inscriptione:

SENATUS. POPULUSQ. ROMANUS
INCENDIO. CONSUMPTUM
RESTITUIT

Nec mirum fuisse restitutum, cum unum è tribus Urbis Senatulis ⁶ esset, *aureum*, ut opinor, à Sexto Rufo appellatum, in quo Senatus haberi legitimè posset. Sallustius in Catilinario de Cicerone: *Cos. Lentulum, quòd Prætor erat, ipse manu tenens in Senatum perducit, reliquos cum custodibus in ædem Concordiæ venire jubet. eò Senatum convocat.* Lamprid. Alex. Severo:

⁵ Cap. 34. ⁶ Festus in *Senatula tria.*

ro : *Cùm Senatus frequens in Curiam, hoc est, in Ædem Concordiæ, Templum inauguratum, convenisset. I. Capitolinus Maximo & Balbino : Interemptis in Africa Gordiano Seniore, cum filio, Senatus pertrepidus in ædem Concordiæ VII. Kal. JunI concurrat. Ubi non dubiè de ista loqui Capitolinum apparet. nam dicit, inde Cass. electos in Capitolium ascendisse ad sacra facienda. Restituerat eam Ædem antea, in memoriam Concordiæ inter ipsum & Octaviam, Livia Augusta quam Tiberius ejus filius, Inscripto suo & Drusi nomine, dedicavit. Ut præter Dionem lib. L. & LVI. Suetonium TiberI cap. XIX. Ovidius etiam testatur I. Fastorum :*

Caussa recens melior : sparsos Germania crineis

Porrigit auspiciis, Dux venerande, tuis.

Inde triumphatæ libasti munera gentis,

Tem-

*Templaque fecisti, quam colis ipse,
Dea.*

*Hanc tua constituit genetrix & re-
bus, & ara,*

*Sola toro magni digna reperta
Jovis.*

Heic etiam fortassè signum novum
Concordiæ abs D. Augusto consti-
tutum, ex strena sibi ab S. P. Q. R.
Kalendis Novis concessa, de qua Dio
Cassius sub finem lib. LIV. & Ovi-
dus VI. Fastor:

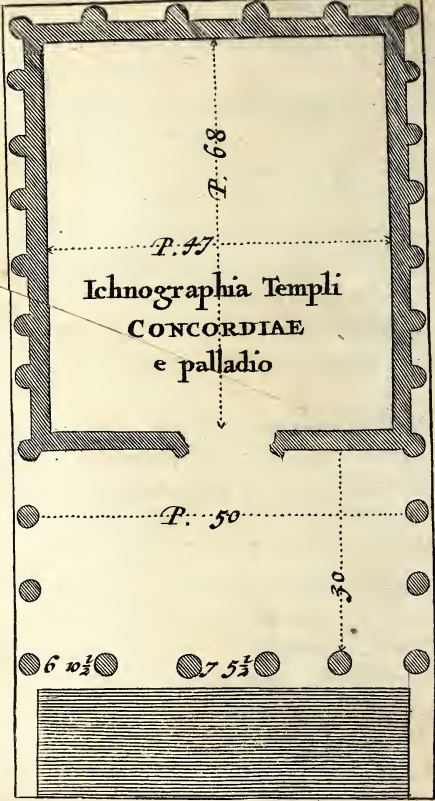
*Venit Apollinea longas CONCOR-
DIA lauru*

*Nexa comas, placidi Numen opus-
que Ducis.*

Signa ibi alia à Plinio, ¹ ex ære, cele-
brata sunt, Junonis, & Battonis ado-
rantis Apollinem, opus Bedæ: Lato-
næ Apollinem & Dianam sustinen-
tis, opus Euphranoris: ÆsculapI &
Hygeiæ, opus Nicerati: Martis &
MercurI, opera Pisicratis: Cereris &
Jovis,

¹ Lib. 34. & 36.

Handwritten text, possibly a title or header, centered on the page. The text is faint and difficult to decipher due to the image quality.

Ichnographia Templi
 CONCORDIAE
 e palladio

P. 68

P. 47

P. 50

6 $\frac{1}{2}$

7 $\frac{1}{2}$

30

Jovis, opera Sthenis : denique Victoriæ ejusdem marmoreæ. Templi hujus *ἱερογραφίαν*, quam Palladius Architectus delineavit, non abs re visum est in Commentarium nostrum transferre, & Lectori eleganti curiosè examinandam proponere.

Aliud Concordiæ Templum invenio, in ipsâ Arce conditum, de quo Livius lib. xxii: *In Religionem etiam venit Ædem Concordiæ, quam per seditionem militarem biennio antè L. Manlius Præt. in Gallia vovisset, locatam ad id tempus non esse. Itaque Duumviri ad eam rem creati ab Æmilio² Præt. Urbis Cn. Pupius, & Kaso Quinctius Flaminus. Ædem in Arce faciendam locaverunt. idem libro sequenti: Duumviri creati M. & C. Attilii ædem Concordiæ, quam L. Manlius Præt. voverat, dedicaverunt. & Kalendarium Vetus diffractum, his verbis :*

NON. N. CONCORDIÆ

IX.

2 M. Aimilio Regillo.

IN. ARCE. FERIAE. EX
 S. C. QUOD. EO. DIE
 IMPERATOR. CÆSAR
 AUGUSTUS. PONTIFEX
 MAX. TRIB. POTEST.
 XXI. COS. XIII. A. SENATU
 POPULOQUE. ROMANO. PATER
 PATRIÆ. APPELLATUS.

Hujus fortassè renovati meminit Ve-
 tus Inscriptio , quam in Laterano ma-
 jores nostri viderunt , & idem Mar-
 lianus exscripsit :

DN. N. CONSTANTINO. PIO. FELICI. AC
 TRIUMPHATORI. SEMPER
 AUGUSTO. OB. AMPLIFICATAM. TOTO
 ORBE. REMPUBLICAM
 FACTIS. CONSILIISQUE.

S. P. Q. R.

ÆDEM. CONCORDIÆ. VETUSTATE.
 COLLAPSAM. IN. MELIOREM.
 FACIEM. OPERE. ET. CULTU. SPLEN-
 DIDIORE. RESTITUERUNT.

De aliis Concordiæ Templis confu-
 lendi Livius lib. IX. Plutarchus in
 Gracchis, Plinius lib. XXI II. c. I. Ap-
 pianus

pianus primo de bello Civili, Dio lib. LIV. Augustinus lib. III. de Civitate Dei c. xxv. & è recentioribus Fabricius, Marlianus, Fulvius, alii; nobis enim acta non libet agere: neque etiam, si brevitatem institutam amamus, licet.

FIDES, antiquum³ & solemne P. R. Numen, Ædem suam habuit in Arce Capitolinâ, haud longe à Primario Jovis Templo, fide Catonis Cenfori, apud Ciceronem in Officiis, cum ait: FIDEM in Capitolio vicinam I. O. M. majores nostri esse voluerunt, & Tertulliani nostri, in Apologetico, his verbis:⁴ *Colat alius Deum, alius Jovem; alius ad cælum supplices manus tendat, alius ad Aram Fidei manus.* Hujus ædis originem, sunt qui ad Numam Pompilium Regem, sunt qui ad Attilium Calatinum referant. Ego sic crediderim Numam Regem instituisse, Atti-
lium

³ Agell. lib. 20. c. 1. Liv. lib. 1. ⁴ Dionys. lib. 2. Plut. Numâ. Cic. 2. de Nat. Deor.

lium deinde istum vel ornasse vel reparasse; quod & in aliis Romæ Templis sic factum, ut restitutores eorum pro authoribus postea habiti. Pro Rege facere videatur Silius in verbis Iovis:

Ille etiam, quâ prisca Fides stat Regia, nobis

Aurea Tarpeia ponet Capitolia Rupe.

De Domitiano enim loquitur, quem apud Fidei antiquæ Regiæ Templum Capitolium olim sibi instauraturum promittit. Fuit aliquando cum de antiquissimâ Fide Palatinâ, ab Æneâ ibi dedicatâ, accipiendum hoc crederem; quam tamen sententiam nunc omnino non probo. In Capitolinæ nostræ æde *Imago senis cum lyra puerum docentis* Plinio laudata est. & Iul. Obsequens in prodigiis, M. Antonio & P. Dolabella Coss. factis, *Tabulas æneas ex eadem turbine evulsas* notat. Fides autem Dea (ut de ejus cultu aliquid

quid adstruamus) Sabinorum religione una ex Novensilibus erat, teste Varrone lib. IV. de L. L. & Arnobio lib. III. Disputat. adversus Gentes. atque adeò mirum non est Sabino Pompilio venerationi fuisse atque honori. Livius lib. I. de eodem Rege: *Camænis eum lucum (Ægeriæ) sacra- vit, & soli FIDEI solenne instituit.* Mirum autem cur hîc Livius dicat: *FIDEI soli*, cum IOVI etiam OPIΩI sive TERMINALI in Urbe & agris *ἱερός ἐν ἄγρῳ ἰσὸς ἑβόης* idem instituerit, ut ex Dionysio & Plutarcho alibi ¹ firmavimus. *Solemne* ² autem *Sacrum* idem esse cum *anniversario* & *stato* cuivis paullò humaniori notum esse puto. Itaque, quicquid ogganniant Robortellus, Sigonio accesserim, eruditissimo viro, sic emendanti: *Et simul Fidei solenne instituit*; idoneo hîc nimis & necessario sensu. Nisi fortè (quæ suspicio

¹ Cap. XIV. ² Lactant. Gram. in lib. I. Theb. Serv. 8. Æneid.

spicio mihi post incidit) glossema τὸ
soli esse dixerimus ex inutili repetitio-
 ne vocis *Solemne* natâ : quæ compen-
 diosè aliquando & ambiguè *Sole*, cum
 apice superducto à notariis scribeba-
 tur. Addit Livius, *ad id Sacrarium*
Flamines bigis, curru arcuato, vehi, &
manu ad digitos usque involutâ rem di-
vinam facere iussos. cujus rei rationem
 breviter sic reddit Servius : ³ *quia fides*
(inquit) tecta esse debet & velata. quo
 ducunt etiam illud Horatii Interpretes
 vulgo :

Te Spes & albo rarâ Fides colit
Velata panno.

quod non tam ad sacrificalem Ritum
 quàm ipsius simulacri *ἱεστμῶν* putem
 esse referendum. Videntur enim Ro-
 mani Capitolinam Fidem, quo magis
 candorem illum mutuum qui in amicis
 exprimerent, albâ veste indutam o-
 stentâsse. Inde (quod opinor) Virgi-
 lio, *Cana Fides*, & P. Victori Sexto-
 que

que Rufo ⁴ *Fides candida* nominata. Inde etiam forte solemnis illa Calchidensium sacrorum Formula apud Plurarchum in Q. Flaminio :

ΠΙΣΤΙΝ δὲ Ῥωμαίων σέβομεν, τὰν ΜΕ-
ΤΑΛΕΥΚΟΤΑΤΑΝ

Ὁρχοῖς φυλάσσειν.

Gallis autem nostris eam olim consuetudinem fuisse ut Deos suos albos circumferrent, auctor est in vitâ D. Martini Sulpicius Rhetor, cujus verba sunt lib. I. *Quia esset hæc Gallorum rusticis consuetudo simulacra Dæmonum, candido tecta velamine, misera er agros suos circumferre dementia.* exemplo, sine dubio, Urbis omnium Matris, quæ suarum superstitionum Ritus unâ cum Imperii Lege toto terrarum orbe diffundebat.

MENTEM *primus in Urbe Deam fecit timor belli impendentis.* ideò ait Ovidius :

MENS

⁴ In Reg. 8. § 6. Fastor.

*MENS quoque numen habet. Menti
delubra videmus*

*Vota metu belli , perfide Pœne ,
tui.*

Vota autem Menti ædes ; ⁶ in Capitolio , bello Punico secundo , teste Livio libro *XXII.* quem antea laudavi. & D. Augustino lib. *VII.* de Civitate Dei cap. *III.* Dedicata à T. Octavio Crasso , Duûmviro ejus rei ergò creato ; unoque tantum canali ab Æde Veneris Erucinae discreta. Videtur alibi ejusdem Numinis Templum aliud fuisse à M. Marcello , qui Syracusas cepit , votum , & M. Aimilio Scauro dedicatum. de quo Plutarchus in libello singulari de Fortunâ P. R. & L. Balbus apud Ciceronem lib. *II.* de Nat. Deorum.

Quantum vero Divinitatibus istis tribuendum putârit C. Plinius , manifestum fit è lib. *II.* Naturalis Historiæ c. *VII.* cum ait: *Innumeros quidem*

6 Kal. V. ad d. 5. Idus Jun. Liv. lib. 23.

tem credere (Deos) atque etiam ex
Virtutibus Vitiisque hominum, ut PUDI-
CITIAM, CONCORDIAM, MENTEM,
SPEM, HONOREM, CLEMENTIAM,
FIDEM; aut (ut Democrito placuit) duos
namque POENAM & BENEFICIUM
majorem ad socordiam accedit. Fragi-
lis & laboriosa mortalitas in partes ista
diligens, infirmitatis suae memor, ut por-
tionibus quisquis coleret quo maximè in-
digeret. Aliter tamen Ciceroni nostro
philosophari placuit in 7 lib. *Ἐπι πο-
τειάς*, sive, de Legibus, quamvis idem
ἄμφιδέξιν sub personâ C. Vellei
Senatoris fortiter cum Plinio ἐπιχερίζει
in lib. de Nat. Deor.

7 Lactant. lib. de falsa Relig. cap. 20.

CAPUT XLIII.

FORTUNA *Dea variè cognominata. PRIMIGENIA & OBSEQUENS in Capitolio. illius Tempa alibi & Sortes. Plautus bis leviter correctus: & Scholiastes Juvenalis notatus. De æde HERCULIS & DIANÆ Capitoline quæsitum. Nemesis etiam Fortuna. ejus Templum in Capitolio & relligio. Finitum in fano Carmentæ. Carmentalia. Carmentes. Carmentarii. Carmina. Deæ Postverta & Antevorta, Prosa, Porrima, Flamen Carmentalis.*

Quia P. P. non minus ἐν δαιμονίᾳ καὶ δὲ τυχίᾳ, quàm bellorum præstantiâ imperio se Orbis potitum esse cre-

credebat; ideò FORTUNÆ etiam suæ
ὡς δαιμονιώτερόν τι ἔσται Divinos Honores
attribuit, multisque Ædibus, De-
ubris, Sacellis, Aris veneratus est.
Hinc varia ista Romæ, pro locorum
diversitate, FORTUNÆ cognomenta:
FORTIS, ADJUTRICIS, STATÆ, TUTEL-
LÆ, SALUTARIS, MANENTIS, SANCTÆ,
DUBIÆ, FELICIS, PUBLICÆ, REDUCIS,
EQUESTRIS, OPIFERÆ, RESPICIENTIS,
AUGUSTÆ, VIRILIS, BARBATÆ, VIRGI-
NIS, MAMMOSÆ, PIÆ, MULIEBRIS, PRI-
VATÆ, MALÆ. & in Capitolio nostro
PRIMIGENIÆ, atque OBSEQUENTIS. Sa-
tisberiensis² enim qui tertiam his ad-
dit PUBLICAM, Ovidi Fastos³ non le-
gerat, qui in colle Quirinali ejus Æ-
dem & Imaginem stetisse disertè ad-
firmavit.

PRIMIGENIAM FORTUNAM primus
omnium Serv. Tullius Rex Romæ
veneratus est, Æde illi in Capitolio
structâ, ⁴ cum omnes Regni opes illi uni
ferret

1 Arist. 2. Ethicor. 2 Polycrat. libro 5. c. 4.

3 Lib. 4. 4 Plut. lib. de Fort. P. R.

ferret acceptas : vulgoque predicaret consuetudinem sibi cum illa intercedere. ⁵ Rationem cognominis reddere conatur Dio Coccejanus, verbis à Leunclavio interpretatis : Prætereà (inquit) sanguis ex pistrino effusus ad alterius Fortune Templum profluxit, quam ea de caussa, quòd omnia & ante oculos & retrò posita, cùm respicere, tum expendere quisque debeat, nec oblivisci, ex quilibus qualis ortus ipse sit ; & consecrarunt Romani & agnominarunt, modo quodam Græcis inexplicabili, PRIMIGENIAM. Factum id prodigium Cæsarianis temporibus, paullò post Annium Milonem & Cœlium, seditionis capita, in Campania occisa. ⁶ Alteram autem Fortunam, quam vocat Dio, opinor OBSEQUENTEM esse, unde conjicimus exiguum loci discrimen inter utramque fuisse. Plutarchus, in Quæstionibus Romaïcis, nominatam sic potius PRIMIGENIAM credidit, vel quòd ipsa

⁵ Lib. 42. ⁶ Dio ibidem.

ipsa ortus sui initia Romanæ Urbi suggesterit; vel quòd ex eventis fortuitis Natura primùm orta sit. quæ Plutarchi sententia longè cordatior, & sapientiâ illâ vetere Romanorum dignior esse videtur. Utriusque Fortunæ Templum haud longè à Capitolino Delubro dedicatum fuisse, ostendit vetus marmor Prænestinum, ¹ cujus initium est:

TV. QVÆ. TARPEIO. COLERIS. VICI-
NA. TONANTI

VOTORVM. VINDEX. SEMPER. FOR-
TVNA. MEORVM

ACCIPE. QVÆ. PIETAS. PONIT. TIBI
DONA. MERENTI.

quod & alibi posuimus. Prænestinis autem Sortibus explicandis PRIMIGENIAM præpositam fuisse jam alii monuerunt, & ex veteribus adhuc Monumentis quamplurimis apparet. Celebris eam religionis etiam alibi fuisse præter Regiam superstitionem, vo-

Y

tum

¹ Apud I. Gruterum, Pighium & alios.

tum ostendit P. Sempronius Cof. contra Hannibalem pugnantis, ex quo decem postea annis² ædes FORTVNÆ PRIMIGENIÆ in Quirinali posita: ostendunt etiam Antiquorum lapidum inscriptiones, ut iste apud Janum Gruterum:

C. APPVLEIO. DIOCLI
AGITATORI. PRIMO. FACT
RVSSAT. NATIONE. HISPANO
FORTVNÆ. PRIMIGENIÆ

D. D.

C. APPVLEIVS. NYMPHIDIANVS
ET. NYMPHIDIA. PVERI

OBSEQUENTIS FORTVNÆ Templum idem Tullius in Capitolio dicavit, teste Plutarcho, libello elegantissimo de Fortunâ P. R. quod & in VIII. Urbis Regione à P. Victore collocatum est. Rationem ejus nominis obscuram non puto, cum *Obsequi, indulgere sit, apud Scriptores, clementem, tractabilem, & propitium se præbere*: Eò respexit pater facetiarum Plautus in

² Liv. lib. 26. & 34. Fasti Pighiani.

in Afinariâ , Scenâ , *Cur me retentas nunc :*

AR. *quem te autem nominem Deum?*

LE. *Fortunam atque
Obsequentem.*

fic enim è veterè libro Vaticano
(præut quàm vulgò habetur:

— *Fortunam atque Obsequel-
lam.*)

longè concinnius & venustiùs legen-
dum est. Meritò namque *Fortune
Obsequentis* nomen sibi adscribi man-
dat servulus, qui herilis sui filii amori-
bus fovendis xx. argenti minas alicun-
dè exterebraverat. Occasione autem
loci hujus Plautini alius in mentem
venit, quem ex eadem Vaticanâ Bi-
bliothecâ adolescentes emendavimus.
Is est in eadem Comœdiâ Scænâ pri-
mâ, senis Demæneti verbis :

*Omnes parentes , Libane , liberis
suis ,*

*Qui mihi auscultabunt , facient ob-
sequelam jam.*

Ubi sana videri possint omnia, nisi codicum ultimis in verbis varietas occulti aliquod vitii subesse CL. etiam Medico Camerario³ persuasisset. In veteri editione Tarvisinâ, quam inspexi, est: *Obsequelam fecerint*. Camerarius vocem illam *jam* fatetur non esse in Vett. libris, sed vel illam vel similem videri desiderari. In χειρογράφων Vaticano: *facient obsequullam* legitur; unde nos suspicabamur antea ὑποσεσηκῶς hic: *obsequellulam* fuisse. more poëtæ nostro satis familiari, dum istiusmodi ὑποσεσηκῶσι blandiores sæpe blanditias facit. quâ etiam ratione ad numerum suum versus redit, qui antea ex Jambico Senario Spondaicus erat effectus, reclamante universâ eâ Scænâ. Meminit Fortunæ OBSEQUENTIS Seneca Tragicus, in Octaviâ, Scenâ, *Perage imperata:*

NE: *Fortuna nostra cuncta permit-
tit mihi.*

SE:

³ Notis in hunc locum.

SE: Crede OBSEQUENTI parcius; le-
vis est Dea.

Et vetus marmor Novocomense ad
D. Mariæ :

FORTVNÆ
OBSEQUENTI
ORD. COMENS
VOTO. PRO
SALVTE. CIVIVM
SVSCEPTO

Nec mirum vota huic Divæ crebra
facta , atque suscepta , *cum* (ut elegan-
ter à Plinio ⁴ dictum est) *toto mundo*;
& *locis omnibus : omnibusque horis, om-
niumque vocibus FORTUNA sola invoce-
tur una & nominetur ;* quum omnia
eam posse in ditandis beandisque ho-
minibus antiquitati persuasum fuerit.
ut ex isto Virgiliano facile addisci-
mus.

*Fortuna OMNIPOTENS, & inelucta-
bile Fatum.* ⁵

Quare huic potiùs Numini , aut Fe-
licitati,

Y 3

licitati, quàm Jovi Capitolinam Arcem consecrari debuissè sapientissimè argumentatur Christianorum Philosophorum *πὸ ἀρχαίων* D. Augustinus lib. de Civit. Dei IV. cap. XXIII. De hujus aut superioris Fortunæ Æde capiendum quod vetus Juvenalis Scholiastes ⁶ adnotavit ad Satyræ x. verba de Centronio :

— *vincens Fortunæ atque Herculis Ædem.*

Apud Præneste (inquit) & Fortuna & Herculis habent Ædes. aut certè quod in Capitolio, post ædem Diana, & Jovis, secundam de miraculo operis habent gloriam Fortuna atque Herculis ædes. si tamen is sensum Satyrici Poëmatis rectè percepit. nam per ædem Herculis non Capitolinam aliquam, sed celeberrimam Tiburtinam intelligi verba indicant superiora.

— *Summa nunc Tiburis arce:*

Nunc

Nunc Prænestinis in montibus alta
parabat

Culmina villarum.

quemadmodum per Fortunæ, nomi-
natissimam alteram, quæ Prænesti-
colim fuit, in quâ fortium (uti diximus)
cistellæ adfervarentur. Habuisse qui-
dem Sacellum in Capitolio Hercu-
lem suspicio nostra est ex Vetusti La-
pidis Inscriptione, quam capite xxv.
hujus Commentarii exhibui: mino-
ris tamen (ut opinor) famæ, quàm
quæ à magnificentiâ laudari sic de-
beat. De Diana Capitolina nullus
alius (quod sciam) antiquiorum quid
tradidit; non credo tamen à Deorum
Dearumque omnium domicilio cele-
berrimam Divam fuisse seclusam.

NEMESEOS simulacrum & Tem-
plum, post Fortunas, adscribam: quia
& ipsa vim quandam Fortunæ posside-
re credita. auctoribus I. Capitolino,
& Claudiano, & veteri isto lapide in
Pannoniis:

Y 4 DEÆ.

DE Æ. NEMESI
 SIVE. FORTU
 NÆ
 PISTORIUS
 RUGIANUS
 V. C. LEGAT
 LEG. III. G
 GORD

quamvis non desint qui *μυερίωνος*
 hanc Divam Ledam esse putent, à
 Jove constupratam, quæ post indigi-
 tationem sic appellata sit; ² alii Vene-
 rem, aut unam ex Curetibus Nym-
 phis, Jovis Saturnii nutriculis, de quâ
 fortè D. Augustinus dicti jam libri
 cap. VII: *Quid de ipso Jove senserunt*
qui ejus nutricem in Capitolio posue-
runt? nisi malis de Oleniæ capellæ
 signo hoc interpretari: quod in æde
 Vejovis ad Asylum conspiciebatur:
⁷ ut suprâ notavimus. Sed tam varia
 sunt atque multiplicia quæ de Nami-
 ne

2 Lactant. lib. I. Plin. lib. 36. 3 Cap. 40.

ne isto jam olim traduntur, ut vel lo-
quacem aliquem

Delassare queant Fabium.

quæ quibus cordi erit videre, adeant
(si placet) præter veteres ac recentio-
res infinitos, Joachimum maxime
Camerarium lib. III. Problemat.
Decur. IV. Liliuin Gyraldum Dialo-
gismo XIX. & Ioannem Bapt. Pium
Annotat. Posterior. cap. LXX. Nos
ne occisissimi simus, cramben illam
non recoquimus. *Nemesis Templum*
in Regione Urbis IIX. à Victore nu-
meratur: in Capitolio (ut opinor)
quamvis id Publius ipse non exprimat:
Auctoritati enim Plin id tribuendum
puto, lib. XI. de rerum Natura cap.
XLV: *Est post aurem æquè dextram Ne-
meseos (quæ Dea Latinum nomen ne in
Capitolio quidem invenit) quò referimus
tactò ore proximum minimo digitum; ve-
niam sermonis à Diis ibi reposcentes. &
iterum lib. XXIIX. cap. II. his verbis:*

*Cur & fascinationibus adoratione pecu-
liari*

liari occurrimus? alii Græcam Nemesein invocantes; cuius ob id Romæ simulacrum in Capitolio est, quamvis Latinum nomen non sit. Peregrinitas hujus nominis offendit etiam Aufonium Poëtam, cui propterea in Mosella scribitur:

— Latiae Nemesis non cognita lingua.

celeberrimè tamen à Romanis cultam fuisse Romana ista marmora fidem faciunt:

4 SANCTISSIMÆ.

NEMESI.

L. ANNIUS. L. F. SER

VITALIUS

ET. AVINIA. FELICITAS

SUA. PEC. D. D.

DEDIC. XV. KAL.

SILIANO. ET. ATTICO. COS

*

VIRGINI. VICTRICI

SANCTÆ. DEÆ.

NEMESI.

M. AU-

M. AVRELIUS
ROMANVS
OPTIO. &c.

*

NEMESI
SANCTÆ
CAMPESTRI. PRO. SA
LVTE. DOMINORVM
NN. AVGG. P. ÆL. P. F.
ÆLIA. PACATVS
SCVPIS. QVOD. COH. DOC
TOR. VOVERAT. NVNC
CAMPI. DOCTOR. COH. I.
PR. P. V. SOMNIO. ADMO
NITVS. POSVIT. I. I.

Finiam Muliebreis Relligiones
Templo Carmentali, five CARMEN-
TIS, aut CARMENTÆ Deæ, quam
Nicostratam etiam, & *Tiburtem* &
Themis, & *Nympham* alii adpellant;
quamque in ima Saturni montis par-
te, quæ Circi Flaminii Regionem re-
spicit, confedisse s̄ suprâ docuimus.
Unde loco nomen *Saxo Carmentis*, &
Portæ Carmentali, quæ etiam *Scele-
rata*:

rata : juxta quam Fanum sive Templum Carmentæ. Illud matronæ Romanæ (teste Plutarcho in Problematibus) jure Carpenterum recepto in gratiarum quasi actionem construxerant, & magno postea semper in honore habuerunt. cujus rei rationem reddidit idem scriptor accuratè in Camillo, Ovidius etiam, curiosissimæ felicitatis auctor, sub finem lib. I. Fastor. Unde cuivis obvium est petere. Fiebat huic Divæ sacrum, ⁶ *Carmentalia* dictum xvii. Kal. Februar. & iterum pridie Eiduum ejusdem mensis à Flamine Carmentali. cujus sacerdotii Cicero meminit occasione M. Popilii Lænatis v. c. in Bruto, sive Dialogo de claris Oratoribus. Nomen CARMENTÆ unde natum sit quæsitum video à diversis, in eandem tamen sententiam conspirantibus; à *Carminibus* videlicet, sive Vaticiniorum *αἰδαῖς*, quibus

6 Fasti Ovid. & Kalend. V. Varro 5. de L. L. Plutarch. Romulo. Macrob. lib. I. c. 16.

ous innotuisse eam Vetustas adferuit. nam & Græcis *Ἰαπωνίδες* dicta (teste Dionysio ¹) & *ῥωμαϊκῶς* Carmenta, quia antiquitùs (inquit ² Servius) *Vates Carmentes, & librarii, qui eorum dicta perscriberent, Carmentarii appellati.* quam *ἱερολογίαν* Latinis maximè placuisse Plutarchus affirmat, in Prolematis. quod Ovidius etiam testari videatur hoc versu :

Ipsa fave, quæ nomen habes à carmine ductum.

Hinc oracula etiam ipsa & vaticinia *Carmina* appellari cœpta : quasi à Carmentibus profusa. *Carmentes* autem illi (si Plutarcho credimus) dicti *quasi carentes mente*, quòd cùm cœperint vates *ὑπερσιάζειν* extra sese rapi furientes soleant, ut Divino quasi inspiratu oracula profundant. Duas fuisse Carmentes putat ³ Agellius, quibus aræ Romæ exstructæ, quarum altera

Postverta

¹ Lib. 1. Antiq. ² In 8. Æncid. ³ Lib. 16. cap. 16.

Postverta nominata sit, *Prosa* altera, à *recti* *perversique* *partus* & *potestate*, & *nomine*. has alii vel *sorores* vel *fugæ* *comites* veræ *Carmenti* fuisse tradunt. ⁴ sed quam *Prosam* *Agellius*, illi *Porrimam* vel *Antevertam* dicunt.

4 Ovid. 1. *Fast.* *Serv.* *ibid.*

C A P U T XLIV.

De casâ Romuli in Capitolio stramentis tectâ, & relligiosè servatâ. Festra quid in Saccrario? mendum in P. Victore observatum. iterùm de curiâ Kalabrâ, ejusque usu. Stramen & scandulæ antiquissima Romanarum domuum tegumenta.

Dabunt nunc mihi veniam magnificentissima Capitolii Templi si ad pauperem Quirini casam, ¹ in
Arce

1 Vitruv. lib. 2. c. 1.

Arce Sacrorum stramentis tectam cursum meæ orationis deflectam. de quâ egregiè Silius Bassus declamator² apud Senecam : Inter hæc tam effusa mœnia nihil est humili casa nobilius. fastigiatis supra tectis auro puro fulgens prælucet Capitolium. & alter apud eundem³ Cæstius Pius : Colit etiamnum in Capitolio Casam victor omnium gentium populus : cujus tantam felicitatem nemo miratur. Meritò potens est. Meminit ejus casæ Dionysius lib. I. Antiq. Livius lib. v. Valerius lib. II. c. de Disciplinâ Militari, lib. etiam IV. cap. IV. Vitruvius lib. II. cap. I. Dio Coccejanus lib. XLIX. & LIV. Ovidius in Fastis.

Eam continuò Romani reparabant, culmis tamen semper & stramine: tum quod nonnullum in eo Perpetuitatis omen situm existimarent; tum etiam ut ostenderent tantam ac talem Urbem è casis & mapalibus enatam.

quod

2 Lib. I. Cont. 6. 3 Lib. 2. Cont. 1.

quod Poëtæ more suo libenter extol-
lunt, maximè delictum nostrum Pro-
pertius :

*⁴ Hoc quodcunque vides, Hospes, quàm
maxima Roma est :*

*Ante Phrygem Æneam collis &
herba fuit.*

*Atque ubi navali stant sacra palatia
Phœbo,*

*Evandri profugæ procubuère bo-
ves.*

*Fictilibus crevère Deis hæc aurea
Templa,*

*Nec fuit opprobrio facta sine arte
casa.*

& quæ ibi sequuntur nullo unquam
fatis ore laudata. Petronius in Cata-
lectis Romuleam Casam cum Festrâ
Capitolinâ conjungit, ubi de ævi sui
luxu :

*Vilis servus habet regni bona, calla-
que capti*

Deridet

Deridet festram, Romuleamque casam.

Erat autem *Festra* (auctore Gniphone Grammatico⁵, qui integro volumine de eo disputavit) *ostium minusculum in sacrario Capitolii* extremæ antiquitatis. quo vocabulo Ennium etiam usum, refert antiquus Saturnaliorum scriptor: & Petronium alibi in Satyrico Scioppius Verisimilium II. cap. IIX. Quin antiquiores omnes, auctoritate Festi,⁶ *Festram* dicebant quam nos *Fenestram*, ne quis insolentem vocabuli novitatem nimis admiretur. conjungit autem *Festram* Jovis cum Romuli casa Petronius, quod utraque in Capitolio, locis parum invicem disjunctis, esset. Quò magis admiror quomodo mens aut stilus aberrârit P. Victori in Regione Urbis decimâ (quæ & *Palatium*) casam Romuli collocanti. nisi malimus exemplario-
rum

⁵ Apud Macrob. 3. Sat. c. 12. ⁶ Paulus Diacon. hac voce.

rum *Ἀλαφρογὰν* accusare: quam heic & alibi in fidissimo scriptore observavi. Situm autem propiùs ejus casæ si quæris, invenio jam Curia Kalabræ, Romuleo item operi, pœnè contiguam fuisse. adfirmat Macrobius lib. I. Saturnal. his verbis: *Pontifex Kalatâ, id est, vocatâ in Capitolium plebe, juxta Curiam Kalabram, quæ casæ Romuli proxima est, quot numero dies à Kalendis ad Nonas superessent, pronunciabat. A quâ Kalatione (quam Pont. 7 hîc Minor facere solitus) ipsi demùm Curia nomen adhæsit. culmis hanc etiam & stramentis obtectam fuisse testantur imprimis Poëtæ; Virgilius lib. VIII. Æneidos:*

— *Romuleoque recens horrebat
Regia culmo.*

Ovidius in I. Fastorum:

*Quæ fuerit nostri si quæris Regia
nati?*

Aspice

7 Varro 5. de L. L. Serv. in 8. Æneid. P. Vict. Reg. 8.

*Aspice de canna straminibusque
domum.*

⁸ primum enim hoc fuit in Romanorum casis tegumentum: scandulæ dein successerunt. quibus contactam fuisse Romam, usque ad bellum Pyrrhi, id est, per trecentos septuaginta ferè annos, Cornelius Nepos auctor est apud Plinium. ⁹ Curia autem Kalabra (meâ, & complurium aliorum sententiâ) in eâ Montis parte stetit quæ Palatini montis angulum, Viamque Sacram, aspicit: ubi Senatorum P. R. ædes hodiè exstructæ, marmoreisque ejus Porticibus ferè subnixæ visuntur.

⁸ Vitruv. ibid. ⁹ Lib. 16. c. 10.

CAPUT XLV.

Contra vulgarem opinionem de carcere Tulliano è Baronio ferè disputatum. non videri in Capitolio, sed ad Theatrum Marcelli fuisse. Unus olim carcer Urbanus. UgonI in P. Victore ἐπιανόρησις rejecta. & Inscriptio Carceris Capitolini examinata. is Mamer- tinus, aut Mamertini custo- dia, & carcer Privatus etiam dictus. Tulliana Λοιμῶς pro Carceribus. quid Latomiæ aut Latumiæ? De Robore opinio BaronI confutata.

Nequè etiam, quùm omnia Capi- tollædificia describimus, nobi- le illud quadrato saxo excisum transea- mus quod in Septentrionali montis radice

radice Carcerem Mamertinum Acta SS. Martyrum ¹ pleraque, vulgus S. Petri in Carcere Tulliano usque in hodiernum diem constanter appellat. Et quidem si molem ipsam totam inspicimus, præ se fert speciem Tulliani illius, quod à principe Historicorum describitur in Catilinario & Calpurnio Flacco Declamatore apud Senecam Rhetorem, Actis quoque SS. Chryfanti & Dariæ ², quorum verba jam fatis antea vulgata. Quò minus tamen Pomponio Læto, Guilielmo Fabricio, Pompeio Ugonio, aliisque eruditis adsentiar, verum hoc esse Tullianum affirmantibus, ab Anco Marcio Rege, ³ mediâ Urbe, constructum; auctoritas facit Illustrissimi Viri Cæsar̄is Baronī, qui suis in Martyrologium Romanum Notationibus ⁴ confutatis aliorum argumentis, solidisque rationibus adductis totam hanc

1. Processi & Martiniani, Laurenti, aliorum.
2. Apud Baron. in Martyrolog. Rom. 3. Liv. lib. 1. 4. Ad diem Prid. Idus Mart.

de Tulliano Carcere quæstionem acutissimè decîdit. Nos ex ingenti earum numero & acervo, tres istas eximias notabamus.

Imprimis situm ipsum loci si examinamus carcer *D. Petri*, sive *Mamertinus* in Aquilonari (ut dixi) Tarpei Montis parte est; *Tullianum* autem versus occidentem ædificatum esse non una veterum ostendit auctoritas. Ante alios irrefragabilis illa *C. Plin* VII. *Historiæ Naturalis*, cap. postremo, cùm ait: XII. *Tabb. Ortus tantum & Occasus nominantur, post aliquot annos adjectus est & Meridies, Accenso Coss. id pronunciante, cùm à Curia, inter Rostra & Græcostasin, prospexisset talem solem. A columna Mœnia ad Carcerem inclinato sidere, supremam pronuntiabat. Tempestatem scilicet supremam. agit enim de antiquissima Romanorum consuetudine, qui ante Horologia inventa aut posita Solem ortum & occasum, observatione locorum*

rum quorundam, per Accensum designabant. *Supremam* autem *Tempestatem Solem* fuisse occasum ex XII. Tabb. auctoritate Macrobius adferit I. Saturnal. cap. III. & Censorinus ad Cærellium, cap. XIX. ac proinde versus eam cæli partem carcerem Romanum constitutum fuisse tam clarum jam esse videtur,

Quàm solis radii esse olim, quum sudum est, solent.

Succedit alterum ex eodem Plinio argumentum, priori non minus validum ac probum, de Templo PIETATIS *exstructo* (quod ⁵ Plinius ait) *in ea Carceris sede ubi nunc Marcelli Theatrum est* C. Quinctio & M' Acilio Coss. Theatrum autem Marcelli (ut vel pueris jam notum) inter flumen & Capitolium ab ⁶ Augusto conditum, si è Foro respiceres, in quo columna Mœnia, occidentem solem omninò occupabat. Fuisse autem veterem Carcerem,
qui

qui unus quondam in Urbe Româ fuit) nonnihil imminutum mutatumque; præter Plinium ipsum, qui Templi in eo memorabili de causa structi commemorat, Livius etiam satis ostendit, his verbis: *Fecit carcerem (Ancus Marcius Rex) media Urbe, imminuentem Foro, ad terrorem increscentis audaciae. remanet tantum ea pars, quæ fuit addita à Servio, & appellatur Tullianum.* ac si diceret: quicquid Marcius Rex in eo carcere inchoârat posteritatem vel mutâsse vel dempsisse, dum religioni vel necessitati id tribuere interdum coacta. Dixi unum quondam Carcerem in Urbe Româ fuisse, quod adfirmat Satyricus Aquinas, Satyra x. his verbis:

*Feliceis proavorum atavos, felicia
dicas*

*Sæcula, qui quondam sub regibus
atque Tribunis*

Vide-

Viderunt uno contentam carcere

Romam,

intellige Rerum Capitalium sub
Triumvirum custodiâ; nam *Centum-*
virorum, qui⁸ civilibus judiciis præ-
erant, alter erat teste P. Victore, in
Regione Circi Flamini: qui ære alie-
no ferè nexos contineret. Non sum
nescius Ugonium sollicitâsse veterem
in Publico lectionem, & pro: CARCER.
C. VIRORUM. *aliàs*, C. LX. VIROR.
suo periculo, CARCER. XVIROR. re-
posuisse reclamantibus omnibus libris,
invitâ etiam Historiâ Romanâ, in
quâ nusquam lectum aut observatum
publicum aliquem Romæ carcerem à
Decemviris ædificatum fuisse. Illa
enim quæ è libro III. Liviano con-
firmandæ opinioni suæ Ugonius ad-
ducit tam *ὁλότως* à Baronio ipso con-
futata sunt, ut de eo Volcatii illud Se-
digiti usurpare meritò possimus: *Siquis*
contra sentiat nihil sentiat.

Z

Ter-

Tertium Illustrissimi Baroni argumentum est ab Inscriptioe Veteri, quæ in carceris Mamertini frontispicio legitur, his verbis concepta:

C. VIBIUS. C. F. RUFINUS. M.

COCCEIU.... COS. EX. S. C.

quorum Coss. meminisse etiam facit aliam alibi ἐπιγραφὴν Manutio ¹ memoratam:

M. COCCEIO. NERVA ^{COSS.}

C. VIBIO. RUFINO

IULIA. PRIMA. PATRONO. SUO

Unde & lacuna Inscriptioe Capitolineæ in NERVA COCCEI cognomento suppleri potest. cui adde alteram illam apud Panvinium, & Pighium, Fastorum scriptores:

TI. CÆSAR. DIVI. AUGUSTI. F.

AUGUSTUS

PONTIF. MAXIM. IMP. VIII.

TRIB. POT. XXIII.

DEDIT

C. VIBIO. RUFINO. M. COCCEIO.

NERVA. COS.

² In Orthographiâ.

Creatos putat hos Coss. Baronius anno v. c. DCCXVIII. Imperii Augusti VII. (si rectè οἱ τυπογράφων παῖδες numerarias notas exceperunt.) neque addit *suffectos*ne an *ordinarios* fuisse putaverit. Magnam alioqui ἀνιστορησίαν ἢ ἀγρονομογραφίαν Cardinalis hic commisisset, quum fatis constet eos non sub Augusto, sed adoptivo Aug. Tiberio Consulatum gessisse, circa annum V. C. (ut ex eadem Inscriptione Onuphrius collegit) DCCCLXXIV. Fuere autem suffecti, ex Kalendis Julis, Ordinariis Coss. D. HATERIO. Q. F. LIII. N. AGRIPPÆ. ET. C. SULPICIO. SER. F. SER. N. GALBÆ. quo etiam anno Tiberius Augustus XXIV. Tribunitiam Potestatem accepit: eandemque mox Druso filio per litteras absens à Senatu impetravit. Factum id, secundum Eusebii Chronica, anno Imperii ejus octavo, quorum verba in Annalibus ² accuratissimis Vinandi

PighI expressa leguntur : atque ideò illa exscribere superfedebimus. Non erat itaque opus cur Illustrissimus Baronius verba illa Taciti huc adferret è III. Annali, de Augusto : eum , *ad correctionem perditissimorum qui inoleverant morum acriora parâsse vincula, atque indidisse custodes.* Regum scilicet illorum (de queis antea agebamus) exemplo. quàm aliud sit vincula & custodes puniendis noxiis , aliud carcerem ipsum parare ; cujus rei cura lanienæ crudelissimæ Tiberianorum temporum , quàm Augusti Principis (ut cum Terentio dicam , *Semperlenitati*) magis conveniebat. In hoc saltem egregiè adversarium suum Baronius convincit. Carcerem istum Capitolinum Reges auctores non agnoscere , qui tot postea annis sub Imp. Romanis Vibio & Coccejo Coss. exstructus sit. quamvis fortè in eum usum primùm exstructus non sit, sed crescente reorum numero maximè

sub

sub Principibus in Christianos faventibus, carcer tandem esse penuriâ locorum cœpit. In actis enim D. Laurenti Martyris (teste eodem Baronio) & aliorum: *Carcer Privatus* interdum vocatur. fortassè quod non adè publicus tum aut receptus ejus usus, quàm magni illius celebrisque carceris in medio Urbis ædificati. Vocatur & *Custodia Mamertini*, aut *Carcer Mamertinus*. cujus rei rationem è Varrone de L.L. & Fastis P.R. Baronius investigat: nihil tamen certi se comperisse fatetur. Fortassè quia Mamertinus aliquis aliquid in eo vel mutavit vel auxit: ut è levissimâ re operum Publicorum nomina vulgus interdum commutare solet.

Dicitur etiam vulgò *Tullianum*, & quid mirum si *Χυκῶς* omnes etiam Carceres ita olim nominati? Appulejus adfirmat, certissimus huic rei testis, lib. IX. *Metam.* ubi de Sacerdotibus Deæ Syriæ: *Hæc, & alias affa-*

*nias frustra blateranteis eos retroſum abducunt pagani , ſtatimque vinctos in Tullianum compingunt. quo in loco de peregrino & ruſtico carcere eum loqui , fati omnibus notum. qui locus nemini haectenus obſervatus occaſionem dedit Ugonio , aliisque eruditis viris , cur appellationi carceris Tulliani in Capitolio præſi fictam quandam *τοποθεσίαν* , confuſis ædificiorum omnium nominibus , in mediâ Urbe ſomniarent.*

Fuit igitur (ut ſemel de univerſâ re ſtatueamus) ampliffimum opus carceris Tulliani , ad Occidentalem Fori Romani partem , Tarpejo monti accubans , juxta Theatrum , quod Auguſtus in Nepotis ſui honorem MARCELLI nominavit. Partem modò carceris ſic vocatam antea fuiſſe , præter Livium & Salluſtium laudatis locis , M. Varro etiam teſtatur in IV. de L. L. cùm ait : *Carcer à coërcendo , quod exire prohibentur. In hoc pars que*
ſub

sub terrâ Tullianum , quod additum à Tullio Rege. Dicebatur ea pars etiam *Latomia* sive *Latumia* quod (³ auctore Senecâ) *excisa saxis in infinitam altitudinem* esset. M. Varro id Syracusanorum exemplo factum vult , quod in eâ civitate (ubi simili de causâ custodirentur rei) *vocarentur Latomia*. Usus eâ voce aliquoties Comicus Umber, Sidonius quoque Apollinaris lib. i. epistolâ vii. de Aruando Gallia Præfecto : *Quis enim super statu ejus nimis inflecteretur , quem videret accuratum delibutumque Latumiis & Ergastulo inferri ?* *Latomias* autem notum est *Laticidinas* appellari , quia carceris pars illa infamior (ut Baronius putat) Tarpejæ rupis saxo incisa , ⁴ *in quam abjecti rei Robur Tullianum aspicerent , inde præcipitandi mox essent.* Quod ut eruditissimo viro facile tribuerim, oci naturâ id omninò concedente ;

Z 4

non

3 Lib. de Consol. ad Martiam ibidem. 4 Calpurnius Flaccus apud Senecam.

non æquè tamen quod de *Robore* (pace Manium ejus dictum sit) ibidem existimavit. Nimirum Saxum ipsum sive Rupem Tarpejam, infamem suppliciorum locum, nihil aliud quàm *Robur* carceris fuisse. Imposuit enim Cardinali *Præcipitatio*, commune utrimque supplicium, differens tamen quia publicum in Saxo, in *Robore* occultum & privatum. De isto accuratè & diligenter egimus, cap. iv. de hoc Festus Pompejus in *Roboris* descriptione: *Robur* (inquit) *dictus est in carcere is locus, quo præcipitatur maleficorum genus, quod antè arcis robusteis includebatur.* De quibus arcis intelligendus fortean Plautus in *Curculione*:

At ego faciam vos ambo in robusto carcere ut pereatis.

nullam enim præcipitationis mentionem facit. Valerius autem supplicii hujus meminit lib. vi. capite de Severi-

veritate: ¹ *Quin etiam familiares Gracchorum, nequis P. R. inimicis amicus esse vellet, de Robore præcipitati sunt.* quibus ex locis satis apparet non Montis aliquam portionem Robur, sed carceris Publici fuisse. Quod amplius est, Triumvirorum ² erat capitalium in Tulliano strangulare, in Robore præcipitare: quemadmodum Tribunorum in Tarpejo nocentes suos punire. Prætereà Robur illud in ipsâ planicie Urbis erat, vel ad summum in imâ Tarpeji Montis radice, carceri inædificatum; Tarpejum autem, sive infamis ea Rupes, in celsissimo Urbis loco, immò ejus celsitudinis (quæ juxta Romanum ³ Declamatorem) *secure etiam despicientibus esset horrenda.* Ut nullus omninò dubitem, quin tam justè atque necessariò de Robusto carcere à Baronio dissenserim, quàm ille graviter & sapienter superiorum

Z 5

homi-

1 §. 3. 2 Sigonius de judiciis c. 16. Turne. Notis in Festum. 3 Cornelium Hispanum, apud Senecam.

hominum *νεναῖς δόξας* de Tulliano jugulârat.

C A P U T XLVI.

Relligio Capitolii, & Æternitatis Romanæ persuasio. *cælo comparatum. Formula Fætialium, Salvâ Urbe atque Arce, quæ nunc fusiùs explicata. Manlius à conspectu Capitolii ampliatus. Arx Manlia. Vetus Epigramma in Suetonio discussum.*

A Carceribus properabimus ad Metam, si prius illustres aliquot probatissimorum Scriptorum locos de Æternitate ac Sanctitate CAPITOLII, MOX & de CAPITOLIIS ALIARUM URBIUM *εσχατόκωλον*, sive Corollarium, adjecero. VRBIS quidem ÆTERNÆ & CAPITOLII idem esse
 Fatum

Fatum Romani crediderunt. Inde illud P. Virgili quasi ex cortinâ Delphicâ pronuntiatum : ¹

Dum Domus Æneæ Capitoli immobile saxum

Accolet , Imperiumque Pater Romanus habebit.

Ex quo fluxisse putem illud gravissimi Poëtæ , Statii Papini , ² ad Domitianum Augustum :

Dum Montes Latii , paterque Tiberis ,

Dum stabit tua Roma , dumque terris ,

Quod reddis , Capitolium manebit.

istud quoque Valerii Martialis , ix. Epigrammatum :

Dum Janus hiemes , Domitianus Autumnos ,

Augustus annis commodabit æstates.

Dum

*Dum grande famuli nomen adseret
Rheni*

*Germanicarum magna lux Kalen-
darum,*

*Tarpeja summi saxa dum patris sta-
bunt.*

³quam opinionem expressit etiam Ly-
ricus Romanus, oraculo Junonis;

— stet Capitolium

*Fulgens, Triumphatisque possit
Roma ferox dare jura Medis.*

sed & Roma ipsa apud Claudianum,
⁴ posteriorum temporum, non po-
stremum sanè, Poëtam, voto ad Jo-
vem :

*Si mea mansuris meruerunt mœnia
nasci*

*Juppiter auguriis, si stant immota
Sibulla*

*Carmina, Tarpejas si necdum de-
spicis arceis.*

Hinc proverbium, sive Formula po-
tius, è carmine Foetialium : SALVA.

URBE.

URBE. ATQUE. ARCE. quam Cæcilius Comicus est usus alibi laudatus, & Horatius hoc versu :

Incolumi IOVE, & Urbe ROMA.

σχυραλιχῶς enim per Jovem, Capitolium intelligit, in quo Juppiter consecratus. Eò allusisse videatur Silius lib. IIX. in personâ P. Æmilii Cos. ad bellum proficiscentis :

Tarpejæ rupes, cognataque sanguine nobis

Tecta Jovis, quæque Arce suâ nunc stantia linquo

Mœnia felicitis patriæ.

Ὀφρημῶνι enim hæc vox est, & vota, de more, pro salute patriæ nuncupantis. Carmen autem ipsum Fœtialium apud Livium ita conceptum est lib. XXXIIX : SI. SCIENS. FALLO. TUM. ME. IUPPITER. SALVA. URBE. ARCEQUE. BONIS. EIICIAT. UTI. EGO. HUNC. LAPIDEM. Vnde cum Urbem Galli Senones incendissent, Capitolio tamen salvo, adeò consternati eâ clade

clade cives fuerunt, ut Vejos migrare cogitaverint. obsistente uno maximè Urbis liberatore Camillo, cujus relligiosa illa apud Livium ⁵ vehementisque sententia: *Majores nostri convena, pastoresque cum in his locis nihil præter sylvas paludesque esset, novam Urbem tam brevi adificaverunt.* NOS CAPITOLIO, ARCE INCOLUMI, STANTIBUS TEMPLIS DEORUM, *adificare incensam piget?* Ecce quàm ingeniosè Livius cùm in re præsentis conceptum illud dicere non posset: URBE ET ARCE, ARCEM ET CAPITOLIUM nominavit: quasi desperandum nihil esset facrorum adhuc majestate salvâ. quod à Cicerone etiam factum, omisâ Arcis aut Capitolii mentione, in I. Catilinariâ: *Quòd incolumeis civeis, quod stantem Urbem reliquit, quanto tandem illum mœrore adflictum esse & profligatum putatis?*

Ad eam Capitolii Fatalitatem respexit

pexit etiam Tertullianus noster, in
livino suo Apologetico, cum ait : *Sed*
non & Juppiter Cretam suam Romanis
fascibus concuti sineret, oblitus antrum il-
lud Idaeum, & ara Corybantia, & jucun-
tiſſimum illhic nutricis ſuae odorem? non-
ne omni Capitolio tumultum ſuum prepo-
ſuiſſet, ut ea potiùs Orbis terra praecele-
ret, quæ cineres ſuos texit? Neque aliò
reſpexiſſe credam diviniſſimum Va-
tem, cum in deſcriptione Carthagi-
nienſis ſacrarii Capitolina Romani
Imperii pignora adumbravit :

— *Heic illius ARMA,*

Heic CURRUS fuit. ¹ Hoc REGNUM

Dea GENTIBUS eſſe

(Si quæ Fata ſinant) jam-tum
tenditque fovetque.

Oſtendemus enim alibi *Sceptrum* ſive
Hastam Junonis, & fortè *clypeum Ten-*
ſamque : quemadmodum & *currus*
aliorum Deorum, aliaque inſignia in
Capitolio recondita fuiſſe. Unde loci
Relligio

Relligio per totum orbem terrarum celebrata est: mosque etiam profluxit ut Capitolium ipsum quasi cœlum quoddam alterum in terris venerarentur. discimus id è verbis illis ² PlinI Cæcili oratoris, de Adoptione Trajani Capitolinâ: *Non enim occultâ potestate fatorum, sed ab JOVE ipso coram ac palàm repertus, electus est. Quippe inter Aras, & Altaria, eodemque loci, quem Deus ille tam manifestus ac præsens, quàm cœlum ac sidera insedit.* modestius paullò Silius Italicus ³ in oratione Africani ad IOVEM TARPEIUM:

— Tarpeia, pater, qui Tempora
secundam

Incolis à calo sedem.

discimus etiam è comparatione Palatii & Capitolii ⁴ apud Ovidium:

Cùm domus Augusti CAPITOLI
more colenda

Lata

² In Panegyrico. ³ Lib. 10. ⁴ 3. de Ponto.

*Lata (quod est, & sit.) plenaque
paci erit.*

Cornelio etiam Tacito in 1. Historiar. ubi cædes Galbæ describitur: *Neque illos (Othonianos) Capitolii adspectus, & imminentium Templorum Relligio, & priores aut futuri Principes. tenuere, quo minus facerent scelus, cujus ultor est quisquis successit.* Mirum autem scele-
ratos milites in adspectu Capitolii à cæde viri innocentis non temperâsse, cum M. Manlium servatorem Capitoli-
næ Arcis, sed coram populo Regni adfectati reum damnare eatenus P. R. sustinuerit, donec in Lucum Petili-
num (unde in Capitolium, illustre ni-
mis gloriæ suæ monumentum, respec-
tus non esset) perveniret. quam Hi-
storiam præter celebriores illos Li-
vium libro VI. Plutarchum in Camillo, Auctorem ⁵ de viris illustribus, Tetztes etiam Grammaticus exsequi-
tur Politicis his versibus:

Ort

Οὗτ' ὁ ΜΑΡΚΟΣ ΜΑΛΙΟΣ, ὁ καὶ ΚΑ-
ΠΙΤΩΛΙΝΟΣ,

Ποτὲ καὶ αἰτιάματι πεσὼν τῷ τυραννίδ' ὄντι,
Καὶ ψήφῳ μέλλων δικαστῶν ἀπάντων ἀναι-
ρεῖσθαι,

Τὸ ΚΑΠΙΤΩΛΙΟΝ ὄψθ' ἐσώζετο βλέπόν-
των·

Οὐδὲρ αὐτὸς ἐποίησε κλεινὰς ἀνδραγαθίας.
Ἔως ὁ λέγων καὶ αὐτῶν νοήσας τὰς αἰτίας,
Πρὸς ἀλλὸ δικαστήριον πρὸ σύγκληθ' ἐμε-
τάχθαι,

Ἦγεν τὸ Καπιτώλιον ἐδύλως ἐωράτω,
Ὡς γίνεσθαι ὑπόμνησις ἐκείνης τῆς τροπαίῳ.
Τότε καὶ κτείνεσιν αὐτὸν.

Id est:

MARCUS ille MANLIUS, qui ὁ
CAPITOLINUS,

Olim subjectus questioni adfectati
Regni,

Et iudicum omnium calculo con-
demnandus,

Cum Capitolium intuiti essent, ab-
solvebatur:

Ubi ille inclutum virtutis suæ dede-
rat specimen.

Sed

*Sed hoc accusator ipsius cùm anim-
advertisset*

*Ad alterum Tribunal concionem
abducit,*

*Unde Capitolium omnino videri non
posset,*

*Nec commemoratio fieri ipsius Tro-
pæorum.*

Tunc morti illum tradunt.

Mirari autem fatis Romanos non pos-
sum qui cùm in conspectu Capitolii
Manlium damnare non possent, alio
loco damnatum de Saxo Capitolii de-
jicere non dubitaverint. cum longè
aliud sit mortis in quemquam senten-
tiam ferre, quàm spectare morientem.
subjecta enim oculis rei indignitas
atrocior multò intolerabiliorque vi-
detur. Non desunt autem viri docti
qui in veteri Poëmatio apud Sueto-
nium ¹ in Augusto,

*Cùm primùm istorum conduxit
mensa choragum,*

Sexque

*Sexque Deos vidit Mallia, sex-
que Deas.*

Manlia legendum putent. eo sensu, quasi locus ille in quo cæna *dwdeucigje* præberetur, ad formam Capitolinæ Arcis effectus fuerit. *Arcem* autem ipsam non ineptè ab ejus adfertore *Manliam* potuisse vocari. quod inventum etsi ingeniosum & acutum est, mihi tamen necdum probatur.

C A P U T · XLVII.
five ultimum.

De CAPITOLIIS aliarum Urbium ἁγίαπηγυμα, & *Operis conclusio.* IOVIS CAPITOLINI *Corinthi & Antiochiæ Templum.* IUNO & MINERVA *etiam in Provinciis apud Jovem.* De *Portis Capitolii Romani* ἐν παρέργω. *Colonia Ælia Capitolina Hadriani, & Capitolia aut Capitolia-da Urbs : ambæ in Syriâ.*

Quia celeberrima Capitolii religio; non Romæ solum, in principe illâ Orbis Urbe, sed ejus etiam exemplo per omnes Provincias CAPITOLINI DI publicâ veneratione culti sunt, & adorati. IOVIS enim CAPITOLINI (quem ΚΟΡΥΦΑΙΟΝ inter-

terpretatur Pausanias , ut diximus)
 Templum Corinthi agnoscit idem
 auctor in Corinthiacis. & alterum
 Antiochiæ ejusdem numinis Livius à
 Perseo Rege incohatum. cujus ma-
 gnificentia quia Romani nostri par,
 aut supra illam futura videbatur , si
 perficeret, verbis Livianis exprimen-
 da est. sunt in libro Histor. xli: *Sed*
& Delon (Perseus) maris insignibus sta-
tuarumque copiâ exornavit & Antiochiæ
 IOVIS CAPITOLINI *magnificum*
Templum non laqueatum auro tantum,
sed & parietibus totis laminâ inaura-
tum: & alia multa in aliis locis pollici-
tus, quia perbreve tempus regni ejus fuit,
non perfecit. ille scilicet Rex qui præ-
 ter duas magnas honestasque res, *Ur-*
bium Dona, & cultum Deorum, vilissi-
 mum alioqui Regem egit. Neque
 Juppiter solum TARPEIUS aut CAPI-
 TOLINUS , sed (quemadmodum in
 Romano Capitolio) IUNONIS ei ac
 MINERVÆ consortium adjunctum.

Testa-

Testatur Eumenius Rhetor ubi de Scholis Menianis ad Capitolium aliquod Galliaë structis : *Quis enim est melior usus Eloquentiæ quàm ubi ante Aras quodammodo suas Jovios Herculeosque audiant prædicari, IUPPITER Pater & MINERVA socia, & IUNO placata?* Arnobius etiam libro IV. *Quis nescit in Capitolis omnibus virginaleis esse species Minervarum?* & Sidonius Apollinaris de Capitolio Tolofano, fortissimi Martyris D. Saturnini sanguine consperso :

Quem negatorem IOVIS ac MINERVÆ

Et crucis CHRISTI bona confitentem,

*Vinxit ad Tauri latus injugati
Plebs furibunda.*

Hujusmodi enim Tempia Romano etiam nomine peregrè CAPITOLIA vocata : qualia in Coloniis aut Municipiis Italicis fuisse subnotavi.

In Coloniâ VERONA AUGUSTA
statuis

statuis exornatum, cujus meminit vetus Inscriptio, quam fide Polycarpi Palermi I. C.^{ti} adscribimus :

HORTANTE. BEATITUDINE
 TEMPORUM. DDD. NNN
 GRATIANI. VALENTINIANI
 ET. THEODOSII. AVGGG.
 STATUAM. IN. CAPITOLIO
 DIV. JACENTEM. IN
 CEREBERRIMO. FORI
 LOCO. CONSTITUI
 JUSSIT. VAL. PALLADIUS
 V. C. CONS. VENET. ET. HIST.

cujus augustissimæ Coloniae meminisse libenter soleo, quotiens magna illa & Romana verè pectora SAREGOS Comites, POLAS, COTTIOS fratres, NICHEZOLAS, FONTANAS recogito. quorum memoria quia pro eo, ac meretur, sancta mihi semper, antiqua, & relligiosa erit, siquid fortunarum mearum angustia valeret non in hoc albo tantum papyri æquore, sed Titulis marmoreis, apicibusque auratis

tis in Romano ipso Capitolio, posteritati spectandam, collocarem.

In Coloniâ **CAPIDE** aut **CAPUANA**, de quo Suetonius in actis Tiberi: *Peragrata* (inquit) *Campaniâ cum Capua CAPITOLIUM, Nola Templum Augusti (quam caussam profectionis pratererat) dedicasset.* Ejusdem inter fœda prodigia, de cœlo tacti meminit idem scriptor in **Cajo, capite** (ut vulgus notat) **LVII.**

In Colonia **BENEVENTO CONCORDIA.** de quo idem scriptor in **Elogio Orbilii Grammatici:** *Statua ejus Beneventi ostenditur in Capitolio, ad sinistrum latus, marmorea, habitu sedentis ac palliati, appositis duobus scriniis.* Unde apparet heic quoque statuas fuisse. Sed & **Nolam, Mediolanum, Florentiam** aut **Fluentiam** urbes habuisse olim sua Capitolia, præter vocis ipsius adhuc vulgò notæ testimonium, commentator **Sidonii Elias Vinetus** Santo & politissimus **Politianus** epist. II. adnotarunt.

Extra Italiam præcipua ista :

BABYLONICUM μετὰφορικῶς ab Hieronymo sic vocatum, pro illius civitatis Arce. quemadmodum *Cesbedium* in opido Selgensium, *Herodium*, Hierosolymis, in urbe Trojâ, *Ilion*, & in illo Europæ oculo Gandavo (ut multis visum est) olim *Blandinium*.

KARTHAGINIENSE, cujus vates præcipuus in initio Æneidos, & sanctissimus Martyr Cyprianus Epist. LV. & vetusta Christianorum Ecclesiæ concilia sæpè mentionem faciunt.

AUGUSTODUNENSE in Galliâ. de quo testimonium laudati Rhetoris Eumenii in Panegyrico Præfecto Galliæ dicto: *Adhoc*² V. P. opus istud reddit illustrius cum ipsorum Cass. tum etiam omnium hominum adspectu promptius, quod præcipuo est loco positum, quasi inter ipsos oculos civitatis inter Apollinis Templum atque Capitolium. Vult Menianas inter Apollinis & Capitolium ex-

1 Comment. in Esaiam. 2 Vir perfectissime.

exstructas, quemadmodum fere Templum Vestæ Romæ medio inter Apollinem Palatinum, & Jovem Capitolinum intervallo, quamquam viri magni in hisce litteris nominis Beatus Rhenanus & Stephanus Vinandus Pighius pro *Augustodunensium* in dicto Panegyrico *Augustocliviensium* legere maluerint. *σω' τῆ* fortasse *ἀληθεία*. contra quos tamen CL. Lipsium disputantem vide in Commentario ad Annalem III. Cornelian.

DE TOLOSANO Capitolio ejusdem Provinciæ jam meminimus è Sidonio, qui D. Saturninum Eloquentiæ Professore Tolosæ narrat

*De gradu summo CAPITOLIORUM
Præcipitatum.*

cui addes (si placet) Venantium Fortunatum in Elogio ejusdem Saturnini, lib. *de Miraculis & Certaminibus Piorum*, Martyrolog. Rom. ad diem III. Kal. ix bres. *ἀγιολογία*, alios.

DE NARBONENSI idem Sidonius

donius in laudatione Narbonis Martii :

*Salve NARBO potens salubritate,
Urbe & Rure simul bonus videri,
Muris, civibus, ambitu, tabernis,
Portis, Porticibus, Foro, Theatro,
Delubris, CAPITOLIIS, Monetis,
Thermis, Arcubus, Horreis, Mac-
cellis,
Pratis, Fontibus, Insulis, Salinis,
Stagnis, Flumine, Merce, Ponte,
Ponto.*

quæ liberaliùs adscripsi ut hinc lectori meo liqueat in celebrioribus Romani Orbis Coloniis Romanæ quoque Urbis celebriora ædificia sumptuosissimis æmulationibus expressa. certè quale quantumque Narbonense Capitolium fuerit Aufonius Gallus alio metri genere testatus est :

*Quodque tibi quondam Pario de
marmore Templum
Tantæ molis erat, quantam non sper-
neret olim*

Tarquinius, Catulusque iterum postremus, & ille

*Aurea qui statuit Capitoli culmina
Caesar.*

ergo AufonI ætate non exstabat. opinor, quia Christianâ Relligione tum roborascente convulsum penitus & excisum antea fuerat.

Capitolium AUGUSTÆ TREVIORUM habent Acta SS. Martyrum Tyrii & sociorum. quod in Ecclesiam Christianorum jam olim mutatum ex iisdem Actis Baronius notavit.

Simili majorum pietate quod in Colonia UBIA AGRIPPINENSI erat, expulsâ veteri *desordais μνηία*, castissimæ, sanctissimæ, potentissimæ cæli terræque Reginae MARIÆ datum, dicatum, consecratumque est. de quo Capitolio, adjectisque ei locis venustissimè ita lusit quondam magni juvenis ingenii Janus Mellerius Palmerius :

*Aspice ubi lenem scandunt CAPI-
TOLIA clivum*

Ille dumis stabat locus, & sine frugibus herbis.

Illhic quâ spectare forum majusve minusve

Nunc datur, unda rates vento remoque ferebat.

Et dat iter plaustro via quæ dedit ante carinæ.

elegantissimâ enim *μυμῖος* Romanæ etiam Urbis originem peregrè deformavit. *Dumos* enim in Tarpejo aut Saturnio monte ante Urbem conditam agnoscit Virgilius, & Tiberis in Velabro trajectum Ovidius, Propertius, aliique scriptores.

DE VESONTIONENSI SEQUANORUM retulerunt mihi, qui viderunt, Arcuum Triumphalium præclara adhuc servare Monimenta, & tres Portas Marmoreas in planitiem descendentes. Arcis Romanæ scilicet Capitolinæ exemplo, è quâ (uti notavimus) varii variis è locis exitus in plana Urbis extendebantur. nam præter

Portam

Portam Carmentalem, quæ duo aut tres Janos haberet, juxta illud Ovidii,
Carmentis Porta dextro via proxima Jano.

Livium quoque lib. II. de CCC. Fabiis in bellum & lethum euntibus: *Infelici viâ à dextro Jano Porta Carmentalis profecti ad Cremeram flumen perveniunt.* præter istam ergo Portam, clivumque ad Arcum Septimianum, & centum gradus Concordiæ, five Monetæ, alterius Portæ marmoreæ, sub ruinis Jovis Feretrii repertæ, vestigia se conspexisse notat Marlianus Topograph. Urb. lib. II. cap. III. Sed & alteram patrum memoriâ conspectam ait in fundamentis ipsius Arcis, quâ Theatrum Marcelli respiciebat: multis cum gradibus in ipsam Arcem tendentibus. quæ vera fuisse *λειψανα* Portæ illius crediderim per quam¹ cotannis stercus ex æde Vestæ, per Capitolium, in Tiberim deferretur: quæ

A a 4 proin-

proinde *stercoraria* nominata. quibus addere licebit quæ de Pandana vetustissima Porta M. Varro adfert in descriptione Saturnii Montis. *Antiquum opidum in hoc fuisse Saturniam scribitur. ejus vestigia etiamnum manent tria, quòd Saturni fanum, in faucibus: quòd Saturnia porta, quam Junius scribit, quam nunc vocant Pandanam: quòd post Ædem Saturni in ædificiorum legibus parietes postici muri sunt scripti.* Videtur hæc aditum aliquem fori occupasse, à qua Capitolii parte Ædes & Ara Vetus Saturni: siquid divinando adsequi licet. nam alioqui in tanta rerum nominumque confusione, in tam paucis veterum monumentorum subsidio, tamque parata ad excindenda illa omnia Barbarie nihil ferè certius mihi est, quàm quid certò adfirmare debeam ignorare. Atque hæc in occasione de Portis Capitolinis. superest, ut quemadmodùm toto isto volumine varia veri vetustique *νόμισμα* Numif-
mata

mata auctoritati nobis conciliandæ, scriptoque ornando è scriniis elegantissimorum hominum protulimus, ita reliquum ¹ unum non omittamus, in quo COLONIÆ. ÆLIÆ. CAPITOLINÆ, ab Hadriano Cæs. deductæ, inscriptionem legimus.

² Ea fuit Urbs sacra Solymorum, Syriæ Metropolis, quam L. ferè annis post ejus exscidium idem Imp. restituere aggressus, aut novam potius exstruere, de suo nomine vocavit. Atque ita vocari illam videmus I. C. ^{to} in Tit. DD. de Censibus. Ptolemæo, in Syriæ descriptione, PP. Nicænis in Decretis Synodi, Paulo Orosio, Zonaræ, aliis. Alia fuit CAPITOLIA aut CAPITOLIADA cavæ ³ Syriæ urbs Ptolemæo & Antonino, quod Ortelio adnotatum est. *Suvette* (ut quibusdam placet) hodie appellata. nos in veteri

A a 5 quadam

¹ Æreum Diadumenianæ. ² Dio Cassius lib. 69. Oros. lib. 7. c. 13. ³ Quæ Cœlesyria & Damascena.

quadam inscriptione vidimus. DOMO
KAPITOLIA.

Quæ quidem omnia certissimè
sanctissimeque nobis adfirmabunt
CAPITOLIO ROMANO (è quo tan-
quam capite membra ista omnia di-
manârunt) per totum terrarum or-
bem nihil , veterum opinione , san-
ctius , religiosius , celebratius exti-
tisse.

F I N I S.

INDEX

INDEX CAPITUM

COMMENTARIII hujus Capitolini.

C A P. I.

R O M A ἐπιλόφῳ, *Septicollis, Septemgemina, Septimontium festus dies: ejusque Ferae, & Strena. Montes olim Agones vocati, Agonalia, Salii Agonales, Porta Agonensis. Septem colles minores Romæ Quadratae: Capitolium iis additum non videri, Septem alii Romæ Magnæ. Pomœrium Urbanum, & varia ejus amplitudo. Cæsar an Pomœrium extenderit? de Nerone, Vespasiano, Trajano item dubitatum. Plinius à censurâ Viri Magni vindicatus.*

C A P. II.

Mons Capitolinus olim Saturnius. Saturnia Italiae & Siciliae. Italia dicta olim Saturnia. Saturnia civitas sive castrum. Saxum Carmentis. veteres & recentiores ejus Montis habitatores. Tatienses vel Titienses. Ramnes vel Ramnenses:

nenses: Luceres unde dicti. Collegium Capitolinorum. Habitatio honoris causâ in Capitolio nonnunquam data. Num & civibus reliquis illhic habitare permissum?

C A P. III.

De altero Montis nomine Tarpejo dictum, ejusque origo investigata. Historia, an Fabula Tarpeja discussa: ejusque è Scriptoribus innocentia probata. Saxum & Tarpejum ἀπὸ τοῦ interdum posita. Saxum infame à reliquo Monte sejunctum: aliaque in hanc rem.

C A P. IV.

Supplicium ex alto deturbandi Hebraeis, Græcis, & Romanis usurpatum. perjuri apud hos, perduelles, fures, & flagitiosi ferè omnes sic puniti: etiam viri innocentes & illustres multi. Qui sint deturbati Saxo, qui Barathrones. Saxi ipsius altitudo descripta: Agger TarquinI. Sestertium. Robur. quando hac pœna apud Romanos omissa. Appiani error notatus.

C A P I T U M.

C A P. V.

Montis Capitolini divisio in Arcem, Capitolium, Saxum. Quid Arx. quid Capitolium. Varia & Capitolii acceptiones. Salvâ Urbe atque Arce esse. Turres Capitolinae. de loco Taciti antiquisimum.

C A P. VI.

Arces unde sic dictæ: earumque Sanctitas apud priscos. qui Tutulati. quid Tutulus: Tempa Deorum Tutelarium potissimum in Arce. Arx Jovis. Jani Guilielmi in Cicerone emendatio confirmata. Cas. Scaligeri in Papinio rejecta. Sanctæ leges, Sancti Muri, ac Porta Urbium.

C A P. VII.

Montis Capitolini situs, figura, dimensio, altitudo. quæ adificia tam in Arce quàm Capitolio olim fuerint. Regiæ quæ sint in Statio & Suetonio. Statius cum Notitiâ Imperii, & Ammianus fortè etiam emendati. Capitolium altissimum

I N D E X

tissimus Urbis locus. Silius & Calpurnius Eclogarius explicati.

C A P. VIII.

Vetus P. R. Relligio. Capitolium hinc duplex, Pompilianum, & Tarquinianum: Vetus illud, Novum hoc appellatum. Quis Vetus apud Martialem, Antiquus apud Propertium Juppiter? Vitruvius in re difficili certò emendatus. ServI, EusebI, Cedreni, aliorum error, & Plutarchi à Dionysio dissensus indicatus.

C A P. IX.

Tarquinius Priscus Corinthius Capitolium Novum IOVI, IUNONI, MINERVÆ vovet. Auguria de loco capiendo facta: Mons Tarpejus is fuit. Exauguratio Areæ Capitolina. Jovi olim in summis locis Tempia posita. Dii Tatiani. TERMINUS & IUVENTAS augurio non addixere, quorum contumacia ab Auguribus probata.

C A P.

C A P I T U M.

C A P. X.

*Serv. Tullius manum Capitolio ad-
movet, Superbus plena fundamenta, &
operis partem è Manibiis absolvit. quan-
tum in fundamenta impensum, & eorum
magnitudo ac magnificentia. Caput in
illis humanum repertum, inde Capitolio
fortè nomen. Aliæ ejus nominis caussæ.
Prodigium Carthaginiense. $\kappa\alpha\chi\kappa\epsilon\iota\sigma\eta$. Jup-
piter ΚΟΥΦΑΙΟΣ.*

C A P. XI.

*Reges absolutum non viderunt; initio
Libertatis dedicatum à M. Horatio Pul-
villo. variæ super anno, ejusque Conle-
gâ, sententiæ. Dedicationis Ritus, &
Consulis constantia. Locus ibi Senecæ
examinatus. Vultus Capitolinus. In-
cendia Capitolii varia, ejusque direptio-
nes. Instauratum à L. Sullâ, Vespasiano,
Domitiano, & Theodorico Rege. Ritus
Instaurationis. Honorifica nominis in
Templis Inscriptio. Dio Cassius, Vine-
tus, aliique notati.*

C A P.

I N D E X

C A P. XII.

Molem Capitolinam quandoque Delubrum, aliàs Ædem, aut Templum vocari. discrimen inter ista breviter notatum. Tempora ferè quadrata. Capitolium Quadrum: ejus forma è Numis & ingenio quaesita. Structuram videri Doricam fuisse. Porticus à fronte & latere adposita. De crepidine ejus aut suggestu, altitudine, ambitu, situ, magnitudine multa noviter dicta. quæ Columnæ Pentelica, aut Pentelicia.

C A P. XIII.

Tres in Templo Capitolino cella: ea *αἶθρα*, Ædes, Tempora, Delubra aliter vocata. IUPPITER, IUNO, MINERVA quare simul in Capitolio culti? idque etiam in Provinciis servatum? quid Aquila, in Templis. quid *αἰετός, αἰετωμα, πτερυξ, σερασμα, ἄσποδος & ἄσποδισμα*, è Grecis Grammaticis, explicatum.

C A P. XIV.

Ædiculæ TERMINI & IUVENTATIS ambitu Templi contenta: illius

ὑπερρα,

C A P I T U M.

Ἐποψία, aut subdialis; hæc cella dextera
 inclusa. Juppiter ☉. Termini sacra.
 Terminalia unde dicta. Βαίτυλ. Ter-
 mini è lapide & stipite. Juventus &
 Juventas quâ differant, item Juventa,
 & Juvenilitas. Dea Hora, Hebe. Ju-
 ventatis sacra. Ludi Juvenalium. An
 etiam Mars in Capitolio cultus?

C A P. X V.

Fastigium in Templis quid sit. ornari
 solitum signis, clupeis, calaturâ, inaura-
 tione. Quadrigæ fictiles Summani olim
 in Capitolio: postmodum in æreas, aut
 argenteas inauratas mutata. quis ille
 Summanus? Quadrigæ alba Jovi sacra.
 Clupea unde sic dicta: ea duplicia, Vo-
 tiva, aut Honoraria. unde Fastigia Pla-
 tica. Plinius emendatus. Templum cum
 hujusmodi ornatu è veteri gemmâ.

C A P. X V I.

Laquearia in Capitolio deaurata &
 sculpta. Veterum querella de ambitiosâ
 illâ Magnificentiâ. Tegula ærea ibidem
 Catulianæ, auro inducâ: inde Capito-
 lia

lia aurea, aurata, micantia, fulgentia, fulva appellata. Domitiani incredibilis in hanc deaurationem sumptus. in Christianorum Ecclesiis idem usurpatum.

C A P. XVII.

Limina aenea ibidem, & fortè etiam trabes. Locus Virgilii examinatus: verba Servii notata. Fores celatura & laminis aureis obtecta: variaque illarum materia. De celaturis Virgilii & Propertii loci allati. Pavimentorum alia alibi genera, sed in Capitolio sculpturatum.

C A P. XVIII.

Fictilis Juppiter primùm in media cella positus, inde nominatus & miniari solitus. Hercules Materiarius. Juppiter Minianus. DI etiam alibi miniati, & Æthiopum Proceres ac Triumphantes. Deinde Eburneum videri Jovem fuisse, postremò Aureum. PlinI, Martialis, ServI, & aliorum sententia examinata. quis Iuppiter lapis, & unde per eum jurari cœptum?

C A P I T U M.

C A P. XIX.

IOVIS CAPITOLINI *insignia*, sive *κρόνον*, *Fulmen aureum*, *Barba aurea*, *Corona aurea*, sive *Ἀέθριμα*, *Sceptrum* sive *Hasta*, *Sella eburnea auro vinc̄ta*, *Vestis picta*, seu *palmata*, *Corona Etrusca*, & *Olympica*. *Hastæ ad imagines Deorum*: earumque *relligio*. *Statuæ Deorum sessiles plerumque*, & *ἑρυσσόφρονος* hinc dicti. *Jovis ornatus*, *Exuvia*, *Tunica Picta*, *Palmata*, *Triumphales*, *Capitolina*. *Peplum Iunonis*. *CaI Cas. insania*, *aliaque in hanc rem*.

C A P. XX.

IOVIS *istius cognomenta* TARPEIUS, CAPITOLINUS, OPT. MAX. CUSTOS. CONSERVATOR. PROPUGNATOR. AUGG. CÆLESTINUS, DOLICHENUS, FULMINANS, FULGURATOR, SARAPIS, ROMANVS. & *apud Poëtas*, TONANS. *Petri Fabri v. c. in Plutarcho emendatio confirmata*. *Iovis in Principes cura*. quid *δολιχός*, quæ *δολιχά*. *Discrimen Iovis Capitolini* & *Tonan-*

I N D E X

Tonantis, contra ineptos Antiquitarios, ostensum.

C A P. XXI.

Cellarum Ornamenta à sacris Donariis. quid propriè Donaria? Aurum, Gemma, Statuae, Corona, Arma, Pictura, Vasa pretiosa, Vestes, aliaque munera Iovi oblata. De Auro primum dictum: ejus quanta vis in Capitolio dicata. id Triumphale aut Votivum potissimum fuisse; aliquando Corenarium aut Fideicommissum: expilatum à variis, aut mutuò sumptum. Diverse de auro Gallico sententiae. quid sit in Prudentio, Placare Delubra. corvi & mures aurum adroserunt. ἄφραστον ἄφραστον. idque è Sapphò Poëtria probatum.

C A P. XXII.

Anulorum & Gemmarum apud veteres luxuria. Dei anulati. Dactylotheca Mithradatis Iovi sacrata. Augusti & Augustae in Capitolium munificentia. Crystalli pretium. Pocula murrhina Triumphi Pompejani. Vasa argentea

Men-

C A P I T U M.

Mentoris : Amphoræ , Canthari , Pateræ aureæ Camilli. Candelabrum gemmatum Regum Syria. πεπολὴ, sive Vitis aurea Aristobuli. Capitolium etiam ab exteris ornatum.

C A P. XXIII.

Occasione superioris Capitis de subobsuro LivI loco quaesitum. Videri aliam in cella Iovis Ædiculam fuisse Antiquariis omissam : Victoriæ forsitan. Victoria aurea Hieronis, summæ in Templo dignitatis. aliæ Bocchi Numidæ. quomodo fingi eæ ac pingi solitæ. Ara Victoriæ in Curia. Templi cella in tres partes divisa. Alter Taciti locus examinatus.

C A P. XXIV.

Statuæ in Capitolio variæ, Divinæ & Humanæ. de istis primùm dictum : JUPITER IMPERATOR Prænestinus, & Macedonicus. Antiquariorum error indicatus, & Tabula Liviana ex Pighio reformata. Iuppiter alter in Columna, fulmine dejectus cum aliis signis, & restitutus. Lupa Romuli inter Deos etiam posita.

sita. MINERVA CUSTOS Ciceronis. Minerva Catuliana. Dii Nixi, Nemesis, Bona Fortuna, Bonus Eventus. Fortunæ aureæ in Templis, & cubiculis Principum.

C A P. XXV.

Statuæ Divinæ Colossæ, & earum origo. Pagodi Chineses. Iuppiter Carvillianus in Capitolio. Plinii locus examinatus de Iove Latiario, aut Latiari. ejus à Latiali discrimen ostensum. Petri Fabri error circa signum Carvillianum. Hercules Tarentinus, Apollo Apollonia-tes. capita duo Colossæ à Lentulo dicata. De capite aneo hodierno Capitolii questum. Colossi Augusti, Neronis, Commodi, Solis. Sacellum Iovis ad Colossum: illustris Claudiani locus explicatus: alter LivI emendatus. Substructiones Capitolinae.

C A P. XXVI.

*De Statuis & signis Humanis dictum. Diversa horum materia & forma. Regum Statuæ sine tunicis. Statuæ Togatæ
quæ?*

C A P I T U M.

quæ? PHILIPPI RUBENI V. C. mors deplorata. Inter Reges Statua L. Bruti & Caesaris. Honos Imaginis in cella Iovis quibus olim permissus. Ænea, Deaurata, Aurea, & Argentea Statua Imp. Aliæ Virorum Triumphalium juxta Templum. Turma Inauratarum Equestrium. Censores & Pontifices nimia signa interdum amoliti. Cicero & Trebellius explicati: vulgata apud Nonium lectio defensa.

C A P. XXVII.

Signorum ἀναλειπόμια, ut Ædilitia de mulctis. Canis Æreus. Ephæbus cum Rutro. Centaurus κερωνοπαλῆξ. Anser Argenteus. quid Rutrum, σκαφεῖον, σκαπάνη, παρορύθειν. Varro apud Nonium forsan correctus.

C A P. XXIIIX.

Militaria ἀναθήματα, Torques, signa, aliaque insignia hosti detracta, & arma omnis generis: quibus in re trepida nunquam usi. Tropæa aurea C. Flamini & Mari: ab hoc capita etiam Proscriptorum

ptorum Iovi oblata, quemadmodum à Principibus aliis Arma conjuratorum. Propertius explicatus.

C A P. XXIX.

Tabula etiam picta in Capitolii ornatu: ea ferè Triumphales, aut ab hostibus captae. L. Mummi Tabula Achaïca, & M. Fulvi præda Ambraciensis. Mos Templâ pingendi in Italia & Græcia antiquissimus, idque ferè bellorum monumentis. Romæ publicæ multa sic etiam ornata. *τοιχιῶν* Atheniensium. Tituli Victoriarum picturis adjuncti Saturnio versu. Similes è Livio aliisque Tituli allati. Tabula Honorum ad pedes Iovis deposita, aureis litteris conscripta. Annales Maximi.

C A P. XXX.

De Tabulis æreis aliquid interpositum, quarum magnus in Capitolio numerus. Mos eas in Curia aut Templis ponendi: tandem in Ærario. Tabularium Capitolinum, Palatinum, aliaque P. R. Quid Æra figere aut refigere. olim

C A P I T U M.

olim varia Tabularum materia. Earum in Capitolio Series atque ordo. Exempla duarum prolata. Leges Sacrate quæ?

C A P. XXXI.

Coronæ Aureæ Capitolinæ multæ, & magni ponderis. Mos & caussa eas dicandi. Ducum quorundam heic ostentatio. Petillius de Coronâ subreptâ postulatus. Custodes Capitolii, & Tutellæ ejus Redemptores. Diadema Cæsaris in Capitolium missum. Ridicula Marliani negligentia.

C A P. XXXII.

Jovi tamquam Regi Purpura dicata, & Vestes aliæ pretiosæ. quid Sandyx in Virgilio & Vopisco? Donariorum sumptuositas à Platone, Alexandro Severo, & Lactantio reprehensa. Lipsi emendatiuncula rejecta. Epitheton Inane fere mortuorum esse.

C A P. XXXIII.

De Columnis Rostratis aliquid dictum: quæ in Capitolio Æneæ, Inauratæ. Aliæ aliorum locorum. Mos & caussa

I N D E X

eas dicandi, eadem cum Arcubus Triumphalibus, aut τροπαϊκοφόροις. Hi quoque in Capitolio, etiam extra Romam. Magnus eorum in Romano numerus: Ornamenta varia. Antiquariorum de Arcu Trajani insignis error.

C A P. XXXIV.

Ad Templi περίεργα perventum. Eximia in iis Porticus à Censoribus fabricata. penes illos operum olim cura. ἐλαττωμάτιον in Livio observatum. Curia Kalabra. Senatulum. De vero Clivi Capitolini positu quaesitum. Alii Capitolii & Arcis aditus. centum gradus Concordiæ. Porticus Temporariæ Cæs. Supposititiæ aliorum.

C A P. XXXV.

*Bibliotheca in Templorum Porticibus, & fortè Capitolii. ejus rei causa, & origo Capitolina investigata. Hæc sub Commodo incensa, & à Gregorio demùm PP. destructa. Auditorium Publicum omnis Disciplinæ in Capitolio. Poëmata etiam
ibi*

C A P I T U M.

ibi recitata. quid Commissiones? Nervonis Carmina Jovi dedicata.

C A P. XXXVI.

Ara Capitolina Dis & Principibus erecta. adulatio circa illas, maxime oppressa R. P. Ara Votiva in periculis, aut nova religione. ΘΕΟΥ ΠΡΩΤΟΓΟΝΟΥ ab Augusto erecta. Discrimen Ara & Altaris è veteri Jure Pontificio observatum. Podia circa Tempia.

C A P. XXXVII.

Quid Atrium Publicum in Capitolio? Atriorum ἄτρογι. Delubrum alio sensu, Favisse, vel Flavisse. Thesauri, ὀμφαλόν. Aquae Marcia & Tepula in Templum ducta: earum Fistula aliquando interci-
sa. Ritus aquae usurpanda in Sacris apud Romanos, Græcos, Etruscos, Hebræos. Aquiminarium, Amula.

C A P. XXXVIII.

De Origine Horologiorum apud Romanos, & Solario primo. quidam in Capitolio id statutum volunt, alii aliis in locis. Turnebi in M. Tullio & Varrone

lectiones probata. locus Plauti examinatus. Horologia etiam in Foro, Templis, Basilicis, & ad Rostra. ibi conciones frequenter habita, & judicia minora exercita.

C A P. XXXIX.

DI Consentes apud Ennium. Juppiter Feretrius, ejusque Origo. Juppiter Fidei-Sponsor, & interpretum Dionysii error. Ædes duæ aliæ Jovis. Ædes Jovis Tonantis ab Augusto, Jovis Custodis à Domitiano, earumque Ornamenta. Templum Martis Bisultoris, ejusque ab Ultore discrimen.

C A P. XL.

*De Asylo Romuli & Lucis, sive Intermontio duorum quercetorum. Asylo-
rum jus unde natum, & Luceres unde dicti. Ædes Vejovis & simulacrum cupressinum. quale Numinis hujus nomen. Juppiter αἰζυρῶς, puer, nondum barbatus. In occasione de Templo, & Ærario Saturni novè quedam adserta.*

C A P I T U M.

C A P. XLI.

Ad Muliebres Relligiones transitum: Junonem in primis Monetam, quæ & Regina nonnullis. hujus ædes in Arce, & ratio nominis investigata. illam videri duplicem fuisse. Arx Moneta. Sulpicia Pœtria castigata. Μνημοσύνη, Memoria, Minerva Memor, Isis Moneta, Meminerva. Moneta, pro officinâ Monetariâ. Apollo Monetalis. Ædes Opis à quo posita. Tempia duo Veneris Calvæ. Ædes Erycina, quæ & Venus Capitolina. Isis, Sarapis, Harpocrates variè exclusi aut recepti. Specus Mithræ. in P. Victore conjectura.

C A P. XLII.

Virtutes etiam in Capitolio cultæ, FIDES, MENS, CONCORDIA. duo hujus Tempia ibi observata, unum in clivo, alterum in Arce. Senatum Aureum. Statua Concordiæ Augusti, aliæque in Templorum ornamen-

tis. FIDES candida, alba, nivea, cana. Servius & Robortellius notati. Solemne sacrum. Glossema è Livio sublatum. Plinii circa Deos ἐπιχρησμός.

C A P. XLIII.

FORTUNA Dea. varia ejus Romæ cognomenta. Fortuna Primigenia & Obsequens in Capitolio. illius Templum aliud in Quirinali, & sortes Præneste. Plautus bis leviter correctus. Vetus Scholiastes Juvenalis notatus. De Æde Herculis & Dianæ Capitolinæ quaesitum. Nemesis etiam Fortuna, ejus Templum in Capitolio, & relligio. Finitum in fano Carmenta. Carmentalia, Carmentes, Carmentarii, Carmina. Dea Postverta, & Antevorta. Prosa, Porrima. Flamen Carmentalis.

C A P. XLIV.

De Casâ Romuli in Capitolio stramentis tecta & relligiosè servata: Festra quid in Sacrario? Mendum in P. Victore

C A P I T U M.

re observatum. iterum de Curia Kalabra, ejusque usu. Stramen & Scandula antiquissima Romanarum domuum tegumenta.

C A P. XLV.

Contra vulgarem opinionem de carcere Tulliano, è Baronio ferè, disputatum. non videri in Capitolio, sed ad Theatrum Marcelli fuisse. Unus olim carcer Urbanus. UgonI in P. Victore ἐπιτομήως rejecta, & Inscriptio carceris Capitolini examinata. is Mamertinus, aut Mamertini custodia, & Carcer Privatus etiam dictus. Tulliana pro Carceribus. quid Latomia, aut Latumia. De Robore opinio BaronI confutata.

C A P. XLVI.

Relligio Capitolii, & Æternitatis Romane persuasio. celo comparatum. Formula Fœtialium, Salva Urbe atque Arce. quæ nunc fusiùs explicata. Manlius à Capitolii conspectu ampliatus. Arx

INDEX CAPITUM.

Manlia. *Vetus Epigramma in Suetonio
discussum.*

C A P. XLVII.

De CAPITOLIIS *aliarum Ur-
bium παρόπνευμα*, & Operis conclusio.
J O V I S C A P I T O L I N I *Corin-
thi & Antiochia Templum.* J U N O &
M I N E R V A, *etiam in Provinciis,
apud Jovem. De Portis Capitolii Ro-
mani. Colonia Ælia Capitolina Hadria-
ni, & Capitolia, aut Capitoliada Urbs:
amba in Syria.*

AUTHO-

AUTHORES

Qui nobis sparsim laudati, correcti, explicati.

Ex Antiquioribus.

A.

Accius Poëta.
Acta SS. Martyrum.
Agellius.
Agrætius Grammaticus.
Albericus.
Albertus Crantzius.
Ammianus Marcellinus.
D. Ambrosius.
Antistius Labeo.
Appulejus.
Appianus.
Apollonius Collatius.
Arellius Fuscus, Rhetor.
Aristides Milesius.
Aristoteles.
Aristophanes.
Arnobius.
Artemidorus.
Asconius Pædianus.
Attilius Fortunatianus.

Auctor Originis Gentis Romanæ.
Auctor vitæ Martiani Capellæ.
Augustus Cæs.
D. Augustinus.
Sext. Aurelius Victor.
Aufonius.

B.

Bæbius Macer.
Biblia sacra.

C.

Cæsar Dictator.
Cæstius Pius, Rhetor.
Cæcilius Balbus.
Cæcilius Comicus.
Calpurnius Eclogarius.
Calpurnius Flaccus, Rhetor.
Calpurnius Piso.
Callimachus.

INDEX AUTHORUM.

Cassiodorus.
 Cassius Hamina.
 M. Cato.
 Cedrenus.
 Cenforinus.
 Cincius.
 Cicero.
 Claudius Aug.
 Claudianus.
 Clemens Alexandrinus.
 Codex Theodosianus.
 Columella.
 Concilia Varia.
 Cornelius Hispanus,
 Rhetor.
 Cornelius Fronto,
 Grammaticus.
 Cornelius Nepos.
 Cornelius Tacitus.
 Cornificius Grammaticus.
 Ctesibius.
 Q. Curtius Rufus.
 D. Cyprianus.

D.

Dio Coccejanus.
 Diodorus Siculus.
 Diogenes Laërtius.
 Dionysius Halycarnasæus.
 Drepanius Pacatus,
 Rhetor.

E.

Ennius.
 Epicharmus.
 Epigrammata Græca,
 Euripides.
 Eusebius Chronologus.
 Eutropius.

F.

Fabianus Papyrius,
 Rhetor.
 Fabius Pictor.
 Fasti Capitolini, & eorum
 Interpretes.
 Festus Pompejus.
 Florus Epitomastes.
 Florus Historicus.
 Frontinus.

G.

Galenus.
 Glossæ Vetetes.
 Gniphio Grammaticus.

H.

Hadrianus Aug.
 Herodianus.
 Hesychius.
 D. Heronymus.
 Horatius & ejus Interpp.

I. In-

INDEX AUTHORUM

I.

Inscriptiones antiquæ.
 Joannes Sarisberien-
 sis.
 Fl. Josephus,
 Isidorus.
 Julianus Aug.
 Julius Obsequens.
 Julius Maternus Firmi-
 cus.
 Julius Pollux.
 Julius Capitolinus.
 Julius Hyginus.
 Junius.
 Jurisconfulti Veteres.
 Juvenalis.
 Juvenius.

K.

Kalendarium Vetus.

L.

Lactantius.
 Lælius Lampridius.
 Livius.
 Lucanus.
 Lucillius.
 Lucretius.
 L. Lucatius Catulus.

M.

Macrobius.
 Mamertinus, Rhe-
 tor.
 Manilius.
 Marianus Scotus.
 Martialis.
 Martinus Polonus.
 Maximus Planudes.
 Minucius Felix.

N.

Nævius Comicus.
 Nonius Marcellus.
 Notitia V. I.
 Numi Veteres.

O.

C. Oppius.
 Oracula diversa.
 Orosius.
 Ovidius.

P.

Paulus Langobardus.
 Pausanias.
 Persius, & ejus Inter-
 pretes.
 Petronius Arbitr.
 Phavorinus.
 Philostratus.

Phu-

INDEX AUTHORUM.

Phurnutus.
 Pindarus , & ejus Scholiaſtes.
 Plautus.
 Plinius uterque.
 Plutarchus.
 Polemon Sophiſtes.
 Polybius.
 Pomponius Atellana-
 rius.
 Porphyrius.
 Propertius.
 Prudentius.
 Ptolemæus Geographus.

Q.

Quintilianus.

R.

Ruffinus.
 Sext. Rufus.
 Rutilius Numatianus.

S.

Salluſtius.
 Sappho Poëtria.
 Senecæ tres.
 Sículus Flaccus.
 Sidonius Apollinaris.
 Sillius Baſſus, Rhetor.
 Sillius Italicus.
 Simylus Poëta.
 Solinus.

Sophocles.
 Soſipater Charifiſius.
 Spartianus.
 Statius Papinius.
 Stephanus Geographus.
 Strabo Geographus.
 Suetonius.
 Suidas.
 Sulpicius Rhetor.
 Symmachus.

T.

Tabulæ æneæ Vete-
 res.

Terentianus Maurus.
 Terentius.
 Tertullianus.
 Theocritus.
 Theodoſius , Dionis
 compilator.
 Theophrastus.
 Tibullus.
 Trebellius Pollio.
 Trogus Pompejus , &
 ejus breviator.
 Tzetzes Grammaticus.

V.

Varro.
 Valerius Maximus.
 Q. Valerius Soranus.
 Vegetius.
 Venantius Fortunatus.
 Vellejus Paterculus.

Ver-

INDEX AUTHORUM.

Vergilius, & ejus Interpp.	X.
Verrius Flaccus.	
P. Victor.	
Victorinus.	Xiphilinus.
Vitruvius.	Z.
Vopiscus.	
Ulpianus, Demosthenis Scholiastes.	Zonaras. Zosimus.

E Recen-

E Recentioribus.

A.

Abrahamus Ortelius.
Adrianus Iunius.
Adrianus Scrieckius.
Adrianus Turnebus.
Emilius Portus.
Aldus Manutius Paullus F.
Andreas Fulvius.
Angelus Politianus.
Antonius Augustinus.

B.

Baronius Cardinalis.
Bartholomaeus Marlianus.
Beatus Rhenanus.
Bonaventura Vulcanius.

C.

Carolus Paschalius I. C.
Carolus Sigonius.
Casperius Gevartius.

D.

Dionysius Gothofredus
I. C.
Dionysius Lambinus.
Dionysius Villerius.

E.

Elias Vinetus Santes.

F.

Flavius Blondus.
Franciscus Iuretus.
Franciscus Robortellius.
Fulvius Ursinus.

G.

Gaspar Scioppius.
Guilielmus Choulius.
Guilielmus Fabricius.
Guilielmus Philander.

H.

Hubertus Goltzius.

I.

Iacobus Dalechampius.
Iacobus Gutherius I. C.
Iacobus Rævardus I. C.
Iacobus Strada.
Ianus Gruterus.
Iannus Guilielmus.
Ianus Mellerius Palmerius.
Ianus Parrhasius.
Ioachimus Camerarius.

Ioannes

E RECENTIORIBUS.

Ioannes Baptista Pius.
Ioannes Brodaus.
Ioannes Sarraro I.C.
Ioannes Stadius, arvensis.
Iosephus Scaliger.
Isaacus Casaubonus.
Iulius Cæs. Scaliger.
Iustus Lipsius.

L.

Lævinus Torrentius.
 Læpus, Plutarchi & Dionysii Interpres.
Lilius Gyraldus.
Ludovicus Carrio.

M.

Martinus Smetius.
 M. Antonius Muretus.

N.

Nicolaus Leonicus Thomæus.

O.

Obertus Gifanius.
 Onuphrius Panminius.

P.

Palladius Architectus.
 Petrus Ciacconius.
 Petrus Faber I.C.
 Petrus Pythæus I.C.
 Petrus Victorius.
 Philippus Beroaldus.
 Philippus Rubenius I.C.
 Poggius Florentinus.
 Polycarpus Palermus I.C.
 Pomponius Lætus.
 Pyrrhus Ligorius.

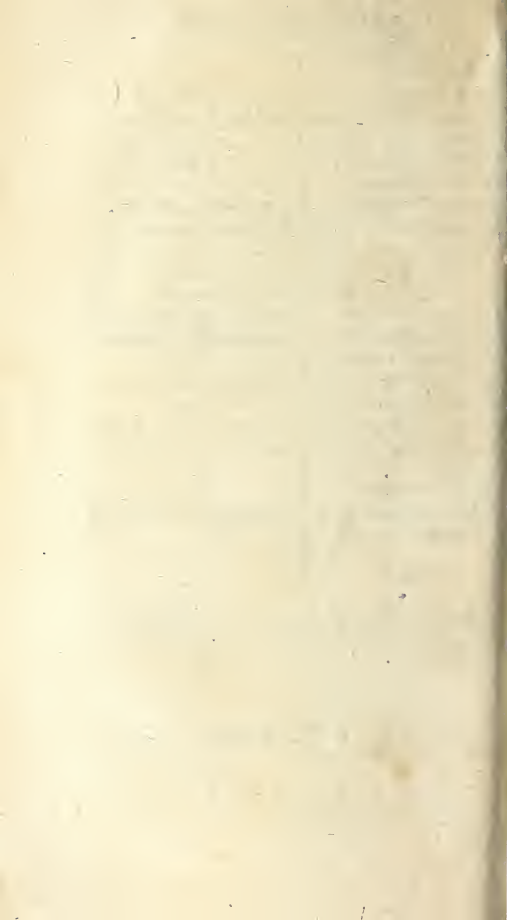
S.

Stephannus Vinandus Pighius.

W.

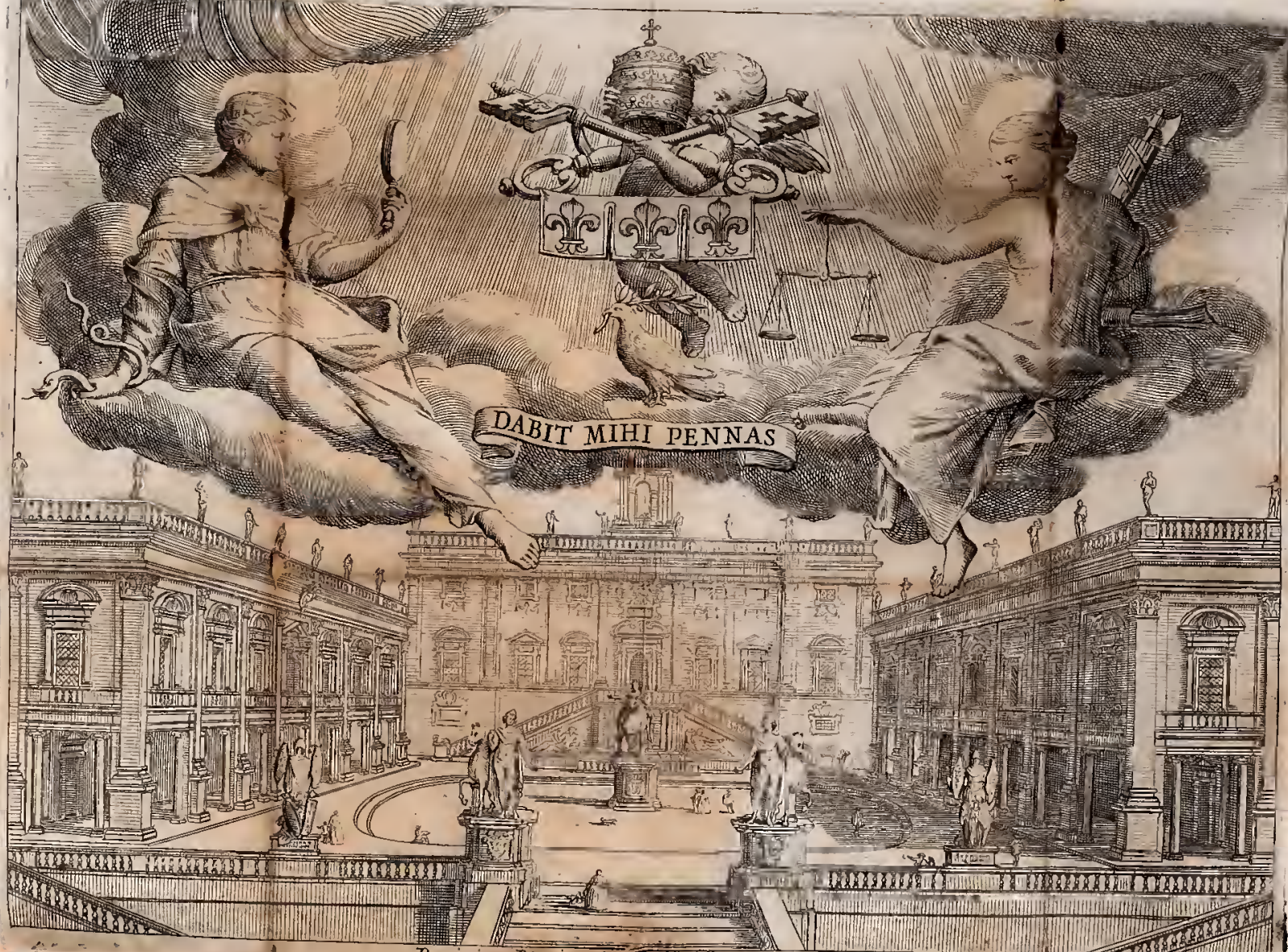
Wolfgangus Lazius.

F I N I S.

135-02

Dominicus Barriere M^ontiensi Inu. et Sculp.

